

ARANTZAZUKO
KANTA BERRIAK

ISBN: 978-84-7240-304-8

L.G.: SS-792-2018

© Arantzazuko Frantziskotar Probintzia

ARANTZAZU E.F.

Arantzazuko Santutegia – 20567 Oñati
Tfn. 943780951 / Tfx. 943783370

Ategorrieta Hirib. 23, 1 esk. – 20013 Donostia
Tel. 943271713
abaltzategi@jakin.eus

Banaketa / Distribución

Castillo de Villamonte, 2. – 01007 Vitoria-Gasteiz
Tfn./Tfx. 945147224
P.E.: info@edicionesfranciscanasarantzazu.com

Graf. Astarriaga – 31178 Abartzuza

ADK – ARANTZAZU DUT KANTAGAI
— VI —

ARANTZAZUKO KANTA BERRIAK

Edizioa eta sarrerak:
PAULO AGIRREBALTZATEGI

efarantzazu
edizio frantziskotarrek – ediciones franciscanas

Oñati, 2018

ADK
"ARANTZAZU DUT KANTAGAI"
liburu saileko liburukiak:

- ADK-I. ARANTZAZU: BOST MENDETAKO POEMAGINTZA
- ADK-II. ARANTZAZUKO BALADAK ETA KOPLA ZAHARRAK
- ADK-III. ARANTZAZUKO KONDAIRA BERTSOTAN
- ADK-IV. ARANTZAZU BERTSO BERRITAN
- ADK-V. ARANTZAZUKO OLERKIAK ETA OLERKARIAK
- ADK-VI. ARANTZAZUKO KANTA BERRIAK**
- ADK-VII. GANDIAGA: ARANTZAZU DUT KANTAGAI
- ADK-VIII. ARANTZAZU CANTADO POR SUS POETAS
- ADK-IX. AHOZ AHO. ARANTZAZUKO KANTA ZAHARRAK
- ADK-X. ARANTZAZUKO ARTXIBOKO BERTSOPAPERAK

AURKIBIDEA

Sarrera (<i>Paulo Agirrebaltzategi</i>).....	13
Bibliografia	20

JOSE IGNAZIO ARANAREN ABESTI-TESTUAK

Ama Birjina Arantzazukoari: “Arantzazuko Ama Birjina” (1881).....	30
Ama Birjina Arantzazukoari Agur ona edo Salbea (1881).....	43
Azken agurra Ama Birjinari: “Agur, Jesusen Ama” (1881).....	46
Itsasoko izar Birjina. Ave maris stella (1881)	50
Arantzazuko Ama Birjina. Gozos a Ntra. Sra. de Aránzazu (1950?).....	52

XIX. MENDEKO BESTE AUTOREEN ABESTI-TESTUAK

Agur, agur, agur, Maria. A.B.-ri egiteko agurrak (1881). <i>F. Arrese Beitia</i>	54	
Ama Birjina Arantzazukoari agurrak (1881)..... <i>Felipe Arrese Beitia</i>	60	
Zortzico a la Virgen de Arantzan-zu (1881)..... <i>Felipe Arrese Beitia</i>	63	
Arantzazuko Birjina Amari erregu bat (1881)..... <i>Patrizio A. Orkaiztegi</i>	64	
Gozos Ntra. Sra. Aránzazu (1881/1920?)..... <i>Patrizio A. Orkaiztegi</i>	68	
Arantzazuko Birjinari laukoak (1881)..... <i>Patrizio A. Orkaiztegi</i>	70	
Zortziko haundia Maria Arantzazukoari (1881).. <i>Patrizio A. Orkaiztegi</i>	73	
Arantzazutik degu albiste berria. Cons. afflictorum (1886)..... Aut. Ezzg.	75	
Arantzazuko peregrinaziorako jarriak (1886)	<i>J. M. Balerdi</i>	76
Ama maite Maria (1886)	<i>Jose Matias Balerdi</i>	78
Salbe errugabeko (1886?).....	Aut. Ezzg.	82
A la Sma. Virgen de Arantzazu (~1890).....	<i>L. Capellastegi, J. Alberdi</i>	84
Aloñako artzaia (1898)	<i>Resurrección M. Azkue</i>	86
Txoragarritzko berri gozoa (1899).....	<i>Toribio Alzaga</i>	87
Ongi etorri gure artera (1899).....	<i>Toribio Alzaga</i>	90
Arantzazuko Ama Maria (1899).....	<i>Toribio Alzaga</i>	91

XX. MENDEKO ABESTI-TESTUAK, URTEZ URTE ETA AUTOREZ AUTORE

Zer egun pozgarria (~1910?)	Aut. Ezzg.	94
Aloña Mendi[ko euskal erregina] (1910?)	<i>Txomin Agirre</i>	95
Arantzazuko Miren Garbiari (1912)	<i>Erraimunda Errenderia</i>	97
Arantzazuko Andre Mariari abestiak (1912)	<i>Luis Eleizalde</i>	99
Arantzazuko Ama Birjinari bederatzurrena (1915)	Aut. Ezzg.	102
Gozos a la Santísima Virgen (1915)	Aut. Ezzg. - <i>J. I. Arana</i>	103
Errukiz begira iguzu. Otoia (1917)	<i>Jose Arrue</i>	104
Arantzazura (1918)	<i>Jose Arrue</i>	106
Bene-benetan maite zaitugun Ama (1918?)	Anonimoa	110
Nere Ama Birjina (1918)	<i>Plazaola</i>	112
Gorantz (1918)	<i>Antonio Arruti</i>	113
Ama laztan bat (1918)	<i>Antonio Arruti</i>	114
Arantzazuko Ama Maite (1918)	Aut. Ezzg. - <i>Antonio Arruti</i>	115
Arantzan zu?... (1918)	<i>Romualdo Galdos</i>	116
Arantzazun Maria (~1918?)	<i>Joan Karlos Gerra</i>	119
Arantzazu aldean (1918)	<i>Resurrección M. Azkue</i>	121
Izar eder-eder (1918?)	Aut. Ezzg.	123
Gipuzkoaren herrizai nagusi (1918)	Aut. Ezzg.	124
Zure oinetan, Ama (1918)	A. Ezzg. - <i>J. I. Arana</i>	125
Nere poza Arantzazuko Andre Maria (1918)	Aut. Ezzg.	126
Agur orbangabeko (1918)	Aut. Ezzg. ..	127
Goazen Arantzazura (1918)	Aut. Ezzg. ..	128
Aurrera (1918)	Aut. Ezzg.	130
Zera Zu Jesusen (1918)	Aut. Ezzg. ..	132
Goazen poz-alai [Arantzazura] (1918)	Aut. Ezzg. ..	133
Gipuzkoako zaindariari (1918)	Aut. Ezzg.	134
Arantzazuko Amari (1) (1918)	<i>Manuel Lekuona</i>	135
Arantzazuko Amari (2) (1918)	<i>Manuel Lekuona</i>	137
Zaindu zazu, Ama Miren (1918?)	<i>Jose Arrue (?)</i>	139
Arantzan zu? (1920)	<i>Leonardo Zelaia (?)</i>	140
Arantzazuko Ama Neskutsa[ren kanta] (1921)	<i>Miguel Muñoa (?)</i>	141
Aloñapeko [Ama] (1897 + 1921)	<i>Miguel Muñoa - Txomin Agirre</i>	146
Atsekabe garratzetan (1921)	<i>Polikarpo Iraizoz - M. Idoiaga</i>	147
Ene Ama Arantzazukoa (1921)	<i>Polikarpo Iraizoz</i>	149
Arantzazuko Andre Mariari abestiak (1923)	<i>Pedro M. Urruzono</i>	150
Deitu Zugana...! (1923)	<i>Karmel Gizkarbiaren M. A.</i>	152
Donostiatik etorri gera (1924)	<i>Meltxor Balda</i>	154

Arantzazu aldean (1928).....	<i>Ignazio Omaetxebarria</i> ...	155
Hainbat edertasun (1929).....	Aut. Ezzg.	158
Himno a la Virgen de Arantzazu, Patrona de Guip. (1931).....	Aut. Ezzg.	160
Sabatina	<i>Bruno Imaz (?) - F. Arrese Beitia</i> ...	162
Aloña mendian (1934).....	Aut. Ezzg.	163
Agur zuri, Birjin Arantzazuko (1935)	<i>Ignazio Omaetxebarria</i> ...	164
Gora, gora, Frantziskoren semeak (1935) ...	<i>Ignazio Omaetxebarria (?)</i> ...	166
Eusko Frantziskotar Ereserkia (1935)	<i>Jose Arrue</i> ...	167
Otoitza [Arantzazuko Ama].....	Aut. Ezzg.	168
Arantzazuko Amari (1) (1935)	<i>Erraimunda Errenderia</i> ...	169
Arantzazuko Amari (2) (1935?).....	<i>Erraimunda Errenderia</i> ...	171
Salve, Virgen Guipuzcoana [Agur, oi Arantzazuko] <i>Aita Donostia (?)</i>		172
Arantzazuko anaidiaren eresia (1936)	<i>Arantzazuzale</i> ...	173
Himno oficial de la I. Asamblea Mariana (1936).....	<i>Luis Jauregi</i> ...	175
Mendi gain-gainean (1946).....	Aut. Ezzg.	177
Arantzazura bidian (1949)	<i>J. A. Etxeondo</i> ...	179
Arantzazuko Ama (1949?).....	<i>J. A. Etxeondo</i> ...	180
Arantzazun berri bat (1950).....	Aut. Ezzg.	181
Maite zaitut (1950)	<i>Jose Agustin Etxeberria</i> ...	183
Oi Arantzazu! (1950).....	<i>Jose Manuel Garaialde</i> ...	184
Txoko goxo, Arantzazu (1950).....	<i>Jose Manuel Garaialde</i> ...	187
Arantzazura [erromerian] (1950).....	Arantzazuko balada ...	188
Arantzazuko Ama (1952).....	Hondarribiako Kaputxinoa ...	189
Arantzazu mendiko (1954)	<i>Ignazio Omaetxebarria</i> ...	191
Arantzazuko agurra	<i>Ignazio Omaetxebarria</i> ...	192
Arantzazuko Amari poz-jarioak (1954).....	<i>Nemesio Etxaniz</i> ...	194
Arantzazuko Ama maite (1956).....	<i>Frantzisko Madina</i> ...	198
Otoia (1956).....	<i>S. Mitxelena - Frantzisko Madina</i> ...	199
Arantzazuko Birjin laztana (1956)	<i>Frantzisko Madina</i> ...	200
Arantzazuko Ama	Aut. Ezzg.	201
Aloña. Arantzazuko mendi abestia (1956?).....	<i>Joan Garbizu (?)</i> ...	202
Ama Birjinak emana (1956)	<i>Ignazio Omaetxebarria</i> ...	203
Agur Arantzazuko (1) (1956)	<i>Anunciación Aldalur</i> ...	204
Agur Arantzazuko (2) (1956)	<i>Anunciación Aldalur</i> ...	206
Arantzazuko Ama Birjinari (1956?)	Aut. Ezzg.	208
Arantzazuko Ama	<i>Joan Urteaga (?) - J. I. Arana</i> ...	209
Arantzazuko [fraide gazteak] (1956).....	<i>J. Dihartze "Iratzeder"</i> ...	210
Eskaria (1958).....	<i>Olaizolatar Joseba</i> ...	213

Arantzazun (1962)	<i>Jose Olaizola Gabarain</i> ...	214
Arantzazu! (1964)	<i>Gabriel Aresti</i> ...	215
Arantzazuko Ama Birjina. Bertsoak (~1960)	Aut. Ezzg. ...	216

SALBATORE MITXELENA

Zazpi Ahizpatxo (1949)		218
Arantzazuko kanta / Ave Arantzazukoa (1949)		219
Herriarena ala praileena? (1949)		221
Ermitatxo bat (1949)		223
Oñatiarrak [Errodrigokin] (1949?)		224
Kristau animak (1949)		226
Zeruak non nahi dun... Hantxe! (1949)		227
Errodrigotxo Baltzategiko (1) (1949-1952)		229
Errodrigotxo Baltzategiko (2) (1949-1952)		231
Uxo Mandataria (1947-1952)		233
Ardi txuriak (1949-1952)		123
Egunsentia (1949)		238
Ermitatxoa eidazu... (1949)		240
Aida txuri! Aida gorri! (1949)		243
Zazpi Ahizpatxo (1947-1952)		246
Arantzan zu? (Zazpi Ahizpatxo) (1949)		248
Lore ta Izar (1947)		250
Hegatan (1949)		251
Sorginak (1949)		254
Boga, marinela (1949)		256
Terranoba kaietan (1949)		258
Itxasoan urak haundi (1949)		259
Zaldibarko neskaxarena (1949)		261
Alargunarena (1949)		263
Zure errukizko (1881-1949)		265
Zuk zer dezu, Arantzazu? (1946-1949)		268
Arantzazu erre zanekoa (1949)		271
Basilika berriarena (1952)		278
Horra Eliza jaso! (1952)		279
Errodrigotxo Baltzategiko (3)		281
Gure oroitz		282

BITORIANO GANDIAGA

Harkaitzeko elorria (1959).... . “Ametsaren hegaldia” (Sagarna, mold.) ...	284
Hementxe, hemen dago (1951-1955) ... “Arantzazu” (Sagarna, mold.) ...	285
Artaso (1972)	286

Aizkorriko kurtzeari (1994).....	287
Andre Mari Zeruetako (1993-1999).....	289
Andre Mari, zure elorria (1993-1999).....	291
Andre Mari Elorriko (1993-1999).....	292
Tiriki, tauki, tauki (1972).....	294

IÑAKI BERISTAIN

Arantzazu Liturgiakoa	296
Txoko argi, Arantzazu.....	298
Ez dugu bakerik	299
Oi Arantzazu!	300
Erromesen arreba (1993)	302
Arantzazuko Ama on	304
Amets kabi (2003)	305
Otoitz leku (2003).....	306
Pizkunde egunsentia (2003).....	307
Agur, agur	308

ARANTZAZU ETA AINHOA

Begira zazu, Maria.....	Au Ezzg. - <i>Salvatore Mitxelena</i> ...	310
Arantzako Ama Birjinari (1924).....	Aut. Ezzg. ...	312
Arantzazurat, Ainhoa gaindi	<i>Roger Idiart</i> ...	313

SARRERA

Arantzazuko “Kanta zaharrak” deitu izan dituzte Santutegiaren inguruan sorturiko baladak, autore anonimoenak; kontrara edo, “kanta berriak” deitu ditut 1881etik aurrera Arantzazun edo inguruan abesteko testuak, gehienetan autore ezagunenak.

Erromesek edo koruak taldean abestekoak dira kantok; horretan bereizten dira, besteak beste, bertso-sortetatik. Bertso berrien generotik oso hurbilekoa da gehienetan abesti-testuena, ondo neurtuak eta erritmikoak direlako oro har, estrofaz estrofa doinuari egokitzeko. Horietako batzuk olerkien generoan sartzekoak izango dira, beraien balio poetikoarengatik; emaitza poetiko-literario eskasekorik ere bada tartean. Baina hemen bereziki axola zaiguna zera da: denak daudela doinu eta musika-konposizioen bati lotuak, jatorrian bertan nahiz geroago erantsita, doinuen ahozko espresio bezala. Eta horrek, besterik gabe, literatura balio erantsia ematen die nolabait testuoi.

Arantzazuren aro modernoa oso oparoa izan da horrelako kanten sorkuntzan. Eta ez naiz ari Arantzazuko fraideek sortu dituzten abesti-testu eta konposizio guztiez; Arantzazuri buruzkoek bakarrik ari naiz hemen, fraideek nahiz bestek sortutakoez: zuzenean Arantzazu –Andre Maria, erromesak, historia, lurraldea, artea, etab.– dutenak ziotzat. Alde batera utzi ditut, beraz, Arantzazuko *Benedikta* izeneko elizkizun liturgiko tradizionalako salmo eta antifonak –konposizio musikal askoren inspiratzaile, bestalde– edo “Arantzazu” izeneko nahiz Arantzazuko Andre Mariari eskainitako Salbeak edo Mezak, latinezkoak izan ala euskarazkoak. Horrela mugatuta hemengo kanten eremua, 150 bat musika-testu aurkitu dut; horien gain eta horiek egokituz idatzitako

konposizio musikalak askoz gehiago dira, testu berberaz baliaturiko konposizio musikal –doinu nahiz harmonizazio– bat baino gehiago aurki daitekeelako sarritan.

Arantzazuko kantaren aro berria 1881ean hasten da –santutegiko gaztelaniazko kantetan, bada XVIII. mendearen erdialdeko “Pues tomó de vuestro pecho” hasten dena, lehenbizikoz 1857an musikatu zutena, eta gero ere beste hainbat musikarik baliatuko zutena–. Liburuxka argitaratu zuen Arantzazuk 1881an, Felipe Arrese Beitiaren Arantzazuko Kondairarekin batera, beste hainbat olerki-bertso eta kanta biltzen zuena: *Ama Virgiña Aranzazucoaren condaira zortzico aundietan eta aurtengo erromeriarako itz neurtu batzuec* (Tolosan, Eusebio Lopezen moldiztegiuan, 1881-garren urtean).¹

Merezi du aurkezpen berezia liburuxka honek. 50 orrialdekoa da; ez du autore orokorrik, baina gehienbat Arrese Beitiaren bi bertso-sortek eta Aita Aranaren kantek osatuta dago, bakoitzaren autoretza aitortuta. Hona eduki osoa: 1. Sarrerako otoitz txikiaren (2. or.) ondoren, liburuxkaren lehen parte, lehen erdia, Arrese Beitiaren “Condairak” hartzen du (3-26 or.), honako titulu pean: “Ama Virgiña Arantzazu-coaren condaira zortzico aundietan” (47 bertso); 2. Modesto Letemendiaren [*sic*] “Arantzazuco euskaldun erromesentzat. Zortzico”: F. Arrese Beitiaren “Agur, agur, agur Maria” kantaren partitura, zenbakitu gabeko orri soltean; 3. Arrese Beitia beraren “Arantzazuco euskaldun erromesentzat Ama Birjiñari eguiteco agurrac” (27-33 or., 18 bertso); 4. Sinismen edo fedearen aitormena, autorerik gabe (34. or.); 5. “Ama doncella Arantzazucoari. Erregua” (35-27 or.) –autorea: Fr. J. E. (Jose Epelde santutegiko arduradun nagusia noski)–; 6. Aita Aranaren hiru kanta datoz ondoren (38-44 or.): “Ama Virgiña Aranzazucoari agur-ona edo salvea, Aita Aranak aterea”, “Ichasoco izar Virgiña edo «Ave Maris stella» euskaraz, Aita Arana-rena” eta “Azquen-agurra Ama Virgiñari, Aita Aranac ipiñia” –partiturarik gabe daude kanta horiek–; 7. Azkenik, Arana beraren “Ama Virgiña Aranzazucoari cantaera. Aita Aranac

¹ Arantzazuri buruzko lehen kanta sorta da nonbait. Gerora gehiago ere aurkitu ahal dugu horrelakorik. Bestelakoa da, ordea, hainbat tomotan Sebastian Etxarrrik eraturako *Arias de Ntra. Sra. para Aránzazu* bilduma (AranMusArtx, K 40). Arantzazun kantatzekoak dira horakoak, asmoz behintzat, baina ez dute Arantzazu kantatzen. Arantzazuri buruzko bakarrik ere ez dut aurkitu; eta euskarazkorik bat ere ez, denak baitira latinezkoak edo gaztelaniazkoak.

jarria” –“Arantzazuko Ama Birjina” ereserki ezaguna, alegia–: aurrenik partituraren orri soltea, E. Lopez berak argitaratua, eta ondoren kantaren testu osoa (45-49 or.): leloa eta zazpi ahapaldi edo bertso. – Hemendik aurrera AVAC siglaz izendatuko dut liburuxka hau–.

Horrekin bateratsu argitaratu zuen Patrizio Antonio Orkaiztegi bere *Jesus eta Mariaren billeracoentzat itz neurtubac. Baita Egüerri, garizuma edo misiyó demboraraco, eta berebat dotriñan dabilzanentzat, Ama guciz garbiyaren alabai lembici, guero berriz aurtengo erromeriyagatic Arantzazuco Virgiñari esqueñiyac*, Tolosa: Pedro Gurruchagaren moldizteguiyan, 1881-garren urtean.

ekoizpen musikal-literario berriaren eragile A. Jose Epelde dago, Arantzazuko frantziskotar komunitate berreraikiko nagusia. Felipe Arrese Beitia eta A. Patrizio Orkaiztegiarekin batera ekimen handiko A. Jose Ignazio Arana jesuita dago aurre-aurrean, Epelderren herritar eta adiskidea bera, eta Arantzazuri oso atxikia. Baina abesti-testuez ari garenez, ezin aipatu gabe utzi horien bertso eta olerkiak musikatu zituztenen izenak, bereziki Modesto Letemendia –gero Letamendia– eta Felipe Gorriti.

Horiek sorturiko abesti-testuekin eman diot hasiera liburu honetako bildumari. Ondorengoak sailean etorriko dira, testu-sortzaileen araberrako ordena kronologikoan. Kanta bakoitzean sarritan testuak eta musika ez dira urte edo garai berekoak jatorriz; bestalde, hainbatetan ez dugu ezagutzen ez olerkiaren eta ez doinuaren edota harmonizazioaren datarik. Horregatik abesti-testuaren idazlearen heriotza-urtea hartu dut erreferentziatzat; eta testua anonimoa edo ezezaguna denean, musikariaren heriotza-urtea, lehenbizikoz testua musikatu duenarena. Dena dela, jakin dakigunetan seinalatuta geratzen dira testuaren nahiz musikaren sorkuntzako edo lehen argitalpeneko urtea.

Ezaguna da batzuetan autore berbera izan daitekeela poeta –testuidazlea– eta musikaria –konposatzailea–; baina gehienetan ezberdinak izan ohi dira. Hala gertatzen da Arantzazuko kantetan ere. Azpimarratzekoa da, hala ere, poeten eta musikarien zuzeneko lankidetzaren Arantzazuko kanten sorkuntzaren historian, ADK-I liburukian seinalatuta geratu denez. Gorago aipaturiko 1881eko poeta eta musikari bikoteen fenomeno behin eta berriro errepikatzen da XX. mendean ere Arantzazuko sortzaileen artean: Antonio Arruti eta J. J. N. Garmendia, Ignazio Omaetxebarria eta Leonardo Zelaia, Bitoriano Gandiaga eta

Pello Zabala, Iñaki Beristain eta Pello Zabala, berriro. Bereziki eman-korra gertatu izan da horrelako bikoteen lankidetzaz.

Poeta-musikarien zuzeneko edo aldi bereko lankidetzaz at, testuen eta musikaren arteko elkarreragin handia gertatzen da kanten historian, Arantzazukoetan behintzat. Batzuetan poetak bere olerkia idatzi du, zuzenean doinu jakinen bat gogoan eduki gabe, baina musikariren bati doinua sortzeko bidea eta oinarria emango dion itzaropenez, eta asmo horrekin; nahiz eta gero batzuetan musikatu gabe geratu behar izan, abesti-testutzat hartu ditut horrelakoak. Beste batzuetan poetak berak aukeratu eta seinatu izan du lehendikako herri-doinu edo auto-redunen bat bere testuari egokitzeko. Gertatzen da, baita ere, poetak inolako doinu eta musikarik kontuan eduki gabe idatzi izana bere olerkia, baina ondoren etortzea musikaria, bere inspirazio iturritzat hartuz halako testua, eta osorik edo partez aukeratuz bere kantaren konposiziorako; musika-konposatzaileek nahikoa libre jokatu ohi dute, poetaren testutik beren erara ahapaldiak edo estrofa aukeratzekoan eta batzuetan aldatu edo moldatzean; horrela jatorrizko testu poetikoa hainbat erataraz ager daiteke musikariek eraturiko kantetan, titulu eta hasiera ezberdinekin sarritan; gainera doinu-sortzaileek –edo ondorengo kopiatazaileek– badute maiz ohitura txarra, testuaren autorretza ez aitortzekoa, beraiek ere ezagutzen ez dutelako edo abesti-testuari garrantzirik ematen ez diotelako. Bestelako kontua da, doinua testu jakin bati lotuta sortua izana, baina gero bestelako testuak erantsi izana doinu berberari.

Testu eta doinuen gurutzatze libre hori dela eta, gertatzen da batzuetan, zuk ezagutzen duzula alde batetik olerkia eta beste aldetik kanta, baina bien arteko lotura egiteko ikerketa berezia egin behar izatea. Azken batez, abesti-testuaren eta musikaren historiak ezberdinak dira sarritan, eta elkarreraginean doaz, testuak doinu edo harmonizazio berriak “eskatuz” edo konposizio musikalek jatorrizko olerki berberak beren erara erabiliz eta moldatuz. Bihurri xamarra gertatzen da batzuetan alde bitako historia horien jarraipena egitea.

Abesti-testuen bilduma soila izan nahi zuen hasieran liburu honek. Baina laster konturatu nintzen aldaerak dituztela horiek, kanta edo partitura batetik bestera ezberdinak. Beraz, ez zegoen abesti-testuen jarraipena eta historia egiterik, horien doinu eta harmonizazio ezberdinak kontuan hartu gabe. Horregatik, testu edo olerki bakoitzaren azpiko

oharretan doaz berorrek izan dituen musika-bertsio ezberdinen berriak, baita horien arabera testuak berak izan dituen aldaketen berriak ere.

Lan-metodo honen arabera Arantzazuri buruzko kanta guztien partiturak bildu eta alderatu behar izan ditut testu nahiz musika aldetik. Horiek denak eskuetan izanik, berriz, zergatik ez digitalizatu eta guztien kopia txukuna egin? Hortik etorri zen, bada, Arantzazuri buruzko kanta guztien partituren edizio digitala lantzea. Musika-notazio digitalaren lana Ramon Udabe Usurbilgo parrokiako koru-zuzendari eta musikariak hartu zuen bere gain. Eskerrak berari bihotz-bihotzetik! Lan horretatik atera da *Arantzazuko Abestien Bilduma* (AAB), 400 bat partituraz osatua (1.200 orrialde inguru).²

Hemengo abesti-testuen eta partituren bilduma digitalizatua bata besteari lotuta doaz, beraz, eta bata bestearen argigarri ere gerta daitezke sarritan. Areago, bata bestearekiko erreferentzia esplizitoak gaineratu ditut, liburu honetako abesti-testu bakoitzetik dagozkion partiturretara bidaliz irakurlea, eta, alderantziz, AAB-ko partitura bakoitzean oinarrizko olerkiaren erreferentzia zehaztuz: testuan bertan ezezik, horri egindako oharretan hainbat argibide historiko-kritiko aurkitu ahal izateko. Bestalde, AAB-ko abestien ohar historiko-kritiko hainbat hemen aurkituko du irakurleak. Azken batez, AAB edizioa eta hemengo liburuki hau batera hartzekoak eta erabiltzekoak dira.

“Literatura arantzazuarraren” ezaugarriez hitz egitean (ik. ADK sail honetako lehen liburukia) nabarmenduta utzi nuen nola dagoen literatura hori estu lotuta kantari, eta nola doazen parez pare edo bateratsu literatura eta musika Arantzazuko kondairan. Bereziki nabarmena da hori Arantzazuko bi euskal poeta handienei dagokienean: Salvatore Mitxelena eta Bitoriano Gandiaga.

Salvatore Mitxelenaren *Arantzazu. Euskal Poema* oso-osorik da bertso edo olerki, kanta bihurtua edo bihurgarria. Areago, haren *Ogei kanta Arantzazuko* liburuxkako abestiak, *Poema*-tik atereak, Arantzazuko doinurik hedatuenetarikoak izan dira urte askotan, santutegian bertan nahiz handik kanpo.

Bitoriano Gandiagak ere kantuz idazten zituen sarritan bere poemak, edota kanturako; edo zuzenean musikatzeko idatzi ez izanda ere, gero

² AAB laburduraz izendatuko dut Bilduma hori; eta hemengo testu bakoitzari, musikatuta dagoenean, Bildumako partituraren (partituren) zenbakiaren (zenbakien) erreferentzia gaineratu diot bakoitzaren iturrien azpian.

haren ehundik gora testu kanta bihurtuta daude. Horietako zenbait Arantzazu duena zuzenean kantagai.

Arantzazuko kantak *sorreraz* – Arantzazuko kantak *egokitzapenez* – Arantzazuko kantak, *gero bestelako bihurtuak*... Hiruretakoak ditugu. Martzelino Idoiaga Arantzazuko fraideak izan zuen joera Andre Mariaren kantak Arantzazukoari bereziki egokitzeko, hitz bat edo beste aldatuz: adibidez, “Maite zaitugu, Ama / Birjina Maria”, jatorriz Arantzazuko kanta ez dena, Arantzazuko bihurtu zuen –eta organorako harmonizatu–, olerkiaren bigarren lerroa aldatuz: “Maite zaitugu, Ama Arantzazukoa” (ik. M. Idoiaga, *Diversas obras...*, 114-115 or.).

Sarrera hau amaitzeko, Arantzazuko ‘himno’ edo ereserkiari buruz argibideren bat eman nahi dut, sarri ageri baita Arantzazuko abestien deiturretan horrelako kalifikazioa.

Zuzenean erabili, Arantzazuko kanten bi autorek erabili zuten, ‘himno’ beren konposizioak izendatzeko: Aita Donostiak: “Himno a Ntra. Sra. de Aránzazu”, bere “Salve, Virgen guipuzcoana” abestia izendatzeko, seguruenik horren jatorrian dagoen Sanz y Aldazen olerkiak titulu horixe zuelako; eta Anjel Urzelai-k: “Himno a la Virgen de Aránzazu, Patrona de Guipúzcoa”, bere “Arantzazuko Ama maitea, Gipuzkoako zaindaria” hasten den kantarentzat.

Irudi luke Andre Mariaren Gipuzkoako zaindaritzari bereziki lotuta legokeela halako titulua (1918), baina lehenagokoei ere eman izan diete kalifikazio hori. Eta berdintsu zaigu, konposatzaileak ala ondorengo partitura-kopiatzaileak nahiz interpreteak emandako titulua izan.

Jose Arruek “Arantzazura. Ibildeun-ereserkiya (himno de procesión)” titulua eman zion bere “Arantzazura” edo “Donostiatik gatoz” kantari (*Arantzazu. Homenaje filial a Ntra. Señora de Aránzazu, Celestial Patrona de Guipúzcoa*, Bilbao, 1918, 76-77. or.), “Himno a la peregrinación de Aránzazu” bihurtu zen beste edizioaren batean (REA/JK, 82-bis or.) eta azkenik, “Himno a la Virgen de Aránzazu” (*Arantzazu*, VII, 1927, 76. zenb, 262. or.).

Berrikiago, Tomas Garbizuren “Arantzazuko eleiz agurra” kantaren –Felipe Arrese Beitia / M. Letamendiaren “Agur, agur, agur, Maria” jatorrizkoa pianorako egokituaren– partituraren kopietakoren batzuen oinean honako hau irakur daiteke: “El popularizado y bonito himno a la Virgen de Arantzazu que se cantará en aquel santuario”

Bruno Imazek “Arantzazuko Ama Birgiña. Himno” izena ipini zion J. I. Aranaren “Arantzazuko Ama Birjina” olerkiaren gain berak sorturiko doinuari, Letamendiarenaz ezberdinari.

Arantzazuko ereserki ofizialik ez dago. Santutegiko abestietan “ereserkia” generokoak askotxo izanik, zeini eman diezaiokegu ereserkienaren eta Arantzazukoenaren kategoria: “Arantzazuko ereserkia”? Badi-rudi, J. I. Arana / M. Letamendiaren **Arantzazuko Ama Birjina** kanta hain ezagunak eta tradizio hain handikoak irabazia duela titulu hori Santutegiko erromesen eta herritar Arantzazu-zaleen buruetan eta bihotzetan.

ITURRIAK

Artxiboak, Bibliografia eta Diskografia Siglak

Laburduraz edo siglaz hasten diren erreferentziak horrexen bidez aipatuko ditut. Berezko tituluarekin doazenei ere laburtua eman diet askotan titulua, aipamenak erraztu ahal izateko.

A) ARTXIBOAK

AranMusArtx – Arantzazuko Musika Artxiboa (hemen artxibo modernoaz ari naiz, ez 1834ko santutegiaren erreketaren aurretikoaz).

Eresbil – Euskal Herriko Musika-Artxiboa (Errenteria).

AranLitArtx – Arantzazuko Literatur Artxiboa.

AranArtxHist – Arantzazuko Artxibo Historikoa.

ZarMusArtx – Zarauzko Musika Artxiboa (Frantziskotarren liburutegian).

B) BIBLIOGRAFIA

AAB – *Arantzazuko Abestien Bilduma*, edizio digitala (Ed.: P. Agirrebaltzategi; partituren notazio digitala: Ramon Udabe), 2018. 375tik gora pieza dira; ordenatuta doaz, eta zenbakituta: Z/001, eta horrela.

ADK – *Arantzazu Dut Kantagai*. Arantzazu kantatzen duten balada, olerki, bertso eta bestelako testu poetikoen edizio kritikoa, liburukitan sailkatua; honako haxe da horietan VI.a.

AKDB – “Arantzazu Kantagai. Datu-Basea” (Arantzazuri buruzko balada, koplak, kanta, bertso sorta eta olerkien eta *Arantzazu* aldizkariko bertso eta olerkien datu-base digitala). Edizio kritikoa (P. Agirrebaltzategi).

AEP-1 – SALBATORE MITXELENA (1949), *Arantzazu. Euskal Poema* (1. ed.), Oñate: Ed. Aranzazu.

AEP-2 – SALBATORE MITXELENA, *Arantzazu. Euskal Poema* (1984, 2. ed.), in: *Idazlan guztiak*, (Ed.: Karmelo Iturria eta Jose A. Gandarias), Oñati: Editorial Franciscana Arantzazu, 1-300 or.

- AKZB – “*Arantzazuko Kanta Zaharren Bilduma*”. Arantzazuko Literatur Artxiboan bilduta dauden kanta zahar (balada, bertso, koplak, etab.en gorputz osoa), hainbat sorta eta kopiaz osatua. (Horiei buruzko azterketa historiko-kritikorako ik. ADK, I. lib.).
- ARAM – Arantzazuko Frantziskotarrak eta Oñatiko Santa Anako klaratarrak, *Arantzazu. Ameskabi, otoizleku* (Zuz.: Iñaki Beristain), (1997), [CD + testuen liburuxka], Arantzazu-Oñati: EFA. Salvatore Mitxelenaren eta Iñaki Beristainen testuetan dago bereziki oinarrituta; Mitxelenaren *Ogei Kanta Arantzazuko* liburuxkatik hamar bat doinu daude hartuta (batzuetan testuak osatuta, Mitxelenaren beraren *Arantzazu. Euskal Poema* liburuko testuez baliatuz).
- ARAMBURU, VICENTE (1947), *Colección de cantos religiosos. Eliz Abesti sorta*, Bilbao: Talleres Ordorica. Laburtuta: “V. Aramburu, *Colección... Sorta* (1947)”.
Arantzazu. Ameskabi, otoizleku (ik. ARAM).
- Arantzazuko korua* abesti sorta (Edizio digitala, AranMusArtx, K 112) (Ed.: Iñaki Beristain). Sailetan banatuta dago; laugarren sailak “Maria” du titulutzat, eta bertan Arantzazuko Andre Mariari eskainitakoak ere badaude.
- Arantzazura bidezkundeko abestiyak*, Bermeo: Imp. de Ruiz, 1920 (?)
- AVAC – *Ama Virgiña Aranzazucoaren condaira zortzico aundietan eta aurtengo erromeriarako itz neurtu batzuec*, Tolosa: Eusebio Lopezen Moldiztegian, 1881-garren urtean, 50 or. (Donostiako KMK-ko liburuxkaren barruan datoz M. Letemendiaren [sic] “Arantzazuko Ama Birjina” eta “Agur, agur, agur Maria” kanten partiturak, orri soltetan, inprimategi berberak argitaratuak). Arantzazuko Artxiboan ere bada liburuxkaren kopia, ia berdina, argitaratzaile berarena eta urte berekoa, baina edizio ezberdinekoa.
- CPV – RESURRECCIÓN MARIA DE AZKUE (1968), *Cancionero Popular Vasco*, I-II tomo, Biblioteca de La Gran Enciclopedia Vasca, Bilbao, 1968 (edizio faksimila).
- DCV – AITA DONOSTIA, *Cancionero Vasco* (Ed.: Jorge de Riezu), 4 tomo, Donostia: Eusko Ikaskuntza, 1994.
- EERV – Antonio Zavala, *Euskal Erromantzeak. Romancero Vasco*, [Auspoa Liburutegia], Oiartzun: Sendoa arg., 1998.
- EHEVERRÍA, SILVERIO F. DE – ANTIA, MANUEL ANTONIO (1881), *Ama Virgiña Aranzazucoaren imagiñ eta eleizaren condaira laburra*, S. F. de E. gaztelaniaz izribatua eta M.A.A. euskarara itzulia, Tolosa: Eus. Lopez-en moldizteguian, 1881-garen urtean.

- G2T – Arantzazuko Balada eta Kanta Zaharren Bildumako sortetako bat (Moldatzailea: Paulo Agirrebaltzategi), 93 or. fotokopiatu: baladak, bertso sortak eta bestelako eliz kantak. (Ik. ADK-I, 2. atala).
- HGB – BITORIANO GANDIAGA (1991²), *Hiru gizon bakarka*, Donostia: Elkar (1. ed., 1974).
- HVSA – JOSE ADRIAN LIZARRALDE, *Historia de la Virgen y del Santuario de Aránzazu*, Oñate: Edit. Aránzazu, 1950.
- IBARBIA, JOSE MARIA, *Arantzazukoak* abesti sorta [Eskuizkribua, AranMusArtx, K 76]. Arantzazuri buruzko 22 kanta. Dirudienek, J. M. Ibarbia musikariak egindako eskuzko kopia da. Gehienak S. Mitxelenaren *Ogei kanta Arantzazuko* (OKA) liburukoak dira, baina ez denak. Ustez, OKA-ren aurretik Mitxelenak esku artean erabili bide zuen sorta probisionala da, gero ez osorik eta ez guztiz berdin igaroko zena OKA-ren edizioira.
- IDOIAGA, MARTZELINO (biltzailea) (1965), *Cantos religiosos* (Eskuizkribua), Arantzazuko Musika Artxiboa, K 104. Lau tomatoko abesti erlijiozkoen bilduma handia idatzi zuen Idoiagak eskuz. Arantzazuko Andre Mariari dagozkionak bereziki II. tomoan ageri dira.
- IDOIAGA, MARTZELINO, *Arantzazuko Amari* abesti sorta (Eskuizkribua, AranMusArtx, K 109) (Biltzailea: Martzelino Idoiaga). Arantzazuri buruzko 25 kanten bilduma.
- IDOIAGA, MARTZELINO, *Diversas obras*. Eskuz idatzitako 46 kanten bilduma, horietatik 25 inguru Arantzazuri buruzkoak (AranMusArtx); batzuk musikari beraren bestelako bildumetan aurki daitezke. Idoiaga beraren organoko laguntza dute.
- LAUSARDI KORO SINFONIKOA (2005), *Arantzazu musikaren mendeetan. 2 siglos XIX-XX. mendeak* (CDa eta liburuxka; Zuz.: David Azurza), AusArt Records. Arantzazuko hainbat kanta, testu eta guzti.
- LEKUONA'TAR MANUEL (1985), *Idaz-lan danak*. 10. t.: *Gabon eta eliz-kantak* [Kardaberaz bilduma, 31], Tolosa: Librería Técnica de Difusión, 1985.
- MITXELENA, SALBATORE (1977), *Idazlan guztiak-I* (Ed.: Karmelo Iturria eta Jose A. Gandarias), Oñati: E.F.A.
- (1984), *Idazlan guztiak-II* (Ed.: Karmelo Iturria eta Jose A. Gandarias), Editorial Franciscana Aránzazu.
- MNA – *X. Marcha Nocturna de Aránzazu* (I eta II). Titulu horixe dute Arantzazuko Musika Artxiboko bi koadernoek (K 106); esku ezberdinek kopiatutako abestien partiturak daude beraietan, batzuk Arantzazuri buruzkoak.
- O4S – OSJ-ren fotokopietako bat da (ik.), ADK-ko I. liburukiko 2. atalean deskribatua. (Arantzazuko Balada eta Kanta Zaharren Bilduman dago).

- OEA – “Omaetxebarriaren Eskuizkribuen Artxiboa”: Arantzazuko Balada eta Kanta Zaharren Bildumako sortetako bat, Ignazio Omaetxebarria fraide frantziskotarrak bildu eta eskuz transkribatutakoena, Paulo Agirrebaltzategik moldatua: 35 dok. (ik. ADK liburu sorta, I. lib. 2. atala).
- OKA-1952 – SALBATORE MITXELENA (1952¹), *Ogei kanta Arantzazuko*, Oñate: Talleres gráficos del Santuario de Aránzazu.
- OKA-1969 – SALBATORE MITXELENA (1969²), *Ogei kanta Arantzazuko*, Oñate: Talleres gráficos del Santuario de Aránzazu. Bi edizioetan Mitxelenaren hogeikatez gain eranskin txikia du, Arantzazuko lau abesti klasikoen hitzena. Liburu honetan 1969ko edizio aipatuko dut, kontrakorik ezean: OKA-1969.
- OKA/Id – MARTZELINO IDOYAGA, *Ogei kanta Arantzazuko. Acompañamiento para órgano* (Kopia digitala, AranMusArtx, K 6). Salvatore Mitxelenaren *Ogei Kanta Arantzazuko* liburuxkako abestientzako organoko laguntza.
- OSJ – “Omaetxebarriaren jatorrizko Sorta”: I. Omaetxebarriak egindako Arantzazuko REA/JK koadernoko kanten kopia partziala, mekanografiatua (ik. ADK-ko I. liburukia, 2. atala). Arantzazuko Balada eta Kanta Zaharren Bildumaren barruan dago.
- ORCAIZTEGUI, PATRICIO ANTONIO – IRIONDO, TORIBIO (1881), *Jesus eta Mariaren billeracoentzat itz neurtubac. Bai eta Egüerri, garizuma edo misiyo demboraraco, eta berebat dotriñan dabilatzentzat, Ama guciz Garbiyaren alabai lembizi, guero berriz aurtengo erromeriyagatic Arantzazuco Virgiñari esqueñiyac*. Tolosa: Pedro Gurruchagaren moldizteguiyan, 1881-garren urtean. Liburu ia osorik Orkaiztegik idatzia da; lau kanta bakarrik tartekatatu zituen T. Iriondorenak. Arantzazuko kondaira bertsoan kontatuaz gain, hiru abesti ditu liburuak, Arantzazuko Andre Mariari eskainiak.
- PLANA, MARIANO (1931), *Selección de Cantos Religiosos*, Tolosa: Gráf. Laborde y Labayen.
- REA/JK – *Romances Euskéricos de Aránzazu* (u. g.), Arantzazuko Balada eta Kanta Zaharren Bildumako Koaderno nagusia, 200 or. Horren berri eta deskripzio zabalerako ik. ADK-I, 2. atala: “REA/JK-ren familia ugaria”.
- RIEZU, JORGE DE (ed.) (1960-1980), *Obras Musicales del P. Donostia* (12 tomo), Archivo Padre Donostia.
- URKIZA, JULEN (1999), *Aldizkari eta egunkarietako euskal bertso eta olerkien bibliografia* [Karmel sorta-11], Markina-Xemein.
- ZENBAIT (1918), *Arantzazu. Homenaje filial a Ntra. Señora de Aránzazu, celestial patrona de Guipúzcoa*, Bilbao.
- ZENBAIT (1935), *Homenaje a la seráfica Provincia de Cantabria en el septuagésimo quinto año de su Restauración*, Oñate: Imp. de la revista Aránzazu.

Nabarmentzeko liburuxka bat

Bibliografiako zerrendan aipatua utzi dut *Arantzazura bidezkundeko abestiyak* liburuxka (16 orrialde). Azalpen apartekoa merezi du honek, XX. mendean herrietan antolaturiko Arantzazuko erromes taldeentzako abesti nagusien esku-liburu osoa delako. Bertan daude jasota lau abesti klasikoak: [*Donostiatik*] *gatoz* (Jose Arrue: sarrera eta 3 estrofa), *Arantzazuko Ama Birjina* (Jose Ignazio Arana: leloa eta 4 estrofa), *Agur, agur, agur, Maria* (Felipe Arrese Beitia: leloa eta 4 estrofa), *Agur Jesusen Ama* (J. I. Arana: 2 estrofa), *Benedicta* (hiru salmoak, latinez) eta *Salve Regina*. 1920 ingurukotzat jotzen dute liburua; 1918 baino geroagokoa da, nolana ere, Arrueren abestia urte horretakoa delako.

Euskarazko lau abestiak, oraingoan partitura eta guzti, 1928an hogeituroialdeko *Arantzazu* tituluko liburuxkan argitaratu zituzten Oñatin (Arantzazun bertan seguruenik).

Bizkai herrialdekoen erromesaldi handiren baterako argitaratu ote zuten? Izan ere Arrueren prozesio-abestia “Bizkai-erritik gatoz” hasten baita. Hala ere, ez zituzten testuok bizkaerara moldatu, eta funtsean jatorrizko testuan eta ortografian argitaratu zituzten kantok, batzuetan estrofaren batzuk kenduz.

Bestelako zenbait laburdura

Doc.: documento, Arantzazuko artxiboan.

Erg.: Datu-baseko erregistroa (“Arantzazu Kantagai” datu-basekoa).

Lib.: liburua.

Sec.: Sección, Arantzazuko artxiboan.

u.g.: urterik gabe (argitalpena).

zenb.: zenbakia.

JOSE I. ARANAREN ABESTI-TESTUAK

Jose Ignazio Arana jesuitak leku apartekoa betetzen du Arantzazuko kanten sorkuntzan. Santutegiko Latinitate eskolan ikasi zuen mutikotan; gero jesuita eginda, Arantzazuri oso atxikia jarraitu zuen. Bereziki 1881 inguruan lankidetzaharreman estua eduki zuen Arantzazu santutegiko eta fraideen komunitateko arduradun zen Jose Epelderekin, azkoitiarra berau ere, Arana bezala.

Abesti-testu bakoitzean seinalatu ditut musikariak, beren konposizioak olerkion gain landu dituztenak. Gainera haren abesti-testuen zatiak ere jaso izan ditu zenbait musikaririk, bere doinuei egokitzeko: Salvatore Mitxelenak, Joan Urteagak, etab. Aranak baditu bertsoak ere, Arantzazuko Andre Mariari eskainiak “Aloñapeko agerkerak” titulu pean; *Arantzazuko Bertso berriak* liburukian doa (ADK-IV).

Abesti-testuak sortzeaz gain, Arantzazuko kantagintzaren eragile ere izan zen Arana, bere lagun Epelderekin batera. Horren adierazgarri dira hona ekarritako bi eskuizkribuok: bata Epelderi idatzitako gutuna, eta bestea, berari bidalitako 1881eko erromesaldirako kanten liburuxka-proiektua eta aurkibidea. Hitz eginak ziren nonbait bi lagunak horretaz; landutako aurkibidearen azalpentzat idatzi zion gutuna. Aldatuxea argitaratu zuten proiektua: sarreran xehetasunez aurkeztu dudan *Ama Virginia Aranzazucoaren condaira...* (AVAC). Beste gutun bat ere bada Arantzazuko artxi-boan, Aranak bere adiskideari lehenxeago bidalia, eta liburuxkaren proiektua aipatzen duena, non gainera olerki-lehiaketaren bat antolatzea proposatzen baitio aita Epelderi –geroago, 1886an, antolatuko zuten horrelako lehiaketa Arantzazutik–.

J. J. M.

Orduna y Ag.º 2 de 1881.

P. O. Fr. Jose E. de Spelde (Arantzazu)

Esritar da niki de Gistrecena: he recida un muy grata del 30 de Julio, y acabo de participar sus desos al P. O. Provincial, con respecto al O. Ser.ª Mendia y su servidor, y espero alcanzara algo en Res.ª

Por el correo le envio dos librito de cantos de la Virgen y San Luis, impresos por Lopez en Tolosa.

Con cuatro o cinco cantos, qe de alli se tomen, y otra media docena de composiciones mas externas, creo que baste por ahora para formar el librito, qe pedia dicho Sr. Lopez, dedicandolo a N.º Sr. de Arantzazu, si sea la 1.ª Parte del "Cancionero Vasco de la H.ª Virgen", que mas tarde se puede continuar. Al efecto, he mandado lo que tenia al Sr. Pagadizabal, y si N.º P.ª agencia si tiene pronto la venia del Sr. Obispo, se puede im-

primir bien durante este mes i' algo antes de su fin.
 Si V. R. quiere no tendré inconveniente en corre-
 gir las pruebas. Aquí le incluí el título y co-
 mo índice del dicho libro, que pueda ser uno
 de los buenos recuerdos de la Peregrinación, agra-
 gándole, si le parece bien, la "Resena Histórica
en bascuense y castellano", de que me habla V.
 en su última atenta.

Me dicen que en Vitoria se ha impreso con mu-
 lica y letra en bascuense y castellano una Salve
al la Virgen de Ogezora, cantada el año pasado
 en aquel Santuario. Acaso la escribirá V. tan-
 bien p.^o en Peregrinación con mudar algo la letra.

Agur, la beste bat-arte. Auz-Maichu bat
 Ama V^o-ri, eta goanriac eragin eche orreta-
 maiz.

J. Izn. de Arana (J. I.)

Jose Ignazio Aranak Arantzazuko goardiano Jose Epelderi
 bidalitako gutuna

Arkibidea - Indices.

1. Agur Maria.
2. Agur Erregina edo, Salbea.
3. Felaxo-co Izar Virginia, edo } del li-
Ave Maris, Stella Euskuz. } brito de la
4. Ama Virginaren biota garbi } V. y S. Luis.
maitagarriari. }
5. Euskal-errico Erromerisac (Bizcaico
izkeran.)
6. Ama Doucella, Begonacuari Kan-
taera (Bizcaico izkerian.)
7. Guadalumendico Kantaera "Ama
Virginia-ren Mantupea, eta Gurutz-
pea (1878.)
8. Ama Virginia Arauzaru-coaren Fon-
daira (Por, Arrese.)
9. Ama Virginia Arauzaru-coari Kanta-
ra (1885) (Bizcaico izkeran.)
10. Erregina Maria, la "Rejina his-
torica de Arauzaru-coaren Arrese y castellano.

Amia Virgiñaren
Kantategi Euskeraua.

Lehenengo Parteak
Amia Virjiña, trauzazu-
uari donetikidatuak.

Cancionero Basco
de la Santissima Virgen.

Primera Parte
dedicada a N.ª S.ª del
Arauzaru.

AMA BIRJINA ARANTZAZUKOARI (1881)

[“Arantzazuko” ereserkia]

Testua: Jose Ignazio Arana

Lehen edizioa (testua eta doinua): AVAC, 45-49 or.

AranLitArtx: AVAC-1881(1), 11-015

Jatorrizko doinua: Modesto Letemendia (AVAC, orri soltea)

– AAB: 001-014, 356-358, 092, 100 –

Kantartea

ARANTZAZUKO AMA BIRJINA,
ZERUKO ERREGIN HAUNDIA;
KENDU PEKATU DANEN ARANTZAK;
EMAN JAUNAREN GRAZIA.

Kantaldiak

- 1 AGUR ZERUEN³ EDERTASUNA,
arrosa zuri-gorria;
apaindurien lore bikainez
Jaungoiko berak jantzia;
arantza artean arantza gabe,
arantzan gora⁴ jaikia!
Agur, dontzeila graziazkoa,⁵
Grazi beraren jargoia!
- 2 Zu zeru-lurren maitagarritzat
zorionean sortua,
mundu honetan ekaitz artean
gabiltzan danon portua;

³ Jatorrizkoetan ‘ceruben’ (‘zeruben’) dago idatzita.

⁴ Edizioren batean “arantzaz gora” dago idatzita.

⁵ Hasierako eskuizkribuan eta lehen argitalpenean (1881) “Agur dontzeila (doncella) graziazkoa” dago, partituran ere bai; 1886ko (?) argitalpenean “Agur, Amatxo, bihotz biguna (biguña)”, dirudienez Aranak berak aldatuta, gero azalduko dudanez.

zu gure Ama, gure bizitza,
gure bihotzen gar-sua;
zu aingeruen zoragarria,
zu santu danen korua.

- 3 Izarraitz eta Aizkorri baino
gogorragua zu zera,
olatu harro zuleizetarrak
ezarritzeko lurrera:
Beltzebu bera lotsa gorrian
makurtu zazu oinpera,
altxa zerala pekatu gabe
Zeru guztien gainera.
- 4 Zure obra zan Aloñapeko
harkaitz artean jartzea,
birtute ederren lorategi bat
usai zerukoz betea.
Hortik *lehenengo* alda zenduan
Mejikotarren lorea,
Prai Zumarraga Indiatarren
Fede-erakusle trebea.
- 5 Arantzazuko Ama Birjina!
Deiezka zure aurrean
hor egondu zan San Ignazio,
anai batekin gauean.
Arantzazuko Ama Birjina!
daude deiezka lurrean:
zuri deiezka itsasgizonak
galerna gogor tartean.
- 6 Hortikan zaude Euskal Herriko
seme gaixoen begira;⁶
gaur zure seme hoién kontrako
etsaiak pranko⁷ badira;
zugana gatoz, Ama maitea,
zure mantupe argira;

⁶ eskuizkribuan “gaisoeri begira” dago idatzita.

⁷ Ondorengo edizioen batean edo bestean “naiko” (naico) dago idatzita.

ixuri zazu zeure indarra
euskal bihotzen erdira.

- 7 Zure laguntzaz, Ama Birjin,⁸
Okendok zuen garaitu,
zure laguntzaz Elkano batek
mundu osoa neurritu,
zure laguntzaz Jabierrek du
Sortalde lurra argitu,
zure laguntzaz onen ta goien
euskal arraza da arkitu.

Badirudi kanta honetaz ari dela Arana, gorago aipaturiko gutunetako batean, A. Epelderi idatzian: “También le mando el himno euskaro, que a ruego del Sr. Aldalur D. Pedro hice hace dos semanas...”.

“Arantzazuko ereserkia” deitu hau, santutegiko klasikoena den kanta, hainbat aldiz argitaratua dute, *Arantzazu* aldizkarian nahiz erromesentzat prestatu-riko liburuxka edo triptikotan. Leloarekin batera kanta luzearen ahapaldiren bat edo beste bakarrik hartu izan dituzte horrelakoek, bakoitzak bere nahierara –normalean leloa eta lehen estrofa bakarrik abestu izan ditu herriak–. Aldaera horietan aurkitu dudana luzeena, 1920an-edo argitaraturiko “Arantzazura bi-dezkunde abestiyak” tituluko liburuxkakoa da (Bermeo: Imp. de Ruiz): lau estrofakoa (1, 2, 5, 6). *Ogei kanta Arantzazuko* liburuxkako eranskinean bi estrofa sartu zituzten: 1, 4. Hona argitalpenen erreferentzia gehiago: REA/JK, 77. or. (AKDB, 081. erg.) – *Arantzazu*, LXV, 1988, 673. zenb., 1°. or., azala – *Arantzazu*, LXVI, 1989, 688. zenb., 1. or. (bigarren estrofa gabe).

Kanta honen gaztelaniazko testua, Modesto Letamendiaren melodiari egokitua, Ignazio Aberasturik sortu zuen (hiru estrofatakoa), eta 1929an *Arantzazu* aldizkarian argitaratu: IX, 1929, 97. zenb., 167. or. ADK liburu sorta honetako VII. liburukian ikus daiteke. Leloaren eta lehen estrofaren gaztelaniazko itzulpen literala, doinuari egokitu gabea, anonimoren batek eskaini zuen *Arantzazu* aldizkarian (LXVI, 1989, 688. zenb., 1. or.).

Jatorrizko testuaren eskuizkribua

Arantzazuko Literatur Artxiboan (11-017) bada paper-diptiko bat (21 x 13 cm) lehen 3 orrialdeetan eskuz oso txukun idatzia, “Ama Virgiña Aranzazucoari cantaera” titulua duena, eta “Aranzazuco Ama Virgiña” hasten dena. Jose

⁸ Azken bertso hau KMK-ko AVAC kopian ageri da; ez da ageri, ordea, Arantzazuko AVAC kopian (orrialdea galdua); ezta Arantzazuko Aranaren eskuizkribuan ere.

Ignazio Aranak 1881ean Arantzazuko orduko nagusi Jose Epelderi bidalitako bi gutunekin batera dago. Horiekin batera dago beste paper bat ere, 1881ekoa, titulutzat “Ama Virgiña-ren Kantategi Euskerazcua” (euskaraz) eta “Cancionero Basco de la Santísima Virgen” (erdaraz) duena; eta euskarazko azpititulutzat “Lenengo partea Ama Virgiña Aranzazucoari donekidatua”. Aranak Epelderi bidalitako kanta-liburuaren proiektua da nonbait hori, bertan sartze-koak ziren hamar kanten aurkibide eta guzti: Bederetzigarren kantaren titulua “Ama Virgiña Aranzazu-coari kantaera (1881. Himno euskaro)”. Ez du autorearen izenik ematen, besteenak ematen ez dituen bezala, Felipe Arreserenetako batena izan ezik. Ez dut berririk Aranak A. Epelde Arantzazuko nagusiari proposaturiko “Kantategia” argitaratu zutenik. Zalantzarik gabe aurkibideko 1881eko “Himno euskaro” delakoa gero Arantzazuko ereserki bihurtuko zena da: “Arantzazuko Ama Birjina” –edo “Arantzazuko” soilik–, 1881ean bertan Aranaren izenean eta Modesto Letemendiaren [sic] doinuarekin argitaratua.

AVAC liburua (1881): Donostiako KMK-n eta Arantzazuko Musika Artxiboan (AranMusArtx)

Arantzazuko AKZB Bildumako informazioa berrestera dator Arantzazuko Musika Artxiboan (R 28) eta Donostiako KMK-ko liburutegian aurki daitekeen liburu hau: *Ama Virgiña Aranzazucoaren condaira zortzico aundietan eta aurtengo erromeriaraco itz neurtu batzuec*, Tolosa: Eusebio López, 1881.

Urte hartako erromesaldietarako hainbat kanta argitaratu zuten bertan, bestelako abesti eta otoitzekin batera. Liburu horretan daude Arantzazuko Andre Mariari eskainitako honako kantok ere (zortzi testu ezberdin; horietako bi, doinu eta guzti):

- a) “Ama Virgiña Aranzazu-coaren condaira zortzico aundietan” (Felipe Arrese Beitia, 3-26 or.);
- b) “Arantzazuco-euscaldun erromesentzat Ama Birjiñari eguiteco agurrak” (Felipe Arrese Beitia, 27-33 or.);
- c) “Sinismen edo fedearen aitormena (34. or.);
- d) “Ama doncella Arantzazucoari. Erregua” (Fr. J. E. –A. Jose Epelde seguruenik–, 35-37 or.);
- e) “Ama Virgiña Aranzazu-coari agur-ona edo salvea, Aita Aranac aterea (38-42 or.);
- f) “Azquen-agurra Ama Virgiñari, Aita Aranac ipiñia (43-44 or.): “Agur, Jesusen Ama”;
- g) “Agur, agur, agur, Maria” Arrese Beitiaren kantaren doinua, Modesto Letemendiarena (tarteko orrialdea);
- h) “Ama Birgiña Aranzazu-coari cantaera. Aita Aranac jarria”: “Arantzazuko Ama Birjina” ezaguna, alegia (45-49 or.);

- i) “Arantzazuko Ama Birjina” kantaren doinua (Modesto Letemendia; orri-alde-zenbakirik gabe).

Arantzazuko AVAC edizioan, hasierako orrien ezberdintasun txiki batzuez gain, “Arantzazuko Ama Birjina” partituraren orri soltea (M. Letemendiarena) falta da; gainera 49. orrialdea galdua du: “Arantzazuko Ama Birjina” kantaren azken ahapaldia.

Lau autore dira, beraz, liburu honetan nagusiak: Felipe Arrese Beitia, Jose Ignazio Arana eta Modesto Letemendia (Letamendia), Arantzazuko goardi-ano Jose Epelderekin batera. Itxura guztien arabera, 1881eko Arantzazuko erromesentzat ateratako liburu “ofiziala” da hori.

Argitaratu orduko eta Santutegiko 1881eko erromesaldiekin batera Arantzazuko ereserki “ofizial” bihurtu zen nonbait Arana–Letamendiaren “Arantzazuko Ama Birjina” abestia. Eta geroztik historia aberats eta ugaria izan du musikan eta testuan. Arantzazuko erromesaldietarako atera ohi zituzten esku-orrietan beti ageri da horren testua. Santutegiko abestirik ezagunena da seguruenik, Letamendiaren jatorrizko doinuan.

“Arantzazuko”: testuaren eta musikaren historia laburra

Aranaren ereserki honek argitalpen ugari izan dituen bezala, hainbat musikarik harmonizatu izan ditu horren ahapaldiak, gehienak Letamendiaren doinuan oinarrituz, baina baita doinu berririk sortuz ere.⁹ Testua eta musika batera doaz historia labur honetan; testuari dagokionez, adierazgarria da lehen estrofako azkenaurreko lerroaren aldaeren kontua: jatorrizko eskuizkribuko “agur Dontzeila graziazkoa” “agur Amatxo bihotz biguna” bihurtu baitzen laster hainbat ediziotan, eta gerora horrela finkatuta geratu zen.

1.- 1881: AVAC (KMK-Arantzazu). Aipaturiko *Ama Virgiña Arantzazuko-aren condaira...* liburuan ageri da lehenbizikoz argitaratua kanta (testu osoa, eta partitura aparteko paperean). Gorago deskribatua dut liburua. Aranaren testuari dagokionez, zazpigarren ahapaldia gaineratu zuten, Arantzazuko artxi-boko eskuizkribuan ez dagoena. Gainerantzean eskuizkribukoan bezala dago, aldaketa ortografiko txikiren batzuk gorabehera.

2.- 1886 (?): Esku-orri formako edizioa, “Arantzazuko Amari” izenekoa. “Arantzazuko Ama Birjina” eta “Agur, agur, agur, Maria” abestien partiturak eta testu laburtuak daude bertan. Bien doinuak Letamendiarenak dira –orrian Letamendia dago idatzita, ez Letemendia; 1887an hil zen musikaria–. Koldo Mitxelena Kulturuneko 4 orrialdeko koadernotxo baten barruan dago orria,

⁹ Hemendik aurrera “Letamendia” idatziko dut musikariaren abizena, XIX. mendetik bertatik horrela baita ezagunagoa Arantzazun. Letemendia/Letamendia alternantziari buruz ik. Ignazio Negrodo eta Ana J. Ansorenaren “Filiación Modesto Letemendia. Aclaraciones” artikulua, Tolosako Santa Maria Kapera-ren webgunean (2015).

baina, dirudienez, orri solte horrek eta koadernoak ez dute zer ikusirik edizioa egitean; liburuxkak berak ez du inprimategi-markarik, baina bai orriak: “Tolosa'n, E. Lopez-en echian”, urtearen indikaziorik gabe. KMK-ko fitxa bibliografikoak XIX. mendekotzat jotzen du liburuxka –18...–, baina izatez 1910ekoa edo geroagokoa da, beherago azalduko dudanez. Bertako partitura-orri soltea, berriz, lehenagokoa da zalantzarik gabe. Hipotesi gisa 1886kotzat jo dut, orduko koroazio-ospakizunetarako argitaratu bide zutelakoan edo; dena dela, ereserkiaren autore Arana hil baino lehenagokoa izan behar duela uste dut –1896an hil zen–. Izan ere, lehen estrofaen azken-aurreko lerroa J. I. Aranak berak aldatua behar duela uste dut, hasierako “Agur, dontzeila graziaskoa”, ondorengo “Agur Amatxo bihotz biguna” idatziz–; ez baita ulertzekoa, idazlea bera hain gertukoa izanik, haren agindurik edota baimenik gabe horrelako aldaketa beste inork egin izana.

2.- 1903: La Editorial Vizcaína-k *Ama Birjiña Arantzazu-koaren kondaira ta bederatiurrena* argitaratu zuen urte horretan; gure kanta hau partitura eta guzti eta bere zazpi ahapaldiekin sartu zuen, Arrese Beitiaren “Agur, agur, agur, Maria” kantaren testuaren aurretik. Berrito badira aldaketa ortografikoren batzuk, aurreko biek alderatuta; lehen estrofaen azken-aurreko lerroari dagokionez, berriz, 1881eko aldaerara itzuli zen: “Agur, dontzeila graziaskoa”.

3.- 1910: Arantzazuko artxibo orokorrean (XXV-35) bada 6 orrialdeko eskuizkribu bat, honako atalak dituena: Otoitza (Erregua), Arantzazuko kondaira laburra, “betiko” bi abestien testuak “Arantzazuko Ama Birjina” (3 ahapaldi) eta “Agur, agur, agur, Maria” (4 ahapaldi), azkenik bi otoitz (euskaraz eta gaztelaniaz). Gasteizko gotzainak inprimatzeko emandako baimena 1910ean dago datatuta. Izatez, bi edizio behintzat izan zituen eskuizkribuak –azken bi otoitzak kenduta–, biak Tolosako E. Lopezek eginak; urterik ez dakarte, baina uste izatekoa da 1910ekoak edo ondorengo urtekoak izango direla. Bietan datoz 1886ko orrialdeko bi partiturak, beren horretan (faksimil moduan): batean (KMK, J.U. 9838-030) azpiko testua ere orriko konposizio berberarekin, bestean azpiko testua konposizioz aldatuta. Lehen ahapaldiko zazpigarren lerroari dagokionez, gauza bitxia gertatzen da: Oinarritzko eskuizkribuan “Agur donzella graziaskoa” dago idatzita, baina bi edizioetan, “Agur Amatxo bihotz biguna”, bai partitura barruan eta bai azpiko testuan.

4.- 1918 (?): REA/JK (*Romances euskéricos de Aránzazu* koaderno), 77. or.: Erromesentzako esku orria da, Arantzazuko Andre Maria Gipuzkoako zaindari izendatu zutenekoa. Leloa eta lehen bi estrofa daude jasota, aldaera ortografiko berriren batzuekin. Lehen estrofako azken-aurreko lerroa ere lehen edizioekoa da (1881), baina ‘donzella’ hitza ‘Birjiña’ bihurtu da hemen. Erromesentzat ulergarria egiteko, seguruenik: “Agur Birjiña graziaskoa”.

5.- 1920 (?): Manuel Burgès-en harmonizazioa. Arantzazuko Musika Artxiboan (AranMusArtx, D 3) dagoen eskuzko partitura, Manuel Burgès kon-

positorearena (6 v. eta org.) da: “Arantzazuko Ama Birjina” M. Letamendiaren melodiaren harmonizazioa, seguruenik horietan aurrena. Testuaren aldetik leloa eta lehen estrofa aukeratu zituen, ordurako nagusituta zegoen aldaeran –“Agur Amatxo bihotz biguna”–, eta garaiko ortografiari egokituta. Data hori esleitu diot Burgèsen harmonizazioari; izan ere J. J. Ndad. Garmendiarena (1923) baino lehenagokoa da nonbait, Martzelino Idoiak, horrelako harmonizazioen ezagutzaile onak, Garmendiaren partitura kopiatzean, azpian idatzi zuen oharrean iradokitzen duenez: “La famosa terminación de M. Burgés”. 1939an Arantzazuko A.M.-ren jai bezperako Benediktaren ondoren Burgèsen “Arantzazuko” abestu zuen koruak.

6.- 1922: *Arantzazu* aldizkaria, II, 17. zenb., azaroa, 264. or.: *Arantzazu* aldizkari berriak argitaratu zuen kantaren testua: leloa eta lehen estrofa bakarrik. Berdina da testua, beti ere aldaketa ortografikoren bat edo beste gorabehera. Hemendik aurrera finkatuta geratuko da “Agur, Amatxo bihotz biguna”.

7.- 1923: Joan Jose N. Garmendiaren “Arantzazuko” (AranMusArtx, D 37). Partituraren eskuizkribua 1923koa da. Testuaren aldetik, leloa eta lehen estrofa jasotzen ditu, 1922ko *Arantzazu* aldizkarian finkatu bezala. Martzelino Idoiak, bere *Arantzazuko Amari* kanta sortan (1. zenb.), Garmendiarena eskuz kopiatu besterik ez zuen egin (AranMusArtx, K 109). Askoz geroago partituraren notazio digitala egin zuen Biktor Etxebarriak (Edición informática, Donostia, 1992, 10 or. –AranMusArtx, D 37–).

8.- 1925: Eustakio Azkarate (1887-1965). Urte hori esleitu diot Azkarateren “Gozos a la Virgen de Aránzazu” kantari (AranMusArtx, D 1 –8 or.–; Eresbil: e/azc-01/R-174). Ez da Letamendiaren kantaren harmonizazioa, bestelako melodia baizik, eta horren gain egindako harmonizazioa (3 v. y órgano); baina testua eta hitzak gehienbat Aranaren ereserkikoak dira: Leloa osorik Aranarena, lehen estrofa, berria, eta bigarren estrofa, berriro Aranaren ereserkiko 6. estrofa bere horretan. Hona hemen tartean sartu zuen estrofa berria: “Izarraitz eta Aizgorri baño / gogorragua zu zera, / olatu arro suleizetarrak / ezarritzeko lurrera. / Beltzebu bera lotza gorrian / makurtu zazu oinpera, / alcha zerala pekatu gabe / zeru guztien gañera. “A la V. Comunidad de Religiosos Franciscanos de Nuestra Señora de Aránzazu” eskaini zion bere pieza.

9.- 1927: Erromesaldikoa. Urte horretako apirilaren 9an Gasteiztik Arantzazura egin zuten peregrinaziorako esku-orria atera zuten, abesteko kantuekin: horien artean dago “Arantzazuko Ama Birjina” (testua bakarrik: leloa eta 1., 2. eta 6. estrofak) (ik. Eresbil, A19/0658). 1918ko esku-orria eta hemengo hau izan daitezke adierazgarriak, ulertzeko zein leku funtsezkoa eduki duen kantak aro modernoko Arantzazuko erromesentzat. Gogoratzekoa da, alde horretatik, Arantzazuko bederatziruñetako eta asteburuñetako elizkizun eta mezak ere gehienetan kanta horrekin bukatu izan dituztela.

10.- 1935 (?): Jose Domingo de Santa Teresaren harmonizazioa (4 ahots eta organoa). Urteren batzuk lehenago musikari karmeldarrak Letamendiaren doinua harmonizatu egin zuen koruak kantatzeko (dirudienez, Karmengo Amaren ereserkiaren hitzak erabiliz); eta 1935 inguruan Aranaren jatorrizko testua egokitu zioten Arantzazun J. D. de Santa Teresaren piezari, beherago hobeto azalduko dudanez. Geroztik gehienbat bertsio hori kantatu izan zuen Arantzazuko koruak –1965an diskoan grabatu zuen–. Horregatik Arantzazuko Musika Artxiboan horren partituraren hainbat kopia aurki daiteke, diptiko inprimatu bat ere bai (AranMusArtx, D 16). Eresbilen ere bada horren partiturarik (E/LET-01/Y-02): Letamendiaren obratik abiatuz egin zuela esaten du Eresbilgo datu-baseko fitxak: a coro unísono y estrofa a 4 voces mixtas. Testuari dagokionez, koruarena eta lehen estrofa bakarrik dakartza.

11.- 1947: Bizente Aranburu. Bere *Colección de cantos religiosos / Eliz Abesti sorta* liburuan sartu zuen Arana–Letamendiaren kanta, “Arantzazu'ko Ama” tituluarekin (326-327 or.), euskarazko eta gaztelaniazko testua partituran. Jatorrizko gipuzkerazko formen ondoan, bizkaierazkoak jarri zituen kakoen artean, horrela Bizkaian ere kantatzeko moduan.

12. 1947: Leonardo Zelaia. Beronen organoko laguntza (harmonizazioa) argitaratu zuen zuten Manuel Molak eta Vicente Pérez-ek beren *Antología musical al servicio del templo* liburuan, “Salve Maria” tituluarekin eta gaztelaniazko testuarekin: Ignazio Aberasturirena, itzulpen librean. Editoreak beste adbokaziotako Andra Mariei kantatzeko ere egokitu nahi izan zuen nonbait testua, leloaren bigarren lerroan “del sacro espino” dioenaren parean “salve, Señora” ere idatziz, eta estrofako “de Vasconia”-ren parean “de nuestro pueblo” gaineratuz.

13.- 1950 (?): Bruno Imaz Ganzarain. Aranaren ereserkiaren gain egin-dako konposizio musikalaria urte hori jarri diot, Eresbil artxiboan (A57 / 0022) dagoen partituras urterik ez dakar eta –1897an jaio zen Bruno Imaz Zaldibian eta 1972an hil zen–. Ereserkiaren leloa eta lehenengo estrofa aukeratu zituen testutzat. Letamendiaren doinutik guztiz aldendu zen Imaz bere piezan.

14.- 1952, OKA. *Ogei Kanta Arantzazuko* abesti-liburua argitaratu zuen S. Mitxelenak, eta eranskineko lau abesti-testuen artean sartu zuen (44. or.) “Arantzazuko” (leloa eta 1. eta 4. estrofak). 4. estrofan, ‘obra’ hitzaren ordez, ‘nahia’ idatzi zuen.

15.- 1954: Arantzazuko Musika Artxiboan bada Letamendiaren doinuaren tresna-moldaketa –organo eta banda–: “Arantzazuko”, titulu. Organokoa M. Planak bere *Selección de cantos religiosos populares* liburuan “A la Virgen del Carmen II” tituluarekin argitaraturikoa da; horren gain dago landuta bandakoa. Hau, 1954an Tolosan datatua eta hura, 1931n argitaratua, biak daude Letamendiaren izenean soilik. Norena ote instrumentazioa?

16.- 1960-1965: Martzelino Idoiaga. Arantzazuko organistak, organorako harmonizazio bi behintzat idatzi zituen, M. Letamendiaren doinuarenak. Arantzazuko Musika Artxiboan daude, eskuz idatziak biak (AranMusArtx, D 37; *Cantos religiosos-II*, 1965, 58. or.). Aurrenak urterik ez dakar; 1960-65 bitartekotzat jo daiteke, garai horretakoa delakoan haren produkzioerik handiena.

17.- 1965: Arantzazuko koruaren grabazioa. “Arantzazuko Ama Birjina” lehenbizikoz grabatu zuen Arantzazuko koruak (Zuz.: Jose Iturria) (Donostia, Columbia). Jose Domingo de Santa Teresaren harmonizazioa interpretatu zuen.

18.- 1968: Jose Maria González Bastidaren harmonizazio instrumentala. Urte horretakotzat jo dut “Arantzazuko (marcha religiosa)” izeneko pieza, urte horretan argitaratu zuelako *Txistulari* aldizkariak (55. zenb., 1968, uzt-ira, 22-23 or. tartean).

19.- 1988-1989: *Arantzazu* aldizkariak argitaratu zuen Aranaren testua, doinurik gabe: 1988koan leloa gehi 1. eta 6. estrofa (LXV, 1988, 673. zenb., 1. or., azala) eta 1989koan leloa eta lehen estrofa bakarrik, baina zuzeneko erdarazko itzulpena gaineratuz –erredakzioak egindakoa, ez Aberasturiren testutik hartua– (*Arantzazu*, LXVI, 1989, 688. zenb., 1. or.).

20.- 2000: Josu Elberdinek Letamendiaren doinua moldatu zuen; honetara du titulua Eresbilgo partituran (E/ELB-01/b-46): “Arantzazuko (a la Virgen del Carmen)”... M. Letamendia (Mold.: Josu Elberdin), 2000. Organo, txistu eta quinteto de metales... Titulu bitxi samarrari erantzunez edo, bitariko hitzak dakartza partituran: “Salve María, flor del Carmelo” (Karmengo Amaren ereserkia, gaztelaniaz, lehen bi estrofa) eta Aranaren “Arantzazuko Ama Birjina” (euskaraz, leloa eta lehen estrofa).

21.- 2005: Lausardi koruaren grabaketa berria. XVII-XVIII eta XIX-XX mendeetako bi garaietako Arantzazuko musika-pieza eta kanta aukeratuekin CD bana grabatu zituzten. II. erako –*Arantzazu musikaren mendeetan. 2. Siglos XIX-XX. mendeak*– gehienbat Lausardi Koru Sinfonikoak abestu zituen kantak –David Azurza, zuzendaria, eta Aitor Olea, organista–; horko bigarrena da “Himno a la Sma. Virgen de Aránzazu”, M. Letamendiarena, J. D. de Santa Teresaren harmonizazioarekin. Aranaren testua aukeratu zuten kantatzeko (leloa eta lehen estrofa).

22.- 2010: Juan Carlos Irizar. *Euskal Abesti enblematikoak*, II, 4. zenb. (Zarautz, Itxaropena, 2010) argitaratu zuen, eta bertan Letamendiaren “Arantzazuko” doinua sartu. Horren bi moldaketa egin zituen: ahotsa eta gitarrarako (8. or.) eta organorako (9-11 or.). Partituren barruan ez dago hitzik, baina aurretik Aranaren ereserkiaren lehenengo eta laugarren estrofa dakartza, OKA-tik hartuta nonbait. Berak dioenez, Letamendia/Zelaia-ren kantaren moldaketa besterik ez da.

23.- 1915: Jose Luis Zurutuzaren organorako harmonizazioa.

Organoko beste laguntzarik, lehenagokorik ere, badu hortik zehar “Arantzazuko” ereserkiak: Naiarako frantziskotar komentuko artxiboan aurkitua, partez behintzat Zelaiarena (1947).

“Arantzazuko Ama Birjina” eta “Salve María, flor del Carmelo”

1900. urtean Aranak Begoñako Andre Mariari ereserkia idatzi zuen, Arantzazukoaren neurri berean –“Andra Maria Begoñakoa”–, eta Letamendiaren doinu berarekin abestu zuten. 1901ean Begoñakoaren korozaziokoan, titulu bereko kantari, bestelako hitzak egokitu zizkioten, Arantzazukoari Aranak idatzitakoak kalkatuz, ‘arantzaren’ erreferentziak kenduta besterik gabe.¹⁰

Ez dakit zertan oinarrituta, hortik zehar zabaldu izan da Modesto Letamendiaren doinua Karmengo Amaren ereserkiarentzat sortua dela: Gaztelaniaz “Salve Maria, flor del Carmelo” (gaztelaniaz aurrenik) eta geroago euskaraz “Karmengo Ama maite-maitia” hasten denarentzat, alegia. Gaur egun entzun ahal da, entzun, kanta hori gaztelaniaz: Aragoiko Valorres herrian, adibidez, eta beste hainbat lekutan, Karmengo Amaren debozioarekin batera zabaldua. Eresbil-en (LET-01-R-02) bada partitura bat, titulu orokortzat “Cantos a la Sma. Virgen” daukana eta horren barruan “A la Virgen del Carmen. II”... Letamendia-ren izenean dago doinua, eta J. M. Díez Resina-k 4 ahotsetara jarrita. “Arantzazuko” ereserkiaren doinua da, beraz, baina hitzak aipaturiko “Salve María, flor del Carmelo” ereserkiarenak –urterik ez dakar partitura inprimatuak–.

Karmengo Amak badu bestelako gorazarrerik ere gaztelaniaz, testu eta doinu ezberdinekin. Haren gorazarrerik klasikoena antzinako latinezko eta gregorianozko “Flos Carmeli” da, izan, gero bestelako doinutan ere zabaldua. Horren ia zuzeneko itzulpena da euskarazko “Karmengo loria” edo “Karmengo gloria”, Azkuek bere kantutegian jaso (CPV, 56/771, 881 or.), eta hainbat aldaera ezberdinetan entzuna omen zuena; horiek ez dute, ordea, zer ikusirik “Karmengo Ama maite-maitia” kantarekin, ez doinuan eta ez hitzetan.

Gorago esandakoetatik garbi dago, nire iritziz, J. I. Aranak idatzitako testuarentzat sortu zuela Letamendiak bere doinua, 1881eko iturrietan ikus daitekeenez: “Arantzazuko Ama Birjina” ereserkiarentzat, alegia.¹¹ Hala ere, jarraitu egiten du nonbait nahasketak musikarien eta besteren artean. Gorago aipatua dut Josu Elberdinen pieza (Eresbil, E/ELB-01/b-46), Letamendiaren

¹⁰ Ik. J. I. Aranaren *Egunaria*, Patxi Altunak prestatua (Bilbao: Euskaltzaindia, 2000, 373. or.): hiru testuak bata bestearekin alderatuta. 1901-ko egokitzapena Daniel Baertelena zen hipotesia egin zuen Altunak.

¹¹ Patxi Altunak datu argigarria eskaintzen digu horretaz, aipaturiko liburuan (372. or.): Tolosako Eskolapioen ikastetxera joan omen zitzaion Arana bertan irakasle zen Letamendiari, elkarrekin burutzeko Arantzazuko ereserkia.

doinuaren moldaketa dena (Organo, txistu eta quinteto de metales); “Arantzazuko” darama titulutzat, baina azpi-titulutzat “(a la Virgen del Carmen)”. Izatez, “Arantzazuko Ama Birjina” kanta da, Aranaren euskarazko letra eta guzti... Baina horren gainean “Salve María, flor del Carmelo” erdarazko letra dauka idatzita... Arantzazuko Andre Mariaren eta Karmengoaren ereserkiak, beraz, partitura berean: euskaraz Arantzazukoa eta gaztelaniaz Karmengoa – eta biak kontentatzeko, titulua Arantzazukoarentzat eta azpitulua Karmengoarentzat-. Ez dakit gaztelaniazko testuarekin abestu eta jo izan duten Elberdinen pieza, baina bai “Arantzazuko Ama Birjina” euskarazkoarekin; izan ere, 2012ko Donostiako Musika Hamabostaldiaren barruan kantatu zuen Arantzazun Oñatiko Ganbara Abesbatzak; ekitaldiaren iragarpena honetara zegoen: “Himno de la Virgen de Aránzazu. Concierto en la basílica de Aránzazu, Gipuzkoa. 2012 09 08. Con Oñatiko Ganbara Abesbatza”.

Eta nahasketak jarraitu egiten duenez itxuraz, goazen bestelako argibideren batzuen bila. Hasteko, hiru testigutza edo iritzi. Bizente Aranburuk, bere *Colección de cantos religiosos. Eliz abesti sorta* liburuan (1947) bi kanta jaso zituen Karmengo Amari zuzenduak: “Virgen que siendo prez del Carmelo / Zeru goi-goitik Karmengo Amak”, V. Goikoetxearen musikarekin (331-332 or.) eta “Salve, María / flor del Carmelo” kanta –gaztelaniaz bakarrik–; azken honi, ordea, ez zion doinu apartekorik egokitu, eta “Arantzazuko Ama Birjina” kantaren doinura bidaltzen gaitu (ik. 332 or.). Hildo beretik, Auñamendi entziklopediak honetara dio, Modesto Letamendiaren biografia ematean: “Músico y compositor tolosano nacido en 1819, primer profesor de Eduardo Mocoroa en la Academia Municipal. Director en funciones de la Banda Municipal en tiempo de Gorriti. Autor del popular himno *Arantzazuko Ama Birjiña...*”. Ez du Karmengo Amaren ereserkiaren konturik aipatzen. Hirugarrenik, J. D. de Santa Teresa karmeldarraren *Florilegio Musical Carmelitano* liburuan (16-21 or.) Letamendiaren kantaren bi bertsio datoz, gaztelaniazko “Salve María, flor del Carmelo” eta euskarazko “Karmengo Ama maite-maitia” testuekin: Aurrenekoa bi ahotsetara estrofa, bigarrena lau ahotsetara estrofa. Lehenengoaren oin-oharrean honetara dio: “Melodía a la Virgen de Aránzazu, por Letamendía, popularizada en la Diócesis de Vitoria para las distintas advocaciones de la Santísima Virgen” (16. or.). Horra Karmeldarren iturriko zuzeneko aitorea...

Aurreko datu eta berrien arabera neure hipotesiren batzuk eginak nituen, nahasketa argitze aldera, baina zuzenean egiaztatu ezinik. Luis Baraiazarra adiskide karmeldarraren eskutik etorri zait informazio guztiz jakingarria, nire hipotesiak egiaztatzeko eta arazo osoaren argibide erabakiortzat. Nire galderen berri jakinda, honako ohar luzea bidali zidan berak –mila esker!–:

“Aita Jose Domingoren Florilegio Musical Carmelitano izeneko liburutik eskaneatuta bidaltzen dizut kantu hau gaztelaniazko eta euskarazko letraz. Euskarazko letra hau gerra aurrekoa da eta ez da

agertzen norena den. Gure artean estrofa Karmengo Amaren egunean eta jai handiren batean kantatzen da soilik; bestela hasierako letra bakarrik. Hasierako letra horretan «izan zakiguz ludi onetan»; gaur egunean «mundu honetan» kantatzen dugu.

A. Antonio Unzuetak egindako A. Jose Domingoren biografia laburrean dakarrenez, kantu honek latinezko “Salve Mater” du izenburua eta ohar luze samar hau dator: “Armonización de la melodía que Letamendía compuso para la Virgen de Aránzazu, popularizada en el País Vasco para las distintas advocaciones marianas. Letra castellana del P. Eufrasio del Niño Jesús OCD. Coro y estrofa a una voz. Esta armonización del P. José Domingo con la letra euskérica “Karmengo Ama”, apareció ya en la revista carmelitana “Karmengo Argia” II (1932). Ondorengo lerroan hau dator: “Salve Mater”, con la misma melodía y letras, pero la estrofa a cuatro voces iguales. La armonización del P. José Domingo fue adoptada por el Coro Franciscano de Aránzazu”.

Ezin argiago jartzen digu ohar horrek hemen dakargun kontu hau. Eufrasio del Niño Jesús karmeldarra Asturiasen jaio zen 1897 eta 1934an hil zuten Asturiaseko matxinadakoan. Beraz, eman dezakegu 1930 ingurukoa izan daitekeela beraren “Salve María, Flor del Carmelo” ereserkiaren testua, “Salve Mater” titulukoa. Hasieratik Letamendiaren “Arantzazuko” ereserkiaren doinua egokitu zion.¹² Euskarazko testua gaineratuta – “Karmengo Ama maite-maitia”–, J. D. de Santa Teresa fraide karmeldarrak harmonizatu egin zuen kanta hori (ahotsetara jarriz, organoko laguntza eta guzti) –ezezaguna da nonbait euskarazko testuaren autorea–. Gero Arantzazuko fraideren batek Jose Domingoren pieza polifonikoa hartu, eta Aranaren “Arantzazuko Ama Birjina” ereserki-testua erantsi zion; eta horrela Arantzazuko koruaren kanta bihurtu zen, hainbat aldiz abestu izan duena.

Hona, beraz, Letamendiaren doinuak egindako bidea: 1. Zalantzarik gabe Aranaren “Arantzazuko Ama Birjina” ereserkiarentzat sortua (1881); 2. 1900an eta 1901ean “Andre Maria Begoñakoa” ereserki-testuei egokitua; 3. Askoz beranduago (1930 aldera) Eufrasio del Niño Jesús-en “Salve María, Flor del Carmelo” –eta horren itzulpena zen “Karmengo Ama maite-maitia”– testuari egokitua; 4. Ondoren, azken honentzako idatzitako harmonizazioa, J. D. Santa Teresa-rena, Arana–Letamendiaren jatorrizko testu-doinuei egokitua.

Izatez, eta gorago esanda geratu denez, Letamendiaren doinuak bazituen lehenagotik koruarentzako eta organorako bestelako harmonizazioak, Aranaren testuaren gain eginak: M. Burgès (~1920), J. J. N. Garmendia (1923), E. Azkarate (~1925). Arantzazuko koruak kantatuak zituen horiek, baina gero J. D. de Santa Teresarena bihurtuko zen ezagunen eta klasikoan.

¹² Mariano Planak argitaratu zuen, doinu eta organoko languntza eta guzti: *Selección de Cantos Religiosos populares*, Tolosa: Laborde y Labayen, 1931, 217-218 or.

Bestelako abesti-testu zenbaiti ere egokitu izan diote Letamendiaren "Arantzazuko" doinua: ik. "Kontzezio" izenekoa (ZarMusArtx); P. Orkaiztegi bere "Zortziko haundia Maria Arantzazukoari" kantari esleitu zion.

Gaztelaniazko testua: "Himno a la Virgen de Aránzazu"

Ignacio Aberasturik gaztelaniazko testua idatzi zion kanta honi: "Himno a la Virgen de Aránzazu (Para la popular música de M. Letamendia)" dio ganean; eta honetara hasten da: "¡Salve, María, flor del Espino!". 1929an *Arantzazu* aldizkarian argitaratu zuen (IX, 1929, 97. zenb., 167. or.), berak Letamendiaren Arantzazuko beste kanta batentzat sortutako testuarekin batera: "Agur, agur, agur, María" –honen erdarazko testua "Adios, adios, Virgen María"–.

Aldizkariak gogorarazten duenez, 1886an Andre Mariaren Koroaziokoan "Concursos literarios y juegos florales, composiciones musicales e himnos cuajaron en repertorios que aún hoy día están vivos como el que ofrecemos". Dena dela, Aranaren "Arantzazuko Ama Birjina" 1881ekoa da.

Deigarria da Aberasturiren itzulpenaren hasierak Eufrasio del Niño Jesusek sorturiko Karmengo Amaren ereserkiaren hasierarekin duen kidetasuna: "Salve María, flor del Carmelo". Baina Aberasturirena lehenagokoa dela uste dut.

Grabaketak

Arantzazuko kantetan harmonizatuena eta abestuena izateaz gain, grabatu ere, behin baino gehiagotan grabatu izan dute, gorago adierazi dudanez, bereziki J. D. de Santa Teresak harmonizatutakoa; azkenekoz ARAM, 18. kanta). F. Madinaren *Arantzazu. Poema sinfoniko-koral* kanta hori entonatzuz amaitzen da. Azkenik Lausardi Koru Sinfonikoak grabatu zuen Letamendiaren kanta, J. D. de Santa Teresaren harmonizazioarekin, gorago seinalatu dudanez.

Azken berri zaharra

Azpeitian argitaraturiko (Imp. de Martínez e hijo, u. g.) orri baten alde bannatan bi kanta ageri dira, arrazoiz Jose Ignazio Aranari egotziak, nahiz eta paper berean ez dakarren sinadurarik. Atzeko aldean Aranaren "Agur Jesusen Ama" dator, bere horretan; aurreko aldean berriz, "Ama Birjiñari" kanta, "Arantzazuko Ama Birjiña"-ren aldaera edo "auto-plagio" dena (leloa eta bi estrofa). Honetara da leloa:

Gutziz Garbiya zera Bijiña
Zeruco Erreguin aundia,
quendu gugandik pecatu danac,
eman Jaunaren graciya.

Eta bide beretsutik jarraitzen dute bi estrofeak: Arantzazukoaren oihartzun argikoak, baina Arantzazuri edo bertako sinboloei erreferentziarik gabe.

**ZORTZICO A LA VIRGEN DE ARÁNZAZU
AMA BIRJINA ARANTZAZUKOARI
AGUR ONA EDO SALBEA (1881)**

Testua: **Jose Ignazio Arana**
AVAC, 38-40 or.

Musika: **J. J. Oñederra** (“Estribillo”) // – AAB: 031 –

Kantartea

AGUR, ARANTZAZUKO
ARROSA, MARIA,
LORA EDER ZERUKO
PARERIK GABIA!
GUGAN EZARRI ZAZU
BERTUTE LORIA,
KENDURIK PEKATUEN
ARANTZ ELORRIA.

Kantaldiak¹³

- 1 Agur, Ama Birjina
zeruko Erregina!
Agur, gure bizitza
uste ta atsegina!
Errukizko jargoia
gure poz-erpina!
Egin gaitzatzu zure
mesedeen dina.
- 2 Erbestetuta gaude
Ebaren umiak,
deiezka zuri altxarik
bihotz ta begiak:
Ibar negarrezkoan
hona hemen utziak!
Zu opa zaitu gure
arnas intziriak.

¹³ AVAC-en ‘Cantartea’ dago idatzita, baina ‘Cantaldiac’ behar du: estrofak.

- 3 Ea bada! zerala
gure Bitarteko,
itzul gugana, errukiz
gu begiratzeko;
egin gero mesede
Jesus ikusteko,
zure fruitu eder hori
beti maitatzeko.
- 4 Birjina Ama Maria,
on ta bihozbera,
atoz, bai, atoz, arren,
gu salbatutzera:
segurki, guregatik
zuk erregutzera,
Kristoren aginduen
dina egingo gera.

*Alabiz.*¹⁴

AVAC liburuan Felipe Arrese Beitiaren Arantzazuko bertsozko kondairaz eta beraren “Agur, agur, agur, Maria” kanta ezagunaz gain, Aranaren lau abesti-testu daude, hiru berak idatziak eta latinetik euskaratua, bestea –“Stella Maris”. Hemengo hauxe da lehenengoa. Berak sorturiko beste biek –“Arantzazuko Ama Birjina” eta “Agur Jesusen Ama” kantek arrakasta bikaina izan zuten bezala, honako hau bere horretan geratu zela dirudi. Musikatu eta abesteko sortua da, zalantzarik gabe, baina badirudi ez zuela inork musikatu.

Kantaren jatorrizko testua –bi aldetatik eskuz idatzitako koartila– Arantzazuko artxiboan dago (L. XXV-37), autoreak Jose Epelderi bidalitako “Ama Virgiñaren kantategi euskarazcua” abesti-bildumaren proiektuarekin batera, “Arantzazuko Ama Birjina” kantarena bezala; eta badirudi bilduman sartzekoa zuela, tituluari begiratuta (ik. gorago, 28. orrialdean, aurkibidearen erreproduktzioa, 2. zenbakia).

Kanta hau sortu, ez zuen Arantzazuko Andre Mariaren kantatzat sortu Aranak; jatorrizko titulua “Agur Erregiña edo Salvea” zuen, besterik gabe. Eskuizkribuak hasieran ez zuen lelo eta ‘kantarterik’ Arantzazuko Andre

¹⁴ Norbaitek sinaduratzat hartu zuen ‘Alabiz’ hau, baina erdarazko ‘Amen’ hitzaren ordezkia edo itzulpena besterik ez da. *Euskal-Erria* aldizkarian argi dago izenpe-tuta: “J. Ignacio Arana, J.L.” (J.L. = Jesusen Lagundia).

Mariaren izenekorik, eta funtsean *Agur Erregina* edo *Salve Regina* otoitz ezagunaren birmoldaketa edo iruzkina besterik ez zen, Aranak bertsotan jarritakoa. Argi ikus daiteke hori geroago *Euskal-Erria* aldizkarian argitaratu zuenean, *Gure Aita* eta *Agur Maria* otoitzen bertsozko iruzkinekin batera (VII, 1882 (uztaila-abendua), 416. or.) –*Agur Erregina* eta *Agur Maria* beste nonbait ere argitaratuta zeuden, Aranak berak aditzera ematen duenez–.

Zer gertatu zen tartean? Eskuizkribuaren tituluaren eta lehen bertsoaren artean honako bi puntuko bertsoa sartzea iradoki zuen, eskuizkribuaren azpialdean idatzi zuena:

Agur Ama Doncella
Aranzazu-coa,
Agur gure biotzeco
Ama chit gozoa.

Horrela Arantzazuko A.M.-ri bereziki abesteko kanta bihurtu zuen, hasieran “Salbea” otoitza besterik ez zena. AVAC liburuxkan kanta hori argitaratzekoan, berriz, eskuizkribuko hasierako bi puntuko leloa aldatu egin zuen. Eta kantaren titulua ere osatu egin zuen: “Ama Virgiña Aranzazu-coari agurona edo salvea”. Beraz, *Agur, Erregina* edo Salbearen Arantzazuko moldaketa berezia izan nahi zuen nonbait Aranaren asmotan, baina *Salve Regina* latinez kantatzen jarraitu zuten Arantzazun: gregorianoz edo bestelako musikaz. Eta Aranaren bertsoak musikarik gabe geratu ziren, itxuraz. Ala izan ote daiteke Azkoitian abesten bide zuten kanta berezia, “Agur” hitzaz hasten zena?

Jose Antonio Garate frantziskotar azkoitiarraren artxiboan berri bitxia aurkitua dut. Azkoitian abesten omen zuten eta “Agur...” hasten bide zen kantaz galdezka idatzi zion gutuna Arantzazun bizi zen bere lagun Joan Jose Arrieta fraideari –azkoitiarra hau ere–, ea hango artxiboan aurkitzerik zuten horren aztarnarik. Hain zuzen ere, jakin nahi zuen ea kanta hori aurrenik Arantzazurako egina ote zen. Arrietak egin zituen bere mihaketak eta kontsultak, Garateri bidalitako erantzunaren arabera (1988-09-27), eta aterea zuen bere ondorioa: ezin zela ziurtzat eman jatorriz Arantzazurako konposatua zen ala ez.

Ez dut ezagutzen Azkoitian abesten omen zuten kanta, baina badirudi hemengo hau izan daitekeela, hasierako lelorik gabe, jakina. Jose Ignazio Aldalur musikari azkoitiarrak musikatua ote zen? Ala Patrizio Orkaiztegik iradokitzen dituen “Arantzazuko... erromeriraco Letemendiko don Modesto-c Tolosan atera dituan musiquetakoren” bat ote da? (Orcaiztegui, 1881, 123. or.).

Aranaren testuko “kantartea” J. J. Oñederrak bere “Zortziko a la Virgen de Aranzazu” abestirako lelotzat aukeratu zuen.

AZKEN AGURRA AMA BIRJINARI (1881)

[AGUR, JESUSEN AMA]

Testua: **Jose Ignazio Arana**

AVAC, 42-44 or.;

AKZB: REA/JK, 76 or.

Jatorrizko doinua: **Felipe Gorriti**

– AAB: 026-029, 359 –

- 1 AGUR, JESUSEN AMA
Birjina maitea!
Agur, itsasoko izar
distiratzailea!
Agur, Zeruko Eguzki
pozkidaz betea!¹⁵
Agur pekatarien
kaia ta estalpea!
- 2 Agur, gizonen Ama,
Zeruko Erregina,
Ama gozo txit maite
amorezko pina!
Zuregandik juatea
gauza da samina...
Agur, nere biotzeko!¹⁶
poza ta atsegina!
- 3 Agur, gure poza ta
atsegin guztia,
atsekabe danetan
gozakai ezta!
Agur, Birjina eder
txit zoragarria!

¹⁵ ‘betia’ eta ‘estalpia’ daude idatzita jatorrizkoan, baina errimagatik aldatu ditut.

¹⁶ Horrela, barruko ‘h’rik gabe utzi dut, diptongoa delako abestian.

Hartzazu bihotza ta
torizu bizia...

- 4 Baina zugandik alde¹⁷
bihotzak ezin du;
zuregana dijoa,
zuga bizi *nahi* du;
Birjin paregabea,
bedeinka nazazu,
Agur, ama nerea!
Agur, agur, agur!

Ez dago zalantzarik abesti-testu honen autorea Jose Ignazio Arana dela, Mikel Gotzon Telleriak *Enciclopedia General Básica de Tolosa* obran Patri-zio Orkaiztegi esleitzen badio ere. AVAC-eko lehen argitalpenaren tituluak honetara dio: “Azquen-agurra Ama Virgiñari, Aita Aranac ipiñia”.

Eliz kanta gutxi egongo da Euskal Herrian hau beste kristau fededunek abestu dutenik, han eta hemen. Aski da Interneten begiratu bat ematea. Youtuben ere entzun daiteke: Zarauzko, Irurtzango edo beste zenbait lekutako koruek abestuta. Bada “Música Sacra de Tolosa” saileko diskoa ere Gorritiren kanta honen titulua daramana, berorrekin batera beste zenbait pieza dituen; beste talde askok ere abestu izan du. 2011ko otsailaren 26an kanta honen tituluarekin izendatu zuten Iruñean emandako kontzertuetako bat. Bada autore ezezaguneko zat ematen duenik kanta hau eta bada herri-kantatzat ematen duenik ere... Izatez, zein herri-kantagorik hauxe baino? Ez da, ordea, autore ezezaguneko herri-kanta horietakoa.

Aranaren kanta hau ez da zuzenean Arantzazukoa, testuari begiratu, edo-zein izenpeko Andre Mariari eskainia baizik. Baina egia da, bestalde, inon baino gehiago Arantzazun abestu izan dutela bertako erromesek urte luzetan, santutegiko bisita egin, hango elizkizunetan parte hartu eta ondoren etxerako bideari ekitean.

Zerbaitegatik Salvatore Mitxelenak ere bere *Arantzazu. Euskal Poema*-ren kapituluetakoa bat “Agur, Jesusen Ama” izendatu zuen. Oso sartua egon da

¹⁷ Jatorrizkoan “Zuregandican alde” esaten du; autoreak berak aldatu zuen 1883an *Euskal-Erria* aldizkarian argitaratzean, eta horrela pasa da geroko edizio gehienetara, baina bibliografian aipaturiko 1920ko *Arantzazura bidezkundeko abestiyak* liburuxkak ere “Zuregandican alde” dio .

Arantzazuko tradizioan; bada Arantzazuko bertako kanta berezia dela uste duenik ere. Eta baliteke aurrenik Arantzazun abestu izana, eta handik zabaldu izana Euskal Herriko bazterretara. Kontuan eduki behar da, zein garai eta girotan sortua eta argitaratua den kanta, eta zein den horren testuaren autorea: J. I. Arana. 1881eko Arantzazuko erromesaldietako giroan eta horren kariaz sorturiko beste bertso sorta, testu eta doinuen artean sortutakoa dela dirudi. Une hartan Tolosan ziharduten bi musikari konpositore handienek, Modesto Letamendia Udal bandaren zuzendariak eta Felipe Gorriti parrokiako organo-jole eta konposatzaileak, musikatu zioten horietako kanta bana Aranari: Letamendiak “Arantzazuko Ama Birjina”, eta Gorritik “Agur, Jesusen Ama”.

Joan Urteagak zuzenean Arantzazuko Andre Mariaren abestizat ulertu zuen Aranaren “Agur, Jesusen Ama” testua, eta horren lehen ahapaldia bere hartan hartu zuen bestelako doinuarekin kanta berria sortzeko (Eresbil: E/URT-01/R-101); lehen lerroa aldatu zion, “Arantzazuko Ama” idatziz, eta honako amaiera hau erantsi:

“Agur, Maria, agur
Arantzazuko Ama, agur!

Dena dela, abesteko doinua osatuta, baina organoko laguntza burutu gabe utzi zuen Urteagak, Eresbilgo partituran eta AAB-n (Z/377) ikus daitekeenez.

AVAC liburuxkan argitaratu ondoren, 1883an berriro argitaratu zuen abesti-testua Aranak berak *Euskal-Erria* aldizkarian, ortografia zerbait aldatuta, eta bestelako adaera morfologiko txikiren batekin; adierazgarriagoa da laugarren ahapaldiaren lehen lerroko aldaketa, oin-oharrean ikus daitekeenez.

Arantzazuko erromes-taldeentzat atera ohi zituzten kanten esku-orrietan, 1918tik aurrera –horrelako lehenagokorik bat bakarra ezagutzen dutia beti ageri da “Agur, Jesusen Ama” ahapaldiren bat edo besterekin: Oñatiko erromesentzakoak –1918ko apirilaren 28an izan zen horien erromesaldia eta gero urte bereko irailaren 5ean, J. A. Lizarralde dioenez (HVSA, 481-495 or.)– lau ahapaldiak aukeratu zituen (REA/JK, 76. or.); 2.a eta 4.a bakarrik zarauztarrentzakoak, “Agur gizonen Ama” hasten denak (1918) (REA/JK, 77. or.); urte bereko Arrasateko erromesentzakoak beste kanta baten barruan –“Agur, agur Maria, / agur, agur, agur” hasten denekoan– jaso zuen hemengo kantaren azken ahapaldia (ik. REA/JK, 75. or.); 1920ko *Arantzazura bidezkundeko abestiyak* liburuxkan ageri da noski (1. eta 4. ahapaldiak, azken hau “Zuregandikan alde” hasten dela). Urte horretan *Arantzazu* aldizkariak doinu eta guzti (ahots bakarrera) argitaratu zuen lehen ahapaldia, “Azken agurra” tituluarekin, baina bigarren lerroa “Birgiña nerea” idatzi zuen, “Birgiña maitea”-ren ordeztu –inprimaketa-okerra?– (II, 1922, 17. zenb., 264. or.).

Dirudienez, Gorritik berak bere doinuaren harmonizazio ezberdinak landu zituen: organorako edota ahotsetara. Bada konposatzailerik, Gorritiren doinuaren gain bere harmonizazioa landu duenik ere: Jose M. Arregi (1931, Zarauzko komentuko Musika artxiboan), Javier Bello Portu, etab. Arantzazuko Musika Artxiboan ere bada Letamendiaren doinuaren harmonizaziorik, anonimo edo erdi-anonimo: Horietako bat bi ahotsetara (AranMusArtx, D 35); beste bat, doinua eta organoko laguntzarekin, M. A. sinatuta; hirugarren bat, autore izenik gabe, lau ahotsetara harmonizatua, eta euskarazko kantaren lehen eta laugarren ahapaldiekin –euskara batuko ortografiara ekarria eta bes-telako aldaera zenbaitekin: paregabea / berdingabea, bedeinka / onetsi, Zuregana dijoa / Zuregana baidoa–. Gainera pareko partitura du honek, gaztelaniazko testuarekin: “Adios, Virgen querida, / Madre del Salvador”. Azken hau eta “Agur, agur, agur, Maria” kantaren gaztelaniazko bertsoia –“Adios, adios, Virgen querida / del alto Aránzazu prez y honor”– ezberdinak dira.

Aranaren “Agur Jesusen Ama” testuaren bestelako doinu eta kantak ere badira, goian aipaturiko Urteagarenaz gain. Bereziki aipatzekoa da Nemesio Otañorena (1913): “Ama Birjiñari azken-agurra” –Donostiako Erviti etxeak argitaratu zuen euskarazko, gaztelaniazko eta katalunierazko testuekin: Aranaren 1. eta 2. estrofak–. Arantzazuko Musika Artxiboan bada horren eskuzko partiturarik, euskarazko testuarekin bakarrik, Aranaren lau estrofeekin. Bizente Aranburuk bere *Colección de cantos religiosos. Eliz Abesti sorta* liburuan argitaratu zuen, Letamendiarenarekin batera (212-213 or.) –lehen estrofa bakarrik, euskaraz eta gaztelaniaz–.

Azkenik, Arantzazuko Musika artxiboan bada Aranaren testuaren bestelako kanta-bertsoia ere –fitxatu gabea–, “Azkeneko agurra” tituluarekin: lehen estrofa bakarrik, bi ahotsetara jarria; konposatzailearen izenik ez du ematen.

Bestalde, Arantzazuko Literatur Artxiboan bada “Arantzazuko Amak” has-ten den bertso sorta, Hondarribiako kaputxinoren batek idatzia, Gorritiren doinu honekin kantatzekoa (ADK liburu sail honetako IV. liburukian ikus daiteke).

Azken ohar kontuzkoa

Liburu hau inprimategian dagoela, mezua bidali dit Tolosako adiskide Ignazio Negredok –Parrokiako Musika artxiboaren arduraduna berau– Fermin Olas-koagak idatzi berria duen artikulua gaineratuz: “El verdadero compositor de Agur Jesusen Ama” (2018ko Hondarribiako festetako programarekin batera argitaratua). Beraren arabera Joan Maria Mintegi, Hondarribiako organo-jolea, litzateke *Agur Jesus Ama* doinu klasikoaren autorea; gainera, darabilen iturri-aren arabera, 1879an Guadalupeko Santutegian abestu zuten kanta hau. Doinu-aren autorearena lehenetan utzita ere, horren konposizio-urtea aurreratu beharra legoke; Aranak bere testua argitara eman (1881) baino lehenagokoa litzateke.

ITSASOKO IZAR BIRJINA (1881)

(AVE MARIS STELLA, euskaraz)

Jatorrizko testua: Liturgiako latinezkoa

Itzulpena: Jose Ignazio Arana

AVAC, 41-42 or.

- 1 AGUR, ITSASOKO IZAR,
Ama Jainkozkoa!
Beti-beti Birjina
ta ate zerukoa!
- 2 Harturik Gabrielen
agur-on maiteak,
pakez sendo gaitzatu
Ebaren umeak.
- 3 Askatu pekatutik;
argitu begiak;
kendu gaitzak; eskatu
on guzti-guztiak.
- 4 Amatzat ager zaitez:
har bitza erreguak
zugandik¹⁸ jaio zaigun
Seme Jaungoikuak.
- 5 Birjin paregabea,
garbi ta otxan zera;
kulpak kendu, ta iguzu
garbitasun bera.
- 6 Bizi gaitezen garbi
bide seguruan,

¹⁸Jatorrizkoan 'zugandi' dago idatzita.

Jesus ikusi arte
betiko zeruan.

- 7 Ondra Aita, Seme ta Jaun
Espirituari;
onore bat-berbera
hiru pertsonai.
Halaxe izan bedi.

Kanta honek ez luke egon behar hemen, Arantzazuri buruzkoa ez delako, eta Arantzazun abestu ere egin ez dutelako, latinez ez bada. Salbuespen moduan sartu dut, seguruenik Arantzazuko Goardianoaren eraginez paraturiko *Ama Virgiña Aranzazucoaren condaira zortzico aundietan eta aurtengo erromeriaraco itz neurtu batzuek* (AVAC) libururako aukeratu zutelako, “Arantzazuko Ama Birjina” (Arana–Letamendia), “Agur, agur, agur, Maria” (Arrese Beitia–Letamendia) eta “Agur, Jesusen Ama” (Arana–Gorriti) kanta hain Arantzazukoekin batera.

Latinez da ezagunagoa kanta hau herrian bertan, nahiz eta Lope de Vegak eta beste poetek testu zoragarri hori itzultzeko grazia izan duten. Euskarara ere bi itzulpen behintzat, ia garai berekoak, baditugu: Aurrena J. I. Aranaren hau, agian lehenbizikoz AVAC liburuxkan argitaratua (1881), eta geroago *Euskal-Erria* aldizkarian (XI, 1884, 166. or.); bigarrena, Patrizio Orkaiztegirena, 1886an aldizkari berean argitaratua. –Arana eta Orkaiztegi, biak ziren Arantzazun ikasitakoak mutikotan–. Aranarena latinezko testuari oso loturiko itzulpena da, zazpi ahapaldiak banan banan; Orkaiztegirena, berriz, libreagoa da, beharbada iruzkina, zuzeneko itzulpen baino areago, 12 ahapalditan banatua.

Abesti hau ere Aranak J. Epelderi Arantzazura bidalitako Andre Mariaren “Kantategiaren” proiektuan agertzen da, eta lehendik argitaratuta zegoen Andre Mariaren kanten liburuxkaren batean, Aranak Epelderi idatzitako gutunean zioenez (1881-08-02).

[ARANTZAZUKO AMA BIRJINA] (1950?)

Gozos a Ntra. Sra. de Aránzazu

Euskarazko testua: **Jose Ignazio Arana**

Gaztelaniazko testua: **Kantaren moldatzailea (?)**

Musika: **Biktoriano Balerdi** (norbaitek moldatua)

Eskuzko partitura (AranMusArtx, D 24)

– AAB: 048 –

- 1 ARANTZAZUKO AMA BIRJINA
zeruko Erregin haundia,
kendu pekatu danen arantzak,
eman Jaunaren grazia.
- 2 Dulce patrona de este colegio
Inmaculada Concepción,
suba a los cielos nuestra plegaria
por tu amorosa protección.

Euskarazko ahapaldia J. I. Aranaren “Arantzazuko Ama Birjina” kantaren leloa (kantarte) da. Gaztelaniazkoa ez da euskarazkoaren itzulpena, eta Andre Maria Sortzez Garbiari eskainia da zuzenean. Kanta labur hau Arantzazuko Musika Artxiboko eskuzko partitura batean dago, Victoriano Balerdiren *Gozos a Ntra. Sra. de Aránzazu* titulua duen eta “Inmaculada Virgen María” hasten den kanta handiagoarekin batera (AranMusArtx, D 24). Badirudi, beraz, norbaitek Balerdiren musika baliatu nahi izan zuela beste abestitxo hau sortzeko, itxura guztien arabera Arantzazuko Kolegio serafikoko mutikoentzat. Balerdiren piezaren titulu berbera eman zion moldaketaren autore ezezagunak, eta haren izenpean jarri zuen gainera abestia.

Konposizio hau askoz geroagokoa da, itxura guztien arabera: agian XX. mendearen erdialdekoa. Hemen jarri dut, Arana–Letamendiaren kantaren lehen estrofa eta doinua aukeratu zituelako.

— II —

XIX. MENDEKO BESTE AUTOREEN ABESTI-TESTUAK

Jose Ignazio Aranaren abesti-testuei sail berezia eskaini ondoren, autorez autore ordenatuta doaz XIX. mendeko beste abesti-testuen idazleak: batzuk testu bat baino gehiagorekin (Felipe Arrese Beitia, Patrizio Orakaiztegi, Matias Balerdi, Erraimunda Errenderia), beste batzuk bakarrarekin. Denetan ezagunena eta ugariena Arrese Beitia da, hain zuzen, Arantzazu kantatzeko bertso sortak ezezik, abesti-testuak ere konposatu zituen. Badira abesteko testu anonimoren bat edo beste ere, ustez XIX. mendean kokatzekoak.

[AGUR, AGUR, AGUR, MARIA] (1881)

AMA BIRJINARI EGITEKO AGURRAK

Testua: Felipe Arrese Beitia

Lehen edizioa (testua eta doinua): AVAC, 27-33 or.

Doinua: Modesto Letemendia

– AAB: 015-020 –

Kantartea

AGUR, AGUR, AGUR, MARIA
AGUR, AGUR, GUZTIZ GARBIA.

Kantaldiak

1 GLORIA TA ALABANTZAK¹⁹

Ama Birjinari,
arantzaren gainean
agertu zanari.

AGUR, AGUR...

2 Zu zaitugu guk Ama
euskaldun herrian,
laguntzaile sendoa
premia guztian.

AGUR, AGUR...

3 Kristau gerrarientzat
gordetzailea zu,
batailetan zerorrek
lagundu dituzu.

AGUR, AGUR...

¹⁹ Arantzazuko artxiboan kanta honen jatorrizko bi eskuizkribu ezberdin daude ‘A’ eta ‘B’ kopia deitu ditudanak. Horietako aldaerak seinatu ditut oin-oharretan. ‘A’ kopian: ‘alabantza’, singularrean. Tomas Garbizuren koro eta pianorako piezan ere singularrean dago.

4 Ekaitz gogor artian²⁰
ta larrialdian,
zenbat gorde dituzu
itsaso erdian?

AGUR, AGUR...

5 Ujola haundietan
ia txit itoak,
biziz atera ditu
zerorren eskuak.

AGUR, AGUR...

6 Osau ezinda inork
zenbat gaxo triste,
zure graziarekin
sendatu dirade.

AGUR, AGUR...

7 Eman izan diezu
beste batzuei bista
zeudenai oso itxu,
ezin ikusita.

AGUR, AGUR...

8 Gorputzez geldituak
eta elbarriak,
asko jarri dituzu
zuk ibiltariak.

AGUR, AGUR...

9 Azkenez hilak ere²¹
dituzu bai piztu,
Jaungoikoaz hurrengo
guztia ahal dezu.

AGUR, AGUR...

²⁰ AVAC-en ‘artean’ dago idatzita; errima osoagoaren aldera idatzi dut horrela.

²¹ ‘A’ kopia: “Azkenez illac ere / piztu zuc bai Ama, / Jaincoz zuc urrengo / al izate dana”.

‘B’ kopia: “Azkenez illac ere / piztu dituana / Jaincoaz dezu urrengo / alizate dana”.

- 10 Jaunak apropos zera²²
mirariz egina,
inor parerik gabe,
Ama ta Birjina.
AGUR, AGUR...
- 11 Haren baratzen zera²³
lore doatsua,
Gizon eta Jaungoiko
da zure frutua.
AGUR, AGUR...
- 12 Zurekin gauz(a) haundiak
berak egin ditu,
grazia ugariakin
zinduzan gaineztu.
AGUR, AGUR...
- 13 Hortxe zinan agertu
mutil artzaiari,²⁴
errukia hartuta
Euskal Herriari.
AGUR, AGUR...
- 14 Haitz hau zer zan *lehenago*?
eremu tristea,
orain berekin dauka
Zeruko onrea.
AGUR, AGUR....
- 15 Zuregan hutsik, Ama,
birtutea dago,
haitz hura bera baino
askoz garbiago.
AGUR, AGUR...

²² ‘A’ kopia: Mirari aundi cera / Berberac eguiña / iñon pareric gabe / Ama ta Birgiña”.
‘B’ kopia: Mirari aundi zera / Jaincoac egiña / iñon pareric gabe / Ama ta Virjiña”.

²³ ‘A’ kopian (11/1): “Jaunaren baratzeco”; ‘B’ kopian /11/1): “Jaunaren baratzen”.

²⁴ ‘A’ kopia (13/2): “mutilcho bateri”.

- 16 O Birjina Maria!
 Zer dezu irudi?
 Elur egin berria
 ez zu bezin zuri.
 AGUR, AGUR...
- 17 Anima ta gorputzak²⁵
 zahar zein gazteak
 hor daduzkatzu danak
 pozkidaz beteak.
 AGUR, AGUR...
- 18 Adu zazu, Ama,²⁶
 arantza-tronutik:
 euskaldunen fedea
 gorde zazu zutik.
 AGUR, AGUR...

Kanta honen lehen edizioa 1881ekoa da, AVAC liburuxkan emana. Lelorearen hasierarekin da ezaguna kanta hau Arantzazun: “Agur, agur, agur, Maria”. Horixe eman diot titulu nagusizat, eta AVAC-ekoa azpitolutzat ipini dut. Liburu hori Donostiako KMK liburutegian aurki daiteke (Julio Urkijo funtsean), eta baita Arantzazuko Musika Artxiboan ere. Donostiakoaren barruan kantaren lehen partitura inprimatua ere aurki daiteke, orri soltean.

AVAC-eko titulu berarekin kantaren jatorrizko testuak, eskuz idatziak, Arantzazuko Artxibo Historikoan daude; bi kopia dira: 1) Bata, autoreak bere eskuz egindakoa seguruenik, koaderno txiki batean dago, azken orrialdeetan –aurrekoetan “Ama Birgina Arantzazucoaren cantac” bertso sorta dago, “Izango dira munduan asco” hasten dena–. ‘A’ kopia deitu dut. 2) Bigarren kopia kopiatzaile kaligrafoen batek idatzia da seguruenik, autoreak berak eskatuta –eta ordainduta–; ‘B’ kopia deitu dut. ‘A’-n bi lerrotan daude kopiatuta aha-paldiak; ‘B’-n, lau lerrotan; testu-aldaerak txikiak dira bien artekoak: ortografiazkoak; eta morfologiazko txikiren bat edo beste, eta testukoren bat; ortogra-

²⁵ ‘A’ kopia: “Arima ta gorputzac / zar eta gazteac, / or daucazquite pozac / batzuc zein besteac”.

²⁶ ‘A’ eta ‘B’ kopiak (17/1): “Adi zazu Ama arren”.

fiari dagokionez, ‘B’ kopia geroagokoa da zalantzarik gabe, eta bertan ‘c’ ozena geroago ‘k’ bihurtu da hainbatetan. Aldaera guztiok uste izatekoa da autoreak berak beste kopiaren batean eginak, edota berak kopiatzaile kaligrafoari adieraziak direla. Inoiz badirudi kaligrafoak berak aldaketaxoren bat sartu ote duen ere, nahita –15. bertsoan ‘Virtutea’ ‘birtutea’ idatzi du– nahiz nahasita, nahiz oker irakurrita. Inprimatzean, berriz, (AVAC-eko edizioan, 1981) aldaera ortografiko askotxo sartu zituzten: k>c, gi>gui, kin>quin. 9-11 ahapaldiak, eta 17.na, berriz, askotxo aldatu zituzten; baita testu-aldaketaren batzuk, ahapaldiren batzuetan. Azken hau testu nagusitzat hartuta, besteetako aldaerak azpiko oin-oharretan seinalatuak ditut.

Kantaren bigarren edizioa 1886koa izan daitekeela uste dut, kanta-orri batean aurkitzen dena, “Arantzazuko Amari. Zortzikoa” tituluarekin, eta azpian lau estrofa dituela. Arana–Letamendiaren “Arantzazuko Ama Birjiña” kantarekin batera dago orrian. Bien doinuak Letamendiarenak dira –orrian Letamendia dago idatzita, eta ez Letemendia; 1887an hil zen musikaria–; bere inprimategi marka berezia du orriak, urterik gabe: “Tolosan, E. Lopez'en echian”. Uste dudanez, 1886ko Arantzazuko Andre Mariaren koroazio-ospakizunetarako aterea izan daiteke bigarren abesti orri hori. “Arantzazuko Ama Birjina” kantari egindako oharretan aurki daiteke honi buruzko azalpen zabalgorik.

Goiago esan dudanez, lau ahapaldi ditu partiturak azpian, AVAC-eko ediziotik hartuak: 1., 2., 13. eta 18. ahapaldiak; bigarren ahapaldiko laugarren lerroan hitz bat aldatu zuen: “premia guztian” esan beharrean “biar dan guztian” idatziz. Tolosako E. Lopez etxeak argitaratu zuen hori ere. Bi kanten esku-orri bera beste edizio batean ere aurki daiteke, triptiko formako liburuxka orrian (1910); erromesentzako izanik, Arantzazuren kondaira laburra eta otoitzen bat edo beste ere badago.

1903an *Ama Birjiña Arantzazu-koaren kondaira ta bederatziurrena* liburua argitaratu zuten; bertan aurki daiteke Arrese Beitia–Letamendiaren kanta hau ere, partitura eta guzti, “Ama Birjiña Arantzazukoari azken agurrak” tituluarekin, dirudienez zuzenean AVAC-etik hartuta: leloa eta 9 ahapaldi, tarteka aukeratuak; ortografia eguneratuta.

Hortik aurrera Arantzazuko erromesentzako abestien esku-orrietan edo liburuxketan maiz aukeratu izan dute Arrese Beitia-aren abesti hau –batzuetan Letamendiaren doinu eta guzti–, bertako zenbait ahapaldi aukeratuak: 1920koa da horietako bat, *Arantzazura bidezkundeko abestiyak* izenekoa –horri buruzko azalpen gehiago ikus Bibliografiaren azkenean–. Antzekoa da 1928an atera zuten *Arantzazu* titulukoa, Oñatin argitaratua, eta hemengo kanta hone-taz gain, “Arantzazuko Ama Birjina”, “Donostiatik gatz”, eta “Agur Jesusen Ama” dakartzana, bakoitzaren partitura eta guzti. Bizente Aranburuk ere bere

Colección de cantos religiosos / Eliz Abesti sorta kanta-liburuan sartu zuen (381. or.), leloarekin batera 1-2-13-4 estrofa aukeratuz, ordena horretantxe, honako titulu honekin: “Azken agurra Arantzazu'ko Amari” –liburuan ‘kantaurrea’ da leloa eta ‘kantartekak’ dira estrofa–. Lehen kantarteko “Gloria ta alabantzak” aldatu egin zuen, eta “Aintza ta goralpenak” idatzi.

Salbatore Mitxelenak kanta honetako bi ahapaldi (2.a eta 4.a) jaso zituen bere *Bizi nai* liburuan (AEP-2, 297. or.); eta bere *Ogei kanta Arantzazuko* liburuxkaren eranskinean jaso zuen (leloa eta 3 ahapaldi), doinurik gabe.

Bestalde, hainbat musikariren inspirazio-iturri izan zen abesti hau: Ik. *Arantzazuko Abestien Bildumako* (AAB-ko) 015-020 zenbakikoak. Manuel Burgès-en harmonizazioa, sei ahots eta organorako egina (AranMusArtx, D 3) 1920 ingurukoa izan daiteke. Beharbada geroxeago gaztelaniazko testua, Ignazio Aberasturirena (1929), egokitu zioten Burgèsen partiturari (AranMusArtx, D 32): “Adios, adios, Virgen querida”, baina Letamendiaren doinua bakarrik (duo eta guzti), organoaren laguntza gaineratuta (AAB: 018). Martzelino Idoiagak organoko bere laguntza ipini zion Letamendiaren doinuari, Burgesenetik ezberdina (ik. AranMusArtx, D 37). Tomas Garbizuk, berriz, pianoko laguntza jarri zion Letamendiaren doinuari, koruak abestekoari (AranMusArtx, D 35); partituraren azpian honako hau dago idatzita: “El popularizado y bonito himno a la Virgen de Arantzazu que se cantará en aquel Santuario”; badirudi egun bereziren baterako harmonizatu zuela Garbizuk. Bada Arantzazuko Musika Artxiboan Bruno Imaz-en kanta bat, “Sabatina. Despedida a la Virgen de Aránzazu” titulukoa, eta Arrese Beitiaren lelo berbera duena, baina estrofa guztiz ezberdinak (AranMusArt, D 26; AAB: 101); doinuaz gain, testuaren aldetik ere bestelako kantatzat hartzekoa da.

Iñaki Beristainek, Arrese Beitiaren lelo eta lehen estrofatik abiatuz, bestelako testua sortu zuen Letamendiaren doinuarentzat. Tomo honetan berari dagokion atalean ikus daiteke, “Agur, agur” tituluarekin.

Arantzazuko koruak maiz abestu izan du kanta hau; aski da begiratzea, besteak bestek, bertako Bederatziurreneko elizkizun-programetara. Adibidez, 1943koak honela dio, lehen orrialdean: “Himno final: «Agur, agur» a coro y solo. (Con este himno se terminarán los cultos matutinos, alternando con «Arantzazuko Ama maite» (...) y con «Arantzazu-aldean»” –gauza bera zioen 1939ko programak ere–. Normalean Letamendiaren doinua bere horretan abestu ohi zuten. 1933ko Arantzazuko A.M.-ren egunean, berriz, Manuel Burgès-en harmonizazioa abestu zuten, Meza nagusiaren azkenean.

AMA BIRJINA ARANTZAZUKOARI AGURRAK (1881)

Testua: Felipe Arrese Beitia

Ama virgiña Aranzazucoaren imagiñ eta eleizaren condaira laburra, S. F. de E. gaztelaniaz izcribatua eta M.A.A. euscarara itzulia,
Tolosa: E. López, 1881, 31-35 or.

F. Arrese ta Beitia, *Idazlan guztiak* (Itziar Urrutia, ed.), BFA / Otxandio Udal, 1999: *Aldizkarietan argitaratuak eta beste*, 138-139 or.

Doinua: Musikatu gabea

Kantartea

AGUR, ARANTZAN ZAUDEN
AMA TA BIRJINA,
GURE EUSKAL HERRIAN
ZERA ERREGINA.

Kantaldiak

1 Euskal Herriak dauka
Ama bat sendoa,
zein zeran zu Birjina
Arantzazukoa.

AGUR, ETC.

2 Zuregan daukalako
beti esperantza,
gaurdaino baten ere
ez zaio izan hutsa.

AGUR, ETC.

3 Hargatik dago beti
Zugana deadarrez,
inoiz isildu gabe
egun eta gabez.

AGUR, ETC.

- 4 Estutasun danetan,
nun bilatu poza?
begiratu ezikan,
Ama, zuganuntza?

AGUR, ETC.

- 5 Zuregandik kanpora
lurrean zer dago,
negarra, suspiroa,
lazeria baino?

AGUR, ETC.

- 6 Nunahi galdu-mendia,
nunahi arriskua,
eman zaguzu, Ama,
zuk arren eskua.

AGUR, ETC.

- 7 Berari itsatsita
ez dago beldurrik,
alperrik infernua
kontra da jaikirik.

AGUR, ETC.

- 8 Dana azpiratuta,
dana puskatuta,
dana utziko degu
oinpean sartuta.

AGUR, ETC.

- 9 Antxinatik daukazu
halaxen sartua,
Luzifer danen buru
haundituo [*sic*] harrua.

AGUR, ETC.

- 10 Alperrik orain dabil
handik irten nahirik,
baina izango zaizka
indarrok alperrik.

AGUR, ETC.

- 11 Zergatik zure kontra
ezin dezakean,
infernuak garaitzik
iritxi lurrean.

AGUR, ETC.

- 12 Zeradelako Jaunak
halaxen egina,
etsaiak menpetutzen
izateko dina.

AGUR, ETC.

- 13 Guk ere hala, Ama,
garaitu ditzagun,
azken asnasa arte
zakiguz Zu lagun.

AGUR, ETC.

Aurrenik 1881ean argitaratu zuten kanta hau, goian iturritzat emandako liburuxkan: *Ama Virgiña Aranzazucoaren...* S. F. de E. (Silverio F. de Echeverriak) gaztelaniaz idatzia, M.A.A. (Manuel Antonio Antiak) euskaratu zuen. Azken honen eranskinizat gaineratu zituzten Felipe Arrese Beitiaren bi kanta: hemengo hau (31-35 or.) eta “Zoazte urruti gaur neregandic” (36-45 or.) –hau ere Arantzazuko A.M.-ri eskainia–.

Itziar Urrutia Zorrozuak Felipe Arrese Beitiaren idazlan guztien edizioan sartu zuen hemengo kanta hau, “Aldizkarietan argitaratuak eta beste. 1880-1905” sailean (ik. horren erreferentzia osoa gorago).

Zalantzarik gabe abesteko kantatzat idatzi zuen Arrese Beitiak; baina ez dut inon musikatuta aurkitu. Liburuxkako beraren bigarren testua, badirudi ez zuela musikatzeko idatzi, eta ADK liburu sail honetako V. tomoan aurki daiteke –*Arantzazuko Olerkiak eta Olerkariak*–.

ZORTZICO A LA VIRGEN DE ARANTZAN-ZU (1881)

Testua: **Felipe Arrese Beitia**

Eskuzko partitura (AranMusArtx, D 32)

(AranLitArtx: BPR, 15-035)

Musika: **Jose Ignazio Aldalur**

– AAB: 025 –

IZANGO DIRA MUNDUAN ASKO
jatorriz herri garbiak,
baina horretan ez dira azken
behinik behin euskal herriak,
nun zuzterrikan ez duten hartu
kanpotik sartu berriak,
etorri arren erromatar, nahiz
moroen talde haundiak.

Felipe Arrese Beitiaren “Ama Birjina Arantzazukoaren kondaira zortziko haundietan” bertso sorta luzearen lehen bertsoa da hemengo hau; osorik ikus daiteke ADK liburu sail honetako IV. liburukian: *Arantzazu bertso berritan*. (1881ean argitaratu zuten AVAC abesti-liburuan, 3-26 or.). Arantzazuko Literatur Artxiboan ere aurki daiteke horren jatorrizko testua, eskuz idatzia (ik. goian horren erreferentzia). –Arantzazuko Musika Artxiboko Aldalurren kantaren partituran ez da ageri hitzen autorearen izenik–.

Jose Ignazio Aldalur azkoitiarrak (1829-1890) konposatu zuen zortziko laburra; uste izatekoa da 1881ean Arantzazuko ospakizun eta erromesaldieta-rako idatzi zuela bere pieza. Izan ere, musikari azkoitiarrak protagonismo berezia izan zuen urte hartako elizkizunetan, koruaren zuzendari eta organista moduan; kanta hau ere abestu izan zuten nonbait, artxiboko partitxelek aditzera ematen dutenez. Era berean 1886an, Andre Mariaren koroaziokoan, autore beraren “Letania lauretana” eta “Te Deum” abestu zituzten.

Ez dakit zein harreman zuen Jose Ignazio Aldalurrek, bera hil ondoren (1894) Azkoitiko parrokoa zen Pedro Aldalur euskaltzalearekin.

ARANTZAZUKO BIRJINA AMARI ERREGU BAT (1881)

Testua: Patrizio Antonio Orkaiztegi

Jesus eta Mariaren Billerakoentzat..., 91-93 or.

Jatorrizko doinua: “Hiru juezen erabakia” (J. A. Santesteban)

– AAB: 031, 046-047, 049 –

- 1 ARANTZAZU MENDIAN
zaudean Birjina,
guri lagun nahiean
zerez etorria;
euskaldun jendearen
ongile Maria,
izazu gaur ta beti
gutzaz errukia.
- 2 Zaleturikan gatoz
zu ikusitzera,
hartutako mesedez
esker ematera;
baita ere berriak
zuri eskatzera:
iritxi gabetanik
bihurko ez gera.
- 3 Lareun ta hamabi urte
beteak dirade
euskaldunak gerala,
Ama, zure jabe;
Rodrigok harriturik
omen zizun galde:
Zeruen Erregina,
Arantzan Zu zaude?

- 4 Nahasmendurikan²⁷ gerrak
euskaldun herriak,
lehortek hondatu
zituan guziak:
pakea eman zien
Birjina Mariak;
orobat euriz²⁸ ase
ibar ta²⁹ mendiak.
- 5 Premietan zeudela
gure aurrekoak,
zabaldu ziezkatzun
gozoro besoak:
beharrean baziran
lehengo gurasoak,
ez daude gutxiago
seme oraingoak.
- 6 Espero genezake
zugandik, Maria,
eskatutzen dizugun
mesede guzia.
Beti dezu izandu
esku ugaria;
beti dezu ondratu
Aloña mendia.

Orkaiztegiren aipaturiko liburuko Arantzazuko kantetan aurrena da hau.

Hemengo bosgarren eta lehen ahapaldiak –ordena horretan– *Bizi nahi* liburuan jaso zituen Salvatore Mitxelenak (ik. AEP-2, 296. or.), beste autore batzuen testu-zatiekin batera; autorea eta jatorria aitortuz, jakina.

Orkaiztegik berak seinalatzen du olerkiarentzat “Hiru juezen erabakia” kantaren musika, Jose Antonio Santestebanena (1835-1906), beraren *Colec-*

²⁷ Autorearen oharra: “Nasmendu: nastu”.

²⁸ Jatorrizkoan: ‘eudiz’.

²⁹ Autorearen oharra: Ibarra = “celaya; llanura”.

ción de aires vascongados liburuan argitaratua (1862); baina badira Arantzazuko Musika Artxiboan piezak, Orkaiztegiren lehen ahapaldia oinarritzko testutzat hartuz (beste iturritako bigarren ahapaldiren bat ere erantsiz), beste-lako melodiaren gain landuak:

1. Juan Jose Oñederra: “Zortzico a la Sma. Virgen de Arantzazu” –AAB: 031– (Orkaiztegiren lehen ahapaldia + J. I. Aranaren “Agur Arantzazuko arrosa Maria” hasten den kantaren leloa). Oñederra musikariaren berririk ez dut aurkitu; Biktoriano Balerdi musikariaren irakasle zela 1886an Gipuzkoako Alegi herrian, besterik ez. Seguruenik ondo ezagutzen zuen Tolosako parrokoa zen P. Orkaiztegi, eta beraren olerkia hartu zuen oinarritzat bere konposizioak egiteko: bata zenbait ahotsetara eta bestea ahots bakarrera –azken hau “Arantzazu mendian” tituluarekin–. Koruarentzako zatirako, ordea, J. I. Aranaren “Ama Virgiña Aranzazu-coari agur-ona edo salvea” kantaren leloa edo “kantartea” aukeratu zuen:

Agur Arantzazuko
arrosa, Maria,
lora eder zeruko
parerik gabia!
Gugan ezarri zazu
bertute loria,
kendurik pekatuen
arantza elorria.

2. Biktoriano Balerdi: Oñederraren ikaslea mutikotan (1886), irakasleak aukeraturiko Orkaiztegiren testu bera aukeratu zuen, Arantzazuko Andre Mariari zenbait kanta idazteko:

a) “Gozos a la Virgen de Aránzazu” –*Arantzazuko Abestien Bilduman* Balerdiren “Gozos a la Virgen de Aránzazu” kantetan 2. zenbakiarekin dago markatuta, AAB: 046–: Sarrera, Orkaiztegiren 1. ahapaldia + 1. estrofa, Jose Ignazio Aranaren “Agur Arantzazuko / arrosa zuria” kantaren leloa edo “kantartea” + 2. estrofa, beste norbaitena –Jose Arruek idatzia ote, ortografiaz moldatua?– (Ik. liburuki honetan “Zaindu zazu, Ama Miren” kanta).

b) *Arantzazuko Abestien Bilduman* bada Balerdiren “Gozos a la Virgen de Aránzazu”-3 ere –AAB: 047–, sarrerako testutzat J. I. Aranaren “Arantzazuko Ama Birjina” kantaren leloa duena, eta estrofatzat Orkaiztegiren hemengo kanta honetako lehen ahapaldia.

c) Orkaiztegiren kanta honetako lehen ahapaldia aukeratu zuen Balerdik bere “Arantzazu mendian. Arantzazuko Birjina Amari erregu bat” ahots bakarreko kanta konposatzeko –AAB: 049–. Konklusiotzat, berriz, J. I. Aranaren “Arantzazuko Ama Birjina” kantaren lelo bera gaineratu zion, bigarren partean:

Arantzazuko Ama Birjina
Zeruko erregin haundia,
kendu pekatu danen arantzak,
eman Jaunaren grazia.

d) Balerdi beraren beste kanta bat bada Arantzazuko artxiboan, “Arantzazu mendiyán” titulua daramana, hain zuzen ere (AranMusArtx, D 24): sarrera eta estrofa –AAB, 045–. Euskarazko testuarekin batera gaztelaniazkoa ere badu. Euskarazko sarreratzat Orkaiztegiren hemengo olerkiaren lehen ahapaldia aukeratu zuen. Estrofak, ordea, ez du euskarazko testurik. Gaztelaniazko testutzat, berriz, XVIII. mendeko “Pues tomó de vuestro pecho” abesti-testua, Arantzazuko Andre Mariari eskainia, aukeratu zuen: bertako sarrera eta bigarren estrofa. Honetara:

Pues tomó de vuestro pecho
Jesús virgíneos candores,
Madre de Dios de Aránzazu,
rogad por los pecadores.

Estrofa

De Cantabria en la Región
serenasteis la discordia,
reduciendo a la concordia
aquella jurisdicción:
¡Oh infinito parangón
de prodigios superiores!

Sei estrofako testu osoa ADK liburu sail honetako VIII. tomoan ikus daiteke –*Arantzazu cantado por los poetas*–, “Textos de canciones de Arantzazu” eranskinean.

GOZOS A NTRA. SRA. DE ARÁNZAZU (1881/1920?)

[ARANTZAZU MENDIAN]

Testua: **Patrizio A. Orkaiztegi; J. I. Arana; J. Arrue (?)**

Musika: **Biktoriano Balerdi; Leonardo Zelaia (?)**

// **J. J. Oñederra**

Eskuzko partiturak (AranMusArtx, D 36 eta D 24)

– AAB: 031, 046 –

Sarrera (P. Orkaiztegi)

Arantzazu mendian
zaudean Birjina,
guri lagun nahiean
zerez etorria;
Euskaldun jendearen
ongile Maria,
izazu gaur ta beti
guzaz errukia.

1. estrofa (J. Ignazio Arana)

Agur Arantzazuko
arrosa Maria,
lora eder zeruko,
parerik gabia.
Gugan ezarri zazu
bertute loria,
kendurik pekatuen
arantza elorria.

(Ik. aurreko kantaren oharrean)

2. estrofa (Jose Arrue?)

Zaindu zazu, Ama maitea
zaindu Euskal Herria,
ez gaitzazu utzi, arren,
gure etsaiaren menpean.

Jaungoikoak donetsia,
Arantzazun agertua.

Bi pieza musikal daude testu honen gain konposatuak: Bata J. J. Oñederrarena: “Zortzico a la Virgen de Arantzazu” (hemengo sarrera eta lehen estrofa (“estribillo”) bakarrik ditu.

Bigarrena B. Balerdirena: “Gozos a la Virgen de Aránzazu”-II (sarrera eta 1. estrofa); 2. estrofa –testu eta musika– geroago gaineratua da nonbait jatorrizko kantari, agian Arruek (testua) eta Zelaiak (musika). (Ik. “Zaindu zazu, Ama Miren” olerkia liburuki honetan).

ARANTZAZUKO BIRJINARI LAUKOAK (1881)

Testua: **Patrizio Antonio Orkaiztegi**

Jesus eta Mariaren billeracoentzat..., 114-118 or.

Doinua: [Modesto Letamendia]

Kantartea

ALABANTZAK
GURE AMARI,
ARANTZAZUKO
ONGILEARI.

Kantaldiak

- 1 Arantzazura degu
gaur erromeria.
bisitatzera goaz
Ama-on Maria.
ALABANTZAK, etc.
- 2 Aingeru zerukoak
atozte gurekin:
agur bat *nahi* diogu
Birjinari egin.
ALABANTZAK, etc.
- 3 Zuen Erregina da
hemen dagoana:
lagundu zaguzute
adoratzen Ama.
ALABANTZAK, etc.
- 4 Ez dakigu nola eman
eskerrak Berari:

ez dakigu nondikan
behar degun hasi.

ALABANTZAK, etc.

- 5 Aloñara gugatik
jetxi da Maria;
bedeinkatua bere
miserikordia.

ALABANTZAK, etc.

- 6 Merezi ez genduan
horrenbat mesede;
Ama gureak digu
egin, hala ere.

ALABANTZAK, etc.

- 7 Semeak Amaz gera
gutxitan oroitzen:
Ama semeaz ez da
sekulan *ahaztutzen*.

ALABANTZAK, etc.

- 8 Gure miserietan
gurekin da beti:
berak alaitzen gaitu,
ez dezagun etsi.

ALABANTZAK, etc.

- 9 Arantzan jarri zaigu,
arantzak kentzeko:
nekeak eta penak
ahaztu-erazteko.

ALABANTZAK, etc.

- 10 Ez dio galerazi
zeruko gloriak,

ikustea lurrean
gure miseriak.

ALABANTZAK, etc.

- 11 Zenbat grazi, mesede
ekarri dizkigu!
Nola genezake guk
Maria ordaindu?

ALABANTZAK, etc..

- 12 Guk ezin diozkagun
adorazioak
eman zaiozkatzute,
aingeru goikoak.

ALABANTZAK, etc.

1881eko Arantzazuko erromesaldietarako zuzenean idatzi zuen Orkaizte-
gik kanta hau.

Doinuari dagokionez, hona zer dioen testuaren autoreak: “Arantzazuko
Virgiñari jarri zayozcan laucoac (*Alabantzac gure Amari* etc.) eta zortziko
aundiya (*Zuretzat beti diteceala* etc.) cantatu litezque aurtengo erromerirako
Letemendico don Modestoc Tolosan atera dituan musiquetan” (Orcaiztegui,
1881, 123. or.). Zein da musika hori, “Alabantzak gure Amari” olerkiari ego-
kitzekoa?

Bi doinu ezagutzen ditugu horrelakoak: J. I. Aranaren “Arantzazuko Ama
Birjiña” kantari jarritakoa eta F. Arrese Beitiaren “Agur, Agur, Agur, Maria”
kantarentzat idatzitako zortziko txikia. Aurrenak ez du balio hemen kanta
hontentzat; bigarrena egokitu ahal zaio kanta honen estrofa edo kantaldiei,
baina leloarentzat ez du horrenak balio.

Orkaiztegi aditzera ematen duenez, bi kanta horien doinuez gain besterik
ere sortu zuen Letamendiak, Arantzazuko erromesentzat. Horietakoren bat
izan beharko du izan abesti honentzako baliagarria.

ZORTZIKO HAUNDIA MARIA ARANTZAZUKOARI (1881)

Testua: **Patrizio Antonio Orkaiztegi**

Jesus eta Mariaren billeracoentzat..., 118-120 or.

Doinua: “Arantzazuko Ama Birjina” (**Modesto Letamendia**)

– Ik. doinua, AAB: 001 –

Kantartea

ZURETZAT BETI DITEZEALA

IZAN NERE ALABANTZAK:

ZUK NIGANDIKAN DITUZU KENTZEN

NERE NEKEEN ARANTZAK.

- 1 Ezin dituzu, Birjina Ama,
desanparatu semeak;
nahiz eta izan gaur ta *lehenago*
esker batere gabeak,
errukiara zaitu mugitzen
penetan gu ikusteak;
alaba beza Ama biguna
Kantabriako jendeak.

ZURETZAT BETI DITEZEALA, etc.

- 2 Aitortzen degu dadukazula
gu ondo ikusi *nahia*;
guretzat zure begiratua
agertutzen da alaia:
Zure bihotzak ematen digu
amore-suaren gaia;
bagendukean orain baino *lehen*
ezagutzeko garaia.

ZURETZAT BETI DITEZEALA, etc.

- 3 Elorriaren arantz gogorrak
hauturikan Zuretzako,

beste arbolen frutu gozoak
n*ahi* zinduke guretzako;
halaxen zinan egondu ere
Kalbarioan le*henago*,
zeru-Semeaz padezitutzen
lur-semeen onerako.

ZURETZAT BETI DITEZEALA, etc.

- 4 Pekatuaren arantzak dira
Zuk n*ahi* ez zindukeanak;
umeak gaizki ikusitzeaz
asko du sufritzen amak.
Jesusengana bertatikantxe
bihurtzen gerade danak;
junta gaitzala orain geroko
Berarekiko laztanak.

ZURETZAT BETI DITEZEALA, etc.

Doinuari dagokionez, aurreko kantaren oharrera ekarritako Orkaiztegiren aipu berbera gogoratzen dugu hemen: “Arantzazuko Virgiñari jarri zayozcan laucoac (*Alabantzac gure Amari* etc.) eta zortziko aundiya (*Zuretzat beti diteceala* etc.) cantatu litezque aurtengo erromerirako Letemendico don Modestoc Tolosan atera dituan musiquetan” (Orkaiztegui, 1881, 123. or.).

Horietako bat J. I. Aranaren “Arantzazuko Ama Birjina” kantari jarritakoa da, hemengo honi ondo datorkiona, bertso-neurrien aldetik behintzat.

Dirudienez, Orkaiztegiren kanta hau ez du abestu izan Arantzazuko koruak. Santutegiko Musika Artxiboan ez dago horren partiturarik.

[ARANTZAZUTIK DEGU ALBISTE BERRIA] (1886)
(*Consolatrix afflictorum*)

Testua eta musika: Autore ezezaguna
Eskuzko partitura (AranMusArtx, D 25) // – AAB: 030 –

ARANTZAZUTIK DEGU
albiste berria,
koronatzan dutela
Birjina Maria,
Zeru eta lurretako
erregin haundia;
alaitu bedi, bada,
euskaldun herri guztia,
izan bedi poz eta alegria.
Bihotzak garbiturik,
Mariarengana
goazen eskintzera
lore eder bana.

Estrofa

Arantzazu gaineko
Jeriko arrosa,
amorez beterikan
Ama milagrosa,
pekatari gaisoen
uste eta poza,
nere espinu hori
bada ere hotza,
hartu ezazu, arren,
dedana bihotza.

Arantzazuko Musika Artxiboko partitura, eskuz idatzia (3 ahots eta organoa). Andre Maria koroatu zutenekoa da (1886); gertakari horixe aldarrikatzera dator. Latinezko azpititulua bitxi samarra da, ez bada kantaren doinuren bat adierazteko. Ez dakar olerkiaren eta musikaren autorearen berririk.

BERTSO BERRIAK,
ARANTZAZUKO PEREGRINAZIORAKO JARRIAK (1886)

Testua: **Jose Matias Balerdi**

G2T, 51-52 or.

Doinua: Musikatu gabe

- 1 JUSTU TA PEKATARIAK
beriak gaitu Mariak,
eskatzera mesediak
goazen aguro jendiak.

Kantartea

GOAZEN BAI ARANTZAZURA
BIRJINA BISITAZERA,
NOLAKO KOROI EDERRA
JARTZEN ZAION IKUSTERA.

- 2 Birjina Arantzazukua
degu koroatzekua,
dalako milagrosua,
Ama paregabekua.
- 3 Leon Hamairugarren
oraingo Aita Santuak,
ontzat emanak dauzka
barkamen ta funtziuak.
- 4 Aita Santu beraren
agindua kunplitzera,
obispo jauna dator
Maria koroatzera.
- 5 Jartzen diote korua [*sic*]
apaindutzeko burua,
dalako poderosua
Birjina Arantzazukua.

- 6 Bihotzetik eskatua
izango da aditua,
dalako errukitsua
Ama Arantzazukua.
- 7 Birjina Arantzazukua
euskaldunen anparua,
egonik mundu *nahastua*,
ez zaude guzaz *ahaztua*?
- 8 Ama Birjina ederra
gure bitarteko zera,
danok galduko ez bagera
laguntzaren eske gera.
- 9 Mariak erantzuten du
ez dagoala kontentu,
nahi duala anparatu
baina generala gaiztotu.
- 10 Eginaz asko pekatu
Jauna dala haserretu,
nahi ez bada emendatu
biharko dala sufritu.
- 11 A! Zer sententzi gogorra!
Hartu dezagun bildurra
ondu gaitezen aurrera
eta libratuko gera.

Arantzazuko Kanta Zaharren Bilduman bazen koadernotxo bat J. M. Balerdi apaizaren bertso-sortez osatua, 32 orrialdekoa, berak eskuz oso txukun idatzia. Fotokopiaren bidez iritsi zaigu. Aurrenik 3 bertso sorta luze xamar eta beste lau bertso aparteko datoz (G2T, 54-55 or.), Arantzazuri buruzkoak; ondorengo sorta luzea Gipuzkoari eskainia da (56-59 or.).

Bitoriano Gandiagak deskribatu zigun koaderno hori (ik. “Hiru erroman-tze eta gorazarre bat”, in: *Eusker*a, XX, 1975, 308-309 or.).

Koadernoko bigarren kanta da hemengo hau: taldean abesteko egina, baina doinurik ez du ematen.

[AMA MAITE MARIAK] (1886)
(Peregrinaziua egin eta bueltarako)

Testua: Jose Matias Balerdi

Doinua: Lauko txikiarena (doinu jakinik gabe)

G2T, 52-53 or.

- 1 AMA MAITE MARIAK
lagun eraginda,
Arantzazun jendia
ugari izan da.

Kantartea

MARIAK GIATUTA
BADABIL JENDEA,
ZUZEN BILATUKO DU
ZERURA BIDEA.

- 2 Peregrinazioko
jende debotua,
Arantzazun izan da
txit ondo hartua.
- 3 Birjina Ama Maria
Arantzazukua,
urte hontan izan da
bai koroatua.
- 4 Birjina koroatzen
ikusteagatik,
jendia etorri da
leku askotatik.
- 5 Gipuzkoa, Bizkaia
eta Arabatik,
Mariak izan ditu
bisitak danetik.

- 6 Probintzi euskaldunak
ez galtziagatik,
Maria Arantzazun
hor dago gugatik.
- 7 Denbora guztietan
horren milagruak
izan dira txit asko
eta zabalduak.
- 8 Hargatik obispo ta
erlijiosuak,
egin dituzte hemen
aurten funtziuak.
- 9 Euskaldunak izanik
seme debotuak,
Birjina honek ditu
txit eskojituak.
- 10 Birjina honen ondoren
dabiltzan jendiak,
anparaturik ditu
bai karidadiak.
- 11 Mariak Arantzazun
poztu du jendia,
beti defenditzeko
Jaunaren Legia.
- 12 Gure fedia egonik
zerbait ilundua,
Mariak utzi digu
oso argitua.
- 13 Birjinak zabaldu du
ugari frutua,
pekataria alaitu,
indartu justua.

- 14 Erakusteko gure
poz eta atsegina,
bisitatu zaitugu
Maria Birjina.
- 15 Guztiok egin degu
asko *aha*legina,
Zu ondratziagatik,
Zeruen Erregina.
- 16 Asko sentitzen degu
Zugandik joatia,
eta ez genduke *nahi*
desanparatzia!
- 17 Gure izatia da
Zu gabe tristia!
Deseo degu, bada,
berriz ikustia.
- 18 Zu uztia Maria
bihotzak ezin du!
Har zazu, tori eta
bedeinka gaitzazu.
- 19 Zure bendiziuaz
bagoaz etxera,
etortzeko asmuan
atzera honera.
- 20 Zu bitartian guzaz
*ahaz*tuko ez zera,
agur, Ama maitia,
despeditzen gera.
- 21 Agur zeruko Erregina,
Jesusen Ama, agur,
agur, Ama gurea,
agur, agur, agur.

Jose Matias Balerdiren aurreko kantari egindako oharrak balio du honako ere. Aurrekoaren parekoa da zalantzarik gabe, azpituduluak adierazten duenez: aurrekoa Arantzazurakoan abestekoa zen bezala, hemengo hau etxera itzultzerakoan abestekoa.

Garbi dago taldean abestekoa dela, “Kantarte” eta guzti. Erromesentzako kanta da. Garai hartan oinez egin beharra zuten erromes-taldeek Oñatitik Arantzazurakoa eta Brinkolatik Arantzazurakoa behintzat. Seguruenik oinezko bidegintzan kantatzekoak ziren hemengo estrofak. Batek abestuko zituen horiek, eta taldeak “kantarte” errepikatu.

Lauko txikiaren hainbat doinu egokitu ahal zaie ahapaldiei, baina autoreak berak ez zuen doinu jakinik adierazi.

[SALBE ERRUGABEKO] (1886?)

MARCHA

Testua: Autore ezezaguna

Musika: **Charles Gounod**

G2T, 90. or.; AranMusArtx, D 35

– AAB: 024 –

- 1 SALBE ERRUGABEKO
Birjina Maria,
salbe zeruko izar,
lausorik gabia.
- 2 Guztiz zera ederra,
zenduen aditu,
Jaunagandik mundura
zinanian sortu.
- 3 Ez det, bada, errurik
zuregan topatu,
Adanen pekatuan
ez zera kutsutu.
- 4 Bertatik eguzkiak
zinduen apaindu,
ilargia oinetan
zitzaizun prestatu.
- 5 Zure burua izarrak
zuten bai koroatu,
zeru-lurreko gabak
Zugan ziran bildu.

Arantzazuko Kanta Zaharren Bildumako G2T, 90. orrialdeko kanta honek
“Marcha” du izena, eta bertan aitortuta dagoenez, Gounod-ena da. Izan ere,

Charles Gounod-ek idatzitako “Martxa Pontifikala” izenekoaren doinua da honena. 1869an inauguratu zuten pieza hori, eta 1950ean Pio XII.ak Vatikanoko martxa ofizial izendatu zuen.

Nork eta zergatik egokitu zion Andre Mariaren testua Gounoden martxari? Arrakasta handia izan zuen horrek, besteak beste, garai hartako Aita santuaren Aulkiaren gorabehera politikoengatik. Arrakasta horrek eragin zion seguruenik norbaiti Arantzazuko Andre Mariaren koroaziorako horrelako ereserki handirosoa paratzea. Testuak ez du Arantzazuko Andre Mariarenik aipatzen, eta izan daiteke zuzenean Andre Maria Sortzez Garbiaren gorazarrea; baina, sortu bide zeneko testuinguruari begiratuta, eta Arantzazuko Kanta Zaharren Bildumaren barruan bakarrik dagoela kontuan izanik, Arantzazuko kantatzat eman dezakegu.

Abesti bera kopiatuta dago Arantzazuko Musika Artxiboko eskuzko partitura batean, baina “Himno a la Virgen” izenpean: Gounot [*sic*], autorea (AranMusArtx, D 35). Kantaren hitzak, berriz, euskaraz bai eta gaztelaniaz ere baditu, “Inmaculada Virgen” hasten direnak. Dirudienez, euskarazkoaren ondorengoa da hori: itzulpen egokitua. Beste inon ez dut aurkitu, eta uste izatekoa da partitura honetarako asmatu zuela norbaitek. ADK liburu sail honetako 8. liburukian –*Arantzazu cantado por los poetas*– ikus daiteke.

Gounoden Martxa pontifikala bera ere badago Arantzazuko artxiboan (AranMusArtx, M 51), pianorako moldatua, ordea, ez kantatzekoa.

A LA SMA. VIRGEN DE ARANTZAZU (~1890)

Testua: **L. Capellastegui; J. Alberdi** (*euskaratzailea*)

Musika: **Eugenio Urandurraga**

“A la Virgen de Arantzazu”, in: *Melodías Vascas. Canciones populares para Canto y Piano,*

Buenos Aires: Editorial Vasca Ekin, 1948, 46-49 or.

Eskuzko partitura, eta inprimatua (arg. eta u. gabe) (AranMusArtx, D 35)

– AAB: 032 –

- 1 ZERUKO ERREINUTIKAN
Aloña mendira
euskaldunen artera
Birjina etorri da.
- 2 Rodrigo Baltzate(g)iko
pastoretxo bat zan,
zapatu egun batian
ahuntzen bila juan zan.
- 3 Iruditu zitzaion
pertsone ote zan,
hantxe bilatu zuen
Birjina arantzan
- 4 Emakume eder bat
haurtxo bat besuan,
kanpanila txiki bat
albulan bazuan.
- 5 Inork behartu gabe
soinu jotzen zuan,
Arantzazu izena
hartzek para zuan.

Kanta hau gaztelaniazko eta euskarazko testuekin ageri da partituretan. Jatorrizko testua gaztelaniazkoa zen (Kapellastegirena): hiru estrofa, musikan errepikatuz doazenak. Honetara hasten da: “De la región empírea / ceñida de arbol...”; eta azken estrofa honetara da: “De Aránzazu paloma / Madre del Niño Dios / los ruegos de la Euskaria / no desatiendas no”; osorik ADK liburu sail honetako 8. liburukian ikus daiteke.

Badirudi partitura horri egokitu ziola Alberdik euskarazko testua; erdarazkoaren itzulpentzat ageri den arren, ez da inola ere itzulpena. Izatez, lehen estrofa bakarrik da nonbait Alberdik asmatua; ondorengo lau estrofak Telleriarteko Plazaolaren “Gure Ama Birjina” hasten den bertso sorta guztiz ospeitsu eta zabalduko 3. eta 4. estrofak dira, Alberdik lautan banatuta.

Arantzazuko Musika Artxihoan euskarazko partitura daukagu. Hortik hartu dut testua ere, ortografiaren aldetik eguneratuta. Edizio inprimatueta – horietako bat Buenos Aires-eko Ekin argitaletxeak argitaratua— testu-oker ugari daude, seguruenik inprimatzaile erdaldunaren eskutik sartuak: Balsatuko (Baltateiko), auntzan (auntzen), besuau (besuan), aintze (aintxe), artze (artxek), iñore (iñork), para zuau (para zuan).

Eresbilen ere aurki daiteke Urandurragaren kanta: Kapellastegi eta Alberdiren testu eta guzti (E/URA-02/A-01) eta horren bertso instrumental baka- rrik (E/URA-02/D-01), organo edo pianorakoa. Modesto Amutxastegi So- raluzeko organo-joleak kopiatua, dirudienez, azken hori.

Eresbilen iradokizunari jarraituz, 1890. urtearen ingurukotzat jo dut Urandurragaren kanta –1905ean hil zen musikaria Madrilen–; lehenagokoa ere izan daiteke; euskarazko testua gaineratzearena geroagokoa da agian.

ALOÑAKO ARTZAIA (1898)

Testua: **Resurrección Maria Azkue**

Musika: **Resurrección Maria Azkue**

Pasa de chimbos. Zarzuela en dos actos, Bilbao: Imp. de la Revista Euskaltzale, 1898, acto II, escena VIII, 44-47 or.

– AAB: 036 –

- 1 ALOÑA ZAHARRAK NEGURA EZKERO
urtero-urtero du behintzat,
burua txuri, kibil bihotza
eta lainoa txapeltzat;
gorputz biloiza hozkirritua
ikusirikan hodeiak,
zerutik jetsi ta agertzen iatzuz
betirotu nahirik erraiak.

- 2 Haurtxoai amak bularra gorde
ta ugatzik gabe bezela,
orduan daude ardi gaixoak
gose hilgarria dutela.
Inude bila ardi gaixoak
itsaso alde dijoaz,
eta egunero oroitzen dira
bere Aloña gaixoaz.

Aloñako artzaia naiz.

R. M. Azkueren *Pasa de Chimbos* zartzuelaren bigarren ekitaldiko zortzigarren eszenan dago “La canción del pastor de Aloña”. Mendi horren magalean dago Arantzazuko santutegia. Andre Mariaren aurkikuntzaren eta gero-koaren historiari oso lotua dago Aloña: “Aloñako Andre Maria” da Arantzazukoa, eta Aloñako artzainetan Aloña-koena Errodrigo Baltategiko da Arantzazuko historian, nahiz eta Arantzazuko kantarik jatorrenetan ahuntzaina izan hori, ez artzaina.

[TXORAGARRIZKO BERRI GOZOA] (1899)

Testua: **Toribio Alzaga**

Musika: **Buenabentura Zapirain**

Chanton Piperrri, Leipzig: Imp. de Breitkopf & Härtel, 1899, 144-151 or.

– AAB: 033 –

- 1 TXORAGARRIZKO BERRI GOZOA
bihotz pozkidagarria,³⁰
lasterka nator kontatutzero,
aitu bezate egia.
- 2 – Ez degu ezer jakin beharrik.
– Horren berri ona al da?
– Hoberik ezin izan liteke.
– Orduan kontatu, bada.
- 3 Baltzategiko Rodrigo artzaia,
Antxo Txapel deitzen dana,³¹
Aloña mendi tontor-tontorran
zan goiz-goizetikan juana.
- 4 Han bat-batian agertu zaio
arantza zorrotz gainian
zeruetako Ama Birjina,
Jesus dabela besoan.

³⁰ Jatorrizkoan ‘pozkada garrya’ dago idatzita; Oñatiko Kaietanaren aldaeran “pozquidaz garriya” (REA/JK, 24. or.); Omaetxebarriak bere kopian bigarren hori zuzendu eta ‘pozquidagarria’ utzi zuen (O4S, 47. or.).

³¹ Errodrigo Baltzategiren “Antxo Txapel” ezizena XVII. mendetik dator nonbait, Juan de Villafaña-k Espainiako Andre Marien irudiei buruz idatzitako obratik, non Arantzazukoak ere bere lekua baitzuen. Honetara da erreferentzia osoa: *Compendio histórico en que se da noticia de las milagrosas, y devotas imágenes de la reina de cielos, y tierra, María Santísima que se veneran en los más célebres santuarios de Hespaña*, Salamanca: Imprenta de Eugenio García de Honorato, 1726. Obraren kapituluetakoa bat “Imagen de nuestra Señora de Aránzazu” da, eta bertan, 59. orrialdean dakar honako hau: “El año de 1469, un Pastor, que se llamaba Rodrigo Balzátegui, a quien conocían más los otros compañeros Pastores por el nombre de Ancho-chapel...”.

- 5 Dio: – Harritua uzten nazu.³²
Ama Maria! Arantzan zu?
Poztutzen gaitu berri on honek,
zenbat ez liteke esan.
- 6 Baina nola da, Ama Birjina
agertutzia arantzan?
Zuen arteko gudu zitala
ikusirikan nolakua zan
- 7 Non *nahi* zenduten agertutzia,
arantza zorrotza [*sic*] ez bazan?
Non *nahi* zenduten agertutzia
arantza zorrotza ez bazan?
- 8 Birjina hauxe bere Erregintzat
hautatu du Euskal Herriak,
beregandikan izango ditu
zeruko ontasun guziak.
- 9 Horregatikan berarengana,
pasarik laster mendiak,
pozez beterik dijoaz danak,
jaun eta nekazariak.
- 10 Zure semetzat hartu gaitzazu,
Ama Maria, Arantzazu.
Guazen, gu ere, guazen lasterka,
guazen danak berihala,
ikusi dezan Ama Mariak
bere semeak gerala.
- 11 Zaudete ixilik, ez hori esan,
ez batzuek ez bestiak.
Anai odol-ixurtzaliak
ez dira Amaren semiak.

³² Jatorrizkoan ‘ustenazu’ dago idatzita.

- 12 Zuen bihotzak arkitzen dira
gorrotoz oso betiak.
Ama Birjinak ez ditu hoiek nahi,
Ama Birjinak nahi ditu bihotz garbiak.

Txanton Piperri operaren 3. ekitaldiko 5. eszenako testua da hemengo hau. Ezaguna da Alzaga–Zapirain-en operaren hirugarren ekitaldiak Arantzazuko Andre Mariaren aurkikuntzak ekarri omen zuen bake sozialaz diharduela. Ekitaldia Berastegin gertatzen bada ere, Arantzazu da erreferentzia nagusia. Alde horretatik operaren 3. ekitaldi osoa esan daiteke Arantzazuko kanta dela, hirutan banatua: Hemengo hau eta ondoren datozen biak: “Ongi etorri gure artera” eta “Arantzazuko Ama Maria”.

Hemengo zati hau laster ikasi zuen nonbait herriko jendeak, eta Arantzazuko balada edo kanta zaharren artean hasi ziren kantatzen herritarrak. Horrelakoen ahotatik jasota iritsi da, iritsi ere, Arantzazuko Kanta Zaharren Bildumara: kantaren lehen hiru bertsoak. Bi aldetatik eta bi aldaeratan etorri zaigu: bata I. Omaetxebarriak bildua nonbait (OEA sorta, 16. dok.), eta bestea, Oñatiko Bidaurretako Kaietana anderearengandik norbaitek jaso. Zerbait ezberdinak dira bata bestetik, eta baita T. Alzagaren testuarekiko ere. Bietan jatorrizko bigarren ahapaldia janda dago. Alzagaren jatorrizko testu osoa ekarri nahi izan dut hona, 12 ahapalditan banatuta.

Kaietanaren ahapaldiak kanta luzeago baten barruan iritsi ziren, REA/JK koaderno nagusian (23-24 or.); “Agostuaren amabosgarren” balada klasikoarekin hasten da hori. I. Omaetxebarriak, ordea, lau kanta ezberdin identifikatu zituen emakumearen testu luzean, eta horietako bat, apartekoa, hemengo honetako 1., 3. eta 4. bertsoak.

Salbatore Mitxelena ondo konturatu zen Kaietanaren “Txoragarritzko berri gozoa” kanta laburtua ez zela inolako balada edo Arantzazuko herri-kanta zaharra jatorriz, eta nondik zetorren ere jakin zuen, bere *Aboz abo* liburuan idatzitako oharrean aditzera eman zuenez: “Hau ez da kanta-zarra, Zapirainen “Txanton Piperri” euskal operaren zati bat baizik” (*Ahoz aho. Arantzazuko Kanta Zaharrak* [ADK, IX], 79. or., 63. oharrean).

Ez dakit horretaz konturatu zen Antonio Zabala, zeren eta bere *Euskal Erromantzeak. Romancero Vasco* (EERV) liburuan benetan balada zati direnekin batera argitaratu baitzuen. Igone Etxebarriaren *Arantzazuko Baladak edo Kanta Zaharrak* (ABK) liburuak, ordea, ez zuen baladatzat hartu nonbait, eta kanpoan utzi zuen.

[ONGI ETORRI GURE ARTERA] (1899)

Testua: **Toribio Alzaga**

Musika: **Buenabentura Zapirain**

Chanton Piperri, Leipzig: Imp. de Breitkopf & Härtel, 1899, 144-151 or.

– AAB: 034 –

- 1 ONGI ETORRI GURE ARTERA
Jaunak Amatzat egina,
beti-betiko izango zera
Euskal Herriko Erregina,
Arantzazuko Birjina!
- 2 Pelegrinuen kanta eztiak
aditzen dira ederki,
bertara nua ikusitzera,
nuan poliki-poliki.
- 3 Gure bihotzak zureak dira,
bai, Ama maitagarria;
euskaldunak eskatzen degu,
gorde zazu Euskal Herria.
- 4 Euskaldun danak anaitutzia,
hori da egin bihar dana,
Ama Marien izenian
alkarri eman laztan bana.
- 5 Ongi etorri gure artera
Jaunak Amatzat egina,
beti betiko izango zera
Euskal Herriko Erregina,
Arantzazuko Birjina!
- 6 Anai bezela laztan gaitezen
utzirik lehengoko grina,
guazen Marien oinetara
zergatik degun egina [*sic*].

[ARANTZAZUKO AMA MARIA] (1899)

Testua: **Toribio Alzaga**

Musika: **Buenabentura Zapirain**

Chanton Piperrri, Leipzig: Imp. Breitkopf & Härtel, 1899, 156-157 or.

(Ik. AranMusArtx, J 15)

– AAB: 035 –

- 1 ARANTZAZUKO AMA MARIA,
bihotz neria zuria da;
begira nazu, Ama maitetxo,³³
ta nere aitatxo senda, bada.
- 2 Bihotz eria dauka aspaldian,
senda-premian arkitzen da.
Zure oinetara jua dira ora(i)ntxen,
begira hortxen, begira ba.
- 3 Barka zaizkatzu gaizki eginak,
zeru urdinak zabal, bada.

Alzaga–Zapirainen *Txanton Piperrri* opera barruko kanta da, (3. ekitaldia, 7. eszena); Martin Lazkano jaunaren alaba Maritxok abesten du. Eszenak berak “Plegaria” du titulua.

³³ “Ama maitacho” dago idatzita jatorrizkoan.

— III —

XX. MENDEKO ABESTI-TESTUAK
URTEZ URTE ETA AUTOREZ AUTORE

Oro har, kronologiaren arabera ordenatu ditut olerkiak; baina sarritan ez dago jakiterik noizkoak diren; batzuetan gutxi gorabaherako data ipini diet, galdera-zeinu eta guzti; beste batzuetan ez naiz ausartu inolako datarik esleitzen; horrelakoen kokapena, okerrak oker, garaika interpretatu behar da, eta ez urteka.

ZER EGUN POZGARRIA (~1910?)

Testua: Autore ezezaguna

Musikaria: Autore ezezaguna

Eskuzko partitura (AranMusArtx, D 35)

– AAB: 185 –

- 1 ZER EGUN POZGARRIA,
Maria Birjina,
Arantzaren gainean
agertu zinana.
- 2 Jesusen Ama zera,
Zeruko Erregina,
aingeru eta gizonen
poz eta atsegina.

Arantzazuko Musika Artxiboan dago lau orrialdeko partitura (ahots bat eta organoa), eskuz kopiaua, barruan olerkitxo hori duena. Titulu osoa gaztelaniaz eta euskaraz dakar: “Zortziko a la Virgen. Zer egun pozgarria”; baina kantaren hitzak euskaraz bakarrik. Arantzazuko A.M.-ri eskainia da noski kanta. Partiturak ez du ez olerkariaren eta ez musikariaren izenik ematen. Neure aldetik ez dut bestelako berririk aurkitu ahal izan; baina zalantzarako ortografiari begiratu –‘Birgiña’ eta ‘guizonen’ ere ageri dira jatorrizko eskuizkribuan–, XX. mendearen hasierakoa-edo izan daitekeela dirudi olerkitxoaren autorea.

ALOÑA MENDI[KO EUSKAL ERREGINA] (1910?)

Testua: Txomin Agirre

Musika: Jose Maria Beobide

Eskuzko partitura + ed. digitalekoa (AranMusArtx, D 23)

Eskuzko partitura (Eresbil, E-BEO-1-R-43)

– AAB: 062 –

Korua

ALOÑA MENDIKO EUSKAL ERREGINA,
eguzkia bezin alai ta atsegina.
Andre samur eta guziz *ahaltsua*,
zein ederra zauden arantza honetan,³⁴
ta nola zabaltzen dezun basoetan
zeruko lorien usai gozua.

Estrofak

- 1 Euskal Herri zintzoaren Ama,
zu zera, Maria.
Menditarren eskaria
zuri dijoakitzu.
Kupida zaite, ba, guzaz,³⁵
adi gaitzatzu errukiz;
gure malkoen samina
arren ezti zaiguzu, Ama.³⁶
- 2 Euskal Herriko zerutar zaindaria,
zure ardurape(a)n hartu, Maria,
zure semeak, euskaldun leialak,
zaindu gaitzatzu, Ama maitea.

³⁴ Arantzazuko Musika Artxiboan bi partitura daude kantarenak, bata eskuz idatzia eta bestea inprimatua. Testu hau zuzenean inprimatutik jasota dago. Eskuzkoan “orretan” dago idatzita; baita *Arantzazu* aldizkariko testuan ere.

³⁵ Arantzazuko eskuzko partiturak aldaera bat gaineratu du estrofaren ondorengo bi lerro hauentzat: “erruki zaite bai guzaz, / entzun bai entzun ba entzun”.

³⁶ Arantzazuko eskuzko partiturak aldaera eskaintzen dio hiru aldiz errepikatu beharreko “arren ezti zaiguzu, Ama” esaldiari; horren parean hau gaineratzen du: “menditarren eskaria zuri dijoakizu, zuri dijoakizu, Ama”

- 3 Bildu gaitzatu zure babesean,
atsegin gaitezen zure itzalpean.
Zuregana gatoz, zuri agur egitera.
Agur, Maria, agur, Ama.
- 4 Entzun ezazu gure eskaria
entzun, bai entzun;
atsekabe gogorrez beteta gaude.
Alaitu gaitzatu, ene Ama,
alaitu gaitzatu.

Arantzazuko Musika Artxiboko eta Eresbilgo partitura ezberdinetan ageri zaigu kanta hau (AranMusArtx, D 23 –bi partitura, inprimatua eta eskuzkoa– eta Eresbil, E/BEO-01/R-38 eta E/BEO-01/R-43); *Arantzazu* aldizkariak testua bakarrik argitaratu zuen (XLV, 1966, 445. zenb., 378-2. or.), gero *Karmel* aldizkariak ere jaso zuena (1995-4: «Txomin Agirreren heriotzaren 75. urtean, bere olerki guztien bilduma», 118. or.). “Aloña mendi” titulua daramate partiturek. *Arantzazu* eta *Karmel* aldizkarietan “Arantzazuko Amari” titulua du.

Oin-oharretan adierazitako testu-aldaera edo aukerez gain, beste aldaera bat dago bereziki adierazgarria. Hain zuzen ere, kantaren hasierak bi forma ditu Arantzazuko bi partituretan: a) Inprimatuak hasierakoa eta lehen estrofa bakarrik dakartza musikatuta –azken hau triple eta organorako–, eta hasierakoa goian jasotako forman dago; b) eskuzkoan, berriz, beste honetara ere ageri da kantaren hasiera: “Zu zera gure Ama, zu gure Erregiña”; era berean, hirugarren lerroan beste aldaera bat gaineratzen dio eskuzko partiturak, eta “arantza onetan” hitzen azpian “aldare onetan” dago idatzita; gainera bi estrofak dakartza musikatuta –bigarrena lau ahosetara–. Eresbilgo E/BEO-01/R-38 Arantzazuko eskuzkoaren kopiarekin berdina da. E/BEO-01/R-43, ordea, aski bestelakoa da kantaren distribuzioaren aldetik (Solos/Co/S/A/T/B/órg).

Txomin Agirreren jatorrizko testua ez dut aurkitu. Baina partitura guztietan aurkitzen dugun tituluari begiratuta, jatorriz Arantzazuko kanta izan zela uste dut, eta gero Andre Mariari edozein lekutan abesteko egokitu zutela, Aloña mendiaren eta arantzaren erreferentziak kenduz, eta goian aipatutako “Zu zera gure Ama, zu gure erregina” idatziz hasieran, eta “aldare (h)orretan” idatziz, “arantza (h)onetan (horretan)” jarri beharrean.

CÁNTICO A LA VIRGEN DE ARÁNZA

ARANTZAZUKO MIREN GARBIARI [OBERTIKIA] (1912)

Testua: Erraimunda Errenderia

Gipuzkoarra, 6 (1912, 262 zenb.) 3. or.

Musika: Alfontso Ugarte // Tomas Maria Elduaen

– AAB: 053, 060-061 –

HORRA HOR ARANTZAZUN,
HORRA AMA GARBIA;
HORRA BEGIZ BEGIRA
GURE ZAINDARIA.

- 1 Guda gogorra alde guztitik
hondatu nahirik gure herria...
Begira bertan, ama onena,
Euzkadi dena eroria!
- 2 Iparraldetik hotzak jotzen du
ta usteltzen gaitu hego txarrak.
Miren Garbia, aldendu min-gaitz,
erauntsi-ekaitz hego-iparrak.
- 3 Neke-arantzez bete-betia
Euzko Herria da arantzatsu...³⁷
Arantzazura, Amatxo maite
kutun horixe betorkigu.
- 4 Ama heldu-ta arantza-sasira,
loratzen dira arantz denak...
Erdi, Neskutza, herri honera
guri kentzera gaitz-hobenak.

³⁷ *Gipuzkoarra* aldizkarian ‘arantzatu’ dago idatzita.

5 Indarrez degu guk aintzatuko
Arantzazuko Miren hori:
Aupa luditik ortze-ondora!
Gora ta gora beti-beti!!

Erraimunda Errenderia (1881-1916), bataioz Jose Ramon Astibia, kaputxinoa, euskal olerkaria izan zen. Beraren konposizioak *Olerkiak* liburuan bildu zituzten (1935). Lizarran bizi izan zen urtetan, eta han ezagutu zuen zalantzarik gabe Alfontso Ugarte musikaria, bere testua musikatu zuena (AAB: 053), 1902tik aurrera Lizarran bizi izan zena berau ere, San Pedro elizako organista aurrenik eta gero San Joan Bataiatzailearenekoa.

1912an argitaratu zuen hemengo abesti-testu hau *Gipuzkoarra* aldizkarian: “Arantzazuko Miren Garbiyari Obertikiya”. Agian Ugarte musikariak eskatuta idatzi zuen, urte berekoa baitu horrek bere “Cántico a la Virgen de Aránzazu”, “Orra or Arantzazun” hasten dena euskarazko testuan (Eresbil: E/UGA-03/R-33). Errenderiaren olerkiko leloa eta hiru estrofa (1.a, 4.a eta 5.a) aukeratu zituen Ugartek bere konposiziorako (3 ahots eta org.). Ugarteren kantak badu gaztelaniazko testua ere, baina ez da Andre Mariari buruzkoa, Jesusen Bihotzaren kanta baino. Eresbilgo partituran kantaren euskarazko testuaren azpian dago idatzita erdarazko testu hori, doinuari aplikatuta.

Gipuzkoarra-ko edizioaren oinean zera dio autoreak: “Abertikiya au Arantzazun abeztutzen da”. Eta kanta-partituraren titulu-azpian zera dago idatzita: “Obra escrita para el solemne Novenario que se celebra en el Santuario de Arántzatzu por el mes de Septiembre (Estella, año 1912)”. Urte horretan abestu zuten ez dakit, baina 1924ko A.M.-ren bederatziruareneko programan bai, ageri da Errenderia-Ugarteren kanta. Hala ere, Arantzazuko Musika Artxiboan ez dut aurkitu ahal izan, autore beraren beste bi kantika badauden arren: Jesusen Bihotzari eskainia bata, eta San Frantzisko Asiskoari eskainia bestea. Ugarte beraren Meza ere abestu zuen Arantzazuko kantuak 1943ko bederatziruarenean.

Erraimunda Errenderiaren estrofak baliatu zituen A. Elduaien musikari kaputxinoak ere bere bi pieza esberdin, biak Arantzazuri buruzkoak, konposatzeko: “Arantzazuko Amari” izenekoak. Baina horietako estrofa gehienak ez daude *Gipuzkoarra* aldizkarian. Agian abesti-testu luzeagoa zen Errenderiaren jatorrizkoa, eta *Gipuzkoarra* aldizkarian parte bat bakarrik argitaratu zuen; eta beste partea *Zeruko Argia* aldizkarian askoz beranduago, doinu eta guzti (1935, 201 zk., 136-137 or.). (Ik. tomo honetan bertan Tomas M. Elduaienen abesti-testuak, 1935an datatuta).

ARANTZAZUKO ANDRE MARIARI ABESTIAK (1912)

Testua: Luis (Koldobika) Eleizalde

Euzkadi, IX, 1912, 286-287 or.

Arabarra, I, 1922, 13. zenb., 1. or.

Arantzazu, II, 1922, 17. zenb., 287-288 or.

Santi Onaindia, *Milla Euskal Olerki eder*, 797. or.

Musika: Jose Antonio Erauzkin

– AAB: 094 –

Oroena

ZERUKO AMA
izar argia,
zugana gatoz
poz-pezik;
geure bihotzak
hartu eiguzuz,
zaindu gagizu³⁸
zerutik.

Batzuena

- 1 Arantza-artean³⁹
agertutako
Andere⁴⁰ garbi
ederra:
seme gaxuok
maitasun-alaz,⁴¹
gatoz gaur zeure
aurrera.

³⁸ *Arantzazu* aldizkarian: “zaindu gaitzatzu”.

³⁹ Ignazio Omaetxebarriak argitratutako *Andre Mariarekin Eleizegutegian zear*. (1936) dator ahapaldi hau, dagonilaren 9an.

⁴⁰ ‘Andera’ dakar *Euzkadi*-ko testuak.

⁴¹ Maitasun... ‘t’ bustia han eta hemen ageri da olerkian; gaurko ortografiara ekarri dut.

- 2 Hoben-arantzak
zauritu gabez:
osabide eske
gatortzuz;
Goiko Jaunari
geu aldez otoi,
otoi beruak
eiozuz!
- 3 Mendi gain hontan
zeuk bakaulkia
antzinan zendun
ezarri,
ta asabei zeure
agerkundeak
bakea eutsen
ekarri.
- 4 Gomuta zadiz,
Ama on-ona
inoiz be ez esan,⁴²
ez dala,
zeuri deituta,
laguntza barik
inortxo laga
dozula.
- 5 Hargaitik orain,
garbai-negarrez,
aurkezten iatzuz
semiok:
euren arrena
ez gutxietsi;
osatu euren
zauriok.

⁴² Jatorrizkoan “iñoz bez esan”.

6 Bihotz-bihotzez,
Euskal Herriak⁴³
bakaldun zaitu
hautetsi:
Ama, begira
herri gaxo hau!
Jagoizu beti
ta beti!!

Eleizalde'tar Koldobika dago sinatuta kanta hau, “(Araba)-Gazteiz, 1912-Bagilla” datarekin. “Arantzazu'ko Ama Garbiari abestijak” du titulua *Euzkadi* eta *Arabarra* aldizkarietan; *Arantzazu* aldizkarian, berriz, “Arantzazu'ko Andra Mariari abestijak”. Hiru edizioetan ageri da, bestalde; “A.'tar J. pantzeskar Abaren eskez idatzijak, eta Aba berari opaetsijak”. Uste izatekoa da, A.'tar J. hori Jose Arrue frantziskotarra dela, poeta bera ere, eta musikaria.

Garbi dago Arantzazuko Andre Mariari eskainia dela zuzenean kanta hau, lehenengo, bigarren eta hirugarren estrofetan, nahikoa esplizito dagoenez. Arruek berak ez zuen musikatu, baina agian berak eman zion Jose Antonio Erauzkin-i olerkia, eta horrek musikatu zuen, eta 1918an argitaratu (M.S.H., 1918, Mayo, pág. 33), “Divina Virgen. Andra Marijari. A la Sma. Virgen” (Canción a solo y coro) tituluarekin, bi estrofeekin eta gaztelaniazko itzulpen eta guzti: “Divina Virgen”.

Titulua aldatuta, eta lehen hiru estrofaek kenduta zabaldu zen kanta, Arantzazuko erreferentziak galduta, eta Andre Mariaren kanta orokor bihurtuta. *Karmel* aldizkariak, adibidez, hasierakoa eta 4. eta 6. estrofa bakarrak argitaratu zituen.

Mariano Planak bere *Selección de Cantos Religiosos* bilduman (Tolosa: Gráf. Laborde y Labayen, 1931) zabaldu zuen Erauzkinen abestia (207-208 or.).

⁴³ ‘Euzkel-erriak’ dakar *Euzkadi* aldizkariak.

ARANTZAZUKO AMA BIRJINARI BEDERATZIURRENA (1915)

Testua: Autore ezezaguna

Musika: **Joan Jose Ndad. Garmendia**

Eskuzko partitura (AranMusArtx, D 3)

– AAB, 070 –

- 1 LORE GUZTIEN LORETEGIA
zu zera, Ama maitea,
arantza artean⁴⁴ arantzik gabe
emai bikainez betea.
Gaur zuregana poz-pozik dator
euskaldun zintzo⁴⁵ taldea,
apaltasunez zugar jarririk
bere bihotzen ustea.

Jaungoiko-zale aldizkariak hiru ahapaldiko olerkia argitaratu zuen, autore izenik gabe (1915, 37. zenb., 3. or.), eta “Arantzazu'ko Ama Neskutzari” tituluarekin. Ez dirudi zuzenean musikatzeko asmoz idatzi zuenik poetak. Baina hurrengo urtean, Joan Jose Ndad. Garmendia frantziskotarrak, Arantzazuko beste hainbat kanta eta harmonizazioen autoreak, musikatu egin zuen autore anonimoaren poesia (3 ahots eta organoa), testutzat lehenengo ahapaldia auke-ratuz, eta titulua zerbait aldatuz: “Arantzazuko Ama Virgiñari [bederatziurrena]”. Horren jatorrizko eskuzko partitura Arantzazuko Musika Artxiboan aurki daiteke (Db 3).

Aldizkariko olerki osoa ikus daiteke ADK liburu saileko V. tomoan: *Arantzazuko Olerkiak eta olerkariak*. Hemen zati musikatua bakarrik jaso dut.

⁴⁴ Partituran ‘arantzartean’ dago idatzita.

⁴⁵ Aldizkariko jatorrizko testuan: “euskotar zintzo” dago idatzita.

GOZOS A LA SANTÍSIMA VIRGEN (1915)

Testua: Anonimoa; J. I. Arana

Doinua: Alejandro Giménez

Eskuzko partitura (AranMusArtx, D 32)

– AAB: 050 –

BEHAR BEZELA ZU GORALTZEKO⁴⁶
nork izango du mingaina?
Euskal Herriko lirio eder
Arantzazuko Birjina?

Hortikan zaude Euskal⁴⁷ Herriko
seme gaixoen begira,
gaur zure seme hoién aurreko
etsaiok nahiko badira.
Zugana gatoz, Ama maitea,
zure estalpe argira.
Ixuri zazu zeure indarra
euskal bihotzen erdira.

Sarrera ez dakit norena den; estrofa, berriz, J. I. Aranaren “Arantzazuko Ama Birjina” kanta ezagunaren hirugarrena da. Giménez-en partituratik dago hartuta testu hau; seguruenik gaztelaniazko “Salve María, fragrante rosa” olerkiaren gain konposatu zuen berak kanta, eta gero egokitu zioten Arantzazuko Andre Mariari bereziki eskainitako testua. 1915eko data partituraren azpian dator.

⁴⁶ Arantzazuko Musika Artxiboko partitura nagusian eta partitxela batzuetan ‘onratzeko’ eta beste batzuetan ‘goraltzeko’ dago idatzita.

⁴⁷ Partituran “Euzkal erriko” dago idatzita.

ERRUKIZ BEGIRA IGUZU. OTOIA (1917)

MÍRANOS CON COMPASIÓN

Testua eta musika: Jose Arrue

Apostolado franciscano, III, 1917, 30. zenb., 185. or.

Jose Arrue, *Míranos con compasión* [partitura inprimatua, u.g., l.g.]

(AranMusArtx, D 13; ik. D 34)

Arantzazu, II, 1922, 20. zenb., 365. or.

– AAB: 074 –

ENTZUIZU, BIRJIN DONETSIA,
entzuizu gure otoi-deia:
pekatu-arantza artean,
Ama, Ama, ai!,⁴⁸
negarrez gauzkazu;
bihotz urratuz saminok,
Ama, Ama, begiratu itzazu,
errukiz begira itzazu.

Zeru ber-bertatik
zeuk lagun iguzu,
zeuk zaindu gaitzazu;
zaindu geure bizitza;
erbeste honetan
estuntzez lotuta,
zeuk askatu gaitzazu.
Ama, Ama,
damotzugu bihotza.

Birjin berdinek gabea,
andrerik donetsiena,
geure Ama on-onena
beti-betiko maitea!

⁴⁸ Etzanda doazen testuak partiturakoak dira, baina testua bakarrik argitaratzean kendu egin zituen.

Partitura inprimatuak urterik ez baldin badakar ere, badakigu 1917an argitaratu zuela, urte berean *Apostolado Franciscano* aldizkarian argitaratu baitzuen euskarazko testua, honako ohar honekin: “Transcribimos la letra vasca de una composición musical que acaba de publicar nuestro buen amigo y hermano P. José de Arrue en la Casa Erviti de San Sebastián”.

Jatorrizko kanta euskaraz bakarrik zen seguruenik, “Errukiz begira iguzu” tituluarekin –horrela dago Arantzazuko Musika Artxiboko eskuzko partituran–; baina hori inprimategian argitaratzean gaztelaniazko testua gaineratu zion –“Atiende a nuestra oración”–, titulu ere gaztelaniaz ipiniz: “Míranos con compasión” –ADK liburu saileko *Arantzazu cantado por los poetas* tomoan (VIII.a) aurki daiteke hori–. Hemen autoreak berak *Apostolado Franciscano* aldizkarian eta eskuzko partituran ipinitako tituluaukeratu dut.

Kanta hau, testuari begiratuta, ez da zuzenean Arantzazukoa, “pekatu arantza artean” erreferentzia txikia baldin badu ere. Ez dirudi gainera, bertako santutegian abesteko konposatu zuenik zuzenean –sopranoa eta organoaren laguntza–; euskaraz ez dakit bertan inoiz abestu izan dutenik; abestarazi zuten, ordea, Zarautzen, 1919ko “Sorkunde Errugabearen Bederatziurrena” elizkizunetarako abestien liburuxkan ageri baita (AranMusArtx, R 32), “Entzuizu” tituluarekin. Gaztelaniaz badirudi 1924ko Donostiarren erromesaldian abestu zuela koruak (ik. *Arantzazu*, IV, 1924, 38. zenb., 190. or.).

Dena dela, orduko Arantzazuko *Apostolado Franciscano* aldizkarian argitaratu nahi izan zuen autoreak eta geroxeago bere zuzendaritza peko *Arantzazu* aldizkarian, santutegiko kantatzat hartuz edo. Horregatik, literatura arantzazuarraren barruan eta Arantzazuko olerki-kanten artean bere lekua izan dezakeela uste dut.

Arantzazuko Musika Artxiboan jatorrizko eskuzko kopia daukagu, batetik (AranMusArtx, D 34), “Arruetar Joseba abak eresi eta elertiya” sinatuta, eta inprimaturikoa, bestetik (AranMusArtx, D 13): bietan euskaraz eta gaztelaniaz.

ARANTZAZURA (1918)

Ibildeun-ereserkia

Testua eta musika: Jose Arrue

Zenbait, *Arantzazu. Homenaje filial a Ntra. Señora de Aránzazu...*, 76-77. or.

– AAB: 075-078, 054, 360-362 –

Korua

[DONOSTIATIK] GATOZ⁴⁹
gaur Arantzazura,
Mariaren aurrean
otoitz egitera.
Fedea sendotuta
burnia bezela,
*etsaiak botatzeko
danak, danak, *behera**. (bis)

Estrofa

1 Inpernua zapaldu,
mundu txarra astindu,
Luziferren lagunak
betiko garaitu.
Jesus eta Mariak
gaitzala gu zaindu

⁴⁹ Liburuko oin-oharrak honetara dio: “Donostiaren ordeztu beste errien izenak jarri leikez”. Eta horrela jokatu izan dute herrietako erromes-taldeentzat ateratako esku-orriek: “Oñatiarrok gatoz”, “Zarauzko herritik gatoz”, “Mon-dragoetikan gatoz”, “Gasteitzetik gatoz”; edota herri bat baino gehiagokoak izanez gero erromes-taldekoak, “Gure herrietatik gatoz”; “Bizkai herritik gatoz” ere bai (ik. *Arantzazura bidezkunde abestiyak...*, 1920, lehen kanta). Dena dela, bestelako edizoetan “Donostiatik gatoz” hasiera eta izena ere, eman izan diote gehienbat kantari. Bada aldaera bat “Pozez beterik gatoz” hasten dena, kanta partez ezberdina, eta “Agur, agur...” lelo gabea.

euskal herrietako
semeok *na/hi* degu.

AGUR, AGUR, AGUR, MARIA
AGUR, AGUR, AGUR, MARIA.

- 2 Ama, ama maitea,
gaurko egunean,
guri begira dago
arantza gainean.
Goazen arantza ondora,
goazen arin danok,
Mariaren eskuan
jartzera bihotzok

AGUR, AGUR, etc.

- 3 Maite zaitue, Ama
kristau herrietan,
toki eder bat dezu
euren bihotzetan;
baina ondo dakizu
gogoz ta benetan
maitatzen zaituela
euskal herrietan.

AGUR, AGUR, etc.

Jose Arrue frantziskotarraren Arantzazuko erromes-kanta klasikoa da hau, “Arantzazuko Ama Birjina” eta “Agur, agur, agur, Maria” baino berriagoa baldin bada ere. Sortu zuenean, Arantzazuko koruaren eta mutikoen musika-bandaren zuzendaria zen Arrue. Herrietako erromes-taldeek Arantzazura iristean abestu izan dute urte askotan.

Kantaren jatorrizko eskuizkribua ez dugu ezagutzen. 1918an Arantzazuko Andre Maria Gipuzkoako zaindari izendatu zutenean sortu zuen Jose Arruek, hitz eta doinu, eta badirudi lehenbizikoz ospakizun haren kariaz ateratako liburuan agertu zela, musika eta guzti. Seguruenik 1918ko urtean bertan egin zituen kantaren bi edizio ezberdin, Donostiako Casa Erviti-ren bitartez:

Batetik, partituraren 6 orrialdeko edizio dotorea, barnean euskarazko eta gaztelaniazko testua (koruaren sarrera eta lehen estrofa) duela; aldi berean esku-orri edo diptiko txikian argitaratu zuen kanta, partitura eta guzti, euskarazko eta gaztelaniazko testu osoarekin.

Ondorengo urteetan ere maiz ageri zaigu kanta hau esku-orritan argitaratuta –horietako batzuk Arantzazuko Literatur Artxiboan jasota daude–: Donostiarrentzakoa (REA/JK, 82bis or.) –testua osorik baina estrofa ordenaz trukatuta–, oñatiarrentzakoa (REA/JK, 76. or.) –kanta osorik–, zarauztarrentzakoa (REA/JK, 77. or.) –koruarena eta lehen estrofa bakarrik–, mondragoetarrentzakoa (REA/JK, 74. or.)... Azken honetan, koruaren sarrerarekin batera, bigarren estrofa aukeratu zuten eta beste estrofa bat gaineratu, jatorrizkoan ez datorrena; hona hemen:

Besuak zabal-zabal,
guri begiraka,
atozte, dio amak,
atozte nigana.
Bai Arantzazuko Ama,
hor gatoz zugana,
laster helduko gera,
Amatxo laztana.

1920ko beste liburuxka batean, erromesentzako argitaratuan, *Arantzazura bidezkundeko abestiyak* izenekoan (ik. Bibliografia) aurrena dator kanta hau; berdin 1928ko antzeko *Arantzazu* abesti-liburuxkan ere, partitura eta guzti, Arantzazuko beste kanta klasikoekin batera. Bestelako kopia berezia da 1927koa, eskuz idatzia, Gasteizko erromesentzako nonbait –“Gazteitzetik gatoz”–, partitura eta guzti; data: “Vitoria, 9-4-1927”; Eresbil-en aurki dai-teke orri solte hori, atzealdean “Arantzazuko Ama Birjina” kantaren testua duela.

Koruarentzako hasierako ahapaldiaz gain, batzuetan lehen estrofa bakarrik edota aurrena eta hirugarrena aukeratu ohi dituzte horrelakoetan. *Ogei kanta Arantzazuko* (OKA) liburuak ere jaso zuen Arrueren kantaren testua, eranski-nean eta doinurik gabe, lehen estrofarekin bakarrik. *Arantzazu* aldizkariak ere behin baino gehiagotan jaso izan du kanta honen testua bere orrialdeetan (1983, 1986, 1988an bi aldiz), zuzenean OKA-tik hartuta.

B. Aranburuk bere *Colección de cantos religiosos / Eliz Abesti sorta...* libururako (1947) aukeratu zuen kanta hau (324-325 or.), “Arantzazu venimos / Gure erritik gatoz” tituluarekin (euskaraz eta gaztelaniaz, koruarena eta lehen estrofa); baina Arantzazutik kanpo ere abestu ahal izateko edo, koruaren ahapaldiarentzako bestelako hasiera hau asmatu zuen:

Ama guztiz garbia,
gatoz zure aurrera
herri hontako kristauak
otoitz egitera.

.....

Arrueren abesti-testua Ignazio Aberasturik moldatu zuen gaztelaniara: “A Aránzazu venimos”. 1918ko lehen edizioan ageri da euskarazkoarekin batera. Honetara da koruaren ahapaldia:

A Aránzazu venimos,
que aquí tiene su altar,
la Virgen protectora
del éuskaro solar;
y en fe encendida el alma
el pecho en santo ardor,
juramos a María
puro y eterno amor.

1927an argitaratu zuten berriro osorik erdarazko testua *Arantzazu* aldizkarian (VII, 76. zenb., 262. or.), lehen lerroak zerbait aldatuta:

A Aránzazu corramos,
donde se ve brillar
la Estrella protectora
del éuscaro solar.

Arrueren lehen doinu eta harmonizazioaz gain bestelako harmonizaziorik ere badu kantak. Arruek berak musika-bandarako moldatu zuen, berak zuzentzen zuen Arantzazuko mutikoen bandarentzat, noski (AAB: 360-361); horren jatorrizko eskuzko partitura (6 orrialde) Eresbilgoa izan daiteke (A106/A-075); bigarren kopia-edo Arantzazuko Musika Artxiboan dago (D 25), autorearen izenik gabe, eta norbaitek “Arregi”-rena izango ote zen uste izan zuena. Jose Mari Arregi frantziskotarrak bere aldetik beranduago harmonizatu zuen kanta (S.S. 21-VIII-41 dataz): ahots bakarra eta organoko laguntza, batetik, eta bestetik, orkestrarako moldatua.

M. Idoiagak Arrueren doinuaren eta harmonizazioaren bi kopia egin zituen eskuz: batetik, *Arantzazuko Amari* sortako 3. kanta (6-8 or.), eta, bestetik, *Cantos de Arantzazu* sortakoa (60. kanta), partituraren azpian, Aberasturiren gaztelaniazko testua ere jasoz (koruarena eta lehen estrofa).

BENE-BENETAN MAITE ZAITUGUN AMA (1918?)

Testua: **Anonimoa**

Musika: **Jose Maria Arregi**

Eskuzko partitura (testu daktilografiatua) (AranMusArtx, D 16)

– AAB: 056 –

BENE-BENETAN MAITE ZAITUGUN
AMA BIRJINA MARIA,
GORDE ZUK BETI FEDE GARBIAN
ZURE EUSKALDUN HERRIA.

- 1 Arantzazuko Birjina eder,
Ama gozo txit laztana,
Arantzazutik Euskal Herriko
kontu hartzaile zaudena.
Hementxe gatoz gaur euskaldunak
alkar harturik zugana,
amoriozko begiratu bat
eman dezazun gugana.

BENE-BENETAN....

- 2 Gipuzkoarrak hartu zaitugu
geron zaindari izateko,
Aita Santuak nonbratu zaitu
gure patronatzarako.
Gipuztar danok pozikan gaude
zure esanera egoteko
ahal danik *gehien* zure izena
goratu ta ondrazteko.

BENE-BENETAN...

- 3 Aginte danak zureak dira
zeruan eta lurrean,
Satanas eta bereak ere

zuk daukazkitzu mendean,
hartu gaitzazu, arren! betiko
gu zure anparu pean,
guzti-guztiok bizi gaitzen
Jesus onaren legean.

BENE-BENETAN...

1918an, Arantzazuko Andre Maria Gipuzkoako zaindari izendatu zutene-ko kanta dirudi honek, batez ere bigarren estrofari begiratuta. Baina ez dirudi, Zaindari berriaren ereserki edo gorazarre ofizialtzat sortua denik.

Testuaren autorearen berririk ez dut inon aurkitu. Arantzazuko Musika Artxiboko partiturak ez dakar inolako indikazioarik, ez testuaren eta ez musika-aren autoreenik. Baina bertako katalogoak Jose Mari Arregiri esleitzen dio doinuaren autoretza; ahots bakarreko kanta da.

Artxibo berean beste eskuzko partitura bat bada, Jesusen Bihotzari (“Al Corazón de Jesús”) eskainitako bestelako kantarekin batera, paper berean: “A la Virgen de Aránzazu” du titulua gureak, eta hemengo leloarekin batera lehen ahapaldia jaso zuen. Musika aldetik badu honek aldaera txikirik daktilografia-tuarekiko.

NERE AMA BIRJINA (1918)

Testua: **Plazaola** (?)

Doinua: **Herri-doinua**

Harm.: **Jose Arrue** (1918)

Zenbait, *Arantzazu. Homenaje filial a Ntra. Sra. de Aránzazu...*, 80. or.

– AAB: 079 –

NERE AMA BIRJINA
Arantzakoari
parau behar dizkiat
zenbat [*sic*] bertso berri.

Plazaolaren 1854ko bertso sorta ezagunaren lehen lerroak ote dira, “Gure Ama Birjina” “Nere Ama Birjina” bihurtuta? Seguruenik bai. Doinuagatik merezi du hemen egotea, Arruek harmonizatu zuelako, eta horren doinua “Arantzazu aldean” kantaren estrofarako doinutzat aukeratu zuelako Ignazio Omaetxebarriak.

GORANTZ [DIJOAZ NERE BEGIAK] (1918)

Testua: Antonio Arruti

Doinua: Herri-doinua (zortziko nagusia)

Arantzazukoak, 4. zenb., 2. or. (AranMusArtx, K 76)

– AAB: 237 –

- 1 GORANTZ DIJOAZ NERE BEGIAK,
gorantz dijoazkit berez;
nik, berriz, ondo zergatik hara
dijoazkitan jakin ez...
Hantxen itxaron ditudan eder-
-tasunen maitetasunez?
Hemen bihotza minberatutzen
duten arantzen bildurrez?

- 2 Arantzen ordeaz ugari lorak
alboan sortuko dira,
harritasunez dirala jartzen
guztiak honei begira;
Arantzazuren izena jasten
danian herri erdira,
igoko dira guztiak harkaitz
arteko lorategira.

Antonio Arrutiren “Gorantz” poemako bi ahapaldi daude kanta honetan jasota: 1.a eta 12.a (Ik. *Olerki galduak*, Donostia: Elkarlanean, 1998, 154-155 or.; Ed.: Joseba Intxausti).

Bertso-doinua (zortziko nagusiaren doinuetako bat) ipini zion norbaitek (S. Mitxelenak?), bere aldetik moldatuz eta bi ahotsetara kantatzeko jarritz. Kontuan hartzekoa da, Arrutiren poema beraren beste ahapaldietako bat auke-ratu zuela S. Mitxelenak bere “Zure errukizko begiak, Ama” kantaren lehen estrofatzat.

AMA LAZTAN BAT (1918)

Testua: Antonio Arruti

Doinua: Herri-doinua (zortziko nagusia)

Arantzazukoak, 5. zenb., 3. or. (AranMusArtx, K 76)

– AAB: 238 –

- 1 AMA LAZTAN BAT ZERUETATIK
guri begira dagona
ezagutzeko zer izango dan
seme maitientzat ona,
Jaungoikuaren ama izan arren
semetzat dauka gizona,
hartzen duala beretzat honi
dagokion zoriona.

- 2 Zure errukizko begiak, Ama,
arren itzuli izkidatzu,
saminez dagon bihotz gaxoa
gozatutzen badakizu;
Ama zera-ta, semien alde
Zuk zer egingo ez dezu?
Gure saminak gozatutzeko
zaude bai hor Arantzan Zu!

Antonio Arrutiren “Gorantz” poemako bi ahapaldi daude kanta honetan jasota: bosgarrena eta azkena (ik. *Olerki galduak*, a. l., 154-156 or.); poemaren titulu berberarekin aurki daitezke musikatuta Arantzazuko Musika Artxiboan. OKA-ko “Zure Errukizko begiak, Ama” kantaren eranskina izan daiteke; batetik, haren lehenengo estrofa hemen ere jasota dagoelako, bigarren lekuan; bestetik, doinu-jartzaileak haren doinua eta harmonizazio bera (2. ahots) egokitu diolako. Uste izatekoa da, testuaren aukeratzea eta doinua ipintzea S. Mitxelenaren lana izan zela, gero J. M. Ibarbiak bere *Arantzazukoak* sortan kopiatu bazuen ere.

ARANTZAZUKO AMA MAITE (1918)

Testua: Autore ezezaguna; **Antonio Arruti**

Musika: **Luis Esnal (?)**

Eskuzko partitura (testu daktilografiatua) (AranMusArtx, D 35)

– AAB: 158 –

ARANTZAZUKO AMA MAITE MARIA,
entzu'iguzu.

Zure errukizko begiak, Ama,
arren itzuli izkidatzu,
negarrez dagoen semea⁵⁰
gozatutzen badakizu.
Ama zera ta semien alde
Zuk zer egingo ez dezu,
gure saminak gozatutzeko,
zaude bai hor arantzan zu.

Arantzazuko Ama maitea.

Sarreratxoa eta amaiera kenduta, Antonio Arrutiren “Gorantz” poemaren azken ahapaldia, zerbait aldatua, da abesti-testu hau –S. Mitxelenaren “Zure errukizko” kanta ezagunaren lehen ahapaldi bezala dagoena, bestalde– (ik. Antonio Arruti, *Olerki galduak*. a.l., 254-256 or.).

Doinuaren aldetik, ez du zer ikusirik Mitxelenak bere kantari egokitu zion herri-doinuarekin. Arantzazuko Musika Artxiboan orri soltea da kantaren partitura, eskuz eta makina daktilografikoz idatzia. Ez du inolako autorerik aitortzen.

Arrutiren poema 1918koa da; kanturako egindako moldaketa hau jakin ez noizkoa den; seguruenik geroagokoa. Parterik nagusia Arrutirena denez, horren data esleitu diot.

⁵⁰ Motz dirudi lerroak; jatorrizkoak “negarrez dagon seme gaixoa” dio.

ARANTZAN ZU?... (1918)

Arantzazuko Andre Mariari

Testua: Romualdo Galdos

Jesus'en Biotzaren Deya, 1918, 21. zenb., 266-267 or.

Euzkadi, 1918 (septiembre 8), 1997. zenb., 1. or.

Aita Onaindia, *Milla Euskal Olerki Eder*, Larrea-Amorebieta:

Karmeldar Idaztiak, 1954, 878-879 or.

Musika: J. A. Erauzkin; J. J. Ndad. Garmendia; J. M. Ugarte

Partitura: José A. de Erauzquin, Dos Canciones a la Virgen, Madrid: Sacro Tesoro Musical, 2-8 or. (AranMusArtx, D 35)

– AAB: 067, 097, 133 –

Korua

- 1 EDERRENETAN EDERRENA ZERA, AMA,
ta arantzan zu?...
Arantz baten edertasun berbera,
nola agertu zaigu?
Lorarik ederrena arantz artean
Jaunak ipintzen du:⁵¹

Herria

*Horregatik, Ama, arantz gainean
agertu zinan zu.*

Bakarlaria

- 2 Arantzak guretzat mintsuak dira,
Ama; ta zuretzat?
Mintsuak badira; zergaitik hartu
zure bakaulkitzat?...
Mintsuak dira bai; baina Jesusek
asko maite ditu:

Herria

*Horregatik, Ama, arantz gainean
agertu zinan zu.*

⁵¹ Erauzkinen partituran: “Jaunak estaltzen du”.

Korua

- 3 Zeru-lurren jabe beti zalako⁵²
Jesus Bakalduna;
hartu *nahi* izan du gurutzerako
arantz-burestuna.
Arantz-burestunduta gurutzean
hil ei zan ba Jesus.⁵³

Herria

*Horregatik, Ama, arantz gainean
agertu zinan zu.*

Korua

- 4 Bere bihotz ontsua erakusteko
gizon gaiztoari;
bihotzean Jesusek hartu ditu
arantzak ugari.
Arantzak semearen bihotzean
zorrotzak zuk dakus [*sic*]:

Herria

*Horregatik, Ama, arantz gainean
agertu zinan zu.*

Korua

- 5 Lilien artean lili ederra,
bai, Miren, zara zu:
Zugan edertasunik ederrena
Zuk darakusguzu:
Ta hain garbi ta ederra beti dalako
zure edertasuna...

Herria

*Zuri daskintzugu lili artean
gure maitasuna.*

⁵² Erauzkinen partituran: “Ortze-lurren Jaube ta Yaun zalako”.

⁵³ Erauzkinen partituran: “Il zitzaigun Jesus”.

Korua

6 Mendi ta zelaiko lili guztiak
zuret zat nahi doguz:
Zuret zat lur guztiko edertasunak,
gureak bagenduz.
Hain garbi ta ederra beti dalako
zure edertasuna...

Herria

*Zuri daskintzugu lili artean
gure maitasuna.*

Korua

*7 O zein eder, zein gozoro, / zaude hor, Ama nerea; / zeruetan
izar zuri, / zelaietan lorea. / Ahalmentsua bada zera, / zeru,
mendi eta ibar, / egin ni lurrean lore, / goi-urdinean izar.*

R. Galdos jesuitak (1885-1953) lau estrofako abesti-testua idatzi zuen, Arantzazuko Andre Mariari eskainia, eta “Arantzan zu? Arantzazuko Andre Mariari” tituluarekin. *Jesusen Biotzaren Deya* aldizkarian (1918, 21. zenb., 266-267 or.) argitaratu zuen aurrenik eta gero *Euzkadi* egunkarian (1918, irailak 8, 1. or.), “Arantzazu'ko Andre Miren'i” tituluarekin. Dirudienez, testu horren gain konposatu zuen Jose A. Erauzkinek (1888-1961) kanta, baina gaztelaniazko testua ere gaineratuz, agian Galdosek berak idatzia, ez baita zuzenean euskarazkoaren itzulpena; “Flor de las flores. Arantzan zu?...” titulu bikoitza eman zion –herria, korua (4 ahots) eta organoa–.

Partituratik kanpo utzi zuten aldizkarian argitaraturiko laugarren estrofa, baina bi berri gaineratu zituzten, euskaraz, partitura inprimatuaren azkenean –jakin ez, Galdosenak diren ala ez; jatorrizkoen atzean doaz goian: 5 eta 6–.

J. J. Ndad. Garmendiak bere aldetik “Arantzazu zu? Tú sobre el espino” konposatu zuen, Galdosen lehen estrofaren eta beste estrofa berri baten gain eratuz (7): “O zein eder, zein gozoro” (biak erdarazko testu eta guzti). Galdosena ote azken hau ere? Neurri ezberdinekoa da.

Geroago Jose Maria Ugartek – “Ugarte'tar Joseba Mak C.R.L.”– Txilen konposatu zuen beste kanta bat (4 ahots mixto), Galdosen testuan oinarrituta. “Arantzan zu? Nire Ama maiteari” titulu jarri zion. Galdosen euskarazko testutik lehen bi estrofa aukeratu zituen, jatorrizkoan dauden bezala. Honela dago datatuta Ugarteren partitura: “Saltan, 1954ko irailaren 11'an”.

[ARANTZAZUN MARIA] (~1918?)

Testua: Joan Karlos Gerra

Luis Villasante, *Santa Maria de Aránzazu, Patrona de la Provincia*,
[Enciclopedia guipuzcoana, fascículo 3.º] Diciembre 1964, 32. or.

Musika: Herri-doinua (?)

– AAB: 189 (estrofa) –

- 1 ARANTZAZUN MARIA
agertu zanian,
Oñati ta Mondragoe
zeuzkan bere aldian.
Inork baino *lehenago*
geure gurasoak
Arantzazura zuten
zuzendu pausoak.

- 2 Arantzak ebaki ta
harkaitzak apurtu,
auzolan gogorrean
bidea zabaldu;
Oñati ta Mondragoek
kofradia jarririk,
Birjinari jaieraz
egin zuten pozik.

Kanta honen bigarren ahapaldia *Argia* aldizkariak argitaratua zuen 1935ean, Manuel Eguileor-ek sinatuta (15. urtea, 753. zenb., 7. or.), hitzen baten forma ezberdina gorabehera. “Obra de Juan Carlos Guerra” dela, dio Villasantek bere liburuan olerkiari buruz. Beronek *Arantzazu* aldizkarian ere argitaratu zuen, “Kaltzada zarra” artikulua barruan (XLVIII, 1969, 471. zenb., 134-136 + 123 or.

Arantzazuko Musika Artxiboan bada kanta bat “Goazen poz alai Arantzazura” titulukoa: sarreraren ondoren hemengo lehen ahapaldia du estrofa-

tzat; partiturak ez du ez autorerik eta ez datarik ematen. Kantaren datari buruz Villasantek ez dio ezer, eta neure aldetik ez dut berririk aurkitu. Garbi dago 1935 baino lehenagokoa dela, eta Villasantek berak 1956an dioenez, arrasatearrek beren urteroko erromesaldian abesteko ohitura omen zuten. Arantzazuko Andre Maria Gipuzkoako zaindari izendatu zuteneko data esleitu diot, bada, neure aldetik. Dena dela, urte hartako Arrasateko erromesaldirako argitaratutako kanten esku-orrian ez da ageri hemengo hau.

Balada kutsua du kantak; Gerrak ondo ezagutzen zituen Arantzazuko baladak, eta badirudi haien estiloa baliatu nahi izan zuela. Abestiaren doinuak ere Arantzazuko bi balada klasikoenetatik hartuta daude –jakin ez, nork egokitu zizkion doinuok Gerraren testuari–.

ARANTZAZU ALDEAN (1918)

Testua: Resurrección Maria Azkue

Doinua: Herri-doinua (Frantziska Bengoetxea)

CPV, IX, 17-732 zenb., 851-852 or.

R. M. Azkue, *Ardi Galdua*, Euskal Editoreen Elkarte, 1989, 68. or.

– AAB: 038-039 –

- 1 ARANTZAZU ALDEAN IZAR BAT DA AGERI,
izar horrek izentzat darakusku Mari;
izen gozoagorik, eztitsu⁵⁴ samurragorik
entzun ote dakiok⁵⁵ Aingeru-eliari.

- 2 Beste izen batek zoli han dagi durundi.
Jesus da izen hori, adituz du zori;
Jesusek eman dio bere gozotasuna Amari:⁵⁶
goazen Arantzazura eta gauden adi.

Abesti-testu hau Azkuek asmatu zuen bere *Ardi Galdua* nobela (Jesusen Biotzaren elaztegia, 1918) burutzeko, Olazagutiako Frantziska Bengoetxeak berari abestutako doinua hartuz, bere *Cancionero Popular Vasco*-n (II. t., 852. or.) aitortzen duenez; hark abesturiko hitzen ordez, bere aldetik Arantzazuko Andre Mariari eskainitako bestelako hitzak sortu eta egokitu zizkion doinuari. Bere obraren sarreran ere aipatzen du Azkuek kanta hau (I. t., 51. or.): “La letra que aprendí con la melodía de Arantzazu, todo lo grata que es al corazón por su religiosidad, es insufrible al oído por sus barbarismos; y tuve que sustituirla con el poemita que tenéis entre mamos...”.

Honetara azaltzen digu R. M. Azkuek testu honen sorrera: “El folklorista, al terminar de escribir su novelita *Ardi galdua*, no quiso que la convertida oveja y su cordero balaran sino balidos tradicionales, melodía popular la lindí-

⁵⁴ *Ardi galdua* nobelan: “ezti ta”

⁵⁵ Nobelan: “nakiok”

⁵⁶ Nobelan: “Jesusek eman dio bere gozo alaitsu au Amari”

sima aquí transcrita; escribiendo al efecto un poemita alusivo a Nuestra Señora de Aránzazu, a quien cordero y oveja tanto debían” (CPV, 852. or.).

Nobelan, berriz, honela aurkezten du “eresia” bertako protagonistetako batek: “Aita-semeok Arantzazuratea [*sic*, -tzea] noiz etorriko gogo minez, gutar andiz bizi gera. Gaur zortzi, goizean goiz, emendik orrerako bidea artuko degu. Eresi bat, Arantzazuko Andre Mariarekikoa, apaiz batek oiuki zar txukun bati ezarria, arestian ikasi det. Emen entzunez biotza onenbat gozatu didanean, zeinbat ez ote dit gozatuko, or badantzut?” (68. or.) Aipaturiko apaiza Azkue nobelista bera zen, jakina. Nobelan argitaraturiko testu berbera, aldaketa txikiren batzurekin, argitaratu zuen gero bere CPV obran, doinu eta guzti, Bengoetxearen hitzen kontua ere emanaz aurretik.

Arantzazuko Kanta Zaharren Bilduman aurki daiteke Azkueren kantaren eskuzko kopia, aldaera ortografiko txikiekin (G2T, 86. or.); bertako K3B koadernoan (85. or.), berriz, Azkuek berak harmonizatutako bertsioa dago, inprimatua. Eresbil Artxiboan ere badago azken hau.

Dirudienez, Arantzazuko koruak abestu izan zuen Azkueren kanta hau. Hori adierazten du G2T-ko partiturak (82. or.), Arantzazuko baladen beste zenbait partiturekin batera dagoenak; itxura guztien arabera, fraide kantariak edo koruak abesteko idatzi zituzten partiturok. Horri begira ipini zion seguruenik Azkuek berak aipaturiko organoko laguntza ere bere kantari.

Izan ere, G2T sortaren azken aldean (79-91 or.) Arantzazuko balada-kanta hainbaten partiturak daude. Arantzazuko Bildumako REA/JK koadernoan edo beste nonbait aurki daitezkeen kantak dira; horien doinuak koptatu zituzten musikariak, edota harmonizatu nahiz horien gain bestelako piezarik osatu. Horietan seigarrena da hemengo hau: ez du ezer berririk, CPV-koaren kopia hutsa da.

Aita Donostiak Azkueren kanta ekarri zuen adibide gisa bere “La canción popular religiosa y artística en sus diversas manifestaciones” hitzaldian (*IV Congreso Nacional de Música Sagrada*, Vitoria, 1928). Kongresuaren Kronikako 4. atalean –“Apéndices”– “Ejemplos musicales de la conferencia” (97-105. or.) epigrafearen azpian, 18. zenbakia darama “Arantzazu-aldean” kantak (euskaraz eta gaztelaniaz).

Azkueren testua ordezkatzera etorriko zen geroxeago I. Omaetxebarriak idatzi zuen hasiera bereko testu berria. Izan ere 1928an, Azkueren testua abiapuntutzat harturik, bertso berriak sortu zituen, lehen lerroa harengandik hartuz: “Arantzazu aldean izar bat da ageri”. Arantzazuko abesti klasiko bihurtuko zen hori.

IZAR EDER-EDER (1918?)

Testua: Autore ezezaguna
REA/JK, 75. or.

Musika: **Nemesio Otaño; Aita Donostia**
V. Aramburu, *Colección de cantos religiosos. Eliz Abesti sorta*, 223-226 or.

IZAR EDER-EDER
ZORAGARRIA,
ZERU GOIAN
ZERA MARIA.

Goizeko izarra ez da hain ederra,
nola den, Ama, zure sorrera;
guztia ederra zera Maria,
sortzetik zera garbi-garbia.

Goizeko izarra guztiz argia,
garbi-garbia agertzen da;
bainan Maria, zure aldean
haren argia ilunabarra da.

Olerkiaren autorearen berririk ez dut. Nemesio Otañok ta A. Donostiak musikatu zuten. Bietakoren batena abestu zuten seguruenik Arrasateko erromesek beren 1918ko Arantzazuko erromesaldian; horretarako argitaraturiko diptikoan ageri da, doinurik gabe, Arantzazuko beste abesti-testu batzurekin batera –hemengo hau ez da zuzenean Arantzazuko A.M.-ri eskainia–.

1918an Arantzazuko Andre Maria Gipuzkoako zaindari izendatu zuten; hori zela eta, peregrinazio bereziak antolatu zituzten herrietatik apiriletik irailera bitartean (ik. J.A. Lizarralde, HVSA, 481-495 or.). Arrasate herriak uztailaren 7an izan zuen bere erromesaldia. Horietan abesteko kanten esku-orriak atera ohi zituzten batzuetan; Arrasatekoarena eta Zarauzkoarena REA/JK koadernoan daukagu jasota. Arantzazuko kanta ezagunekin batera, badaude beste batzuk, idazle eta musikari ezezagunekoak, batzuk Andre Mariarenak, baina ez zuzenean Arantzazukoarenak; hala ere, jaso egin ditut hemen jarraian.

GIPUZKOAREN HERRIZAI NAGUSI (1918)

Testua: Autore ezezaguna

REA/JK, 74. or.

Doinua: Ezezaguna

- 1 GIPUZKOAREN HERRIZAI NAUSI,
Aita Santuak emanik,
Arantzazuko Ama Birjina
betiko degu, aurtendik.
Horregatikan pozez beterik,
beregana danok goazen
federe beroaz bere oinetan
gure jaiera agertzen.
- 2 Goazen guztiok Mondraguetarrak,
Aretxabaletakuak,
Eskoriatza eta Gatzagar,
Leintz auzo guztikoak;
eska zaiogun zaindu dezala
gure Gipuzkoa maitea,
gorde dezala bertan garbiri
guraso zaharren fedea.
- 3 Berez fedea dakar ondoren
aurrerapena herrian,
agintarien burubideak
onera zuzendutxian.
Gora Gipuzkoa gure herria!
Gora Herrizai nausia!
Ama Birjina Arantzazuko
antxinako Andre Maria.

Azkeneko aldiz abestutxian jarraitzen da:

Gora Arantzazuko Andre Maria;
beti beti gora.

Kanta hau ere Arrasate eta inguruko herrietakoen 1918ko Arantzazuko erromesaldirako argitaratutako kanten esku-orrian dago.

ZURE OINETAN, AMA (1918)

Testua: Autore ezezaguna; **Jose Ignazio Arana**
REA/JK, 75 or.

Doinua: “Agur, Jesusen Ama” (?)

AGUR, AGUR MARIA, AGUR, AGUR, AGUR.

Agur sortzez garbia, agur, agur, agur.

- 1 ZURE OINETAN, AMA,
gaude hemen bildurik,
azken agurra egiten
gutziz penaturik.
Agur gure begien
argi txit argia,
agur gure bihotzen
gozamen ezitia.
- 2 Bainan zugandik alde
bihotzak ezin du:
zuregana dijoa,
zuga bizi *na*hi du;
Ama berdingabea,
bedeinka gaitzatzu
Arantzazuko Andra Maria,
Agur, agur, agur.

Hona hemen beste abesti-testu bat, Arrasateko 1818ko erromesaldirako ateratako esku-orrian ageri dena. Bigarren estrofa J. I. Arana / F. Gorritiren “Agur Jesusen Ama” kanta ezaguneko da, bukaera zerbait aldatuta: “Agur, Ama nerea / agur, agur, agur” da hangoa; hankaluzea da hemengoa. Lehen estrofa agian J. Arrue leintzarrak asmatutakoa da erromesaldi honetarako.

Doinuari dagokionez, badirudi “Agur Jesusen Ama”-ren doinu berarekin abestekoak liratekeela estrofak. Baina horrek ez dirudi balio duenik hemengo hasierakoa abesteko.

NERE POZA ARANTZAZUKO ANDRE MARIA (1918)

Testua: Autore ezezaguna

Doinua: Ezezaguna

REA/JK, 74. or.

- 1 NERE POZA, ARANTZAZUKO ANDRE MARIA,
hau da nere zorion betea,
Gipuzkoaren Zaitzaile maitea.

ABESTU EIOGUN DANOK AMA HONI
MAITEZKO ERESIA.
HAIN DA MAITAGARRIA!
KANTURIK GOZUENAK BERARI.

- 2 Begira arantza gainean
artzaitxo bati zaio agertzen,
Euskal Herriari
maitasun bakea iragartzen.

ABESTU EIOGUN...

Gloria Aitari, Gloria Semeari,
Gloria Espiritu Santuari.

ABESTU EIOGUN...

Aurrekoak bezala, Arrasateko eta inguruko herrietako erromesaldirako esku-orrian ateratako kanta da. Doinuaren berririk ez du ematen; eta abesti-testuaren autorearen berririk ez dut aurkitu inon.

AGUR ORBANGBEKO (1918)

Testua: Autore ezezaguna

Doinua: Ezezaguna

REA/JK, 75 or.

AGUR ORBANGBEKO
BIRJINA MARIA,
AGUR ZERUKO EGUZKI
LAUSORIK GABIA.

- 1 GUZTIZ ZERA EDERRA,
zenduen aditu,
Jaunagandik mundura
zinanian sortu.
Ez det, bada, hobenik
zuregan arkitu,
Adanen bekatuan
ez zera kutsutu.
- 2 Bertatik eguzkiak
zinduen apaindu,
ilargia oinetan
zitzaitzun prestatu.
Zure burua izarrak
zuten bai koroatu,
zeru-lurreko galak
zuga ziran bildu.

Kanta hau ez da zuzenean Arantzazuko A.M.-ri eskainia, Maria Sortzez Garbiari baizik. Baina 1918ko Arrasateko erromesaldirako argitaratutako kanten esku-orrian dagoenez, Arantzazuko abesti-testuon artean sartu dut.

GOAZEN ARANTZAZURA (1918)

Testua: Autore ezezaguna

Doinua: Ezezaguna

Eskuzko partitura (testua daktilografiatuta) (AranMusArtx, D 37)

(ik. REA/JK, 77. or.)

– AAB: 183 –

GOAZEN ARANTZAZURA

MARIARENGANA,

GOAZEN BAI ESKAINTZERA⁵⁷

BIHOTZ EDER BANA.

- 1 IZAR BAT AGERTU DA
gutziz pozgarria,
hara nola dagoan
arantzan jarria.
Poztu, bada, bai poztu,
o Euskal Herria!
Adi ezazu kontuz
dakarren berria.
- 2 Ikusirik zerutik
gure miseriak
pozkidatu *nahi* gaitu
Birjina Mariak,
pozturik, bada, justu
ta pekatariak
Arantzazura zuzen
ditzagun begiak.
- 3 Ilargia Zeruan
duenak oinetan
drist-drist egiten digu
Aloña mendian.

⁵⁷ Bi iturrietan ‘eskintzera’ dago idatzita.

Bihotzean poza ta
kantik mingainean,
ondra dezagun Ama
hau *ahale*ginean.

- 4 Noeren kutxatikan
irten zan usua,
atzera eramanaz
berri paketsua,
zu zera gaitz guztien
sendagai osua,
zu zera bai, Maria,
Ama txit gozua.

Arantzazuko Musika Artxiboan bada orria, “Goazen Arantzazura” titulua duena: partitura eskuz idatzita eta testu daktilografiatua. Ahots bakarreko kanta da. Leloa eta lau estrofa ditu. Jakin ez zein den autorea, ez testuarena eta ez doinuarena. Artxiboko partiturak ez dakar datarik; 1918kotzat jo dut hemen, baina lehenago idatzia eta musikatua ere izan daiteke.

Abesti-testu bera aurki daiteke REA/JK-ko 77. orrialdean ere, Zarauzko erromesaldirako ateratako esku-orrian: sarrera eta lehen estrofa bakarrik, ordea, eta doinurik gabe. Ezaguna da 1918an Arantzazuko Andre Maria Gipuzkoako zaindari izendatu zutenean, erromesaldi bereziak antolatu zituztela Gipuzkoako herrietatik, apiriletik irailera bitartean (ik. J.A. Lizarralde, HVSA, 481-495).

Datarik ez dakar esku-orriak, baina 1918kotzat jo dut; zaharragoa ezin izan, bertako lehen kanta, “Arantzazura”, urte horretakoa-edo delako. Gainera orri berean dago beste “Aurrera” izeneko kanta ere, “*Gipuzkoako Zaindariari bezela kantatzeko*”, azpian dioenez.

AURRERA (1918)

Testua: Autore ezezaguna
REA/JK, 77. or.

Doinua: “Gipuzkoako Zaindariari”

AURRERA! KRISTAU FEDEZ BETIAK
Aurrera! Mariarengana,
Aurrera! bai, gaur eskeintzera
danok bihotz eder bana. (*Birritan*)

Begira han gure Ama,
begira zein ederra:
ez da jetxi Ama hoberik
zeru goitik lurrera.

Gure ama bihotzekua
munduaren erdian
Erregin koroiatua
ikusi artian.

Gerra beti, gerra bizia
bere etsai gogorrakin,
su ta gar badatoz ere
inpernu baltzakin.

Zu izango zera, zu izango zera,
Ama, bai!
euskaldunen Erregina,
gure herrien atsegina,
beste Amarik ez degu nahi. (*Birritan*)

Entzun beza, entzun beza deabruak
zure oin azpian zapalduak:
Gogor beti,
gogor etsaiari!

Gora Maria!

Bai! (*Birritan*)

Aurrera! bai, eta aurrera!
kristau euskaldun fedez sutua.
Aurrera! bai, gurekin dator
Ama Birjina garbi sortua. (*Birritan*)

Kanta testu hau Zarautz herriaren erromesaldirako (1918?) ateratako trip-tikoan aurki dezakegu, “Arantzazura” eta “Arantzazuko Ama Birjina” abesti klasikoekin eta “Goazen Arantzazura / Mariarengana” abesti-testu laburrarekin batera. Horregatik, eta nahiz eta testuari begiratuta, ez duen zuzenean Arantzazuri buruzko erreferentziarik, horietakoen artean sartzekoa dela uste dut. Garai hartan ugaritu ziren martxa handirosoen airea du. Idazlearen berri-rik ez du ematen, eta beste inon ez dut aurkitu.

Doinuari buruz, berriz, zera dio tituluaren azpian: “*Gipuzkoa'ko Zaindariari* kantaren doinuarekin abestekoa”. Zein da doinu hori? Bada literatura aranzuarrean olerkirik eta bertso sortarik Gipuzkoako zaindariari eskainitakorik. Olerki musikatuak ere badira hiru behintzat, Gipuzkoako zaindariari edo “a la patrona de Guipúzcoa”-ri eskainiak: 1) Anonimoa, “Etsaion atzapar bildurrik ez degu” hasten dena eta “Gipuzkoako Zaindariari” titulu duena (AAB, 187), 2) Anjel Urzelai: “Himno a la Virgen de Arantzazu, patrona de Guipúzcoa”, “Arantzazuko Ama maitea / Gipuzkoako zaindari” hasten dena (AAB, 132), 3) “Gozos de la Santísima Virgen nuestra Señora de Aránzazu, patrona de Guipúzcoa”, “Pues tomó de vuestro pecho” hasten dena: XVIII. mendeko gaztelaniazko olerkia, hainbat autorek eta hainbat eratara musikatua.

Ez dirudi horiez guztiez ari denik gure kantaren esku-papera: a) Anonimoaren olerki-testuaren neurria eta hemengoaren sarrera eta azken bi ahapaldiena behintzat oso ezberdinak dira; b) Urzelairen pieza askoz geroagokoa da, 1931koa; c) “Pues tomó de vuestro pecho” gaztelaniazko testuaren gain konposaturiko doinuak, berriz, ez dira hemengo abesti-testu honetarako baliozkoak.

ZERA ZU JESUSEN (1918)

Testua: Autore ezezaguna

Doinua: Ezezagua

REA/JK, 77. or.

1 ZERA ZU JESUSEN

Ama gozoa,
beti gure maite
bihotzekoa.

GORA, GORA GURE ERREGINA,
GORA, GORA GURE ERREGINA.

2 Egin zaitu Jaunak

Ama guretzat,
ezagun gaitzatzu
beti zuretzat.

GORA...

3 Begira zaiguzu.

Ama, zerutik,
inoiz ere ez utzi
gu zure eskutik.

GORA...

Zarauzko herritarren Arantzazuko erromesaldirako ateratako triptiko inprimatuan dago eliz kanta hau ere, beste zenbaitekin batera. Ez da zuzenean Arantzazuko Andre Mariari eskainia, baina halakoen artean sartu dut, hango erromesek bereziki kantatzen bide zutelako. Kanta honen doinua ez dator adierazita, eta ez dut inon aurkitu.

GOAZEN POZ-ALAI [ARANTAZURA] (1918)

Testua: Autore ezezaguna

Doinua: Ezezaguna

Eskuzko partitura (testu daktilografiatua) (AranMusArtx, D 20)

– AAB: 189 –

GOAZEN POZ-ALAI ARANTAZURA
goazen bai mondragotarrak,
Birjina Amari eskeintzera
gure herriaren eskerrak.

Estrofa

Arantzazun Maria
agertu zanean
Oñatigaz Mondragoe
zeuzkan bere aurrean.⁵⁸
Inork baino *lehenago*
gure gurasoak
Arantzazura zituen
zuzendu pausoak.

Agur, agur, agur, Maria
gorde, gorde gure herria.

Kanta hau ez dator 1918ko arrasatearren erromesaldiko kanten diptiko aipatuan, baina Arrasatearrak beren urteroko Arantzazurako erromesaldian abesten zuten, eta dute. Arantzazuko koruak ere abestu izan du nonbait –arrasatearrekin batera seguruenik–; Santutegiko Musika Artxiboan dauden partitxelak dira horren lekuko. Ez testuaren eta ez doinuaren autorearen berririk dut.

Antzinakoa behar du kanta honek, baina ez dut inolako daturik; baladaren airea ere badu. “Arrasateko ereserkia dela” ere irakurri izan dut (*Diario Vasco*, 2014ko urriaren 22koan, Deba Garaiko berrietan: “La peregrinación de Arrasate congregará...”, titulu pean).

⁵⁸ “bere aldia” ere ikusi izan dut.

GIPUZKOAKO ZAINDARIARI (1918)

Testua: Autore ezezaguna

Doinua: Autore ezezaguna

Eskuzko partitura (AranMusArtx, D 37) // – AAB: 187 –

ETSATION ATZAPAR BILDURRIK EZ DEGU,
Zeruko Bakaldun ederra badegu
Gipuzkoar geranok gure Zaindari.
Ongi etorria, Zaindari laztana,
arantza gainean agertu zinana!
Zorion guztiak badatoz gugana,
gugana Zerutik etortzian Zu,
Ama zeralako maite gaituzuna.
O ama biguna, zaindu gaitzatzu!

Galdutzeko arriskuan
bizi geranez gero,⁵⁹
n*ahi* genduke zure eskuan
egon orain ta gero.

Zure babes pozgarria
utzi gabe *behin* ere,
gipuzkoar zaindaria,
maite gaituzun Maria,
maite zaitugu ere.

Arantzazuko Musika Artxiboko orri solteko partiturak ez du inolako autoreren indikaziorik: ez testu eta ez musikarenik.

Ba ote zen “Gipuzkoako Zaindariari” izeneko beste kantarik, ezaguna Arantzazuko erromesen artean? (Honi buruz ikus “Aurrera” kantari egindako oharra). Dena dela, ez dut aurkitu bestelakorik Arantzazuko Musika Artxiboan.

59 Bertso honetan eta hurrengoan bi poto daudela dirudi: gero / gero, ere / ere; baina kontuan izan behar, jatorriz “geran ezkeru” eta “beñere” zeudela idatzita.

ARANTZAZUKO AMARI (1) (1918)

[**AMA MAITE**]

(Eresitxoa)

Testua: Manuel Lekuona

Lekuona'tar Manuel, *Idaz-lan danak*. 10. t.: *Gabon eta eliz-kantak* [Kardaberaz bild., 31], Tolosa: Libr. Téc. de Difusión, 1985, 143. or.

Musika: Jose Antonio Erauzkin

J. A. de Erauzquin, *Dos Canciones a la Virgen*, Madrid: Sacro Tesoro Musical, 2-8 or., 9-12 or. // – AAB: 095 –

AMA MAITE, AMA GARBI,
zeru-goiko izar argi
Aloñan ezarria!

Euskal Herria pozez jauzia,
zure oinetan daukazu;
gipuzkoarrak bihotz-sukarra
oihuz erakus nahi dizu.

Aloña mendian agertu zinan,
eskerra darion iturri;
hor izan zaitugu, elorri gainean,
nahigabe artean pozkarri.

Erregin-aulki ermoa!
Erregin-aulki ermoa!
Itxasoraino emazu
zure itzal gozoa!
Arantzazu!
zure itzal gozoa
itxasoraino emazu,
Arantzazu!

Aurrenik *Euskal-Erria* aldizkarian (1918, 79. zenb., 203. or.) argitaratu zuen M. Lekuonak olerki hau; *Arantzazu* aldizkarian gero (III, 1923, 30.

zenb., 336. or.). I. Omaetxebarriak 1936an argitaratu zuen *Andre Mariarekin Eleizegutegia* argitalpenean horko bigarren ahapaldia (Lotazilaren 18koan).

Euskal Herriko hainbat izeneko Andre Mariei eskaini zion M. Lekuonak olerki bana, aipaturiko iturrian, “Euskalerriko-ta Andramariaren gorralpena” izeneko atalean (137-146 or.): Itziarkoari, Arratekoari, Korukoari, Estibalizkoari, Larraizkoari; Arantzazukoari bi eskaini zizkion: hemengo hau, eta “Agur, Zeru-ruen edertasuna” hasten dena (ik. ondorengo orrialdean).

J. A. Erauzkinek musika jarria zion Lekuonaren olerkiari. “Mirame, Madre / Ama Maite, Ama garbi” titulukoa (AranMusArtx, D 35)... Euskarazko testuaz gain, gaztelaniazkoa ere gaineratu zion: “Letra de M. Lekuona – Traducción del P. Galdos S. J.”, dio. Ez dut uste Lekuonarenaren itzulpentzat hartzerik dagoenik erdarazko testua; bestelako testua da, Andre Mariari zuzendua, baina ez zuzenean Arantzazukoari.

Dena dela, Erauzkinen kantak alde batera utzi zuen Lekuonaren testuaren azken ahapaldia, hizki etzanez dagoena, eta horren orde euskarazko bigarren estrofa gaineratu zuen, bere sarrerako ahapaldi eta guzti. Partituraren azpian dator hori, honetara:

Solo

ERRUKIZKO AMA,
Ama eder laztana,
begi eder errukitsuok
itzuli zuk nigana. (*bis, koruak*)

Estrofa

Gure herriak zure begiak
beregangatzea nahirik,
otoi dagizu eleiz honetan
zure oinetan auspezturik...
Errukizko begi errukitsuak
itzuli zazuz bai guganuntz...
Zure begiratzez zuzendu deitezen
gizonen bihotzak zuganuntz... (*bis*)

Erauzkinen partituran, Lekuonaren testuko sarrerako ahapaldia, lehenbizi bakarlariak abestua, errepikatu egiten du koruak. Dena dela, bateko eta beste-ko sarrerako ahapaldien neurriak ez dira berdinak, Lekuonarenean eta gaineratuan. Bestalde, Lekuonaren lehen edizioan, batetik, eta *Arantzazu* aldizkari-koan eta Erauzkinen partituran, bestetik, hitz-aldaera bat bada bigarren lerroan (1/2): “zeru-goiko” / “ortze goiko”.

ARANTZAZUKO AMARI (2) (1918)

Testua: **Manuel Lekuona** (biltzailea)

Lekuona'tar Manuel, *Idaz-lan danak*. 10. t.: *Gabon eta eliz-kantak* [Kardaberaz bild., 31], Tolosa: Libr. Téc. de Difusión, 1985, 144. or.

Doinua: “Arantzazuko Ama Birjina” (M. Letamendia)?

Salve, Regina / Agur, Erregina (Ant. B. M. V.)

- 1 *AGUR, ZERUEN EDERTASUNA*
arrosa, zuri-gorria,
Jesse Aitaren zuztarretikan
lerden-lerdenik hazia,
arrosa-muskil lirain, polita,
arrosa erne-berria,
har likitxaren kutsurik gabe
sortua zeran Maria.
- 2 Agur, zeruko izardietan
dan izarrik ederrena,
ilunbe hotan bizi geranon
pozgarririk gozoena, °
Artizarra lez aldatzekea,
goizekoa lez gardena,
gau-abarretik goizalderaino
lausorik gabe zerana.
- 3 Agur, elordi ertsi hortako
lilitxo zoragarria,
usai-gozodun, zaloi, galanta,
ximur gabe ta garbia,
arantz artean, arantzik gabe,
arantzan gora jaikia.

.....
4 Horla mintzatu zaizu
gaur arte guzian
Euskal Herri maitea

euskera garbian,
zure magal gozoan
na/higabe-aldian
neke-lagungarria
topatu zegian.

5 Horla mintzatu zaizu
gure Euskal Herria
gaur arrosa deituaz,
ta bihar lilia,
gaur izar ditzizari,
urren ilargia,
gero zero puskailo
liluragarria.

6 Horlaxe deitu dizu
Amatxo min-mina,
batean lore-xorta
Jainkoak egina,
bestean ezti gozal,
hoberik ezina...
Atzo, gaur eta beti
eder, zoragina;
bainan honez aurrera
izen atsegina!
Agur, esango dizu,
agur, erregina!

Bi parte ezberdineko testua da hau, agian bi kantatzat hartzekoa, titulu beraren pean. Hasierako bi lerroak J. I. Aranaren “Arantzazuko Ama Birjina” kantarenak dira; eta olerkiaren lehen partearen bi azkenak ere bai –horrelaxe, hizki etzanez, daude idatzita iturrikoan–. Abestu ere lehen partea behintzat abes daiteke haren doinuarekin (M. Letamendia) –Lekuonak ez dakar doinurik–. Arantzazuko ereserki klasikoaren oihartzun gisakoa da, beraz.

1918an *Euskal-Erria* aldizkarian “Arantzazuko Amari” titulu pean agertu zuen (LXXIX, 203. or.). Urte berean argitaratu zuen *Euskal-esnalea* aldizkarian ere (176. zenb., 161. or.).

ZAINDU ZAZU, AMA MIREN (1918?)

Testua: **Jose Arrue (?)**

Musika: **Leonardo Zelaia (?)**

Eskuzko partitura (AranMusArtx, D 24) // – AAB: 046 –

ZAINDU ZAZU, AMA MIREN,
zaindu gure aberria,
ez gaitzazu utzi, arren,
gure etsaiaren menpean. (*bis*)

Jaungoikoak donetsia,
Arantzazun agertua.

Biktoriano Balerdiren “Gozos a la Virgen de Aránzazu” tituluko 2.arekin, “Arantzazu mendian” hasten den kantarekin batera daude honen partitxelak Arantzazuko Musika Artxiboan; horren bigarren estrofatzat hartu du *Arantzazuko Abestien Bilduma*-k (ik. AAB: 046); geroago erantsia da hori seguruenik.

Partitxelek ez dute ez testuaren eta ez musikaren autorearen berririk ematen. Norena ote musika? Leonardo Zelaiaren “Zerutar uso txuri, garbia” kantaren partiturarekin alderatuz –ik. ondorengo abesti-testua–, bien estiloak eta bietako kaligrafiak antz handi samarra dute, partez behintzat. Horregatik, hipotesi moduan bederen hemengo honen doinua Zelaiarena izan daitekeela esaten ausartuko nintzateke, kontrako daturik ez dagoen bitartean. Baina aparteko kanta ote da, ala besteren baten estrofa? Hiru ahotsetara dago jarria.

Jatorrizko testuaren autorea, berriz, Jose Arrue izan daiteke; norbaitek, ordea, aldatu egin zuen zerbait partitxeletako testua “Ama Miren”-en ordez “Ama maitea” eta “gure aberria”-ren ordez “Euzkal erria” idatziz:

ZAINDU ZAZU, AMA MAITEA
zaindu Euskal Herria,
ez gaitzazu utzi, arren,
gure etsaiaren menpean. (*bis*)

Jaungoikoak donetsia,
Arantzazun agertua.

ARANTZAN ZU? (1920)

Testua: Leonardo Zelaia (?)

Musika: Leonardo Zelaia

Eskuzko partitura (AranMusArtx, D 36) – AAB: 112 –

- 1 ZERUTAR USO TXURI GARBIA,
txikitatikan bigun hazia,
nola? arantzan zu?
utzirik zure kabi hain bera,
gozotasunez betea.
Nora? Ihes egin dezu?
- 2 Txit nekatua zera azkenean,
pozez gelditu arantz gainean,
ez ote dakizu
hortxen dauzkala gogoz jarriak
bere gibiztak [*sic*] Euskal Herriak,
nahastu zaitezen zu?
- 3 Baina bazera *nahastuta* arkitzen,
ez ikaratu, berak askatzen
lagunduko dizu...
Bere bihotza hortxen daukazu,
zure kabitzat hartu ezazu,
ta egon... Arantzan zu.

Leonardo Zelaiak berak sinatuta dator eskuzko partitura, honako eskaintzarekin: “Al Rdo. P. Maestro Mariano Ansotegui el día de su cumpleaños”; eta honako data honekin: 9-10-1920. Azpitulua ere badu kantak: “Ensayo idílico a cuatro voces iguales y tenor solista”.

Datu horiekin denekin nahikoa kokatuta geratzen da Zelaiaren gaztetako, Arantzazun Filosofiako ikaslea zeneko kanta hau. Uste izatekoa da olerkia ere, nahikoa librea, berak idatzia dela. Gerora beste hainbat kanta konposatuko zuen Arantzazurako, bertako korua zuzentzeaz gain.

ARANTZAZUKO AMA NESKUTSA[REN KANTA] (1921)

ALOÑAPEKO [HARKAITZ ARTEAN]

Testua: **Migel Muñoa** (?)

Zeruko Argia, III, 1921, 33. zenb., 117 or.

Arantzazu, III, 1923, 29. zenb., 285. or.

Musika: **Aita Donostia; Joan Urkiri; Eduardo Gorosarri** (?)

– AAB: 085, 087, 379 –

I

- 1 ALOÑAPEKO HARKAITZ ARTEAN⁶⁰
elorr-arantzan zauden Ama,
euskaldunak⁶¹ gaur zu laztantzera
etorri gera zuregana;
- 2 Zure ondoan maiteko degu
gure Jaungoiko Jesus ona,
zure bitartez gero iristeko
gure betiko zoriona.

II

- 3 Ludi⁶² hontako arantza beltzez
gure bihotzak zulaturik,
zure laguntza eskatzen dute
negar-negarrez gaur urturik:
- 4 Gure barrenko samintasuna
gozatu zazu, ene ama,
zapaldu itzazu gure arantzak
ta emaguzu osasuna.

⁶⁰ AAB 279 partituran honela da ahapaldi hau: “Aloñapeko arkaitzen artean / elor-aran-
tzan zaitugun Ama / Euskaldunak ona zu laztantzera / etorri gera gaur zuregana”.

⁶¹ *Arantzazu* aldizkarian “euskotarrak” dago idatzita.

⁶² *Arantzazu* aldizkarian “mundu” dago idatzita.

Zeruko Argia aldizkariak 1921ean argitaratu zuen kanta hau, doinu eta guzti, “Arantzazuko ama neskutsarez” titulu bitxiarekin, A. Donostiaren izenean –“Donostiar J. A. A.k asmatua”–. Inprimaketa okerren bat dago seguruenik tituluari, eta jatorriz izan zitekeen “Arantzazuko ama neskutsaren [kanta]”, edo horrelako zerbait. Doinuari dagokionez, garbi dago Aita Donostia dela autorea. Jorge de Riezek argitaraturiko *Obras Musicales del P. Donostia* obran jasota dago (IV. t., 42. zenb., 74. or.), “Aloñapeko” tituluarekin. Edizio honetako partituran gaztelaniazko testua ere badu, “Oh Virgen santa, paz de la tierra” hasten dena eta autore ezezagunekoa. B. Aranburuk bere erlijiozko kanten bilduman (Aramburu 1947, 327-328 or.) jaso zuen A. Donostiaren doinua, organoko laguntzarik gabe, eta honako titulu honekin: “A la Virgen de Aránzazu - Arantzazuko Amari” –gauza bitxia, ordea: gaztelaniazko testua ere badu Aranbururen argitalpenak, baina ez Riezuren argitalpenak duena, ondoren aipatuko dudan Joan Urkirik bere piezan sartutakoa baizik–. Martzelino Idoiagak bere *Arantzazuko Amari* sortan (27. or.) kopiatu zuen eskuz Donostiaren kanta (AranMusArtx, K 109), “Arantzazuko Ama Neskutsarez” jatorrizko tituluarekin (*Zeruko Argia*-koarekin).

Aita Donostiaren konposizioaren aldi beretsuan seguruenik, Joan Urkirik musikatu zuen testu hau, bestelako doinuarekin, eta “Arantzan zauden Ama. A la Virgen de Aránzazu” titulua eman zion –Arantzazuko Musika Artxiboan (Db 37) aurki daiteke horren partitura inprimatua (Bilbao: Talleres gráficos Ordorica, 1965, 4 or.)–; horren gaztelaniazko testua “Como una fuente que en los caminos” hasten da; Martzelino Idoiagak egindako eskuzko kopiak (*Arantzazuko Amari*, 29. or.) euskarazko testua bakarrik idatzi zuen.

Gainera 1924ko Arantzazuko Bederatziurrenaren programak (eta baita gehiagok ere) Eduardo Gorosarri-ren “Aloñapeko” pieza iragartzen du (3 voces mixtas); jakin ez, testu berberaren gain konposatutako kanta den; izatez, eta harrigarria bada ere, ez da ageri Arantzazuko Musika Artxiboaren katalogoan –Eresbilen ere ez dago erregistratuta, titulu horrekin behintzat–.

Arantzazuko Musika Artxiboko “X Marcha Nocturna de Aránzazu” izeneko I. koadernoko abestien artean bada bat “Aloñapeko” titulua duena, eta olerki honen lehen eta laugarren ahapaldiak musikatuta dituena, autore-izenik gabe; 2 ahotsetara dagoenez, ez dirudi Gorosarrirena izango denik (ik. AAB, 379).

Azkenik bada R. M. Azkueren kanta bat, “Aloñapeko Ama” tituluduna, hemengo lehen estrofarekin hasten dena, baina ondorengoak bestelakoak dituen (Txomin Agirrerrenak).

Baina nor da musikarien inspiraziorako hain iradokiorra izan zen olerkiaren autorea? *Zeruko Argia*-ko (1921) A. Donostiaren partiturak ez dakar testuaren autorearen berririk. Urkiriren partitura elebidunak, berriz, Munoa [*sic*] ematen du autoretzat: “Letra: Munoa”; eta horrelaxe jaso zuen M. Idoiagak

bere eskuzko kopian; orobat B. Aranburuk ere, Munoa [sic] ematen du Donostiaren piezako testu elebidunaren autoretzat.

1923an, ordea, *Arantzazu* aldizkariak argitaratu zuen olerkia –“Arantzazuko Amari abestia”–, 2. ahapaldia kenduta eta hitz pare bat aldatuta, hemengo oinoharrean adierazita dagoenez; azpian “Arrue” dago sinatuta –seguruenik Jose Arrue frantziskotarra, une hartan aldizkariaren zuzendaria, uste dudanez–.

Bestelako galdera pizten digu Mariano Planak bere *Selección de cantos religiosos populares* obran. A. Donostiaren pieza eskaintzen digu (Tolosa: Gráficas Laborde y Labayen, 1931, 223-224 or.); gaztelaniazko testua bakarrik ematen du, baina ez Riezuren edizioak jarria, Urkirik bere piezari emana baizik, eta Aranburuk ere jaso zuena (euskarazkoarekin batera). Bada, Planak M. Muñoa ematen du gaztelaniazko testuaren autoretzat.

Buruhaustea hautsiagotzera dator M. Idoiak egindako Urkiriren piezaren kopiaren gainean beste norbaitek idatzitako oharra: “Letra: R. M. Azkue” –kontuan eduki behar da Idoiagaren kopiak ez zuela Urkiriren gaztelaniazko testua jaso–.

Planaregandik dakigu, beraz, berak eta Urkirik jasotako erdarazko olerkia – “Como una fuente que en los caminos”– A. Muñoarena dela. Azkuerenari erantsitako bi ahapaldiek eta Riezu Donostiaren kantari erantsitako biek batasun handia dute, eta itxura guztien arabera, olerki bakarra osatzen dute. Honetara dira horren lau ahapaldiak:

- I Como una fuente que en los caminos
trae el efluvio del manantial
sobre el Aloña en los espinos
surge tu imagen angelical;
dulce patrona de nuestra tierra
para los vascos onda de luz,
con la pureza que en ti encierra
lleva a tu hijos hacia Jesús.
- II En las montañas y en las llanuras
tus fieles piden con humildad
que tú consueles sus desventuras
con el aroma de la piedad,
que esas tus manos puras divinas
con amorosa solicitud
arranquen todas nuestras espinas
en el sendero de la virtud.

(Joan Urkiri; A. Donostia: Aranburu eta Planaren edizioetan)

III Oh Virgen santa, paz de la tierra,
qué gloria encierra tu corazón!
Del cielo vuelve tus duces ojos
al que de hijos busca tu amor.
Si no desprecias, Virgen María,
la voz que sale del corazón,
Virgen María, vuelve tus ojos
al que de hijos busca tu amor.

IV Blanca azucena de la inocencia
por tu clemencia el alma dio;
no quieras, Madre, que encuentre abrojos
el que de hijos busca tu amor.
Quien a ti clama, Virgen María,
logre este día tu bendición:
del cielo vuelve tus dulces ojos
al que de hijos busca tu amor.

(A. Donostia: Riezuren edizioan)

Beraz, badirudi, Planari jarraituz, gaztelaniazko olerki osoaren autoretzat eman behar dugula M. Muñoa. Baina eta horrekin batera dabilen “Aloñapeko harkaitz artean” euskarazko abesti-testuaren autoretzat agertzen den Munoa delakoa M. Muñoa bera ote da? —”X Marcha Nocturna de Aránzazu”—I koadernoko “Aloñapeko” partituraren (3. or.) buruko oharra ez da aintzat hartze-koa; “L. baska del P. F. Legarreta” idatzi ondoren, ezabatu egin baitzuen—.

Azken honek Migel Muñoa donostiarraren, Espainiako Gerra Zibilaren aurreko urteetan euskarazko eskolaren bultzatzaile prestuaren izena gogoratzen digu. Berarenak ote dira erdarazko olerkia nahiz euskarazkoa? —Neurri berekoak izanik ere, euskarazkoa eta erdarazkoa ez dira inola ere bata bestearen itzulpena; bi olerki ezberdin dira—.

Munoa bai —horrelaxe idatzita—, baina beste bi ere agertu zaizkigu gorago euskarazkoaren autoretzat: R. M. Azkue eta J. Arrue.

Azkueren hipotesia baztertzekoa dela uste dut; izan ere berak badu konposaturik beste kanta bat, “Aloñapeko harkaitz artean” hasten dena: testuari dagokionez berdina du lehen estrofan, baina ondorengo bi estrofa Txomin Agirreren “Itxaro daigun Ama onagan” abesti-testutik hartuak dira. Harritze-koa litzateke inoren testua erabiltzea, berearekin osatu beharrean kanta. Ger-tatzen da M. Idoiagaren koadernoan bi kantak daudela jasota: Urkirirena eta Azkuere-na, biak berdin hasten direnak. Beharbada horregatik norbaitek pentsatu zuen Urkiriren kantaren testua ere Azkuere-na izan zitekeela, eta horren izena idatzi zuen gainean.

Arruerena ere ez dut uste izan daitekeenik “Aloñapeko harkaitz artean” testu hau, nahiz eta beraren izena agertu autoretzat-edo *Arantzazu* aldizkarian. Bertako bi hitzen aldaketa gora behera, harritzekoa litzateke, lehenago Donostiaren kantan agerturiko testua osorik ez eman izana gero aldizkarian Arruek, berea izatera olerkia; gainera, Arrue bera konposatzailea izanik, harrigarria litzateke bere abesti-testuaren gain bere doinua asmatu ez izana, eta beste musikarien eskuetan utzi izana eginkizun hori. Honetara azal daiteke gertatua: A. Donostiak *Zeruko Argia*-n argitaraturiko abesti-testua argitaratu nahi izan zuen Arruek, berak zuzentzen zuen aldizkarian, zerbait moldatuta, eta linotipistari eman zion; horrek, berriz, Arrue bera zela uste izan zuen autorea, eta horren izena ipini zuen olerkiaren azpian. –Normala da Julen Urkizak Arrueren olerkitzat eman izana *Arantzazu* aldizkarian agerturikoa, haren izena dagoenez idatzita azpian–.

Azkue eta Arrue alde batera utzita, ondorioa da, gaztelaniazko olerkia eta euskarazkoa ere Munoarena izan daitezkeela, edota, Planaren informazio osoagoari helduz, Migel Muñoa euskaltzale eta euskal eskolaren sortzaile eta babesle donostiarrarena –beste Munoa edo Muñoarik ez dut ezagutzen, ez euskal eta ez erdal olerkarirenik–.

Bi olerkien autorea Migel Muñoa bada, beraz, honetara gerta zitezkeen autoretzaren gorabeherak: A. Donostiarentzat idatzi zituen M. Muñoak bi olerkiak; konposatzaileak euskarazkoa osorik baliatu zuen, eta gaztelaniazkoaren bi ahapaldi bakarrik. Normala denez, *Zeruko Argia*-k euskarazko testuarekin bakarrik argitaratu zuen kanta. –Gero Urkirik ere baliatu zituen Muñoaren bi olerkiak bere kanta sortzeko, baina erdarazkoaren lehengo bi ahapaldiak jasoz, Munoa aitortuz testuaren (testuen?) autoretzat–.

Hau dena hipotesia da, zuzeneko argibiderik ezean. Gainera, euskal eskolaren bultzatzaile saiatuak olerkirik idazten zuenik ez dut inon aurkitu, ez gaztelaniaz eta ez euskaraz; baina ez litzateke guztiz ezustekoa izango, beraren heziketa eta euskara eta kulturako militantzia ezagutuz. Dena dela, aipagarria eta pozgarria litzateke literatura arantzazuarreko autoreen artean edukitzea Migel Muñoa euskal hezkuntzaren babesle handia ere, R. M. Azkue eta Jose Arrue bezala.

Besterik ezean, beraz, eta erdarazko olerkiaren autoretzat M. Muñoa eman ondoren, euskarazkoa ere berari esleitu diot, baina galdera-zeinua erantsiz beti ere.

ALOÑAPEKO [AMA] (1897 + 1921)

Testua: **Migel Muñoa** (? , 1. ahapaldia); **Txomin Agirre**

Musika: **Resurrección Maria Azkue**

Martzelino Idoiaga, *Arantzazuko Amari...*, 23. kanta, 33. or.

(AranMusArtx, K 109) // – AAB, 085 –

- 1 ALOÑAPEKO HARKAITZ ARTEAN
elor-arantzan zauden Ama,
euskaldunok gaur zu laztantzera
etorri gera zuregana.
- 2 Itxaro daigun ama onagan
zorionera joatea,
bera dalako Jaunak eginda
zeru ederraren atea.
- 3 Ama gurea goietan dago
zeruetako edergarri;
bere semeak gabiltz lurrean
negarrez eta errukarri.

Kanta hau M. Idoiagaren eskuzko kopian bakarrik aurkitu dut, non argi eta garbi R. M. Azkueri esleitzen baitio: organoko laguntza eta guzti dago –jakin ez, Azkuerena berarena den harmonizazioa ere, ala Idoiagak konpondua–.

Kanta honen sarrerako ahapaldia eta Aita Donostiaren 1921eko beste kanta baten hasierako ahapaldia berdin-berdinak dira (ik. honen aurreko *Arantzazuko Ama neskutsa[ren kanta]* izeneko abesti-testua eta bertan lehenengo ahapaldiaren autoreari buruz emandako argibideak). Dena dela, hemengo ondorengo bi estrofa guztiz ezberdinak dira, hango eta hemengo bertso-neurria berdina bada ere: 10/9/10/9 egiturakoa. “Aloñapeko harkaitz artean” ahapaldia Migel Muñoari egotzi diot han. Bigarren eta hirugarren ahapaldiak, berriz Txomin Agirrearenak dira, berak *Euskalzale* aldizkarian argitaratutako “Itxaro daigun Ama onagan” abesti-testuko sarrera eta lehenengo estrofa (1897, 1. zenb., 143 or.).

ATSEKABE GARRATZETAN (1921)

ANDREDENA MARIA

Testua: Polikarpo Iraizoz; Martzelino Idoiaga

Musika: Aita Donostia

Martzelino Idoiaga, *Arantzazuko Amari...*, 6. kanta, 12. or.

Zeruko Argia, III, 1921, 29. zenb., 53 or.;

Karmengo Argia, IV, 1934, 44. zenb., 240. or. // – AAB: 081, 083 –

- 1 ATSEKABE GARRATZETAN
hondatua det gogo:
zuri oihuz nagokizu,
oi, Ama, zerukoa;
zure begi ezti hoiek
nigana itzul itzazu:
Ama Arantzazukoa,
*oi, gutaz errukitu!*⁶³
- 2 Zenbat neke daramagun
zeru-bide malkarrear,
zenbat *lahar*, zenbat arantza
sortzen zaigun aurrean.
Zuk gure neke-saminak
arindu, (bai), ditzakezu:⁶⁴
Ama Arantzazukoa,
oi, gutaz errukitu!
- 3 Ilunbetan, itxu-itxuan
gabilta hemen lurrean,
leize-zulo(re)n batean
amiltzeko zorian.
Oi zeruko izar ederra!

⁶³ Idoiagaren partituran “gutaz errukitu” dio; *Zeruko Argia*-ko eta *Karmengo Argia*-ko testuetan, berriz, “guzaz errukitu”.

⁶⁴ *Zeruko Argia*-n: “arindu ditzaketzu”; *Karmengo Argia*-n: “arindu diteaketzu”. ‘Bai’ hori Idoiagak erantsi zuen nonbait partituretako notei testua egokitze aldera.

Gure bidea argitu:
Ama Arantzazukoa,
oi, gutaz errukitu!

- 4 Gu galdu nahiez dabilta
etsaiak gure aldean,
sareak jarri dituzte
gu gabiltzan bidean.
Galbide guzietatik
zuk begira gaitzatzu:
Ama Arantzazukoa,
oi, gutaz errukitu!

Partituretatik ez, baina Frantzisko Ondarra eta Joan San Martinengandik dakigu, jatorrizko testuaren autorea Polikarpo Iraizoz dela (ik. “Aita Polikarpo Iraizoz (1897-1980)”, in: *Euskera*, XXVI, 1981, 502. or.).

Zeruko Argia aldizkariak argitaratu zuen aurrenik kanta hau 1921ean, doinu eta guzti, “Miren Andredena'ri” tituluarekin. “Donosti'ar J.A. Ak” asmatua”: horrela dator sinatuta. 1934an *Karmengo Argia*-k argitaratu zuen, doinu eta guzti berriro (1934, 44. zenb., 240. or.), “Atsekabe garratzetan” tituluarekin, autore-izenik gabe, eta lehen bi ahapaldiekin. Jorje Riezuk (DCV) “Luz del pobre peregrino = Atsekabe garratzetan” titulu pean argitaratu zuen, gaztelaniazko testu eta guzti. Hiru edizio horietan ahapaldiak ez dira bukatzen Martzelino Idoiagaren eskuzko kopian bezala, beste honetara baino:

Ene Ama, ene Ama,
ai! guzaz errukitu.

Beraz, Iraizoz–Donostiaren kanta ez zen Arantzazuko Andre Mariari eskainia jatorriz. Nolatan gertatu zen Arantzazuko kanta bihurtzea? Idoiagaren lana izan zen: horren partitura-kopiak, A. Donostiaren musika-autoretza aitortuz, eta titulu bera baliatuz, Arantzazuko Andre Mariari egokitu zion leloa.

A. Donostiak beste kanta bat ere sortu zuen: “Himno a Ntra. Sra. de Aránzazu” (AranMusArtx, D 26; AAB: 082); eta gaztelaniazko Jose Maria Sanz y Aldaz-en “Salve Virgen Gipuzcoana” olerkiko bi estrofeekin batera, Iraizozen hemengo euskal olerkiaren lehen bi estrofa gaineratu zizkion gero, jatorrizko leloarekin. M. Idoiagak horren eskuzko kopian “Ene Ama Arantzazukoa” titulu ipini zion (*Arantzazuko Amari...*, 12. kanta, 17-18 or.; AAB: 083).

William Lei Dawson-ek ere badu “Atsekabe garratzetan” titulu bereko kanta, ezagutzen ez dudana, baina, ustez, Iraizozen abesti-testuan inspiratua.

ENE AMA ARANTZAZUKOA (1921)

SALVE, VIRGEN GUIPUZCOANA
(Himno a Ntra. Sra. de Aránzazu)

Euskarazko testua: Polikarpo Iraizoz

Musika: J. A. San Sebastián “A. Donostia”; M. Idoiaga

Martzelino Idoiaga, *Arantzauzko Amari...*, 12. kanta, 17-18 or.

– AAB: 083 –

ZENBAT NEKE DARAMAGUN
zeru bide malkarrean,
zenbat lahar, zenbat arantza
sortzen zaigun aurrean.
Zuk gure neke saminak
arindu, (bai), ditzakezu.
Ene Ama, ene Ama,
gutzaz errukitu.

Salve Virgen guipuzcoana
de Aránzazu bella rosa,
la que entre zarzas se reposa,
la de la luna en los pies.
Mira al pueblo que te ofrece
por altar sus pechos vascos,
por santuario sus peñascos,
y sus cielos por dosel.

Martzelino Idoiagak, A. Donostiaren “Salve Virgen guipuzcoana” kantari Polikarpo Iraizozen “Atsekabe garratzetan” olerkiaren bigarren ahapaldia egokitu zion, eta “Ene Ama Arantzazukoa” titulua ipini. Horrela, “Arantzazuko” bihurtu zuen nolabait Iraziozen olerkia, berez Arantzazukoa ez zena, honen aurreko “Atsekabe garratzetan” izeneko kantan ahapaldien leloa aldatuz egin zuen bezala. Hemengo gaztelaniazko testua, “Agur, oi Arantzazuko” hasten den A. Donostiaren kantarena bera da (AAB: 084).

ARANTZAZUKO ANDRE MARIARI ABESTIAK (1923)

Testua: Pedro Migel Urruzuno

Arantzazu, III, 1923, 19. zenb., 310-311 or.
Pedro Migel Urruzuno, *Koroi eder bat. Bertso-bilduma* [Auspoa
liburutegia, 291], 2005, 291-292 or.

Doinua: Musikatu gabea

ALOÑAN ZAUDEN IZAR EDERRA
ARANTZAZUKO BIRJINA,
INORTXOK ERE EZ ZAITU MAITE
EUSKAL HERRIAK ADINA.

- 1 Begira nola larros(a) eder bat
dagoan arantz batean,
zorioneko mendi Aloñak
dauzkan harkaitzen artean.
Banatzen duan usai gozora
datoz bideak betean
kristau taldeak, honuntz pozikan,
nahigabez hemendik jutean.
- 2 Artzai gaztetxo batek zaitu Zu
harkaitz artean arkitu;
eta, nork esan artzai gaxoa
nola dan zuzaz [*sic*] harritu?
Harkaitz guztiak edertasunez
nola dituzun argitu,
Errodrigotxok berri gozoak
kalera ekarri ditu.
- 3 Artzai gaxoak, harriturikan,
galde bat egiten dizu:
Horren ederra izanik ere,
nola zaude arantzan Zu?
Geroztik honuntz mundu guztiak

ospatzen du Arantzazu;
zure kontura, Ama maitea,
Euskal Herria har zazu.

- 4 Aloñak daukan edertasuna
gaur da osoro haundia,
bada dirudi, argiren argiz,
dala Taborko mendia;
bertara pozik, aldapak gora,
bizkorrik dator jendia,
uste duela mendi eder hau
dala zeruko bidia.⁶⁵
- 5 Agorte haundi eta luzeaz
lurrak zeudela egarri,
nekazariak, berriz, zerura
begira estu ta larri,
euri gozatsu ta ugariak
laister diztezu [*sic*] ekarri;
herri guztiak gaurtik *nahi* dute
zure mantupean jarri.
- 6 Zorionean zerutik jetxi
zinan Aloña mendira,
geroztikako gure guztion
atsegin danak han dira;
ezin aspertuz, Ama maitea,
gaude horrera begira;
gure bihotzak beti zurekin
daude ta egongo dira.

Arantzazu aldizkariak argitaratu zuen aurrenekoz Urruzunoren abesti-testu hau, Aita Arrue zuzendariak eskatuta nonbait, eta berari eskainia, aldizkariak aitortzen duenez. Arrue bera olerkaria eta konposatzailea zen; eta testu hau, tituluak adierazten duenaz gain, musikatzeko eta, lelo eta guzti, taldean abesteko idatzi zuela esan daiteke; baina, dirudienez, ez Arruek eta ez beste inork zion doinurik ipini.

⁶⁵ *Arantzazu* aldizkarian ‘bidea’ dago idatzita.

ARANTZAZUKO AMARI
DEITU ZUGANA...! (1923)

Testua: **Karmel Gizkarbiaren M. A.**
Euskal Esnalea, XIII, 1923, 237. zenb., 164. or.
Doinua: “Negarrez ikusten zaut” (**Kirikiño**)

– AAB, 063 –

- 1 ARANTZAZUKO ANDRE
bigun ta laztana,
osoz gera Zuretzat,
guretzat Zu dana.
Zu gure Ama!
Arren, zure begiok
itzuli gugana.
- 2 Miren Gizkarbi eder,
“erruge bakarra”.
Zulakoa nor, Ama,
“Goikoa” ez bada?
Nor Miren haina?
Poz-pozez damatzugu
musu bigun bana.
- 3 Miren maitetsu hori,
gurea zerana,
zure jabetza gera,
zaitu hala, bada;
ta gero, Ama,
gure heriotz aldian,
bai! deitu Zugana.
- 4 Arantzazuko Andre
bigun ta laztana,
osoz gera Zuretzat
guretzat Zu dana,

Zu gure Ama!
Gure heriotz aldian,
bai! deitu Zugana.

Olerkiaren autoretzat ematen duena, ezizena izan behar duela uste dut, Karmengo Andre Mariaren (Birjinaren = Gizkarbiaren) eraspen onekoa, bestalde. Doinu eta guzti ez dut inon aurkitu kanta hau, baina oharrean dioenez, Ebaristo Bustintza “Kirikiño”-ren “Negarrez ikusten zaut” olerkiaren doinua-rekin abestekoa da. Honetara hasten da Kirikiñoen olerkia:

Negarrez ikusten zaut,
ene aberria,
zeure semeak galdu
zaitue guztia.

Oharrean dioenez, lehenengo eta laugarren apaldiak dira aukeratzekoak olerkia kantatzean. Doinu eta guzti, Euzkeltzale-Bazkunak argitaratu zuen bere kanta-liburuetako batean. Ez dut aurkitu ahal izan azken hau.

DONOSTIATIK ETORRI GERA (1924)

Testua: Meltxor Balda

Arantzazu, IV, 1924, 38. zenb., 189-190 or.

Doinua: Ezezaguna

DONOSTIATIK ETORRI GERA
zure oinai mun egitera,
zure oinai mun egitera.
Jarri gaitzazu zure mendean,
Arantzako Birjin maitea;
gorde gaitzazu orain ta beti,
beti zure mantupean.
Zu zera gure Ama,
Birjin maite Maria:
Bihotzetikan eskatzen dizut,
nik, Amatxo maitea,
izan zaite hemen gauden⁶⁶
guztion gidaria.
Aingeruen Erregina,
guztiz maitagarria,
izan zaite euskaldunen,
guztien gidaria.

Arantzazu aldizkariak, Donostiako 1924ko Arantzazuko erromesaldiaren kronikarekin batera argitaratu zuen otoitz-kanta hau, honako ohar honekin: “Al final de la misa, el acreditado farmacéutico D. Melchor Balda, cantó *molto amore* una canción vasca, con letra compuesta y adaptada por el mismo simpático barítono, la que juzgamos del caso recogerla en estas páginas”. Jakin ez, zein doinu erabili zuen. Arantzazuko kanta bihurtu ez zen arren, gertaera hartako lekukotzat jaso dut hona.

⁶⁶ Aldizkariak ‘geuden’ dakar.

ARANTZAZU ALDEAN (1928)

Testua: **Ignazio Omaetxebarria**

Bi doinuak: **Herri-doinuak**

M4S, 7. or. (ik. OSJ-3, 51. or.)

Harmonizazioa: **Joan Jose Ndad. Garmendia; Leonardo Zelaia**

AranMusArtcx, B-8-10-6

– AAB: 065-066, 109-110, 143-144 –

Korua

Arantzazu aldean
izar bat da ageri:
Infernurantz egin du
sugeak ihesi;
arantzatik txilin bat
berez ari da dilindari...
Jesus haurtxoarekin
dago Andra Mari.

Estrofak

- 1 Hementxen nauzu, Ama,
maiten-maiten hori,
zu ikusi ta ikustera
hemen naiz etorri.
Izar distiratzaille,
eder zoragarri,
errukiz samurtuak
dituzu begi bi.
- 2 Arantzartean zaude,⁶⁷
arantza gaberik;
arantzartean nabil,

⁶⁷ Jatorrizko testuarekin eta bestelako aldaera batzurekin konparatuz, trukatuta daude hemen lerroak, honetara baitzen Omaetxebarriaren hasierako testua, Garmendiak ere jaso zuena: “Arantz-artean nabil / arantzaz beterik; / arantzartean zaude / arantza gaberik”.

arantzaz beterik:
 Nere negar-bizitzaz
 izan zaite erruki;
arantzan zauden horrek
lagun, Ama, neri.

- 3 Hutseginak aitortu
 zintzo damaturik,
 ta aingeruen ogia
 hartu *nahi* det egin.
 Euskaldun *zahar*rakandik
 hauxe dut ikasi;
 euskal *ohit*ura *zahar*rak
 ez ditut *nahi* utzi.

R. M. Azkueren “Arantzazu aldean” kantatik abiatuz, testu berria sortu zuen I. Omaetxebarriak (1928), 19 urte zituelarik. Arantzazuko sinboloen sintesia da kanta: izarra, sugea, elorria (arantza), txilina, eta Andre Maria Haurrarekin, jakina. Koruarentzat Azkueren beraren doinu herritarra aukeratu zuen (CPV, IX, 17-732 zenb., 851-852 or.; G2T. 86. or., 3. kanta); estrofentzako, berriz, badirudi “Rodrigo Baltzategi” hasten den balada-aldaeretako batetik hartu zuela (ik. G2T, 86. or., 1. kanta) edo “Nere Ama Birjiña” hasten den aldaeretako batetik (REA/JK, XXV. doinua, 68. or.). Ondoren Leonardo Zelaiak harmonizatu egin zuen kanta (4 v. mix. eta org.); euskarazko eta gaztelaniazko testuak sartuz (Leonardo Celaya, *Arantzazu-aldean. Reina del Aloña*, Bilbao: Impresos musicales Ordorica, u.g.). Bertsio horretan kantatu izan du euskaraz Arantzazuko koruak: Koruarena eta bigarren estrofa gehienbat. OKA-k ere bi horiek jaso zituen.

Badirudi Omaetxebarriak bi aldaera idatzi zituela aldi berean, aukera bi emanez edo: M4S-tik hemen jaso dudana eta Omaetxebarria beraren OSJ-3 sortako 51. orrialdean ageri dena. Batak eta besteak data berbera daramate: “14-II-1928”. Bien arteko funtsezko ezberdintasuna honetan datza: Mitxelenaren (M4S, 7. or.) kopian estrofetako aditza lehen pertsona singularrekoan –nika– dago: *ementxen nauzu – naiz etorri – arantzartean nabil – nere negar – lagun, Ama, neri – nai det – dut ikasi – ez ditut nai utzi*; Omaetxebarriaren OSJ-3 kopian, berriz, lehen pertsona pluralekoan –guka–: *emen gaituzu – gatzaizkizu etorri – arantzartean gabiltz – lagun, Ama, guri – gure asabengandik – guk ikasi – sendo nai guk eutsi.*

Ezberdintasun nagusi horretaz at, 2. estrofa berdintsu dago bi kopietan, azken bi lerroak izan ezik: “Illun naizen guztian / egidazu argi” (M4S) –

“Arantzan zauden orrek / lagun, Ama, neri” (OSJ-3). 1. eta 3. estrofak, berriz, aski ezberdinak dira bi aldaeratan; hona hemen OSJ-3 sortakoak:

<p>1 Emen gaituzu pozez, Ama maiten ori; zu ikusi ta ikustera gatzazkizu etorri. Izar distiratzaille eder zoragarri, errukiz xamur xamur dituzu begi bi.</p>	<p>3 Pekatuak aitortu goi-damuz zintzoki, artu anima garbiz aingeruen ogi; gure asabengandik auxe guk ikasi; euskal-oitura zarrai sendo nai guk eutsi.</p>
--	--

Mitxelenaren kopiako aldaera aukeratu zuten funtsean Arantzazuko koruak eta doinuaren harmonizatzailleek; aldaketaren batzuk eginez, ordea, 1933tik aurrera behintzat: a) Leloko 3. lerroa “inpernurantz amilka” –kopia bietan berdin zegoena–, “inpernurantz egin du” bihurtu zen; b) Bigarren estrofako lehen bi puntuak ordenaz trukatu egin zituzten, oin-oharrean adierazi dudanez; c) Bigarren estrofako azken bi lerroak, OSJ-3 sortako aldaeratik hartu zituzten: “Arantzan zauden horrek / lagun, Ama, neri”.

Berehalakoan arrakasta handia izan zuen “Arantzazu aldean” abestiak. 1930eko *Cánticos para las funciones mensuales de San Antonio, Ntra. Sra. de Aránzazu, la Purísima y nuestro seráfico Padre San Francisco* liburuxkan lekua eman zioten –abesti horrixe bakarrik, Arantzazukoen artean–: Leloa eta lehen bi estrofak, M4S-tik hartuta, geroko aldaketak egin aurretik.

Joan Jose Ndad. Garmendiak korurako bi moldaketa egin zituen (6 ahots mixto eta organoa): a) Leloa eta 1. eta 2. estrofak (aldaketak egin aurretik) (ik. AAB: 066); b) Leloa eta 2. estrofa (aldaketak eginda) (ik. AAB: 065); gaztelaniazko testu eta guzti, argitaratu zuen: *Arantzazu aldean. Reina del Aloña*, Barcelona: Lit. de Impresión de Música de Joaquín Mora, 1933, 6 or.

Geroagokoa da L. Zelaiaren harmonizazioa (korua, ahots bat eta organoa): *Arantzazu-aldean. Reina de Aloña* (Bilbao: Talleres Ordorika, 1947) (ik. AAB: 110); berau izan da ezagunena eta abestuena Arantzazun. Leloa eta 2. estrofa aukeratu zituen, gaztelaniazko testu eta guzti. Beste harmonizazio bat ere egin zuen Zelaiak; Eresbilen dago eskuizkribua (A421/429) (ik. AAB: 109).

Askoz geroago, Gotzon Aulestiak 2. estrofaren doinuaren harmonizazioa landu zuen. Titulua: “Arantza artean zaude” (Eresbil, e/AUL-01/d-01).

Juan Carlos Irizarrek bere *Arantzazu* pieza instrumentalean sartu zuen kanta honen doinua, bere erara harmonizatuta (ik. *Natura* CDa, 2004, 9. pieza). –Zelalaia eta Zabala-ren abizenak nahastuta edo, bigarrenari egotzi zion bertan doinuaren autoretza–.

HAINBAT EDERTASUN (1929)

Testua: Autore ezezaguna

Doinua: X.

Martzelino Idoiaga, *Arantzazuko Amari...*, 28. or.
Zeruko Argia, 1929, 123 zenb., 40. or. // – AAB: 184 –

1 HAINBAT EDERTASUN
ta argilorea,
zerua ikusitzen da
eliza honetan.
Zu zera zeru hain
pozgarria.

AMA MAITE
ARANTZAZUKOA.

2 Jakinik zerala
errukitsua,
zabaltzen da gure
bihotz gaixoa.
Bai, guzaz izan
beti errukia.

AMA MAITE
ARANTZAZUKOA.

3 O Ama, esaten
diguzu pozez,
zureak gerala.
Bihotz-bihotzez,
zu izan beti
gure jabia.

AMA MAITE
ARANTZAZUKOA.

Zeruko Argia aldizkarian agertu zen aurreneko kanta hau, partitura eta guzti; horko data esleitu diot. “X. o. m. c.” dago sinatuta aldizkarian, eta gero Idoiagaren kopian ere bai. “o. m. c.” laburdurak musikariaren konkregazioa adierazten du seguruenik: “Ordinis Minorum Capuccinorum” - fraide frantziskotar kaputxinoa, alegia. Baina jakin ez, nor den autorea: Jokin Bedoña “Loramendi” agian?

Leloa “Ama maite / Birjina Maria” zen nonbait jatorriz; M. Idoiagak “Ama maite / Arantzazukoa” aldatu zuen, horrela Arantzazuko A.M.-ren kanta bihurtuz nolabait; horregatik sartu dut Arantzazuko abestien artean. Leloaren aldaera nabarmen horretatik kanpo, jatorrizko partitura eskuz kopiatu besterik ez zuen egin Idoiagak bere *Arantzazuko Amari* sortan.

**HIMNO A LA VIRGEN DE ARANTZAZU,
PATRONA DE GUIPÚZCOA (1931)**

Testua: Autore ezezaguna

Musika: **Anjel Urzelai**

Eskuzko partitura (AranMusArtx, D 10)

– AAB: 132 –

ARANTZAZUKO AMA MAITEA
Gipuzkoako zaindari,
maitetasunez, arren, begira
zeure dezun herri honi.
Zeruko kaira heldu artean
izan bai gure gidari.

Estrofa

Bateltxoaren antzera dabil
gure arima gaxoa;
ekaitz honetan, Ama, luza,
arren, zeure besoa,
zure laguntzaz izan gaitezen
hemen kristau zintzoak,
ta zeru goian betiko
maitale zorionsuak.

Anjel Urzelai musikaria zarauztarra zen, baina urte asko eman zituen Sevillako Katedraleko organo-jole, 1939tik aurrera. Ordurako idatzia zuen, ordea, hemengo kanta hau (korua eta 4 ahots): 1931ko urtea dago idatzita Arantzazuko Musika Artxiboko jatorrizko partituran. 1943ko Arantzazuko bederatziurrenean abestu zuten: “En la producción musical de Urcelay resaltan una Ave Maria a 4 voces iguales, y el Himno a la Virgen de Aránzazu, que se cantará durante esa semana” dio bederatziurreko programak, musikariaren aurkezpena egitean –“Agur, agur, agur, Maria” eta “Arantzazu aldean” kante-kin txandakatuz abestu zuten meza nagusiaren azkenean. Urte horretan Aran-

tzazuko A.M.-ren Gipuzkoako zaindaritzaren aldarrikapenaren 25. urteurrena ospatzeko, bederatziurreneko predikari eta musika-autore guztiak gipuzkoarrak aukeratu zituzten, programaren hasieran bertan oharrarazita dagoenez.

Nor da gorazarre honen testuaren autorea? Uste izatekoa da 1918koa-edo izan daitekeela, urte hartan izendatu baitzuten Arantzazuko Andre Maria Gipuzkoako zaindaria. Baina ez ote zuen doinurik eduki 1931 arte? Ez dut inon aurkitu horren berririk. Kanta hau bezalatsu hasten da beste bat, Frantzisko Madinak musikatua: “Arantzazuko Ama maite”; baina ondorengo testua oso ezberdina da, eta gehienetan gaztelaniazko testuarekin batera doa gainera. Bestalde, Madinaren kantan euskaldunen zaindaria da Arantzazuko Andre Maria, eta ez gipuzkoarrena bakarrik.

SABATINA

DESPEDIDA A LA VIRGEN DE ARÁNZAZU

Testua: **Bruno Imaz (?) (F. Arrese Beitia)**

Musika: **Bruno Imaz**

Eskuzko partitura (AranMusArtx, D 26) // – AAB: 101 –

AGUR, AGUR, AGUR, MARIA
AGUR, AGUR, GUZTIZ GARBIA.

Estrofa

- 1 Ama Birjina
gozo-gozoa,
entzun gaur zerutik
gure erregua.
AGUR, AGUR...
- 2 Goza Jesus maite,
bai bihotzekoa,
goza, Ama Birjina
Arantzazukoa.
AGUR, AGUR...
- 3 Ama, hartu gaitzazu
zure itzalpean,
ez degu bizi *na/hi*-ta
pekatu artean.
AGUR, AGUR...

Kanta honen testuaren leloa F. Arrese Beitiarena da, baina estrofak guztiz bestelakoak dira –Bruno Imazek berak idatziak?–. 1897an jaio zen Bruno Imaz Ganzarain (Zaldibian) eta 1972an hil zen. Doinuaren aldetik, ez du zer ikusirik, M. Letamendiak F. Arrese Beitiaren testuari ipinitakoarekin.

ALOÑA MENDIAN (1934)

Testua: Autore ezezaguna

Musika: **Jose Jaime Aicúa**

Tesoro sacro-musical, 1934, ekaina, 29-32 or. // – AAB: 116 –

ALOÑA MENDIAN
artzaintxo bat da,
bere artaldia
Gipuzkoa da.

Hor omen dezu
nik maitte-maittia,
arkumetxo olia [*sic*],
Jainkua, Josu.
Bere arditteian
zaindu nazazu.

Aloñan ei da⁶⁸
arramaz otsua;
Miren, ni albuán
arramaz be da:
Arantzatzu [*sic*] Ama,
zaindu semia.

Aldrebes samarra da olerki labur hau; partitura barruan dago, eta ez du autorearen berririk ematen. Klaretarra zen J. Aicúa, Faltzeskoa; apaiz-bizitza osoan Perun bizi izan zen; uste izatekoa da, bertan zuen misiolari klaretar euskaldunen batek idatzia izan daitekeela.

Dadnos, oh Maria titulua du aldizkarian argitaraturiko kantak; eta hiru testu ezberdin partitura barruan: gaztelaniazko “Dadnos, oh Maria”, euskarazko “Aloña mendiyan” eta katalunierazko “Gentil pastoreta”. Hirurak Andre Mariaren kantak izateaz at, ez dute zer ikusirik beren artean. Gaztelaniazkoa orokorra da gaiaren aldetik, katalunierazkoa Montserrat-eko A.M.-ri eskainia eta euskarazkoa Arantzazuko A.M.-ri eskainia.

⁶⁸ Hirugarren ahapaldi hau ez da erraza ulertzen.

AGUR ZURI, BIRJIN ARANTZAZUKO

SALVE MATER (1935)

Testua: Ignazio Omaetxebarria

Musika: Norberto Almandoz

Eskuzko partitura eta partitxelak (AranMusArtx, D 9)

Ik. N. Almandoz, P. Amurrio, *Oratorio lírico-dramático*
(partitura inprimatua, a.g.) (AranMusArtx, D 9)

– AAB: 099 –

AGUR ZURI, BIRJIN ARANTZAZUKO,
agur zuri, Birjin zoragarri!
Goratu dezagun Ama Birjina,
goratu dezagun Andre Mari;
txuri-txuri arantzan dagoenez,
lili zerutar eder dirudi.⁶⁹

*Arantza artean zauden
zeru goiko lili!
Agur, Ama Birjina,
agur, sortzez garbi!*

Andre Mari sortzez garbi,
begira, Ama guri!
Ama, gutzaz zaite erruki!
Amatxo maitetxo, txit maitagarri!
Zugan daukagu guk itxaropena,
zu zera, Birjin, gure zaindari;
zaindu Euskal Herri...

Zurea dan gure herria hau
bakarrik ez utzi;
zure babes berezian,
bizi bedi, bizi bedi beti!

⁶⁹ *Arantzazu* aldizkariko olerki osoaren edizioan, “lili txukun eder baitirudi” dio.

Andre Mari,
sortzez garbi,
begira, Ama, guri.

Ignazio Omaetxebarriak olerki luzea argitaratu zuen 1935ean *Bandera Antoniana* aldizkarian “Sicut lilium inter spinas” tituluarekin. Gero 1937an *Arantzazu* aldizkarian argitaratu zuen, zerbait aldatuta, eta “Begira, Ama, guri” tituluarekin (XVII, 183. zenb., 23. or.). Ondoren laburtu eta egokitu egin zuen hori latinezko “Salve, Mater” titulua duen eta “O lilium florens inter spinas” hasten den gorazarreari euskarazko testua eransteko.

Almandozen musikari egokitzeko moldatutako testua da, beraz, hemengo hau, olerki luzearen hasierako eta amaierako atalak aukeratuta. Latinez bezala euskaraz ere sarritan abestu zuten nonbait Arantzazun Almandozen kanta, artxiboko partitxela ugariak adierazten dutenez.

Jatorriz, Patricio Amurrio erredentoristak idatzitako guztiz bestelako testuarentzat sortu zuen Almandozek bere musika-pieza: “Eres legión, milicia de Ligorio” hasten da, eta “Oratorio lírico-dramático” du titulua. Arantzazuko Musika Artxiboan (D 9) bada horren partituraren alea, eta beraren pentagramen tartean eskuz idatzita latinezko “O lilium inter spinas” eta euskarazko hemengo “Agur zuri, Birjin Arantzazuko”.

Omaetxebarriaren olerki osoa ADK liburu sortako V. liburukian ikus daiteke *–Arantzazuko Olerkiak eta Olerkariak–*.

GORA, GORA, FRANTZISKOREN SEMEAK (1935)

Himno a la Provincia Franciscana de Cantabria

Testuaren autorea: **Ignazio Omaetxebarria (?)**

Musika: **Joan Jose Ndad. Garmendia**

Zenbait, *Homenaje. A la Seráfica Provincia de Cantabria...*, 374-376 or.

– AAB: 353-355 –

GORA, GORA, FRANTZISKOREN SEMEAK,
gora ditzagun haien izenak,
Egitez eta hitzez Euskal Herrian
kristau gogoia indartu zutenak...
Jarraitu ditzagun haien bideak
haien ondorengo geradenak,
gure herrian Arantzazu-pakea
zabaldu dezan gure Ordenak.

Estrofa

Begira gauzkazu, begira zuri,
bedeinka gaitzatu, Birjin(a) zaindari!
Zure babesean sendo ta garbi,
gordeko al dezu gure Euskal Herri!
Hau iristearren gaude hemen berriz,
asaben bideak berritu nahirik.

Gorazarrearen erdarazko tituluari begiratuz –“Himno a la Provincia franciscana de Cantabria”–, fraideei zuzendua behar luke; baina estrofari begiratuta, gehiago da Arantzazuko fraideek beren zaindari duten A.M.-ri zuzenduriko otoitza. Euskarazko olerkia eta gaztelaniazkoa (T. Martín-ek idatzia) ezberdinak ziren, baina neurri berdinekoak. Horien gain idatzi zituzten beren konposizioak J. J. Ndad. Garmendiak –euskarazkoaren gain–, eta L. Zelaiak eta G. Baltzategik –gaztelaniazkoaren gain–. Hiru partitura horiekin batera (378-379 or.) dago gai berberaz ari den Jose Arrueren “ereserkia”, berak idatzitako olerkiaren gain sorturiko musikarekin. (Ondorengo orrialdean ikus daiteke).

EUSKO FRANTZISKOTAR ERESERKIA (1935)

Testua eta musika: **Jose Arrue**

Zenbait, *Homenaje. A la Seráfica Provincia de Cantabria*, 378-379 or.

– AAB: 352 –

EUSKAL HERRIAK GORALTZEN DITU
bere seme goiargitsuak,
argienetan gaur oroituaz
Aita Frantziskoren semeak.
Frantziskotarrak izan baitira
Euskal Herriko irakasleak,
Arantzazutik argimenduaz
euskaldun fededun bihotzak.

Gizadiaren ilunaldian
begira gaude gaur begira,
gure asabak irakatsita,
Arantzazuko izar argira.
Lenau⁷⁰ bezela zaindu gaitzazu,
begira, Ama, Euskal Herrira;
euskal bihotzak zuk paketuta,
zorion [*sic*] beti izango dira.

Kanta hau Arantzazuko fraideen edo Frantziskotar Kantabria Probintziaren omenezko gorazarrea da zuzenean, horren berreraikuntzaren 75. urtea zela eta, konposatua (1935). XVIII. mendetik da Arantzazuko Andre Maria Frantziskotar Probintziaren Zaindari nagusia, eta 2000. urtetik Probintziaren izena bera aldatuta dago: Arantzazuko Andre Mariaren Frantziskotar Probintzia. Normala da, beraz, Probintziaren edo “Arantzazuko fraideen” ereserkia, Arantzazuko Andre Mariaren gorazarre eta otoitz bihurtzea. Testua eta musika, biak dira seguruenik Arrue poeta eta musikariarenak; horrelako besterik ere badu: adibidez, “Arantzazura” edo “Donostiatik gatoz” Arantzazuko erromes-ereserki klasikoa.

⁷⁰ lenago (=lehenago).

OTOITZA
[ARANTZAZUKO AMA]

Testua: Autore ezezaguna

Musika: **B. Lauzirika** (doinua); **Jose A. Erauzkin** (harm.)

Eskuzko partitura (AranMusArtx, D 37) // – AAB: 096 –

ARANTZAZUKO AMA,
zugana gatoz,
gure bihotzak xamurturik
bake eskatzera.
Amatxo maite-maite,
ez zaiz gugaz *ahaztu*,
hor mantupian danok, danok
gorde gaizuz.
Zeure aurrean makurturikan
begira gaukazuz,
munduko gaitzak garbitutzeko,
Amatxo laztana.
Gure bihotzeko Ama maitia,
ez zaiz gugaz *ahaztu*,
gorde gaizuz bai hor mantupian
orain eta beti.
Arantzazuko Ama,
egizu erregu,
Zeruan gure Jaunak
hartu gaitezan gu.

Eskuzko partitura da Arantzazuko Musika Artxiboan dagoena, dirudienez, M. Idoiagak kopiatua; horrekin batera dago “Ara zein gozo” hasten den kanta. Partituraren titulua: “Otoitza”, soilik.

Erauzkinek badu, gainera “Ederrenetan ederrena” abestia, dirudienez, Arantzazuko Andre Mariari eskainia. Benedikta pare bat ere konposatu zuen horrek. Lauzirikaren berririk, ordea, ez dut aurkitu.

ARANTZAZUKO AMARI (1) (1935)

Testua: Erraimunda Errenderia

Musika: Tomas Maria Elduaien

Zeruko Argia, 1935. 201 zk., 136-137 or.

– AAB: 060 –

HORRA HOR ARANTZAZU,
HORRA AMA GARBIA.
HORRA BEGIZ BEGIRA
GURE ZAINDARIA.

- 1 Neke-arantzez bete-betia
Euskal Herria⁷¹ da Arantzazu;
Arantzazura, Amatxo maite
kuttun horixe datorkigu.⁷²
- 2 Arantz-arteetan sortu izan arren
inoiz arantzak jo ez zaitu;
Euskal Herria arantzarteetan,
Ama gozoa, begiratu.
- 3 Hodei artetik goizeko izarra
itsas-gizonai dagerkie;
ta Ama Birjina Arantzazutik
maite dutenai izar zaie.
- 4 Goizeko izarrak itsasgizona
ekaitz erdian argitzen du;
are *gehiago* Euskal Herria
poztutzen dezu, Arantzazu.

⁷¹ *Gipuzkoarra* aldizkariko jatorrizko olerkian “euzko-erria” dago idatzita.

⁷² Partitura barruan “betorkigu” dago idatzita.

Erraimunda Errenderiak olerki bat du: “Arantzazuko Miren Garbiari ober-tikia”. *Gipuzkoarra* aldizkarian argitaratu zuen aurrenik (VI, 1912, 262 zenb., 3. or.), eta *Zeruko Argia* aldizkarian gero (1935, 201 zk., 136-137 or.), eta urte berean bere olerki liburuan: Errenderi'tar Erraimunda Aba, *Olerkiak*, Tolosa: I. López Mendizabal, 1935, 18-19 or.

Haren jarraipentzat har dezakegu hemengo abesti-testu hau: leloa berdina du, baina estrofa gehienak ezberdinak dira –hemengo aurrena besteko hirugarrena da–, nahiz eta poema berberarenak diruditen. Agian jatorriz poema beraren estrofak izan daitezke denak, baina hemengoak testu ezberdintzat hartu ditut, besteak beste, musikatu ere beste konposatzaile batek musikatu zituelako hemengo estrofak. *Zeruko Argia* aldizkariak partitura eta guzti argitaratu zituen; autorea: “Errenderi abaren olerkia”.

Erraimunda poeta bezala Elduaien ere kaputxinoa izan zen, Elduaiengoa eta bataioz Tomas Etxeberria izenekoa. Erlijioso familiarik zetorkien, bada, harreman eta lankidetzaz aukera poetari eta musikariari.

Tomas Elduaienen bi pieza musikal ditugu, titulu berekoak: *Zeruko Argia*-k argitaratua (hemengo hau) eta Martzelino Idoiagak kopia zuena (AAB: 061) (ik. ondorengo kanta).

ARANTZAZUKO AMARI (2) (1935?)

Testua: Erraimunda Errenderia

Musika: Tomas Maria Elduaian

Martzelino Idoiaga, *Arantzazuko Amari...*, 24. kanta, 34. or.

– AAB: 061 –

HORRA HOR ARANTZAZU,
HORRA AMA GARBIA.
HORRA BEGIZ BEGIRA
GURE ZAINDARIA.

- 1 Zure haurrok gabiltza
saminez beterik,
onbideko etsaiak
ezin menperaturik.
- 2 Zure laguntza gabe,
Ama, guk zer egin?
Zure bitartez Jaunak
har gaitza berekin.

Aurreko abesti-testua bezala, hemengo hau ere Erraimunda Errenderiarena dela uste izatekoa da, nahiz eta ez dudan horretarako zuzeneko datu zehatzik. Aurrekoaren lelo edo sarrera berbera du; estrofak ezberdinak ditu, hori bai, neurritz ere ezberdinak. Aurrekoarentzat bezala beste konposizio bat egin zuen Elduaienek honako olerki laburrarentzat (ahots 1 eta org.). Idoiagak musikariaren izena bakarrik ematen du bere kopian.

Ez dut aurkitu inon argitaratuta, ez testua eta ez partitura. Martzelino Idoiaga Arantzazuko organistak bere *Arantzazuko Amari* koadernoan egin-dako eskuzko kopian ezagutzen dugu.

SALVE, VIRGEN GUIPUZCOANA
[AGUR, OI ARANTZAZUKO]

Testua: Aita Donostia?

Musika: J. A. San Sebastián “Aita Donostia”

J. Riezu, *Obras musicales del P. Donostia...*, V, 74-75 or. // – AAB: 084 –

- 1 AGUR, OI ARANTZAZUKO
Erregina Maria,
arantz arteko arrosa,
Arantzazun hazia!
Aldare bana baduzu
euskaldun bihotzetan
buru gainean zerua,
eliza harkaitzetan.

- 2 Agur, oi Gipuzkoako
Ama maite kuttuna,
arantza latzak arrosa
bihurtzen dakizuna:
Euskaldunen bihotzetik
arantzak ken itzazu
ta zure gogoko lore
ederrak hor landatu.

A. Donostiaren obretako V. tomoko 43. kanta da hemengo hau. Titulua: “Salve, Virgen guipuzcoana (Peregrinación a Aránzazu)”. Gaztelaniazko “Salve, Virgen guipuzcoana” hasten den olerkiaren lehen ahapaldiarekin batera – ik. ADK liburu sail honetan VIII. liburukian “Himno a la Virgen de Aránzazu: Salve Virgen guipuzcoana” –, euskarazko bi ahapaldiko testua du edizio honek. Euskarazko olerkiaren autorearen berririk ez dut: A. Donostiarena ote?

Arantzazuko Musika Artxiboan dago A. Donostiaren kanta honen itxuraz jatorrizko partitura (AranMusArtx, D 26), baina gaztelaniazko testuarekin bakarrik: titulua, “A Ntra. Sra. de Aránzazu. Himno”; azpitulua-edo, “Salve Virgen guipuzcoana”. M. Idoiagak (*Arantzazuko Amari...*, 12. kanta, 17-18. or.) Polikarpo Iraizozen “Atsekabe garratzetan” olerkiaren 2. ahapaldia – “Zenbat neke daramagun” – egokitu zion A. Donostiaren doinu honi.

ARANTZAZUKO ANAIDIAREN ERESIA (1936)

Testua: Arantzazuzale

Arantzazu, XVI, 1936, 177. zenb., 81. or.

Doinua: Sabino Arana Goiri: "Askatasun-eguzkia" (1896)

– AAB: 091 –

1 ANDRE MARI PAKETZAILE
arantzan jarria,
zaindu, gorde, bedeinkatu
zure Anaidia.

GORA KRISTAU BATASUNA,
GORA ARANTZAZU-PAKEA,
GORA, GORA GURE ZAITZAILEA!

2 Ebak, ai! Zer eman zigun?
Guda ta negarra!
Mariak, ordea, berriz
pake zerutarra.

GORA KRISTAU BATASUNA...

3 Jaunarekin haserrean
zauden pekatari,
pakeak egin ditzazun,
deitu Mariari.

GORA KRISTAU BATASUNA...

4 Norbere buruarekin
burruka duana,
datorrela Arantzazura
Mariarengana.

GORA KRISTAU BATASUNA...

5 Oiñaz ta Ganboatarrak
gudan zeudenean,
zuk alkartu zenituan
zorion-pakean.

GORA KRISTAU BATASUNA...

- 6 Uxatu gugandik, Ama,
anai-gorrotoa;
emaiguzu berriz ere
goi-pake goxoa.

GORA KRISTAU BATASUNA...

- 7 Euskal anaitasunaren
zerutar iturri,
gorde zure babesean,
zaindu Euskal Herri.

GORA KRISTAU BATASUNA...

- 8 Zoriona ta pakea,
hauxe da Arantzazu!
Hauek gure herrian, Ama,
ugaritu itzazu!

GORA KRISTAU BATASUNA...

- 9 Mariaren goi-pakea
zabaltzeko gertu,
Arantzazu-Anaidian
hona gera alkartu.

GORA KRISTAU BATASUNA...

- 10 Andre Mari Paketzaile
arantzan jarria,
zaindu, gorde, bedeinkatu
zure Anaidia.

GORA KRISTAU BATASUNA...

Abesteko sorturiko testua da, zalantzarik gabe, doinua ere esleitzen dienez. Hori Sabino Arana Goirik idatzi zuen (1896), “Itxarkundia (Goiz-abestija)” titulu pean.

Abesti-testuaren autore-ezizenaren azpian Arantzazuko fraideren bat dago seguruenik. Ezezaguna zait sinadura; baina 1936an Arantzazun teologia ikasten ari zenen bat izan daiteke: itxuraz Arana Goiriren jarraitzailea bera.

**HIMNO OFICIAL DE LA I. ASAMBLEA MARIANA
DE LA DIÓCESIS DE VITORIA (1936)
[EUSKALDUNEN AMA KUTUN]**

Euskarazko testua: **Luis Jauregi**

Musika: **Frantzisko Madina**

*Himno oficial de la 1ª Asamblea Mariana de la Diócesis de Vitoria,
Barcelona: A. Boileau y Bernasconi, 4 or. // – AAB: 136-137 –*

Talde nagusia

*EUSKALDUNON AMA KUTUN,
arantza gaineko Erregin Aloñan,
itsaso-goiz-izar Itziar-Begoñan,
ta Araban lore eztidun.
Euskal Erregin samurra,
gure etxe-, soro-, itsas-, lantegi-soinua
hegan doakizu otoitz bihurtua:
gure herriak maitez dagitzun agurra
ta seme-eskeintza gartsua.*

Ahapaldiak

- 1 Antzinan eusko ahaldunak
alkarturik Batzarrean,
zure maite-babesean
egin zituzten legeak.
Gaurkoan ere euskaldunak
zuga degu uste osoa:
onetsi, ba, Ama gozoa,
maiteki zure semeak.
- 2 *Lehen* zutik Euskal Herrian
beti kristau sinismena,
mendiko haritz lerdena
bezin sendoa genduan.
Gaur gezur-ekaitz nahasian
etsaiak galdu nahi gaitu:

Zure herri hau, Ama, zaitu,
berotu sinismen-suan.

- 3 Burua Aizkorrik elurrez
o/hi duan bezin garbia,
gendun gure gaztedia
bere o/hiturretan, garbi.
Baina gaur txistu maltzurrez
deika ari zaio sugea:
Arren, Zuk, Birjin maitea,
egin bihotzean argi.
- 4 Anai-burruka gaiztoaz
odoldu zan gure lurra:
Zuk, Andra Mari samurra,
pakea zenduan jarri.
Berriro orain gorrotoaz
gure herriak sutu dira:
Ama, goi-pake dirdira
gure lurrera ekarri.

Gasteizko Elizbarrutiko I. Batzarre andremariarraren ereserki ofiziala duzu hemengo hau (1936). Diptiko batean –lau aldetatik idatzita– dago inprimatuta, jendeak kantatzeko esku-orri gisa edo: testu eta doinu. Euskaraz eta gaztelaniaz dago testua, azken hau Joan Jose Pérez Ormazabalek idatzia. Aurrenik Gasteizko Elizbarrutiko buletin ofizialak argitaratu zuen, testua bakarrik (LXXI, 1935, 547-550 or.); bertatik hartu zuen *Arantzazu* aldizkariak ere, eta bi hizkuntzetan eman (XV, 1935, 174. zenb., 365-366 or.). B. Aranburuk ere bere bilduman jaso zuen (Aramburu, 1947, 360-361 or.). Berdintsuak dira euskarazkoa eta gaztelaniazkoa, baina ezin esan bata bestearen itzulpena direnik, oso modu librean ez bada. Dena dela, izatekotan, gaztelaniazkoa dela esango nuke euskarazkoaren itzulpena, erreferentzia konkrituagoak dituelako euskarazkoak: Aizkorri, adibidez. Bestalde, Estibaliz-en interpretazioa –eztia– euskaratik bakarrik egin daitekeelako.

Oñatin egin zuten I. Kongresua, Arantzazuko A.M.-ren koroazioko 50. urteurrena zelako –azken eguna Arantzazun bertan ospatu zuten–. Nahiz eta lehen ahapaldian Estibaliz eta Begoña ere aipatu, bereziki Arantzazuko A.M.-ri zuzenduta dago, batez ere azken estrofari erreparatzen badiogu.

Esku-orrian doinua bakarrik dago, baina musikariak 4. ahotsetara ere idatzi zuen, organo eta guzti. I. Omaetxebarriak badu, bere aldetik, sarrerako koruaren ahapaldiarentzat –gaztelaniazkoarentzat– bere doinua ere (AAB:148).

MENDI GAIN-GAINEAN (1946)

Plegaria a la SSma. Virgen de Aránzazu

Testua: Autore ezezaguna

Musika: **Eustakio Azkarate**

Eskuzko partitura (AranMusArtx, D 28)

Arantzazu musikaren mendeetan. 2. siglos XIX.-XX. mendeak,

Arantzazu: AusArt Records ekoiztetxea, 2005, 5. kanta

– AAB: 093 –

MENDI GAIN-GAINEAN ZAUDE

Arantzazuko Ama,

Lurbe⁷³ hontako erbestuen

Ama laztan zaitean [*sic*].

On hutsa baitzara, Ama,⁷⁴

gu semeaz [*sic*, semeoz?] erruki.

Estrofa

Arantza gainian zauden Ama,

errukiz begira zaiguzu,

zure begiak gugana itzuli

arren, Ama, zu gabe ez utzi.

Ama maitea, zuri dei gaude

erbeste negartsu hontatik.

Zure begiak gugana itzuli,

arren, Ama, zu gabe ez utzi.

Titulu eta azpigitulu horrekin dago Arantzazuko Musika Artxiboan 4 orrialdeko eskuzko partitura, seguruenik kantaren jatorrizko kopia dena: “A Coro de

⁷³ Lehen aldikoan ‘lurba’ dago idatzia, baina errepikapenean ‘lurbe’.

⁷⁴ Jatorrizko partituran honela dago lerro hau: “On utza bai zeran Ama”; *Arantzazu musikaren mendeetan. 2. siglos XIX.-XX. mendeak* liburuxkan “Onutza bici zeran Ama” idatzi zuten, baina kantatzean ‘bici’ ordez ‘bai’ kantatu zuten. Transkripzio-okerra da zalantzarik gabe. Badirudi, “on hutsa baitzara, Ama” behar duela izan.

5 v. m. y solo de triples con ac. de org.”. Autoreak, Eustakio Azkarate apaizak, Arantzazuko Frantziskotar Probintziaren kapitulari –batzar nagusiari– eskaini zion bere kanta: “Al muy Rvdo. P. Julio Eguíluz O. F. M., Provincial, y a la Ven. Asamblea de Rvdos. PP. Guardianes de la prov. de Cantabria, reunidos en Capítulo en el convento de Ntra. Señora de Aránzazu (agosto 1946), como prenda de sincero respeto, cordial cariño y devoto afecto, les ofrece este ínfimo obsequio, el u. ministro del Señor, y más indigno hijo y devoto amante de la dulcísima Madre de Aloña”. Partiturak berak 1946ko uztailaren 22ko data darama.

E. Eustakio Azkarate (1887-1965) Arantzazu-zale zen oso, eta, “Ave Maria” pieza bat “A la amantísima y queridísima Madre dulcísima de Aránzazu” eskaintzeaz gain, Arantzazuko bestelako musika-piezarik ere konposatu zuen: Arana–Letamendiaren “Arantzazuko Ama Birjina” kanta ospetsua bestelako doinu eta harmonizazioarekin –berak “Gozos a la Virgen de Aránzazu” izendatu zuen– eta pare bat *Benedikta*, besteak beste.

Hemengo kanta honen testua, nahikoa traketsa, norena den jakin ez, agian musikariarena berarena. Euskara batuko grafian jartzeaz gain, bestelako aldaketa morfologikoren bat edo beste egin diot.

1947an bertan Arantzazuko Bederatziurrenean behin baino gehiagotan abestu zuten Azkarateren pieza, goizeko meza nagusiaren ondoren, santutegiko beste kanta klasikoekin tartekatuz, urte hartako Bederatziurreneko programak dioenez. Gerora gutxiago abestu izan du Arantzazuko koruak. *Arantzazu musikaren mendeetan. 2. siglos XIX.-XX. mendeak* CD-aren grabatzaileek, ordea, XIX-XX mendeetako Arantzazuko kanta adierazgarrien artean aukeratu zuten, “Arantzazuko” eta “Arantzazu aldean” abesti klasikoekin batera. Horko 5. kanta da Azkaraterena, Lausardi Koru sinfonikoak interpretatua, David Azurzaren zuzendaritza pean.

ARANTZAZURA BIDIAN (1949)

Testua eta musika: J. A. Etxeondo A.

Eskuzko partitura (Eresbil, E/ECH-14/R-01) // – AAB: 161–

- 1 ELUR GAINIAN IA HILIAN
txoritxua dagonian,
ni bezelaxe arkitutzen da
nekiaren magalian.
- 2 Bakar-bakarrik negarrez urtzen
basamortuko hotzian,
bildurrez estu noiz eroriko
otsuen atzaparrarian.
- 3 Arantzazuko Ama maitia,
gutzaz errukitu zaite;
larros legunez gure malkuak
lehortutzen hasi zaite.
- 4 Udaberriko goiz eder batez
Arantzazura bidian
nere negarra poz bihurtu zan
Amaren aldamenian.
- 5 Nere bihotza zerutar *ihintzez*
zuk igortzi zendunian,
txori gaxua pozez piztu zan
Arantzazuko kabian.

Autorearen honako eskaintza eta data datoz partituraren azkenean: “Nere irakasle maite Zapirain'tar Joxe Mari'ri. 1949'ko mayatza'ren 13an. Vitoria'n”. Uste izatekoa da testuaren eta musikaren autorea berbera dela. Euskarazko terminologian oso garbizalea ageri da, kantaren banaketa-ahotsak izendatze-koan: ‘1.go Abetzoliak’, ‘2.garren Abetzoliak’, ‘Abespeitzak’, ‘Abesperenak’. Ez dut J. A. Etxeondo konposatzailearen berririk aurkitu; ez dator Fernando Abaunza Martinezen *Diccionario de músicos vascos* izendegi berrian ere (2017). Badirudi erlijioso apaiza dela, izen-abizenen atzeko ‘A.’ (Aita) ikusiz.

ARANTZAZUKO AMA (1949?)

Testua eta musika: J. A. Etxeondo (?)

Eskuzko partitura (AranMusArtx, D 35) // – AAB: 160 –

- 1 ZERUKO IZAR EDER ZORAGARRIA
Birjina bihotz-samur maitagarria,
zure aurrean apaldurik
gera_hemen, Ama maitena.
Aintzaldu ta eskeintzeko
bihotzez gure_omena.
- 2 Arantzazuko Ama errukarria,
gaizkatu egi(n) zazu Euskal Herria,
ta laguntasunen eske
orain hementxe gaukazuz.
Ama, zeu errukiturik,
arren ba, zaindu gaizuz.

Arantzazuko Musika Artxiboan dago eskuzko partitura bat, titulu hori darimana. Alboetan Jose Maria Echaniz Urruzunoren zigilua du –Pedro Migel Urruzunoren iloba ote?–. Arantzazuko Artxiboaren katalogatzaileak uste izan du horixe dela pieza musikalaren autorea. Neure aldetik ez dut uste horrela denik. Azpian badu partiturak sinadura modukoa, irakurtzen zaila dena, baina “Echeondok” izan daitekeena... “Izan daitekeen” hipotesira, ordea, ez naiz sinadura bera zuzenean interpretatzetik iritsi, zeharbidez baizik. Hona:

Etxeondoren beste eskuzko partitura bat ezagutzen dugu (Eresbil-en artxi-boan dagoena: E/ECH-14/R-01) –aurreko orrialdean dago horren testua–. Kaligrafiaren aldetik oso ezberdinak dirudite, baina hortik ez dago ezer ondorioztatzerik, batean hizki xehez eta bestean dena hizki larriez idatzita daudelako. Antz handia dute, ordea, bi aldetatik: Partituraren estiloan, batetik, batez ere goitik beherako arrastoei, konpasen banatzaileei, begiraturuz. Ahots banaketarako terminologiari begiraturuz, bestetik: ia berdina da bietan, beste inon ageri ez dena: 1.go Abotzoliak – Abozoli 1, 2.garren abotzoliak – Abozoli 2en, Abespeitiak – Abespeiti, Abesperenak – Abesperen. Jatorrizkoaren oker ortografikoei begiraturuz, uste izatekoa da Etxeondok berak idatzi zuela testua, euskaldun alfabetaturen bati eskatu gabe.

ARANTZAZUN BERRI BAT (1950)

Testua: Autore ezezaguna

Doinua: **Herri-doinua** (“Markesaren alaba”)

Matzelino Idoiaga, *Arantzazuko Amari...*, 15. kanta, 22. or.

– AAB: 123-124, 235 –

- 1 ARANTZAZUN BERRI BAT AGIRI DA GOITIK,
Birjin Amaren deia arantza gainetik,
zergaitikan, Amatxo, negarrez oraindik
ta amak erantzuten du ez da arantzagaitik,
maite ez nautelako gizonak oraindik.
- 2 Badijoaz gizonak Birjinarengana,
ezkeintzera bihotzez oparitxo bana.
Birjinak esan die, eskerrikan asko,
oparitxoak baino bihotzak *nahiago*,
baina opariak baino bihotzak *nahiago*.
- 3 Zabaldu bai gizonak munduan barrena
maitetasuna dala eskeintzik onena.
Ez dula Ama Birjinak ez *nahi* beste pozik,
bihotzen maitasuna, maitasuna baizik;
hauxe Ama Birjinak diguna arantzatik.

Arantzazuko kanta hau “Eskeintza onena” tituluko eta “Belengo berri ona” hasten den Gabon-kantaren plagio txarra besterik ez da, “Markesaren alaba” doinu ederrari erantsita. Plagio eta guzti, ordea, bere historiatxoan izan du Arantzazun.

Abesti-testuaren hiru bertsioren historia egin nahita, honela izan dela uste dut: a) *Lehen aldaera*: Arantzazuko Musika Artxiboan bada partitura solte bat (D 37 kaxakoa), besteren baten notazio digitala izan behar duena. Hiru ahapaldiko testua da, partitura eta guzti; bertako hirugarren ahapaldia oso trakettsa da: gaiaren aldetik bigarrenaren errepikapena da nolabait, traketsa bertso-

neurrien aldetik; eta azken lerroa azkenurrekoaren errepika hutsa bihurtu du, bai bigarren ahapaldian eta bai hirugarrenean, aurrenekoan ez bezala; b) *Bigarren aldaera*: “Arantzazukoak” sortakoa izan daiteke, partitura barruan bi ahapaldi bakarrik jasotzen dituen, sortako gehienek bezala; baina gainera bigarren ahapaldiko azken bi lerroak nolabait finduta daude –“baña opariak baño biotzak naiago / oparitxoak baño biotzak naiago”–, errepikapen soila kenduz; doinu aldetik ere aurrekoaren ”okerrak” zuzenduta-edo daude hemen; c) *Hirugarren aldaera* (hemengo hau): Martzelino Idoiagak organoko laguntza ipini zion kantari; partituraren barruan eta azpian hiru ahapaldiko testua jaso zuen; ezagutzen du berak jatorrizkoa (bi ahapaldikoa) eta bere lehen bi ahapaldiak handik hartzen ditu zuzenean, baina bigarren ahapaldiaren azken lerroa aurrekoaren errepikapentzat hartzen du eta berriro idatzi gabe, azken aurrekoari ‘(bis)’ erantsiz konpontzen du; hirugarren ahapaldiaren bigarren parte zuzenduta dago neurrien aldetik, eta finduta estiloaren aldetik.

Zeinena ote da pieza hau? 1949-1950 inguruko Arantzazuko Teologiako ikasleen arteko mugimendu “poetiko-musikalaren” (“1949ko belaunaldia” deitu dudanez) girokoa izan daiteke. J. M. Ibarbiaren izeneko *Arantzazukoak* kanta sorta 1949-1951 ingurukotzat jo daiteke –horko bigarren kanta da “Arantzazun berri bat”–, eta bertako beste zenbait ere giro horretan sorturikoak dira, J. M. Garaialdek idatzitako biak, adibidez: “Txoko goxo, Arantzazu” eta “Oi Arantzazu” (AAB: 245 eta 248).

ADK liburu sail honetako lehen liburukian ikus daiteke Arantzazuko gazteen belaunaldi literario-musikal horri buruzko berri gehiago. Horren barruan sorturiko abesti-testuak hemen ondoren doaz. Denei 1950. eneko data esleitu diet.

MAITE ZAITUT (1950)

Testua: **Jose Agustin Etxeberria**

Doinua: **Herri-doinua**

Harmonizazioa: **Martzelino Idoiaga**

Martzelino Idoiaga, *Arantzazuko Amari...*, 18. kanta, 26. or.

– AAB: 122, 254 –

- 1 MAITE ZAITUT NIK, AMA,
bihotzez bai, maite
munduan ikusita
negar ta neke.⁷⁵
Nola zuri ez eskeini
nere bihotz bete.
- 2 Arantzan zauden horrek
entzun, Ama, entzun:
zuga baitet⁷⁶ arkitu
Zerua Arantzazun.
Zurea naiz betiko,
Ama, neri lagundu.
- 3 Zorioneko hauxe
Aloña mendia,
agertu zinanetik
zeru-goi argia,
pozik bedeinkatuaz
zure Euskal Herria.

Kanta hau M. Idoiagak egindako harmonizazio-partituratik bakarrik eza-
gutzen dut, beraren *Arantzazuko Amari* sortan baitago. Bertan dioenez, testua-
ren autorea J. A. Etxeberria da: seguruenik Jose Agustin Etxeberria, garai
hartan Arantzazun teologi ikaslea zena (2013an hila).

⁷⁵ Jatorrizkoko “negar eta negar” musikak eskaturiko oihartzunezko gehigarria dirudi;
beste bi lerrotan badago antzekorik.

⁷⁶ Jatorrizkoak “bai dit” dio; “bai det” (baitet) beharko lukeela dirudi.

OI ARANTZAZU! (1950)

Testua: **Jose Manuel Garaialde**

Musika: **Herri-doinua** (Moldatzaileak: **F. Larrinaga; M. Idoiaga**)

Jose Maria Ibarbia, *Arantzazukoak*, 15. zenb., 13. or.

Martzelino Idoiaga, *Diversas obras*, 113. or.

– AAB: 117, 248 –

1 Oi ARANTZAZU!
Zugandik urrun noa.
Oi Arantzazu!
Negarrez banoa.
Lagun idazu,
Arantzazuko
Amatxo bihotzekoa:
ni banoa bai,
baino torizu
lehen nere bihotz osoa.
Oi Arantzazu!

2 Oi Haurtxo Jesus!
Zu zera erregea,
oi Haurtxo Jesus,
eta hain pobrea.
Meltxor erregek
daukan guztia
izan dedila zuria.
Hartu, ba, Jesus,
nere bihotza,
hartu, ba, nere urria.
Ai Haurtxo Jesus!

O Arantzazu!
Zeru zati pozgarri,
O Arantzazu!

Leku zoragarri!
Gure Amaren
babes goxoan
nola ez egon ederki?
Pozik hementxe,
Ama maitea,
biziko ginake beti.
Bai Arantzazu!

Baina Arantzazu!
Jaungoikoak narama
ai urrutira,
oso urrutira!
Baina zugandik
urrun bihotza
ezin, ezin joan, Ama,
zure magalen
geldituko da
nere bihotza, dan-dana.⁷⁷
Bai Andra Mari!

Ai Arantzazu!
Heldu da, ba, ordua,
ai! Arantzazu,
negarrez banoa.
Lagundu iazu [*sic*],
Arantzazuko
Birjina bihotzekoa.
Banoa, baina
hartu *lehenago*,
hartu, bai, bihotz osoa.
Ai! Agur, Ama!

⁷⁷ Martzelino Idoiagaren partituran "nere biotza dana" dakar; badirudi motz gertatzen dela horrela neurrian.

Garaialderen olerki hau bi partituretatik jaso dut: J. M. Ibarbia, *Arantzazukoak*, 15. zenb., 13. or. eta M. Idoiaga, *Diversas obras*, 113. or. Ez batak eta ez besteak ipintzen du testuaren autorearen izenik, baina J. M. Garaialdek berak aitortuta jakin dut, berak idatzia dela. Bi musikaririk aukeratu zituzten Garaialderen olerkiko estrofak (Larrinagak lehen biak, eta Idoiagak beste hirurak) doinua jarri eta harmonizatzeko. Kontua da biek herri-doinu berbera aukeratu zutela, eta harmonizazioa (duo) berbera ipini ziotela doinuari. Jakin ez zein izan zen aurrena. 1949-1951 urteetako Arantzazuko Teologiako ikasleen giro literario-musikalean sortutako kanta da.

Lehenengo ahapaldia eta azkena oso antzekoak dira, baina ez berdinak. Agian olerki berberaren bi aldaera ezberdinekoak izan daitezke.

Askoz geroago titulu, neurri eta doinu berbera erabiliz Iñaki Beristainek beste olerki bat sortu zuen, liburu honetan geroago ageri dena.

TXOKO GOXO, ARANTZAZU (1950)

Testua: **Jose Manuel Garaialde**

Musika: **Felipe Larrinaga**

Organo-laguntza: **Martzelino Idoiaga**

Jose Maria Ibarbia, *Arantzazukoak*, 12. zenb., 10-11 or.
(ik. Martzelio Idoiaga, *Cantos Religiosos*, II, 62. kanta, 155. or.)

– AAB: 120, 245 –

- 1 TXOKO GOXO ARANTZAZU,
pitxirik ederrena hor dezu,
arantzean Ama daukazu;
nolaz, Ama, arantzan zu?
Ama goxo, hemen naukazu,
ene maite laztan hori,
zu ikustera naiz etorri;
baina, oi Ama, arantzan zu?
- 2 Amatxo maite-maitea,
arantzean egon arren zu,
euskaldun erregin zaitugu,
zaindu Euskal Herria.
Negarrez aurrean naukazu,
arantz zorrotzez betea,
lagundu arantz gainetik.
Ama, Amatxo, errukitu.[nere Ama, errukitu]

Arantzazukoak sortaren egileak “Txoko goxo” eman zion titulua kanta honi. Bertan ez dago autore-indikaziorik; baina M. Idoiagarengandik dakigu (*Arantzazuko Amari*, 24. or.), J. M. Garaialderena dela testua. Berorri galde-tuta, berretsi egin dit hori, musikaren autorea Felipe Larrinaga dela gaineratuz. Musika honentzako bestelako testua idatzi zuen Iñaki Beristainek bere “Txoko garbi, Arantzazu” kantan.

M. Idoiagak organoko laguntza gaineratu zion, bi ahapaldiak jasoz: aurrena partituraren barruan, eta bestea azpian. Bigarrenaren azken lerroa zerbait aldatu egin zuen: “Nere Ama, errukitu”. Gainera beste lerro bat erantsi zion, lekuz kanpo dirudiena: “Nere Amatxo, nitzaz errukitu”.

ARANTZAZURA [ERROMERIAN] (1950)

Testua: **Arantzazuko baladetakoa** (ik. REA/JK, 36. or.)

Doinua: **Herri-doinua** (Jose Maria Ibarbiak moldatua?)

Jose Maria Ibarbia, *Arantzazukoak* sorta, 19. zenb., 16-17 or.

– AAB: 252 –

ARANTZAZURA ERROMERIAN

na/hi dezunean etorri,
amoriozko begi ederrak
erakutsiaz alkarri.

Honerakoan topatu nuen
aingeru goardakoa,
berriro ere topatuko det
bide bertatik banoa.

S. Mitxelenak hiru ahapaldiko balada-kopla ekarri zuen bere *Poema*-ra, Nafarroako gazteren baten ahotatik jaso (AEP-2, 191-192 or.) –ADK-I liburukian aurki daiteke–; horko hirugarren ahapaldia da hemengo lehena; “Adios orain, dama gaztia” Arantzazuko balada ezagun eta luzeago bateko hirugarren ahapaldia ere badena (ik. REA/JK, 36. or.). Hemengo bigarren ahapaldia, berriz, bere horretan, ez dut inon aurkitu Arantzazuko Bilduman. Aldaera txiki-
ren batekin, ordea, Jose Arruek bildutako “Agustuaren amabosgarren” izeneko Arantzazuko balada-aldaeraren azken ahapaldia da (REA/JK, 21-22 or.):

Behin neban [honakoan topatu]
Aingerutxo bat bidian,
berriz ta ere bilatuko dot
bide hartatik banua.

Arantzazukoak sortako kantaren doinua, berriz, ez da Arantzazuko Kanta Zaharren Bildumako bi balada horiena. Beste nonbaiteko herri-doinua izan daiteke, norbaitek, agian Mitxelenak berak, moldatua, eta bi ahotsetara jarria. Dena dela, gero ez zuen kanta hori OKA kanta-liburuan jaso.

Beraz, eta testuagatik liburu sail honetako ADK-II liburukian sartzekoa bazen ere hemengo kanta hau, hemen sartu dut, bestelako doinua duelako, eta bi ahapaldiok sartuta daudelako banan beste horretan ere (119. eta 189. or.).

ARANTZAZUKO AMA (1952)

Testua: [Hondarribiako kaputxinoa]

Testu daktilografiatua (AranLitArtx: BPR, 16-002)

Doimua: **Felipe Gorriti:** “Agur Jesusen Ama”

- 1 ARANTZAZUKO AMAK
laguntza behar du;
ondo eraikitzeko
bere Arantzazu.
Behartsuak ardita,⁷⁸
aberatsak duru,
Gipuzkoar guziak
emango diogu.
- 2 Aupa, ba, euskaldunak,
beti fededunak,
ireki zuen kutzak,
zabaldur eskuak;
eman, ixuri ibaika
zuen laurlekuak⁷⁹;
bete ondo, mukuru,
Amaren eskuak.
- 3 Negarrez gure herrian
amandre on hutsa...
pekatuak ugari,
ogia eskasa...
gizonak lanik gabe,
sukaldea hotza...
hobeki litzaiguke
laster heriotza.

⁷⁸ ‘ardit’: txanpon xehea, zentimoa edo.

⁷⁹ ‘laurlekuak’ = ogerlekoak.

4 Atozte, kristau onak,
Mariarengana,
guk daukagun guzia
Berak da emana.
Ekartzue eskuetan
danak harri bana.
Gora zero ta lurran
Euskaldunen Ama!

19-otsaila-1952

Hiru paper puska daude Arantzazuko Artxiboan, dirudienez Hondarribiako fraide kaputxinoren batek idatziak, honako titulua edo testu-hasierak dituztenak: a) Maitasuna, b) Agur, Jesus'en Ama, c) Arantzazu'ko Amak. Hiruretako bertsoaren bat edo beste nahasita-edo daude, eta errepikatuta beste paper-pusketetan. Neure aldetik bost sortatan banatu ditut horietako bertsoak:

1. Maitasuna: “Amor es Jesucristo”... eta horren euskarazko baliokidetzat-edo dagoen “Maitasuna da gure” (2 bertso).
2. “Arantzazuko Amak” hasten dena (4 bertso): hemengo hau.
3. “Agur, Jesusen Ama” tituluaren azpiko bertsoak (8 bertso).
4. “Stabat Mater dolorosa” tituluko bertsoak (2 bertso).
5. “Adeste fideles” tituluko bertsoa, bakarra –badirudi kanta honetan bertso gehiago zirela, baina galdua dago nonbait bigarren papera–.

Hemengo hau izan ezik, besteak ez dira Arantzazuri buruzkoak.

Artxiboko paper daktilografiatuaren oinean Felipe Gorritiren “Agur, Jesusen Ama” doinuarekin kantatzekoa dela dago adierazita eskuz.

Nabaria denez, Arantzazuko basilika berria eraikitzeko diru-eskearen kanpainaren barruko kanta da hemengo hau. Uste dudanez, Arantzazun bertan behintzat ez dute inoiz abestu.

ARANTZAZU MENDIKO (1954)

Testua: **Ignazio Omaetxebarria**

Doinua: “La del pañuelo rojo”; **Jose Maria Arregi** (harm.)

Eskuzko partitura (AranMusArtx, D 25) // – AAB: 055 –

- 1 ARANTZAZU MENDIKO
harkaitzen zorrotza,
hantxe dago Birjina,
arantzan arrosa.
- 2 Birjinaren etxean,
han da nere poza!
Zerutar atseginez
gainezka bihotza!
- 3 Loreen artean ederrena,
lili txanbelina,
ederrago da arantza artean
Maria Birjina.
- 4 Gora Andra Mari, gure herriaren
poz eta atsegina!
Gora dezagun Arantzazuko
euskal Erregina!
- 5 Gainean Arantzazu
azpian Oñati,
zazpi dira Birjinak,
gurea nagusi.
- 6 Arantzazuko lora
gogo det nik beti,
honixe eskeintzen diot
bizi, bihotz guzti.

Partituraren data: “Arantzazu, 27-IV-1954”. Avelino Agirreren doinu eza-
guna, sei ahotsetara jarri zuen Arregik.

ARANTZAZUKO AGURRA

Testua: Ignazio Omaetxebarria

Eskuizkribua (AranMusArtx, D 35)

Doinua: Doinurik ez

AGUR BIRJINA ZORAGARRI,⁸⁰
GRAZIZ BETEA, SORTZETZ GARBI,
ARANTZAZUKO ANDRA MARI,
ARANTZA ARTEAN LILI TXURI.

- 1 Errodrigo Baltzategi
artzaitxo gazte bat zan,
Uribarriko auzoan
bizi *ohi* zan artzaintzan.
Zenbait *ahuntz* eta ardi zeuzkan
harkaitz artean dantzan
gauero biltzen zirala⁸¹
Begilotsako olatzan.⁸²
Artzaitxoa arratsaldean
haien bila joaten zan.
- 2 Bi urteko lehortea,
bat ere ez zan euririk,
haserre zan Jaungoikoa
gizon gaiztoengatik,
anaiak alkarren kontra,
alkar ikusi ezinik,
gure Euskal Herri maitea
zoritxarrez beterik.
Ez ote zaigu sortuko
inun sendabiderik?

⁸⁰ *Aldaera*: “Agur Birjina, zeruko izar” / “... [zeruko] argi”. Bietako bat proposatzen duela dirudi.

⁸¹ *Aldaera*: “Aloña ta Maila aldean”

⁸² *Aldaera*: “Aitzabal ta Gesaltzan”

- 3 Errodrigo Baltzategi
Maila aldeko malkartzan,
larunbat egun batean
*ah*untzen bila atera zan.
Iruditzen zitzaiola
kanpai hotsa ez ote zan,
gauza ziur jakin *nahie*z
hurbildu zan zalantzan.
Halaxen arkitu zuen [*sic*]
Andre Mari arantzan.
- 4 Emakume txit ederra,
Haurtxoa du besuan,
arantzatik zintzilika
txilin ozena albuan,
inortxok eragin gabe
dulundu ziharduan.
Arantza loretan dago,
izartxo bat zeruan;
gauza harrigarria oso,
hain toki lakartsuan.
- 5 Errodrigo Baltzategi,
ez zakizkit bildurtu,
zure aita harotza da-ta,
ermita bat eidazu...
Urteakin txilin hura
kanpai zaigu bihurtu,
ermitatxoaren orde
eliza bat da sortu.
Horra nola maite duan
Birjinak Arantzazu.

I. Omaetxebarriak eskuz idatzitako orrietan dago olerki hau Arantzazuko Musika Artxiboan, gaztelaniazko zazpi ahapaldiko beste olerki batekin. “La canción de la montaña” du titulua horrek, eta seguruenik horixe da jatorrizkoa –ik. ADK-VIII–; euskarazko hau gaztelaniazkoaren moldaera burutu gabea da –ez itzulpena–. Ez du doinurik, baina badirudi abesteko sortu zuela, hasierako inbokazio eta guzti. Erromantzearen airea du. Itziarko A.M.aren kantarekin batera daude orriok, baina haren doinua ez da baliagarria honentzat.

ARANTZAZUKO AMARI POZ-JARIOAK (1954)

Testua: **Nemesio Etxaniz**

Musika: **A. Donostia**

“Arantzazuko Amari poz-jarioak” (orria), Zarautz: Itxaropena, 1954
Arantzazu, XXX, 1955, 358, zenb., 29. or. // – AAB: 086 –

ELIZAK AUKERA DIGU
GIPUZKOAKO ZAINDARI.

HARGATIK GAUDE KANTARI
ARANTZAZUKO AMARI.

- 1 Gure grinen arantzetan
minez gaituzu, Maria:
baina zure elorri horrek
eman du lore zuria.
Arantz arteko larrosa
degu zeruko gidari.

HARGATIK GAUDE...

- 2 Baltategiko Rodrigo
mendian zebilen artzai:
ardi galduak biltzeko
nun ote ziran jakin nahi.
Orduan bila zinduzen
jarraituz kanpai deiari.

HARGATIK GAUDE...

- 3 Euskal Herria gorrotoz
zebilen oso galdua,
anai arteko burrukaz
odoletan kutsatua:
baina Zuk eskein zenion
pakea gure herriari.

HARGATIK GAUDE...

4 Loiolako seme jator,
Ignazio doatsua,
Zuregana etorri zan
Jaunagana bihurtua;
ta gau osoa eskeini
zion hortxe zeruari.

HARGATIK GAUDE...

5 Gure guraso kristauak,
zure oinetan minbera,
Zuregana joaten ziran
bihotz-damuz garbitzera,
ostiral gabak eskeiniz
Jesusen Nekaldiari.

HARGATIK GAUDE...

6 Sorginen siniskeriak,
oso ziran kaltegarri,
baina Arantzazuko Ama
agertu zan sendagarri,
indar berria emanaz
gure fede zintzoari.

HARGATIK GAUDE...

7 Mutuak hor dute hitza,
gorrak badute entzumena;
itxuei argia sortzen,
Zu zera Ama, aurrena.
Bizi ta hilen senda-iturri
Zu gaituzu Andre Mari.

HARGATIK GAUDE...

8 San Frantziskoren semeak
gordetzen zaituzte, Ama;
zure bidez erakutsiz,
nola jaso bizi-zama.

Benedikta hor entzuten
egon *ohi* gera ameslari.

HARGATIK GAUDE...

- 9 Arantzazuko bidean
santutxo asko ditugu.
errosario [*sic*] esaten
aldapa igotzen degu.
Bide pikea izan arren,
gozo zaio bihotzari.

HARGATIK GAUDE...

- 10 Arantzazuko kanpaia,
zaude beti dulundari!
zure bidez gure Ama
bila zagun dizdizari;
ta, Hari esker, Jesus Ona
dezagun betiko sari.

ELIZAK AUKERA DIGU
GIPUZKOAKO ZAINDARI.

HARGATIK GAUDE KANTARI
ARANTZAZUKO AMARI.

Lehendabizikoz Itxaropena inprimategian argitaratu zuen nonbait autoreak kanta hau, *Euzko-Gogoa* aldizkaritik dakigunez. “Egilleak [N. Etxanizek] biali digu apainki irarritako laurki au: Gaiñean Arantzazukoaren irudia ageri da arantzez eta bildots txuriz inguratua. Laurkiaren beste iru alderdiak ere elorritz iosita daude. Ederki antolatutako irudi orren erdian Etxaniz'ek Arantzazuko Amari abestu poz-jarioak datoz” (1954-11). Bere horretan inprimatu zuen geroago Gipuzkoako Diputazioaren inprimategiak, Arantzazuko Musika Artxiboan nahiz Eresbilen aurki daitekeena: testu, partitura eta irudi. Doinua A. Donostiarena da; irudia zeinena den, jakin ez.

“Gozos” edo “poz-jario” kanten historia apurra eskaintzen digu *Euzko-Gogoa*ko kritikariak: “Euskalerriko olerkari ta bertsolariak gutxitan ibilli zaizkigu pozjarioka, erdalerrietakoak ordea, poz-jario gogorak izan dira; Amabirgiña ta santu guztien ohoretan idatzi oi zituten poz-jarioak. Katalunyan ere orta-

rako joera aundia izan dute, an ordea, olerkari garaiek ere ortan ari izan ziran. Ezagunak dira “Goigs a la Mare de Deu de Nuria” Verdaguer'ek eman zitunak. Geienetan gozo oiek, xalo ta apalak izan oi dira katalandarren artean ere, Verdaguer'enak ordea, olerkari garaiairen ikutua dute. Ez zitekean bestera izan ere. Gure artean ez nun poz-jariorik ezagutzen. Iñoiz txikitari San Antonio'ren omenez erderaz nere errian kantatzen zitutenak entzunik nago ala ere. Beraz Etxaniz'tar Nemesi olerkari aipatua asi zaigu lenengo poz-jarioka”.

Ez da hori guztiz egia, 1954 baino lehen, “Arantzazuko Amari poz-jarioak” kantarik bazelako, euskarazko testu eta guzti. Gaztelaniazko “Pues tomó de vuestro pecho” hasten den kantari, XVIII. mendearen erdialdetik datorrenari, eman izan diote bereziki izen hori Arantzazuko literatura eta musikaren historian –titulu bera daraman bestelako gaztelaniazko kantarik ere bada, testu eta doinu, Arantzazuko Amari eskainia–. Biktoriano Balerdi amezketarrak (1870-1903), ordea, euskarazko testua erantsi zion XVIII. mendeko erdarazkoari, P. Orkaiztegiren “Arantzazu mendian” hasten den kantaren lehen ahapaldia, hain zuzen ere, eta “Gozos a Nuestra Señora de Aránzazu - Arantzazu mendian” titulu elebikoa eman zion. Ez dakidana, euskarazko testua geroago beste norbaitek erantsia den; ezetz esango nuke; dena dela, N. Etxaniz–A. Donostiarena baino lehenagokoa da. Areago, E. Azkaratek, J. I. Aranaren “Arantzazuko Ama Birjiña” abesti-testu ezagunaren gain egin zuen pieza musikal bipilari “Gozos a Ntra. Sra. de Aránzazu” izena eman zion, eta, uste dudanez, 1950 baino lehenagokoa izan behar du horrek.

Zer dira ‘gozos’ edo poz-jarioak? Herritar kutsuko koplak gisako kantak dira, Andre Mariaren nahiz edozein santuren dohain bikainak goresten dituztenak. XIII. mendetik hona omen datoz. Bereziki ezagunak eta herrian zabalduak katalanezko ‘goigs’ izenekoak.

N. Etxanizen “Arantzazuko Amari poz-jarioak” olerkiak hainbat argitalpen izan du, goian aipaturikoez gain. Bereziki diptiko formako esku-orri bezala zabaldu zuten, Euskal Herriko beste Andre Mari ezagunei eskainitakoekin bateratsu (1950.eko urteetan). *Arantzazu* aldizkariak berak osorik argitaratu zuen 1955ean (358. zenb., 29. or.). A. Donostiaren obren artean ere ikus daiteke, organoko laguntzarekin (Riezu, 1960-1980, IV. t., 80. or.). Arantzazuko Musika Artxiboan bada eskuzko orri bat, M. Idoiagak idatzia: Etxanizen olerkia osorik kopiatuta ekartzeaz gain, organoko laguntza dakar, A. Donostiarena nonbait (*Cantos religiosos*, 111. kanta). Beste horrelako kopia eskuzkorik ere idatzi zuen bere *Arantzazuko Amari* sortan (5. kanta).

ARANTZAZUKO AMA MAITE (1956)

Testua eta musika: Frantzisko Madina

F. Madina, *Abotsa eta piano edo organorako lanak*, III. sorta: “Canciones”
(Elizakoak), u.g., 9. kanta, 22-23 or. // – AAB: 140, 374-376 –

ARANTZAZUKO AMA MAITE
euskaldunen zaindaria,⁸³
zure edertasunari
begira gaude, pozez
ta maitasunez beterik;
gure bihotzak sartu, arren,
zure bihotz barreanean.

Arantzazuko arantzan zu zera erregina.

REINA DEL CIELO DULCE MADRE,
faro de luz del pecador,
en tu regazo virginal,
en tu regazo maternal
depositan su amor
estos tus hijos que imploran
tu generosa bendición.

Reina gloriosa y Madre amorosa, adios, adios.

Testuaren autorea ere Madina bera da aseguruenik. Arantzazuko Musika Artxiboko (Db 35) partituretako batean “Arantzazuko” titulu soila du, eta gaztelaniazko testu eta guzti dago. Organoko sarrera du kantak. Artxibo berean badira M. Idoiagaren eskuzko bi kopia, “Arantzazuko Ama maite” tituluarekin (AranMusArtx, D 35 eta 37; *Arantzazuko Amari* sorta, 10. kanta, 15. or.), baina organoko sarrera kenduta, eta euskarazko testuarekin bakarrik. Jatorrizkoak bezala, organoko laguntza du kopiak.

⁸³ Bada kantaren aldaeratxo bat (AranMusArtx, D 37), “Oñatiko zaindaria” dioena.

OTOIA (1956)

Testua: Salvatore Mitxelena (1. ahap.) - **Frantzisko Madina**

Musika: Frantzisko Madina

F. Madina, *Abotsa eta piano edo organorako lanak*, III. sorta: “Canciones” (Elizakoak), u.g., 10. kanta, 26-29 or. // – AAB: 139 –

- 1 ZERU-DEIAREN ADIRA HELDU GERA
mendi santu honetara,
zeru-lurra_alkar ikutzen
agiri dan tokira.
Hantxe baitago Ama begira.
Euskal Herriren
goiko ongile zera.
- 2 Arantzazuko izarra,
zu zera gure herriaren ona,
zuri gure esker agurra.
Gure oroiz Ama dago
errukian urtzeraino,
txori gozoa bere kumakin antzo,
elorri kolore zuria baino ederrago
izar bat baino argiago.
- 3 Euskal Herrik zaindari deitzen zaitu, bai,
zu zera gure ongile.⁸⁴
Elorri hori maite izango degu,
izar horren aulki baita;
gure ikurrin berri izango da
zure oinpeko elorria.

Poema sinfónico-coral-eko 9. ataleko kanta da hau. S. Mitxelenaren AEP-ko “Pakea” kapituluko lelo edo errepika gisakoa hartzen du abiapuntu: “Zeru deiaren adira / eldu gerade mendira” (AEP-2, 65-75 or.); eta bere erara gartzten du testua. Organoko edo pianoko laguntza darama kantak.

⁸⁴ Madinaren *Poema*-ko testuak gehigarria du hemen: “Arantzeko Ama, elorriko pozkari / Zaindu gure Euskal Herri, / bai ola baita baserri, / Birjina Ama errukitsu maite”.

ARANTZAZUKO BIRJIN LAZTANA (1956)

Testua: **Frantzisko Madina**

Musika: **Frantzisko Madina**

Organo-harmonizazioa: **Martzelino Idoiaga**

Martzelino Idoiaga, *Arantzazuko Amari...*, 11. kanta, 10. or.

– AAB: 135 –

ARANTZAZUKO BIRJIN LAZTANA

Jesusen Ama Deuna,
Zerutik jetxi zera gugana
errukiz urtuta.

Emaiguzu pake deuna
pake zinaren bidez,
emaiguzu maitasuna,
eman elkartasuna.

Euskal Herrien pake-beharra
gutziz haundia dezu,
ez baita herri txiki bat besterik,
arren, lagun zaiozu.

Poema sinfónico-coral-aren barruko 8. ataleko bakarlariaren kantaren lehen zatia da hemengo hau. Poema sinfoniko-koraleko gehienak bezala, hau ere S. Mitxelenaren *Arantzazu. Euskal Poema* obran inspiratuta dago.

Arantzazuko Musika Artxiboan hiru partitura daude kanta honenak, hirurak ahots bakarrekoak, organoko laguntza eta guzti; denak daude Aita Madinaren izenean; baina hiru organo-laguntzok ezberdin xamarrak dira bata bestetik. Horietako bi behintzat M. Idoiagaren lanak dira, berak eskuz idatzitak gainera, kanta-hitz eta guzti (AranMusArtx, D 35); kaxa berean bada beste kopia bat, itxuraz edizio digitalekoa, kanta-hitzik gabe: titulu berdina eta “Poema Sinfónico «Euskaldunen Ama»” azpititulua.

ARANTZAZUKO AMA

Testua: Autore ezezaguna

Doinua: **Herri-doinua (Estanislao Sudupek harmonizatua)**

Eskuzko partitura (AranMusArtx, D 18) // – AAB: 151 –

ARANTZAN ZAUDEN AMA,
gure izar argi,
zure seme Jesusen
anaien gidari:
begira errukitsu
zure herriari,
seme hauengan
zure laguntza ixuri.

Arantzazuko Ama,
gure gordeleku,
zu gure zaitzaile
ta gure babesa zu.
Zeru-grazi ugari
bidali eiguzu,
herri hau goibidean
beti gorde zazu.

Arantzan euskaldunen
Amatzako zaude,
euskaldunontzat beti
izan argi habe.
Zerutik grazi irixten
jardun etengabe,
zure Seme dedin
bihotz denen jabe.

E. Suduperen izenean dago partitura; horko testua noizkoa den jakin ez; beharbada geroago idatzi zuen norbaitek euskara batuan. OKA-ko “Zazpi aizpatxo dira” izenekoaren doinu bera du, musikariak moldatu eta harmonizatua (3 ahots). Arantzazuko koruak abestu izan du kanta.

ALOÑA
ARANTZAZUKO MENDI ABESTIA (1956?)
(Canto monacal de Aránzazu)

Testua: **Joan Garbizu** (?)

Musika: **Tomas Garbizu**

Eskuzko partitura (Eresbil, EP1/038)

– AAB: 363 –

ALOÑAN GORA
ardi joalea
dolon-dolon;
Arantzazuko
izar argi.

Aloña zehar,
mendi bidean gora,
Arantza gainean
izar bat ageri han,
inguruan artzai Baltzategi.

Kanta honen testua Joan Garbizu, Tomasen anaiarena izan daiteke agian: idazle eta poeta, *Arantzazu* aldizkarian hainbat olerki argitaratu zuena, Zubigar ezizenarekin sinatuta. Tomas Garbizuk Arantzazun ikasi zituen humanitateak fraidetarako. Nobizio-urtean utzi zuen fraidetza-bidea, eta musikarako jarri bere bizitza; baina Arantzazuri oso atxikia jarraitu zuen. 4 ahots eta orkestrarako pieza honetaz gain, beste hainbat konposizio idatzi zuen Garbizuk, zuzenean Arantzazuri buruz: 1. “Arantzazura”, “Abuztuaren hamabosgarren” baladaren harmonizazioa, 2. M. Letamendiaren “Agur, agur, agur, Maria” kantaren harmonizazioa, 3. “Arantzazura egin dut promes” baladaren harmonizazioa (4 ahotsetara, batetik; eta ahots eta pianorako, bestetik), 4. “Rubum quem viderat” antifonaren harmonizazioa. *Benedikta* bat baino gehiago ere musikatu zuen Arantzazurako.

AMA BIRJINAK EMANA (1956)

Testua: Ignazio Omaetxebarria

Doinua: “Ogi zerutik etorria”; Ignazio Omaetxebarria

Arantzazu, XXXVII, 1956, 372. zenb., 182. or.

– AAB: 149 –

OGI ZERUTIK ETORRIA,
KRISTAU ANIMEN JANARIA,
ZU ZERA NIRE POZ GUZTIA,
OGI ZERUTIK ETORRIA.

- 1 Ene Jesus, nun izango du
nere animak zer jana?
Zu zaitut nik ogi gozoa,
Ama Birjinak emana
Atoz, Jesus, ai! nigana.
- 2 Ene Jesus, begira nire
animaren neke-lana.
Ni zuretzat egina naiz ta,
zukan det nik atsedena.
Atoz, Jesus, ai! nigana.
- 3 Ene Jesus, ogi-itxuretan
izkutaturik zaudena,
nork ikusi *ahal* lezakean
zure arpegi laztana!
Atoz, Jesus, ai! nigana.
- 4 Ene Jesus, Jaungoiko bizi,
aingeruen zeru-mana,
Arantzazuko Andre Marik
guri zerutik emana.
Atoz Jesus, ai! nigana.

Kanta eukaristikoa da hau, izan. Hona ekarri dut, Arantzazuko errromesen-
tzako bereziki konposatua delako, azken ahapaldiak erakusten duenez.

AGUR ARANTZAZUKO (1) (1956)

Testua: Anunciación Aldalur

Eskuzko liburuxka, titulurik gabea (AranLitArtx, SAR-1956/2: 14-002)

Doinua: Jose Arrue, “Arantzazura” (“Donostiatik gatoz”)

AGUR, AGUR, AGUR, MARIA,
AGUR, AGUR, GUZTIZ GARBIA.

- 1 AGUR ARANTZAZUKO
Maria Birjina,
Zu zera gure Ama,
Ama atsegina,
zeru eta lurrean
zera Erregina,
“Zu, maitatzen egingo
degu *ahalegina*”.

AGUR, AGUR...

- 2 Ama Zu ikustean
arantza gainean,
bihotza indartzen da
poz atseginean.
Zure antza nahi degu
buru ta oinean,
Zurekin bizitzeko
zeru haundinean!

AGUR, AGUR...

- 3 Maitagarria zera
grazi emailea,
itxasoko izarra
distiratzaila.
Zurekin gustatu zan
Aita Egilea,

munduan zinalako
garbi langilea!

AGUR, AGUR...

- 4 Ama graziazkoa,
errukiz betea
Jaungoikoaren Ama
eta Emaztea:
Zurekin guk *nahi* degu
zerura juatea,
Zurekin maitatzeko
Jaungoiko maitea!

Anunciación Aldalur klaratarra zen, Zarauzko komentuan, bertsoak jartzan saiatua, bereziki gai erlijiozkoen inguruan. *Arantzazu* aldizkariak hamaika bertso sorta behintzat argitaratu zizkion 1965-1973 urteetan, “Sor Anunciación Aldalur” sinatuta; horietako bat Arantzazuko A.M.-ri eskainia: “Ama Birjiña Arantzazu'koari, eskerrak Mixiolarien alde” (XLIX, 1970, 473. zenb., 153. or.).

Lehenago, 1956an, Arantzazuko Jubileu urtean Arantzazuk antolaturiko bertso-sariketan hartu zuen parte, bertso sorta luze batekin (64 bertso) –aipamen berezia merezi izan zuen– eta beste bat laburragoarekin (23 bertso). ADK liburu hauetako IV. liburukian –*Arantzazu bertso berritan*– ikus daitezke sorta biak. Bertso sorta luzeekin batera bi kanta laburrago ere bidali zituen, opari moduan edo, biak gai eta egitura berekoak: hemengo hau eta ondorengo. Lau piezek osaturiko koadernotxo osoa (36. or.), eskuz idatzia, aurki daiteke Arantzazuko Literatur Artxiboan, bertso-sariketako beste idazlanekin batera.

Hemengo hau koadernoko kantetako bat da, beraz (34. or.). Dakidanez, ez dago inon argitaratuta. Bertan iradokita dagoenez, J. Arrueren “Donostiatik gatoz” kantaren doinuan abestekoak dira bertso hauek.

AGUR ARANTZAZUKO (2) (1956)

Testua: Anunciación Aldalur

Eskuzko liburuxka, titulurik gabea (AranLitArtx, SAR-1956/2: 14-002)

Doinua: “Zeru eta munduak / zurekin pozturik”

AGUR, AGUR, AGUR, MARIA,
AGUR, AGUR, GUZTIZ GARBIA.

1 Agur Arantzazuko
Maria Birjina,
agur eleiza berri
zuretzat egina.

AGUR, AGUR...

2 Artzai gaztetxo bati
agertu zinan hor,
eleiza on bat zuri
gelditu ginan zor.

AGUR, AGUR...

3 Gure saminak kentzen
zaude Zu arantzan,
Erregina izanik
mendian artzantzan.

AGUR, AGUR...

4 Seme zaharrena dezu
Jesus Artzai Ona,
Egile ta Jabea,
Jauna guztiona.

AGUR, AGUR...

5 Jaungoikoaren Ama,
gure Ama zera,

zure seme betiko
gu izango gera.

AGUR, AGUR...

- 6 Jaungoikozko bihotza
eman *nahi* diguzu,
Berekin batutzeko
zeureak gaituzu.

AGUR, AGUR...

- 7 Maitasunez eskerrak
guztiok batean,
gure zai zaudelako
zeruko atean.

AGUR, AGUR...

- 8 Erregutu ezazu
Jaunaren aurrean,
zuzen bizi gaitezen
nekezko lurrean.

AGUR, AGUR...

- 9 Gure Ama maitea
Arantzazukoa,
Zurekin guk *nahi* degu
maite Jaungoikoa.

AGUR, AGUR...

Aurreko kantari egindako oharrak balio du honako ere. Arantzazuko 1956ko bertso-sariketan Aldalurrek bidalitako koadernotxoan dago kanta hau ere (35. or.).

Bertso sortaren buruan autoreak berak iradokita utzi zuen zein doinu erabili: “«Zeru eta munduak zurekin pozturik» kantatzen dan doñuan”. Eliz kanta ezaguna da hori. Dena dela, estrofentzat balio du horrek, ez leloarentzat. Horrentzako doinua Arrueren “Arantzazura” (“Donostiatik gatoz”) kantaren leloarena izan daiteke egokiagoa.

ARANTZAZUKO AMA BIRJINARI (1956?)

Testuaren autorea: Maximino Lizarralde (?)

Musika: Maximino Lizarralde

Eskuzko partitura bi (AranMusArtx, D 24) // – AAB: 102-103 –

ARANTZAZUKO AMA BIRJINA,
aingeruen erregina,
Estibalizko gure Amaren
ekartzen degu moxu bat:
hartu, Ama, zuretzat da.
Estibalizko gure Amaren
ekartzen degu moxu bat.

Estrofa

Hemen gagoz, Maria,
gu pozez beterik,
hemen zure oinetan
zu maitetu [*sic*] nahirik.
Ai, ze poza! Guk bihotza
daukagu lehertu nahirik,
gure Ama on laztana⁸⁵
zariala jakinik.

Durangarra izanik jaiotzez, Gasteizko Orfeoiaren zuzendaria eta hiri bereko San Bizente elizako organo-jolea izan zen Maximino Lizarralde (1898-1994). Abestiaren testuaren lekukotasunik ematen ez duenez partiturak, konposatzailearena berarena izan daiteke agian: bizkaieraz dago behintzat. Arantzazuko Amaren eta Estibalizkoaren arteko elkartasuna kantatzen du abestiak. Seguruenik 1956an Estibalizko irudiak Arantzazukoari egin zion “bisitari” begira konposatu zuen Lizarralde. Dena dela, Arantzazun bertan abestu izan dute, artxiboan aurki daitezkeen partitxela ugariek adierazten dutenez.

⁸⁵ Partituretako batean “gure Ama laztana on / zariala jakinik” dago idatzita.

[ARANTZAZUKO AMA]

Testua: **Joan Urteaga Loidi (?) (J. I. Arana)**

Musika: **Joan Urteaga Loidi**

Eskuzko partitura (Eresbil, E/URT-01/R-101) // – AAB, 377 –

ARANTZAZUKO AMA,
Birjina maitea,
agur itxasoko izar
distiratzaila.
Agur zeruko eguzki,
pozkidaz betea,
agur [Maria] pekatarien,
[agur Maria]
kaia ta estalpea.

Agur, Maria, agur,
Arantzazuko Ama, agur!

“Arantzazuko Ama” tituluko beste hiru kanta ere aurki daitezke liburu honetan, baina hirurak ezberdinak dira testuaren eta musikaren aldetik.

J. Urteagaren abesti-testuaren autorea Jose Ignazio Aranaren “Agur, Jesusen Ama” testuan inspiratu zen nonbait: haren lehen ahapaldian, hain zuen: hasiera aldatu zion, zuzenean Arantzazuko kanta bihurtuz. Eta bere aldetik bukaera gaineratu zion. Partituran tartekatuta daude, bestalde, “Maria”, “agur Maria” hitzak, bertsoaren neurria hausten dutenak, doinuak hala eskatuta edo; kortxete artean doaz hemen.

Urteagaren doinuak ez du zer ikusirik ezaguna dugun “Agur Jesusen Ama” kantarenarekin. Jakitekoa da Urteagak baduela Arana–Gorritiren kanta ezagunaren harmonizazioa ere (organoko laguntza). Azken hau badago Arantzazuko Musika Artxiboan (D 25), baina hemengo “Arantzazuko Ama” kanta ez.

Joan Urteaga Loidi, organo-jole, koru-zuzentzaile eta konposatzailea Balmasedakoa zen (1914-1990), Luis Urteaga Iturriotz organo-jole eta musikariaren semea. Donostiako Santa Maria elizako organo-jolea eta Easo eta Donosti Ereski koruen zuzentzailea izan zen.

ARANTZAZUKO [FRAIDE GAZTEAK] (1956)

Testua: Iratzeder

Doinua: Herri-doinua (“Amodioa zoin den zoroa”)

Arantzazu, XXXVIII, 1957, 378, zenb., 48-49 or.

Txistulari, 1969, 57. zenb. (enero-marzo), 20. or.

I

- 1 ARANTZAZUKO FRAIDE GAZTEAK
xirola-tanbolinekin,
etorri zaizkit soinu joiterat
eta nik dantzan ez jakin...
Jo soinua, jo, fraide gazteak,
mundua dantzan has dadin.
- 2 Zer ilunbetan, zer galbidetan
den orain Eskual Herria...
Ai zorionez baita oraino
Arantzazuko argia:
Eskual zainetan otoitzez, lanez,
ixur betiko Bizia.
- 3 Zoin egia den Arantzazuko
Aitona zaharrak diona:
“Eskualduneri eskasten zaigu,
elgarren anaitasuna”.
Arantzazutik ur-xirripaka
jauts bedi eskas zaikuna.
- 4 Arantzazuko fraide gazteak
xirola-tanbolinekin,
Eguerri gauaz jo soinua, jo,
mundua dantzan has dadin:
Guk ere dugu eskual bihotzez,
eskualzaleek bat egin.

24-XII-56

II

- 5 Arantzazuko Eguerri gauan
soinu, kantuan igeri...
Amets eta dei, lo kuluxketan,
egin dut eskual Amari:
Hura dadien, ixil-ixila,
eskual bihotzen lokarri.
- 6 Eguerri gauan eskual lurretan
denak baitzauden kantari,
agian Amak barnerat dauku
bere gaxoa ixuri;
bai eta egin ber-sorraraziz,
bere Hautxoa iduri.
- 7 Handi-nahiak, guhau nahiak
gaitu guziak nahasi,
beha dezogun lastoratu den,
ezeztatu den Jesusi:
Hari jarraikiz laster gintazke
bai guhau eta bai nausi.
- 8 Arantzazuko Eguerri gauan
soinu, kantuan igeri...
Ikusi ditut fraide gazteak
herriz herri soinuz ari:
Entzun diotet “Gaiten denak bat”
beren Eguerri-dei hori.

III

- 9 Arantzazuko fraide gazteak
xirola eta tanbolin...
Har zuen Ama, guzien Ama
guganat etor harekin,
gure zain eta gure lokarri
Ainhoan berriz jar dadin.

- 10 Bere kapera han da gainean
baina bera non ote da?
Arantzazuko zuen Amaren
arrunt iduri bat molda.
Eta harekin igan kantatuz
hain maitatua den malda.
- 11 Arantzazuko Ama dagola
Oñatin eta Ainhoan.
Bi aldetako eskual semeek
gaude Amaren altzoan,
mendez mendeko gorabeherak
gaindituz bake osoan.
- 12 Arantzazuko fraide gazteak
xirola eta tanbolin...
Entzun kantuak, har zuen Ama,
etor Ainhorat harekin:
Bi aldetako fraidek diogun
Ama berari dei egin.

25-XII-56

1956-12-24ko Gabon egunean idatzi zituen nonbait Iratzederrek lehen ataleko ahapaldiak, bigarren eta hirugarren atalekoak, berriz, Eguberri egunean; itxuraz egunen batzuk ari zen Arantzazun ematen, eta Teologiako ikasle gazteak Gabon-kantari joan zitzaizkion bere gela aurrera edo, lehen bertsoan adierazten duenez. *Arantzazu* aldizkariaren urtarrileko zenbakia itxita egon ordurako, eta otsailekoan argitaratu zituzten, aipaturiko data horiek markatuta. Bi argitalpenetan “Arantzazu'ko” du titulua olerkiak; neure aldetik luzatu dut hemen, olerkiaren lehen lerroa osorik hartuz.

Tituluaren azpian dago iradokita bertsoak kantatzeko doinua: XVIII-XIX mendeko “Amodioa zoin den zoroa” herri-kantarena.

ESKARIA (1958)

Testua eta musika: Olaizolar Joseba

Martzelino Idoiaga, *Arantzazuko Amari...*, 22. kanta, 31-32. or.

– AAB: 072 –

LILI EDER ARTIAN,
lili ederrena,
Zu zera, Andra Mari,
gure Ama laztana.
Jaunak bere amatzat
berezi zinduna,
graziz bete-betea,
gure zoriona.
Salba gaitzazu, arren!
Arantzazuko Ama! [Salba gaitzazu, Ama]

Joseba Olaizola Gabarain (1883-1969) musika-konposatzailea da kantaren autorea. 1958an *Zeruko Argia* aldizkarian argitaratu zuen. Uste izatekoa da, musikarekin batera, testua ere berea duela, horrelako beste musika-testurik ere idatzi izan zuelako. Eresbil-en aurki daiteke kanta hau (E/OLA-08/R-004).

M. Idoiagak bere *Arantzazuko Amari* sortan transkribatu zuen eskuz, baina testua zerbait aldatuta. Jatorriz ez zen Arantzazuko A.M.-ri eskainitako kanta, Andre Mariari oro har baizik; Idoiagak, ordea, jatorrizkoaren azken lerroa –“Salba gaitzazu, Ama”– aldatu egin zuen, “Arantzazuko Ama” jarritz, horrela Arantzazuko A.M.-ren kanta bihurtuz nolabait. Dena dela, pentagramaren gainean aitortuta eta idatzita dago jatorrizkoaren testua ere.

ARANTZAZUN (1962)

Testua eta musika: Jose Olaizola Gabarain

Eskuzko partitura (Eresbil, E/OLA-08/R-069; E/OLA-08/R-06)

– AAB: 073 –

AGUR, ARANTZAZU:
Euskaldunen Ama.
Amatxo laztana! (*bis*)

Oroi zadi seme hau
zurea dezuna. (*bis*)

“Jose Olaizola. Arantzazu. Dagonilla 7-62” dago sinatuta eta datatuta kanta honen eskuzko partitura. Badirudi Arantzazun egunen batzuk ematen-
-edo zegoeneko batean konposatu zuela J. Olaizola zaharrak –ordurako bazituen 79 urte–; testu eta doinu, konposatu ere. Arantzazuko koruak kantatzeko konposatu zuen seguruenik, organo eta guzti. Hala ere, ez dirudi inoiz abestu duenik. Santutegiko Musika Artxiboan ez dut aurkitu horren partiturarik; Eresbil-en bai, ordea, bi kopiatan.

ARANTZAZU! (1964)

Testua: **Gabriel Aresti**

Musika: **Rafael Manero**

“Arantzazu”, in: ZENBAIT, *Xo! Haur abesbatzentzat musika korala*,
Gasteiz: Eusko Jaurlaritza, 1993 // – AAB: 167 –

ARANTZAZU! ARANTZAZU!
Zozoak eta bildotsak dira
Andre dona Mariaren lagunak.

G. Arestiren testu labur hau bere adiskide Joxe Azurmendi, Arantzazuko fraide gazte eta Jakin aldizkariaren zuzendari zenari eskainitako olerkiaren zatia da (*Harri eta Herri* poemako IV. parteko M letran). Honela hasten da olerkiaren lehen zatia:

Atzo ezagutu nuen
nire laguna.
Zerura pagatu nuen kotxea.
Oñatin bazkaldurik
Arantzazu gora
bertan topatu nuen
fraile buru motza.
Atzo ezagutu nuen
nire laguna.
Arantzazuren bidea
benetan luzea,
hori menderatutzen
badaki kotxeak.
*Zozoak eta
bildotsak dira
Andre dona Mariaren
lagunak.
Arantzazu! Arantzazu!*

Euskal Herriko Abesbatzen Elkartearen izenean argitaraturiko *Haur abesbatzentzat musika korala* liburuan dago Maneroren konposizio koral hau (2 ahotsetara kantatzekoa).

ARANTZAZUKO AMA BIRJINA. BERTSOAK (~1970)

Testua: Autore ezezaguna

Testu daktilografiatua (AranMusArtx, R 15)

MARIARENGAN BEZALA, JAINKO,
ixur grazia Elizan:
Jesu Kristoren salbazioa
munduan zabaldu dezan.

Zure Elizari eman eiozu
apaltasun-egarria,
Marian antzez, izan dedila
guzien zerbitzaria.

Euskal Herrira ixuri, arren,
gaur Mariaren Semea:
jarri dezala egi, bake ta
batasunaren legea.

Zu, Mariaren bidez, gugana
etorri zinan bezala,
Bere bitartez, denok Zugana
beti joan gaitezela.

Zuzenean ez dira Arantzazuko Andre Mariari buruzko bertsoak; baina “Arantzazuko Ama Birjina. Bertsoak” titulu pean dago bilduta sortaren hainbat kopia; zera adierazten du horrek: Garairen batean koruak-edo erabiltzen zituela bertsook, Arantzazuko A.M.-rentzakotzat hartuz.

Ez dakar inolako datarik, ez autorearen izenik; nahikoa berria da itxuraz bertso sorta. Seguruenik fraideren batek idatzia da, teologia aski goikoa darabilelako. Euskara aldetik, berriz, batua eta gipuzkera batean dabilta. Eta ortografiaren aldetik euskara batukoa osorik bereganatu gabe dauka autoreak. Horregatik 1970 ingurukotzat jo dut bertso sorta.

SALBATORE MITXELENA

Salbatore Mitxelenak (1919-1965) kantatzeko idatzi zuen gehienbat bere *Arantzazu. Euskal Poema* (1949), zati askotarako herri-doinu ezagunak iradokiz (8 doinu, liburuan barna) edota bildu eta moldaturik transkribatuz (15 doinu, AEP-2, 247-251. or.); azken hauetako batzuk lehenagotik ere argitaratuak zituen *Arantzazu* aldizkarian eta sei behintzat *Ogei Kanta Arantzazuko* (OKA) liburuxkarako ere aukeratu zituen. Horietako doinu eta bertsoak, eta musikatzeko berak idatzitako beste zenbait olerki ere inspirazio-iturri oparoak izan dira beste hainbat musikari eta harmonizatzailerentzat ere.

Arantzazuko Abestien Bilduma-n (AAB-n) horien denen partiturak jasota daude, testu eta guzti; hona, berriz, ez ditut horien guztien abestitestuak ekarri, *Arantzazu. Euskal Poema* (AEP) ia osorik jaso beharko genukeelako. OKA-rako aukeratutako doinuen testuak edota beste nonbait Mitxelenaren olerkien gain landutakoenak bakarrik ekarri ditut: zazpi azken hauetakoak eta OKA-ko hogeiak, batzuetan beste musikari hainbatek ere baliaturikoak.

Aipaturiko AEP eta OKA obrak etengabe agertuko zaizkigu, beraz, atal honetan. AEP-ren bigarren edizioa egin zuten 1984an (Salbatore Mitxelena, *Idazlan guztiak*, II tomoa, 1984, 1-252 or.); era berean OKA-k ere beste argitalpenik izan du (1969koa, adibidez, eta 1984an beste idatzi guztiekin batera). Kontrakorik ezean, AEP-ren 1984ko edizioa (AEP-2) aipatuko dut hemen, eta OKA-ren 1969koa (OKA-1969).

ZAZPI AHIZPATXO (1949)

Testua: **Salbatore Mitxelena**; Autore ezezaguna

Doinua: **Herri-doinua**

Eskuzko partitura (AranMusArtx, D 35)

– ik. AAB: 250 –

- 1 ZAZPI AHIZPATXO DIRA EUSKALDUN BIRJINAK,
zein baino zein beltxaran, zein baino zein pinak.
Hartu bitza sei ahizpen (seiren) eskuminak,
danetan gazteenak, danetan txikinak!
- 2 Gure Iñigo Santua begira zerutik,
zure euskaldun jendea zugana hurbildurik,
bere negar-malkoak zugan gurtu [*sic*] nahirik,
ez zaitu behin e' ahaztuko, ez zure Euskal Herrik.⁸⁶
- 3 Badu Euskal Herriak bihotzan sarturik,
berak atera ezina arantza aspalditik;
erne zaiozu, Iñigo, erne bai zerutik,
ta zure eusko odolari ez uka errukirik.

Arantzazuko Musika Artxihoan bada partitura txiki bat, paper-puska soltean eskuz idatzia, “Zazpi aizpatxo” titulua duena (AranMusArtx, D 35). Norbaitek Mitxelenaren kantaren lehen ahapaldi horri OKA-koaz bestelako herri-doinua egokitu zion, J. I. Ibarbiaren *Arantzazukoak* sortako titulu bereko 17.a kantarena bera (ik. AAB: 150), baina ahots bakarrean.

Testu aldetik, ordea, ezberdinak dira biak, lehen ahapaldia berbera den arren. Izan ere, norbaitek beste bi ahapaldiok gaineratu zizkion, San Ignazio Loiolakoari otoitz moduan. Horrela Arantzazuko Andre Mariari beste, haren erromes ezagunenari eskainita dagoela esan daiteke kanta. Estilo eta idazkerari begiratuta, esan ahal dugu bi ahapaldiok ez direla S. Mitxelenak idatzitakoak.

⁸⁶ Partituran honetara dago idatzita: “ez zaitu beine aztuko ez zue Euskalerrrik”.

ARANTZAZUKO KANTA

Ave de Aránzazu / Ave Arantzazukoa (1949)

Testua: **Salbatore Mitxelena**

Salbatore Mitxelena, *Idazlan guztiak-II* (Ed.: Karmelo Iturria eta Jose A. Gandarias), Oñati: Editorial Franciscana Aránzazu, 1984, 610. or.

Musika: **Joan Jose Ndad. Garmendia**

Joan Jose Ndad. Garmendia, *Ave de Aránzazu*, Tolosa: Graf. Laborde, 1949

– AAB: 071, 364 –

1 MARIARENTZAKO
gure txaloak,
gure kantak eta
gure errezoak.

AVE, AVE, AVE, MARIA
AVE, AVE, AVE, MARIA.

2 Kalbariotikan
guzion Ama,
Aloñatik degu
euskaldunena.

AVE, AVE...

3 Arantzazun zaude
gure Amatzat,
Euskal Herri dana
hartu semetzat.

AVE, AVE...

4 Arantzazu mendi
graziz betea,
hortik gora dago
zeru-bidea.

AVE, AVE...

5 Erdian zaitugun
lau probintziak
zugana dauzkagu
bihotz-begiak.

AVE, AVE...

Dirudienez, S. Mitxelenak bereziki Joan Jose Ndad. Garmendia musika-konposatzailearentzat idatzi zuen zuzenean olerkia. Mitxelenaren idazlan guztien editoreek haren *Ogei Kanta Arantzazuko* liburuko abestien ondoren sartu zuten olerki hau, “Arantzazuko kanta” tituluarekin; eta honako oinoharra erantsi zioten: “Arantzazuko kanta hau 1949garren urtean egin zuen Salvatore Mitxelenak, bere «Arantzazu: Euskal sinismenaren poema» argitaratua izan zen urtean, hain zuzen. Eta Aita Juan Jose Natibidad Garmendia zenak jarri zion doinua, harrezkeroztik hainbat eta hainbat urtetan Arantzazun abestua izan dena. Aita Garmendiak berak eskatu zion Mitxelenari bertso hauek egitea”.

Urte berean argitaratu zuen Garmendiak bere partitura (5 ahots eta organoa), “Ave de Aránzazu” tituluarekin eta abesti-testu osoarekin (AAB: 071). Zarautzen bizi zen orduan konposatzailea eta emakumeen “Cantoras Antonianas de Zarauz” korua zuzentzen zuen. Beraiei eskaini zien pieza. Euskarazko testuarekin batera gaztelaniazkoa ere badakar, Angel Villaronga-k idatzia, “Cantad a María” hasten dena.

M. Idoiak badu Garmendiaren kantaren eskuzko kopia (*Arantzazuko Amari*, 8. kanta, 13 or.): Euskarazko testua bakarrik, eta bigarren estrofa kenduta; Idoiak berak badu sorta berean beste kanta bat, berak sortua eta “Ave de Aránzazu (o de Begoña)” titulua daramana, “Zuregana gatoz” hasten dena (9. kanta) (AAB: 119). Liburu honetan bertan ikus daiteke horren berri zehatzagorik.

Arantzazuko korua sortan 8. kanta da hau, “Arantzazuko «Ave»” titulua-ekin, eta laugarren ahapaldia kenduta –organo-laguntzarik ez du–.

HERRIARENA ALA PRAILEENA? (1949)

Testua: **Salbatore Mitxelena**

AEP-2, 97-98 or.

Musika: **Ignazio Omaetxebarria** (“Amaitu degu Meza santua”)

Arantzazuko korua, IV. Maria, 15. kanta

– AAB: 147 –

- 1 “EZ DA ARANTZAZU –ZION JENDEAK–,
ez da *lehenik* praileena;
herriarena *lehendanik* eta
herri-izenean haiena». *Andre*maritan eska ohi zuten:
«Betoz giltz hoiek gugana,
herriak baitu aurrenik hemen
eskubiderik gehiena».
- 2 *Andre*maritan urterik urte
prailetako jatetxean
kofradikoak bazkaltzen zuten
herriaren izenean.
Horretarako komentu-giltza
eskatu hara sartzean,
Arantzazuko etxe-nausiak
zirela agiri *nahiean*.
- 3 Prozesioan etorri *ohi* zen
bide betean jendea.
Urte guztiko meza haundiena,
ta hurrengo banketea.
Ezker eskuan lizar-arbazta,
gora asaldatuz bestea,
Konde ta kondekumeen kontra
mintza *ohi* zen alkatea:
- 4 – “Aitunen seme kofraditarrak:
oroitu gaurko eguna,

Kondeagandik libra ginela
hemen ospatzen duguna.
Herri-kontrako sasi-jauntxorik
ez bedi azaldu hona!
Bazkari hontan ospa dezala
Oñatik askatasuna”.

- 5 Etxerakoan, eginez gero
urtean *be*hingo otorontza [*sic*],
jaun alkateak Guardianari:
– “Hartu Asistarrok, giltza.
Zuen eskutan ipintzen degu
etxe honen zaindaritza”.
...T'ala, zaingoan frantziskotarrak
herriak *na*hita dabilta.

S. Mitxelenaren *Poema*-ko “Ermitagintza” kapituluko ataletako bat (AEP-2, 97-98 or.) aukeratu zuen hemen musikariak, Ignazio Omaetxebarriaren doinuetako bati egokituz. Beraren *Lagunarteko Meza*-ko (Editorial Franciscana Aránzazu, 1953) kantetako baten doinua da hori: “Amaitu degu meza santua”. Beharbada beste nonbaitetik jaso zuen Omaetxebarriak doinua bera.

Mitxelenak berak ez zion bere *Poema*-ren atal honi doinurik jarri, ez besterenik esleitu. Bi ahotsetara dago eratuta Arantzazuko kanta hau.

[ERMITATXO BAT] (1949)

Testua: **Salbatore Mitxelena**

AEP-2, 137-138 eta 140 or.

Doinua: **Herri-doinua** (Mitxelenak moldatua)

Arantzazukoak, 22. kanta, 18. or.

AEP-2, 8. kanta, 249. or. // – AAB: 198 –

- 1 ERMITATXO BAT EIDAZU ETA
nerea izango zera zu.
Zure eskaria, zure eskeinia
gaur gauetz zertu *nahi* degu.
Gau-emaileak hura lortzera
penitentziz gatozkizu.
Asma dezagun ermitagintzan,
Ama, lagun egiguzu!
- 2 Damu dizugu hoben egina,
damu degu pekatua.
Barka zaiguzu Ama on horrek;
barka, Gurutziltzatua.
Begira hemen zuen herria
*a/*huspez belaunikatua.
Atozte, lagun, osa dezagun
zuen Pasio santua.

Kanta hau honetara eratua J. M. Ibarbiaren *Arantzazukoak* eskuzko kanta sortan aurkitu dut. Daitekeena da jatorriz S. Mitxelenak berak paratua izatea, baina ez zuen OKA liburuxkan sartu, agian bertako 5. kantak, “Ermitatxoa eidazu...” izenekoak darabilen gaiaren oso hurbilekoa duelako lehen ahapaldian –bigarrenekoa guztiz bestelakoa da–.

Dena dela, Mitxelenaren AEP-ko “Gau-bijilia” kapituluko bi ahapaldi horiek aukeratuta, idazleak berak iradokitutako doinua (AEP-2, 8 doinua, 249. or.) ipini zion *Arantzazukoak* sortaren paratzaileak.

Bi ahapaldien gai hain ezberdinengatik oso bitxia da testu hau, horrela batean hartuta; baina bilduma honetan sartu nahi izan dut, bertako bi ahapaldiak AEP-ko atal berekoak direnez, eta *Arantzazukoak* sortan batera jasoak.

OÑATIARRAK [ERRODRIGOKIN] (1949?)

Testua: Salvatore Mitxelena

Matzelino Idoiaga, *Cantos religiosos*, II. t., 68. kanta

Doinua: Herri-doinua, moldatua (OKA-ko “Ardi Txuriak” kanta)

Jose Maria Ibarbia, *Arantzazukoak*, 9. zenb., 5-6 or.

Organoko laguntza: Martzelino Idoiaga

– AAB: 121, 242 –

- 1 OÑATIARRAK ERRODRIGOKIN
abia ziran bidari,
bide osoan izar eder bat
zijoakien gidari;
lau ordu luze jarrai zioten
izar mirarizkoari,
eta hara halakoan nun takatzen dan
arantz baten gain ñirñari.
- 2 Hantxe zegoan Jesus haurrakin
agertutako irudia,
arantzan gora arantza gabe⁸⁷
zeruetatik jetxia;
belaunikatu ziradenean
agurtzeko miraria,
Birjina berak hitz egin zien
ta azaldu borondatea.
- 3 Euskaldun seme ene maitea,
ermitatxo bat eidazu,
ermitaxo bat eidazu eta
nerea izango zera zu.
Euskaldun seme on danak hemen
izango dute ostatu,

⁸⁷ Bi partituretan “arantzan gabe” dago idatzita; “arantza gabe” behar du.

izango dute ostatu eta
Euskal Meza nun opaldu.

Abesti hau, testu eta doinu, Salbatore Mitxelenak osatua da seguruenik. Lehen estofaren aldaera Mitxelenaren *Poemako* “Euria” kapituluan dago (AEP-2, 58. or.); bigarrena eta hirugarrena, berriz, Mitxelenak berak sortu zituen, zalantzarik gabe, kanta osatze aldera; horietako ideiak behin baino gehiagotan ageri dira Mitxelenaren AEP-n. Dena dela, Idoiagak Mitxelenari egotzi zion testu osoa. 1949-1952ko Arantzazuko Teologi ikasleen giro literario-musikal hartan zebiltzan Mitxelenaren kanta asko; horietakoa da seguruenik hemengo hau ere. Batzuk gero OKA kanta-liburuxkan sartuko zituen Mitxelenak berak; beste batzuk ez. Hemengo hau, adibidez, kanpoan geratu zen, baina honen doinu bera ipini zion OKA-ko “Ardi txuriak” abestiari (AAB, 215).

Dena dela, Martzelino Idoiagak bere *Cantos Religiosos* bilduman (II. t., 68. kanta) jaso zuen, hiru bertsoekin, eta organoko laguntza gaineratuz. J. M. Ibarbiak, bere aldetik, *Arantzazukoak* sortan sartu zuen, lehen eta bigarren bertsoekin bakarrik.

KRISTAU ANIMAK (1949)

Testua: Salvatore Mitxelena

AEP-2, 72-73 or.

Doinua: A. Donostia: “Artzain gaztearen oihuak”

Arantzazukoak, 18. kanta. // – AAB, 251 –

- 1 KRISTAU ANIMAK GORA DU LEGE;
errekatoak gainbehera...
Euskaldun prankok igo behar du
galtzara hontan aurrera,
Birjina Amari eskerrak eman
ta berriak eskatzera!
Grazia pranko bai jetxiko 're
errekatoaz batera!

- 2 Ez da bazterrik Euskal Herrian
ez dunik honako berri.
Nonahitik datoz euskal semeak
Aloñaren gerriz gerri.
Zazpi erkiok anai gerantetz
ez galde beste ezerri:
Arantzazuko bideak daki
herri bat dala Euskal Herri!

Arantzazuko Musika Artxiboko *Arantzazukoak* kanta sortako 18. abestia da hemengo hau. Garbi dago, partiturako hitzak eta Mitxelenaren *Poema*-ko “Pakea” kapituluko bi ahapaldi (72-73 or.) testu berbera direla. Baina partituran badira aldaera adierazgarri batzuk, uste izateko moduan, konposatzaileak ez zituela liburutik zuzenean jaso, edota AEP baino lehenagokoak direla partiturako ahapaldiak, eta gero Mitxelenak zerbait aldatu egin zituela liburuan jasotzean. Dena dela, partiturako testuan bestelako transkripzio-oker narbarmenak ere badira, kopia trakets bihurtzen dutenak. Horregatik AEP-ko testua ekarri dut zuzenean hona.

Arantzazukoak sortan ez dago doinuaren autore indikaziorik; baina AEP-n idatzita dago zein doinu erabili kanta horrentzat (ik. 65. or.).

ZERUAK NON NAHI DUN... HANTXE! (1949)

Testua: **Salbatore Mitxelena** (Pello Zabala)

AEP-2, 82-84 or.

Musika: **Pello Zabala**

Arantzazuko korua, IV: Maria, 12. or.

– AAB: 173 –

- 1 MENDI ANAIEN GAINETIK DAGO
Aizkorri guztien buru,
lau probintzitan zerra luzeak,
erroak ezartzen ditu.
Gutxik zekiten haren altzoan
bazela antzina Arantzazu.
Gaur egun Ama han dugunetik,
denok bedeinkatzen dugu.
- 2 Hantxe eliza jaso behar zen,
amildegi hartan kako,
erdi aidean, erdi zintzilik,
haitz zankar batean zalko.
Kosta behar zun lantegi hura [*sic*]
neke ta izerdi pranko,
hitz emandako elizagintza
amaituta ikus orduko.
- 23 Denek zekiten huraxe zela
Amaren borondatea.
Ez zen besterik behar, lanera
jartzeko euskal jendea.
Batak besoak eskaintzen zitun,
besteak idi parean.
Harkaitz gailenak zailak baziren
zailago euskal fedea!
- 4 Erraztasuna utzita alde bat,
goiari gauzkion adi.

Ez guk, zeruak non *na*hi dun, hantxe!
gure egitekoa bedi.
Euskal fedea eliza hontantxe
izango du bere irudi,
haize gaiztoak botako ez dun
harkaitz gogorrean zuti.

Salbatore Mitxelenak AEP liburutik hartuta dago kanta honen testua.
“Ermitagintza” kapituluko II. atalak sei bertso ditu; horko aurrena eta azken
hirurak aukeratu zituen Pellok, euskara batuan idatzi eta doinua ipini.

ERRODRIGOTXO BALTZATEGIKO (1) (1949-1952)

Testua: **Salbatore Mitxelena; Jose A. Gandarias (?)**

AEP-2, 139 +143

Doinua: **Herri-doinua** (Mitxelenak moldatua)

AEP-2, 248, 8. doinua

Organoko laguntza: **Jose Antonio Gandarias (?)**

– AAB: 233 –

- 1 ERRODRIGOTXO BALTZATEGIKO
ermitatxo bat eidazu,
ermitatxo bat eidazu eta
nerea izango zera zu.

- 2 Nik zainduko 'tut zure ardiak
belate garbi batean,
belate garbi batean eta,
elorri honen aldean.

- 3 Nik heriotza hartu behar det
Kalbarioko mendian.
Kalbarioko mendian eta,
gurutze gogor batean.

4. Negarrez dauzkat
Samin garratzak le^herturik!
Banoakizu, o Euskal Herri,
banoakizu mindurik.

- 5 Ibar pozgarri, mendi jatorrak,
agur baserri-kabia!
Nere bihotza hemen utzirik,
negarrez noa, maitia!

Kanta honen lehen hiru ahapaldiak Mitxelenaren *Arantzazu. Euskal Poema*-ko “Gau-bijilia” kapitulutik hartuta daude. Aktore ezberdinek hartzen dute parte gaubeiletan –“gau-bijilietan”, Mitxelenaren hitza erabiliz–, beren kantuz, eta txandakatuz: bakarlariak, “gau-emaleek”, denek. Jasotako ahapaldiak gau-emaleentzakoak dira; honako orrialdeetan daude urrenez urren: 139, 139, 143.

Azken bi ahapaldiak ez ditut ez Mitxelenaren *Poema*-n ez beste inon argitaratuta aurkitu; partituraren azkenean daude eskuz idatzita. Uste izatekoa da, Jose Antonio Gandariasek berak gehituak direla, Mitxelenaren hurbileko, adiskide eta miresle izateaz gain, bere aldetik ere aski trebea zelako musikan eta literaturan. Bertsoen neurrian aurrekoenari atxiki zitzaion; gaiaren aldetik, ordea, lehen hiru ahapaldietatik aldendu egiten dira azken biak.

Kantaren doinua ere gau-emaleen ahapaldietarako dago pentsatuta; liburu berean emandako doinu-bildumako 8.a da (AEP-2, 249. or.). Norbaitek organoko laguntza gaineratu zion. Eta partitura osoa Jose Antonio Gandariasen artxiboan agertua da; zalantzarik gabe, berak kopiatua da. Baina ez dakar harmonizatzailearen izenik. Gandariasek berak eginga ote? Ala Martzelino Idoiagak, adibidez, horrelako besterik ere konposatu baitzuen? Baina Arantzazuko Musika Artxiboan ez zegoen partitura hau, berriki bertaratu arte.

ERRODRIGOTXO BALTZATEGIKO (2) (1949-1952)

Testua: **Salbatore Mitxelena**

OKA, 6-7 or.

Doinua: **Xenpelar:** “Berriotxoarena” (Mitxelenak moldatua)

OKA-1969, 1. kanta, 6. or. // – AAB: 213, 239, 256, 327 –

- 1 ERRODRIGOTXO BALTZATEGIKO⁸⁸
zori oneko artzaia:
hik entzun huan, *lehendabiziko*,
Zeru-deiaren kanpaia.
- 2 Zori oneko kanpaia eta
zori hobeko artzaia!
Bien artean zabal ziguten
Arantzazuko doaia.
- 3 Berez ari zan jo ta jo deika,
jo ta jo deika kanpaia,
inork eragin gabe, azalduz
Ama baten ongina*hia*.
- 4 Zer zitekean urreratzean
Errodrigotxo ernaia,
belaunikatuz han agertu zun
euskal minen sendagaia.
- 5 Ama Birjina arantzan gora
zabalduz zeru-dirdaia,
Jesus Haurtxoa besoan zula
ta aldamenean kanpaia.
- 6 Zori oneko kanpaia eta
zori hobeko artzaia!
Zori onena zuk, Euskal Herri:
Badator zure Garaia!

⁸⁸ AEP-n (9. or.) “Baltzategi'ko Errodrigotxo” dago idatzita.

Testu hau bere *Poema*-ren hasierako “Zeru-deia” kanta moldatuz eratu zuen (ik. 9-11 or.). Bere horretan maiz kantatu izan dute Arantzazun.

Jose Maria Ibarbiak kantaren kopia egin zuen (*Arantzazukoak*, 6. zenb., 3-4 or.), “Baltzategiko” izenarekin; doinua bakarrik moldatu zuen zertxobait. Testuan, OKA-ko lehen bi ahapaldiak eta 6.a aukeratu zituen, baina aldaera nabarmenekin, batez ere lehen ahapaldian: “Baltzategiko Errodrigotxo / zorrioneko artzaia / zuk entzun zendun lenengo aldiz / zeru deiezko kanpaia”. AEP-ko testutik hurbilagoa da hori, OKA-kotik baino. Badirudi Mitxelenak berak, bere OKA liburuxka lantzen ari zelarik, erabili zuela tarteko aldaera hori.

Martzelino Idoiagak organoko laguntza jarri zion (ik. OKA-Id, 1. zenb.; AAB: 256).

Kanta honen harmonizazioa, Felix Ibarrondok egina (1963), Arantzazuko koruak grabatu zuen lehenbizikoz Jose Iturriaren zuzendaritza pean (1963). 1997an berriro grabatu zuten CDan, Iñaki Beristainek zuzenduta; OKA-ko kantari beste bi ahapaldi hauek gaineratu zizkion Beristainek, sarrera gisa, S. Mitxelenaren *Poema*-tik hartuta (AEP-2, 7-9 or.):

Kanpanila txiki bat
alboan bazuan,
inork behar gabe
soinu jotzen zuan:

Talan..., talan...,
Aloñaren maldan,
antzina zaharraren
altzo-altzotikan.
Talan..., talan....
Aloñaren maldan.

UXO MANDATARIA (1947-1952)

Testua: Salbatore Mitxelena

AEP-2, 47-48 or. (OKA-1969, 9. or.)

Doimua: Herri-doinua, Mitxelenak moldatua
AEP-2, 248. or. (ik. OKA-1969, 2. kanta, 8-9 or.)

– AAB: 156, 194, 214, 241, 257 –

- 1 – UXO MANDATARIA:
nondik zatoz, nondik?
– Nondikan natorkizun?
Zeru-goit bertatik,
zuri hestura hortan
laguntzeagatik
ta eraman zaitzadan
Zerura zuzenik.
- 2 – *Uxo mandataria:*
ez det nahi besterik:
atera nazazula
hestura hontatik.
Arren egizu, bada,
hainbeste nigatik:
eraman nazazula
Zerura zuzenik.
- 3 – *Ni aurretik naizela*
hatozkit atzetik.
Zerurako bidexka
ondotxo dakit nik.
Mendi santu batera
joko degu lehenik,
handik hegatutzeko
Zerura zuzenik
- 4 – Ai uxo gidaria:
alperrik, alperrik.

Zu hegan zoazela
ezin jarraitu nik.
Ez didazu emango
beste gidaririk,⁸⁹
Mendi santu hortara
naramakeanik,
handixek igotzeko
Zerura zuzenik?

5 – Nun dagon Mendi hori
bada dakianik.
Hara Errodrigotxo
gainbehera Aloñatik.
Hartxek erakutsiko
neronen partetik
nondik igo zindezken
Zerura zuzenik.⁹⁰

AEP-tik jaso dut abesti-testu hau zuzenean. Lehenago *Arantzazu* aldizkarian argitaratua zuen (XXVII, 1947, 279. zenb., 68. or.), doinu eta guzti, baina 2. eta 3. estrofa gabe, geroago OKA-n bezala –letra etzanez adierazi ditut bi horiek–. Honako aurkezpen-hitzak idatzi zituen orduan: “Arantzazura zetorren erromesen bat galtzen bazan, uxu bat agertzen omen zitzaion bidea erakustera...”. Bestelako aldaketaren batzuk ere egin zituen aldizkariko azken bi ahapaldietan (hemengo 4. eta 5.ean), testua AEP liburura pasatzean, eta gero OKA-ra. Adibidez, honetara dago aldizkarian hemengo 5. ahapaldiaren bigarren partea: “Arek erakutsiko / neronen partetik / nondik igo zindezken / Zerura zuzenik”.

Kanta hau ez da zuzenean Arantzazuri buruzkoa; baina tradizioaren arabera, Arantzazuko erromesek ere kantatzen zuten (AEP-2, 45. or.) eta zuzenean Arantzazuri buruz ere kantatzen zuten Lesakan behintzat (ik. AEP-2, 47. orrialdeko oin-oharra):

Maitia, goazemazu Arantzazu'ra fit,
zu aurrean eta ni narraikizula ondotik.
Usotxua, egizu ainbeste nigatik;
bestela joango naiz laixter mundutik.

⁸⁹ Puntu hau ez dago OKA-n.

⁹⁰ Azken bi puntuok honetara daude OKA-n: “Arek agertutako / Amaren eskutik / igotzen da ederki / Zerura zuzenik”.

Mitxelenak ez du doinuaren jatorririk ematen; herri-kanta da. Bertsolaritzaren datu-baseak⁹¹ doinuaren biltzailatzat ematen du Mitxelena. *Arantzazu* aldizkarian bi ahotsetara moldatu zuen; AEP-2n (4. doinua, 248 or.) ahots bakarrera eman zuen. OKA-n ere bi ahotsetara argitaratu zuen, aldizkarikoa zerbait birmoldatuz. Ondorengo harmonizatzaileak OKA-ko aldaeran oinarritu ziren.

Estanislao Sodupe jarri zuen kanta hau 4 ahotsetara (AAB: 156) –horixe grabatu zuen 1965ean *Arantzazuko* koruak–. Martzelino Idoiagak organoko laguntza ipini zion (ik. OKA/Id, 2. kanta; AAB: 257).

Jose Maria Ibarbiak, kanta honen kopia –kopia hutsa– bere bilduman jasotzeaz gain (*Arantzazukoak*, 8. kanta, 5. or.), bestelako forma ere eman zion doinuari, “Maite zaitut” izen ezustekoko kanta sortuz (*Arantzazukoak*, 21. kanta, 17. or.). Bertan jaso zituen estrofa laburragoak dira, ordea –oin bana falta zaie, batean azkenekoa eta bestean aurrenekoa–; ez AEP-n eta ez bestelako iturrietan ageri dira beren horretan, baina Mitxelenaren kantaren lehen hiru ahapaldietan aurki daitezke hemengo ideiak eta esamoldeak. Hone-tara daude *Arantzazukoak* sortako partituran:

– Uxo mandataria
nondik zatoz nondik?
– Nondikan natorkizun?
Zeru goietatik,
zuri hestura hortan
laguntzeagatik.

– Zu hegan zoazela
ezin jarraitu nik;
mendi santu batera
heldu nahi nuke nik,
handik hegatzeko
Zerura zuzenik.

Kantaren aldaera honek –testu eta doinu– galderak sortzen ditu. Beste aldaera ezagunaren *Arantzazu* aldizkariko edizioa baino (1947) lehenagoko fasekoa dirudi. Baina orduan nolatan dago *Arantzazukoak* kanta sortan, hori 1950-1951 urte ingurukotzat jotzekoa baldin bada? Fase zaharragoko kantaren testua aukeratu zuen, agian konturatu gabe fase berriagokoa ere bertan zuela, titulu ezberdinarekin.

⁹¹ <http://bdb.bertsozale.com/es/web/doinutegia/view/uso-mandataria>

ARDI TXURIAK (1949-1952)

Testua: Salvatore Mitxelena

OKA-1969, 10-11 or.

Doinua: Herri-doinua (Mitxelenak moldatua)

OKA-1969, 3. kanta, 10. or. // – AAB: 178, 215, 243, 258 –

- 1 GORAGO ETA NUN GOXOAGO,
nun goxoago larrea,
egunero ta are gorago
ihesten zan artaldea.
Errodrigotxok, gaztea izanik,
gaztea eta trebea,
ardi haietxek gauero biltzen
ez zun makala nekea.
- 2 Zertara, baina, ardi txuriak,
zoazte gora ta gora,
Uribarriko belarrak baino
hobe ustetan inora?
Galdetu *ohi* zun Errodrigotxok
ezin asmatuz galdea.
Ez baitzekian Aloñan gora
ze larre zegon gordea.
- 3 Barruak, aldiz, eskatzen zion:
Utzi ardiak joaten,
Aloñan gora Aloñan *behera*
nahitara bazka ditezen.
Ardi txuriak berak dakite
larre goxoa non duten.
Ta ardi txurien atzetik junda,
miraria arki zuen!
- 4 Oi udaberriz Aloña maldan
elorriaren lorea!

Aloñan gora Aloñan behera
 dago zerutar larrea.
 Arantzazuko mendian baino
 nun arki bazka hobea?
 Elorriaren loretan Lore,
 Birjina errugabea!

“Ardi txuriak larre goxora” olerkia (ik. AEP-2, 23-28 or.) guztiz birmoldatu eta laburtu egin zuen S. Mitxelenak OKA-ko kanta bihurtzeko. Herri-doinua aukeratu eta moldatu zuen bere bertsoentzat.

J. M. Ibarbiak (*Arantzazukoak*, 10. kanta) bestelako doinua jarri zion abestiari, Mixelenaren estrofa ere bere erara aukeratu eta moldatuz. 1965an F. Ibarrondok harmonizatu zuen –4 ahots– (AAB: 178), eta urte berean grabatu zuen Arantzazuko koruak. Martzelino Idoiagak organoko laguntza erantsi zion (OKA/Id, 3. kanta; AAB: 258), OKA-ko lehen estrofa aukeratuta.

1997an egindako grabazio berriak (*Arantzazu. Ameskabi, otoizleku* CDa) berreskuratu egin zuen AEP-ko jatorrizko poema (AEP-2, 25-28 or.), bertako ahapaldi gehienak jasoz –batzuk birmoldatuz–, OKA-ko doinuari egokituz, eta tarteko zati batzuk errezitatuz. Hona hemen koruak abesturiko estrofa, libretoan eguneratutako ortografian eta ebakeran:

Oi udaberriz Aloña maldan elorriaren lorea!
 Min du errekek utzi beharra halako txoko maitea.
 Arantzazuko mendian baino non aurki bazka hobea?
 Zorionsua, txoko hartara iristen den artaldea!

Hemen baino han, gorago eta non goxoago larrea,
 egunero ta gorago dabil Errodrigon artaldea.
 Errodrigotxok, gaztea izanik, gaztea eta trebea,
 ardi galduak gauero biltzen badu halare nekea.

Uribarriko ardi txuriak: utzi beheko lainopea.
 Aloñan gora, Aloñan behera dago zerutar larrea.
 Ez beldur izan harkaitz arteko basapiztien herpea.
 Helduko da bai zuen atzetik Errodrigotxo ernea...

Aloñan gora Aloñan behera, pozik euskal artaldea.
 Artzain ta artalde, Euskal Herriak asmatu digu bidea!
 Oi udaberriz Aloña maldan elorriaren lorea!
 Elorriaren loretan Lore, Birjina errugabea!

EGUNSENTIA (1949)

E(G)UZKIA JEIKITZERAKOAN

Testua: Salvatore Mitxelena

OKA-1969, 13. or.

Doinua: Herri-doinua (Mitxelenak moldatua)

OKA-1969, 4. kanta, 12. or. // – AAB: 128, 216, 259 –

- 1 E(G)UZKIA JEIKITZERAKOAN
dizdiratzen da zerugorria,
zerugorritik ederrena,
Haurtxoarekin Andre Maria.
- 2 Oi elorriko
egun-urratze,
bostehun urteko zolia!
- 3 Jesus degu
eguzkia;
Zu zaitugu
egunsentia.
- 4 Zuk dakartzu
poz danen argia,
ilunen uxagarria,
Arantzazuko Maria!

Badirudi bere *Ogei kanta Arantzazuko* libururako idatzi zuela S. Mitxelenak olerki polit hau, eta herri-doinua egokitu, berak moldatua; haren *Poema*-n ez da ageri testu hau, eta beste inon ere ez dut aurkitu. Doinu honek ez du nonbait OKA-ko beste hainbat kantek izan duen arrakasta lortu konposatzaile eta harmonizatzaileen artean. Martzelino Idoiagak bai, organoko laguntza jarri zion (*Cantos Religiosos*, 65. kanta, 158. or.; OKA/Id, 4. kanta; AAB: 259).

Titulu berbera erabiliz, ordea, bestelako testua zuen aurrenik, hemengoaren aurreko aldaeratzat har daitekeena. Nondik dator hori, ez baitago AEP libu-

ruan ere? Zalantzarik gabe, Mitxelenarena da, eta seguruenik 1949-1950ko Arantzazuko giro musikal-literarioan bigarren forma hau zebilen hango Teologiako ikasleen artean; dirudienez, gero Mitxelenak berak aldatu egin zuen OKA liburuxkarako. Hona jatorrizko forma:

- 1 E(G)UZKIA JEIKITZERAKOAN
dizdiratzen da zerugorria;
zerugorrikerik ederrena,
Haurtxoarekin Andre Maria.
- 2 Munduan graziz
sortu zitzaigun
Jesus Haurrakin Maria.
- 3 Jesus degu
eguzkia;
Zu zaitugu
egunsentia.
- 4 Jesus degu
gure eguzkia;
Zu Haren egunsentia,
Birjin eder sortzez garbia.

ERMITATXOA EIDAZU... (1949)

Testua: Salvatore Mitxelena

OKA-1969, 5. kanta, 14. or. (ik. AEP-2, 37-41 or.)

Doinua: REA/JK, 4. doinua, 21. or. (Mitxelenak moldatua)

– AAB: 163, 217, 260; 129, 236; 198; 249 –

I

- 1 ERRODRIGOTXO JOAN ZANEAN
ardiengana mendira,
hantxe zegoan Birjina arantzan
artzaitxoari begira:
- 2 – Errodrigo txo Balatzategiko:
ermitatxoa eidazu,
ermitatxoa eidazu eta
nerea izango zera zu.
- 3 Hiru latatxo, zazpi teilatxo
hasteko asko dituzu.
Eliza *haunditzen* danean bihar
*gehi*gorik beharko du.
- 4 Nere euskal seme on danak hemen⁹²
izango dute ostatu,
izango dute ostatu eta
euskal Meza non opaldu. (AEP-2, 37. or.)

II

- 5 Errodrigo txo laxter joan zan
Oñatiako [*sic*] kalera,
elizgizonai, bertako danai
berri ona ematera.
- 6 Oñatiarrak laister jun ziran
prozesioan mendira.

⁹² M. Idoiak bere *Cantos Religiosos* bilduman (II. t., 69. kanta) beste honetara jaso zuen lerro hau: “Euskaldun seme on danak emen”.

Hantxe zegoan Birjina arantzan
seme berriai begira:

- 7 – Ene Oñati txit enetxoa:
ermitatxoa eidazu,
ermitatxoa eidazu eta
nerea izango zera zu. (AEP,-2 38. or.)

III

- 8 Harrezkeroko euskal semeak
muga batetik bestera
entzuten gatoz, kunplitzen goaz
eskari-eskeini bera:
- 9 – Ene Euskal Herri txit enetxoa:
ermitatxoa eidazu,
ermitatxoa eidazu eta
nerea izango zera zu. (AEP-2, 39. or.)

IV

- 10 Gero batean Iñigo ere
han agertu zan mendira.
Hantxe zegoan Birjina arantzan
*lehense*merari begira:
- 11 – Iñigo zaldun Loiolakoa:
ermitatxoa eidazu,
ermitatxoa eidazu eta
nerea izango zera zu.
- 12 Hiru latatxo, zazpi teilatxo
hoiek gutxitxo dituzu.
Euskal fedeak, euskal elizak
haundiagoa behar du.
- 13 Zurekin dagon Euskal Herriak
bitarteko zu *nahi* zaitu.
Horretarako egingo zaitut
Herri santu honen Santu. (AEP-2, 40-41 or.)

14 Oi Birjinaren harrezkeroko
irriparre bihozbera!
Oi euskaldunen zori haundia
kantatutzean honela!:

15 – Ermitatxoa egin dizugu.
Orain zureak gaituzu.
Zureak gera. Gurea zera.
Zureak gu. Gurea zu.

Arantzazuko baladen soinu eta doinu guztiz bereziak daramatza kanta honek: ahapaldi laburren lerrokada luzea, non Errodrigotxo artzainak egin-dako Andre Mariaren aurkikuntzak San Ignazio Loiolakoarengan eta Euskal Herriarengan jarraitzen baitu. Zenbakitu gabe eta narrazioaren fasetan multzokatuta bezala doaz ahapaldiak OKA liburuxkan. Hemen zenbakitu egin ditut, baina nolabait multzo horiek errespetatu eta nabarmenduz.

Mitxelenaren *Poema*-ko “Ermitatxo bat eidazu” kapitulutik hartuta daude kanta honetako zatirik gehienak (AEP-2, 37-41 or.); horietako batzuk, ordea, OKA-ko kanturako sortu zituen nonbait –parentesi artean daude adierazita *Poema*-ko ahapaldien erreferentziak–.

Balada-aire eta estiloa du kanta honek: horren adierazgarria da Jose Maria San Sebastian “Latxagak” halakotzat hartu izana, kantaren lehen sei ahapaldiak, hitzez hitz eta ordena zerbait aldatuta, entzun zituenean Etxarri Aranazko Artxulo baserriko Jose Maizak abestuta, eta gero argitaratu bestelako balada edo kanta zaharren artean (“Kanta zarrak Artxulo baserrian”, in: *Euskerazaintza*, LVII, 2006, 32. or.). J. M. Ibarbiak bereziki aintzakotzat hartu zuen kanta hau, bere *Arantzazukoak* sortan bi doinu ezberdinetan eman baitzigun: 3. eta 16. zenbakiak, “Errodrigotxo” tituluarekin biak. 3an OKA-ko lau ahapaldi aukeratu zituen, bestelako doinua egokituz (OKA-n “Ardi txuriak” kantari egokiturikoa), eta bere erara harmonizatuta; 16an OKA-ko beste lau ahapaldi aukeratu zituen, Gabon-kanta baten doinuari egokituz eta harmonizatuz. M. Idoiak, berriz, bere *Cánticos Religiosos* bilduman eskuz kopiatu zuen (II. t., 110. kanta, 217. or.), aipaturiko aldaera txikiarekin. OKA-ko beste kantei bezala, honi ere organoko laguntza ipini zion M. Idoiak (OKA/Id, 23. kanta; AAB: 260).

Kanta honen ahapaldi zenbait behin baino gehiagotan jaso eta argitaratu izan ditu *Arantzazu* aldizkariak (1983, 1987, 1989).

Jose Mari Arzuagak ere badu “Errodrigotxo” izeneko abestia, OKA-ko “Ermitatxoa eidazu” kantako zenbait bertsoz osatua, bertako doinuarekin.

AIDA TXURI! AIDA GORRI! (1949)

Testua: Salbatore Mitxelena

AEP-2, 79-81 or.; OKA-1969, 17. or.

Doinua: Herri-doinua (Mitxelenak moldatua)

AEP-2, 6. kanta, 248. or.; OKA-1969, 6. kanta, 16. or.

– AAB: 196, 218, 244, 261 –

- 1 AIDA TXURI! AIDA GORRI!
Itzaintzan Andra Mari.
Bera dabil karriogan,
bera, bi behi ta gurdi.
Ermitatxogintzarako
teila ohol eta guzti,
*Aida txuri! Aida gorri!,
itzaintzan Andra Mari.*
- 2 Aida txuri! Aida gorri!
Nahiz ta kondea konde,
ez diagu etsi behar
Arantzazura arte.
Kanpaiak dei ginduneko
leku hartan bertantxe,
*Aida txuri! Aida gorri!,
ermita altxa arte.*
- 3 Aida txuri! Aida gorri!
Itzaintzan Andra Mari.
Kondeak pilatutako
teila, ohol eta guzti
Oñatiatik gaberdiz
itzaintzan Andra Mari,
*Aida txuri! Aida gorri!
Arantzazura itzuli...*

- 4 Aida txuri! Aida gorri!
Itzaintzan Andra Mari.
Egunez pilatu *ahala*
teila, *ohol* eta guzti,
Urtiagainetik ere
itzaintzan Andra Mari,
Aida txuri! Aida gorri!
Arantzazura itzuli...
- 5 Aida txuri! Aida gorri!
Itzaintzan Andra Mari.
Hirugarren aldiz ere
teila, *ohol* eta guzti,
Gesaltzatik *behin* berriro
itzaintzan Andra Mari,
Aida txuri! Aida gorri!
Arantzazura itzuli...
- 6 Aida txuri! Aida gorri!
Birjinaren antzera
euskal gizaldiak ere
eliza egitera...
Lau aldiz erre eliza;
lau aldiz jaso, ostera.
Aida txuri! Aida gorri!
Ama-semeak batera!

AEP-ko “Ermitagintza” kapituluko lehen ataleko kanta da hau funtsean (6 bertso). OKA-koan 3 bertso ditu: Lehena eta azkena handik hartuta daude zuzenean; bigarrena berria da; ez da AEP-n ageri. *Arantzazuko korua* kanta sortan bigarrena kanpoan utzi zuten (ik. IV. Maria, 5. kanta).

Arantzazuko Andre Mariarentzat lehen ermita non eraikiko tirabira eta gorabeheren herri-tradizioko gaia kantatzen du hemen S. Mitxelenak (ik. J. A. Lizarralde “Manifestación de la Madre de Dios a los vascos en Aránzazu según la leyenda”, in: *Arantzazu*, I, 1921, 4. zenb., 88-90 or.). Aingeruak –edo Andre Mariak– peskizan zegoen emakumeari bota omen zion madarikazio-arena ere jasotzen du Lizarralde kanta zaharretik:

Aida txuritxo!
 Aida gorritxo!
 Begira dagon orri
 begia galdu bekixo.

Mitxelenak, ordea, alde batera utzi zuen, eta oharrean eman horren berri. Herritarrak ez baina Oñatiko kontea da Mitxelenaren *Poema*-n ermita Arantzazun eraikitzearen kontrakoa; herritarrak eta Andre Maria bat datoz lehia horretan.

Herri-doinua aukeratu zuen eta moldatu Mitxelenak AEP-n; bi ahotsetara moldatu zuen doinua OKA-n, bestelako aldaketa txikiren bat egiteaz gain. *Arantzazuko korua* sortan (IV. Maria, 5. kanta), abestiaren azken konpasa zerbait aldatuta dator.

J. M. Ibarbiak *Arantzazukoak* sortan jaso zuen kanta hau (11. zenb., 8-9 or.), lehen eta azken ahapaldiak aukeratzuz eta doinuan aldaketa txikiren batzuk eginez. M. Idoiak organoaren laguntza jarri zion (OKA/Id, 6. zenb.; AAB: 261).

1997ko *Arantzazu. Ameskabi, otoizleku* grabazioan (CD + testuen liburuxka) 8. kanta da hemengoa; zuzenean jaso zuen AEP-ko testua, ortografia eguneratuz; bestalde, honako ahapaldiok datoz, kantatzekoen artean erreztatze-koak, AEP-2 liburu beretik hartuak, eta ortografia eguneratuan (79-80 or.):

Oñatiko parrokia begiz jo zan *lehenengo*
 irudi agertuari estalpe emateko.
 Barrez hago, Kondetxoa, asmo hortan harroxko.
 Barre hori, Kondetxoa, aurki zaik itzaliko!

 Urtiagaingo muinoa, bigarren aldia hauxe,
 hauta zuten pilatzeko teila, *ohol* eta habe.
 Kondetxo horrek barre dagik, barre berriro ere?
 Bihar jakingo diagu barre hori noiz arte!

 Goratxoago, Gesaltzan pentsatu zan urrena
 hirugarren probaldia, hirugarrena azkena.
 Handik ere ihesten⁹³ bazen argiz pila zutena,
 garbi zegon non behar zen ermita hasi urrena.

⁹³ Jatorrizkoan ‘igeste’ – ‘iheste’ dago idatzita.

ZAZPI AHIZPATXO (1947-1952)

Testua: **Salbatore Mitxelena**

OKA-1969, 19. or.

Doinua: **Herri-doinua** (Mitxelenak moldatua)

OKA-1969, 7. kanta, 18. or. (ik. CPV, VIII, 621. or.).

– AAB: 155, 219, 253, 262; 126, 250 –

- 1 ZAZPI AHIZPATXO DIRA EUSKALDUN BIRJINAK,
zein baino zein beltxeran, zein baino zein pinak.
Hartu bitza sei ahizpen (seiren) eskuminak,
danetan gazteenak, danetan txikinak!
- 2 Zazpi ahizpa beltzetan Erregin zaitugu,
guzien maiteena ta guzien buru.
Hala ta guziz ere, Ama errukitsu!
Nun eta arantzan zaude?, nor eta arantzan Zu?
- 3 Erreginen Erregin, zeruaren zeru:
horrek harritzen gaitu: Nor eta arantzan Zu?
harkaitzik zakarreen artean izkutu,
(horrek harritzen ere): nun eta arantzan Zu?
- 4 Arantz horixe degu euskal kabi goxo,
lau probintzien erdi ta Aizkorriren altzo.
Gorago ta zerutik are bertanago,
zerurako bidea hortik gora dago.

Aurrenik *Arantzazu* aldizkarian argitaratu zuen kanta hau S. Mitxelenak (XXVII, 1947, 278. zenb., 40-41 or.), partitura eta guzti, honako aurkezpenarekin: “Bai, zazpi aizpatxo omen dira Euskalerriko Andre Mariak. Neroni ere ori entzuna naiz seroretxo bati...”. Hortik zuzenean ekarri zuen OKA kantaliburura; baina bitartean AEP-ko “Arantzan zu?” kapituluko (AEP-2, 31-34 or.) 21 ahapaldiko poemaren, “Agur, Arantzazuko Amandre berria” hasten denaren, barruan daude ahapaldi hauek (32-33. or.), ez ordena berean, eta laugarren ahapaldiko azken bi lerroak trukatur (ik. 32-33 or.).

Hiru doinu egokitu izan dizkiote kanta honi: AEP-ko kapituluko kanta osarentzat “Arantzazu aldean” doinua aukeratu zuen Mitxelenak (2. kanta, 247. or.); baina OKA-ko kanta laburragoarentzat R. M. Azkuek jasotako beste bat, “Bordeletik joan ginen” kantarena (DCV, 26/621 kanta, 748. or.), aukeratu zuen eta bi ahotsetara jarri bere aldetik. J. M. Ibarbiaren *Arantzazukoak* sortan kanta honen bi aldaera ageri dira, OKA-ko lehen bi ahapaldiekin biak: a) 20. kanta, OKA-ko doinu bera da, autoreak duoa erantsita, OKA-koarena ez, bestelakoa; b) 17. kanta, bestelako herri-doinuari egokitua eta bi ahotsetara jarria. M. Idoiagak ere doinu-aldaera biei ipini zien organoko laguntza: OKA-koari (OKA/Id, 7. kanta; AAB: 262) eta *Arantzazukoak* sortako 17.ari (*Arantzazuko Amari*, 14. kanta; AAB: 126). E. Sudupek, OKA-ko doinua aukeratuta, hiru ahotsetara harmonizatu zuen, Arantzazun abestu izan dutena: –Eresbilen (E/SUD-01/R-04) eta Arantzazuko Musika Artxiboan (D 19) aurki daiteke horren partitura–.

ARANTZAN ZU? (ZAZPI AHIZPATXO) (1949)

Testua: Salvatore Mitxelena

Arantzazu. Ameskabi, otoizleku, 16 kanta; ik. AEP-2, 31-34 or.)

Doinuak, txandaka: AEP-2, 2. kanta, 247. or.: “Arantzazu aldean”

// OKA-1969, 7. kanta, 18. or.: “Zazpi ahizpatxo”

– AAB: 190 –

Errezitatua

Agur, Arantzazuko Amandre berria.
Ematera natortzu ongietorria.
Bertsolaria nauzu, eskolaz urria,
halare jendearen maisu gidaria.

Kantatua

- 1a ALAIKI TA GALAIKI⁹⁴ NAHI DIZUT KOPLATU
orain zure aurrean pozak dezan leku.
Ez, bada, doinu-zaharrak beti mina aidatu.
Gaurdainoko zotinak iadanik atertu.
- 1b Erreginen erregin, zeruaren zero:
(honek harritzen gaitu): nor eta arantzan-Zu?
Harkaitzik zakarrenen artean ezkutu,
(horrek ere harritzen): non eta Arantzan-zu?⁹⁵
- 2a Zazpi ahizpatxo dira euskaldun Birjinak,
zein baino zein beltxeran, zein baino zein finak...
Hartu bitza sei ahizpen, seiren eskuminak
danetan gazteenak, danetan txikinak!
- 2b Zazpi ahizpa beltzetan erregin zaitugu,
denetan maiteena ta guztien buru.

⁹⁴ *Arantzazu. Ameskabi, otoizleku* liburuxkan ‘galanki’ dago idatzita; baina ‘galaiki’ behar duela uste dut, AEP-n horrela dagoenez.

⁹⁵ AEP: “(orrek arritzen ere) non eta Arantzan-zu?”.

Hala ta ere, baina, Ama errukitsu!
Non eta Arantzan zaude? nor eta arantzan Zu?

- 3a Zuretzat euskaldunen opari onenak,
zuretzat errezkadan mendirik gorenak,
gogokoen dituzun fraideen arrenak,
eztarri garbienen doinu gardenenak...
- 3b Zuretzat batez ere bihotz-oparia.
Gau-bijili latzetan gurendu berria,
tori Euskal Herriren arima garbia,
eguzkitan elurra ez bezain zuria...!
- 4a Lau probintzien erdi, Aizkorriren altzo,
arantza hori dugu euskal kabi goxo.⁹⁶
Gorago ta zerutik are bertanago,
“Zerurako bidea hortik gora dago”.
- 4b Gure errukiak Arantz hortan jarri zaitu.
Zurekin horko maizter guk ere nahi degu.
Arantzan-Zu? Arantzan zurekin ere gu!
Zurea ta gurea beti Arantzazu.⁹⁷
- 5a Agur, Ama. Banoa, baina ez betiko.
Arantz hortan txoko bat gorde neretzako.
Euskal bertsolariak ez zaitu *ahaztuko*.
Arantzazu goraltzen ez da azkena izango.

AEP-n 16 bertsoa sorta da; *Arantzazu. Ameskabi, otoizleku* grabazioan horietako 10 aukeratu zituzten, inoiz testu-adaketa txikiren batekin –oin-oharretan “salatu” ditut horietakoren batzuk–, eta ortografia eguneratuan idatzita.

⁹⁶ AEP-n: “Lau probintzien erdi ta Aizkorriren altzo / arantz horixe degu euskal-kabi goxo”.

⁹⁷ AEP-n: “Zurea ta gurea izan da Arantzazu”.

LORE TA IZAR (1947)

Testua: Salvatore Mitxelena

S. Mitxelena, *Arraun eta Amets*, Zarautz: Itxaropena, 1955, 103-104 or.;

S. Mitxelena, *Idazlan guztiak-I*, Arantzazu: EFA, 1977, 122-123 or.

(OKA-1969, 21. or.)

Doinua: Herri-doinua (Mitxelenak moldatua)

OKA-1969, 8. kanta, 20. or. // – AAB: 127, 179, 220, 263 –

LURREAN LORE ZINAN,

LORE GARBI LIRAIN;

ZERUAN IZAR ZERA,

IZAR ARGI ORAIN.

- 1 Ama: ni ere lore
nadila gaur hemen;
eta zeruan izar
heriotz ondoren.
- 2 Ama: guziok lore
gadila lurrean;
eta zeruan izar
Zurekin batean.
- 3 *Ama, zure usaia
zabaldu guregan,
eta zure argia
gure ilunpean.*

Arraun eta amets liburuan, “Lore ta izar” tituluarekin argitaraturiko olerki luzeagoaren zatia da hau. Bere ama hilberriari eskaini zion Mitxelenak olerkia. Arantzazuko Andre Mariari egokituta, *Arantzazu* aldizkarian argitaratu zuen aurrenekoz –3 ahapaldi– (XXVII, 1947, 278. zenb., 41. or.), doinu eta guzti, OKA-n jaso aurretik. M. Idoiagak organoko laguntza ipini zion (OKA/Id, 8. kanta; AAB: 263). F. Ibarrondok 4 ahotsetara harmonizatu zuen OKA-ko kanta, 1965ean Arantzazuko koruak grabatua. 1997an *Arantzazu. Ameskabi, otoizleku* CDan grabatzeko beste konponketa bat egin zuten –I. Beristainek?– (ik. *Arantzazuko korua*, IV. Maria, 11. kanta): musikaren moldaketa eginez, alde batetik, eta, bestetik, hirugarren estrofa gaineratuz. “Lore eta izar” du titulua partituran, baina “Lurrean lore zinen” CDan.

HEGATAN (1949)

Testua: **Salbatore Mitxelena**

OKA-1969, 22-23 or.

Doinua: **Herri-doinua**

AEP-2, 10. kanta, 250. or.; OKA-1969, 9. kanta, 22. or.

– AAB: 125, 180, 200, 221, 246, 264; 240 –

- 1 ITURRIAK BADA
kainabera nun den;
Andra Marik ere bai
gaixorik non duen.
Haietxen etxez etxe
gauero da ibiltzen,
hegatan airez aire
erriak sendatzen.
- 2 Ilargia ez bezin
ixil eta zuzen,
lo dagon gaixoari
zaio urreratzen;
bere eskuz zapi batez
izerdi hotza ken,
ta pa emanaz dio
osasuna pizten.
- 3 Ta han doa berriz ere,
berriz aldez alde,
beste gaixoengana,
danen sendagile.
Ez, baina, bakoitzari
agur egin gabe,
esanaz: “Gabon, seme,
ta beste bat arte”.

- 4 Euskal Herri osoko
elbarri ta eri,
galde beharrik gabe,
bat-bana dakizki.
Halako probintzian,
lau, beste hartan bi.
Guzien ohetara
dabil hegalari.
- 5 Fededun Euskal Herri,
egizu lo lasai.
Ez izan bildurrikan
kezkadun amesai.
Andre Mari baitabil
zure loaren zain.
Haretxen esku utzi
dana; ta lo orain.
- 6 Aingeruen kanta da
Angelus jotzean:
“Gloria zeruetan
pakea lurrean.
Birjin hegaztiaren
hego-babesean
lo dagin Herriari...
pakea lurrean”.

Bere *Poema*-ko “Ama zaindaria” izeneko kapituluaren lehen ataleko gaia baliatu zuen Mitxelenak kanta hau osatzeko (ik. AEP-2, 201-205 or.); baina, funtsean hango ahapaldiak erabilita ere, aski birmoldatu zituen OKA-ko kantarako; eta hemengo bosgarrena, adibidez, berria da, OKA-rako sorturikoa nonbait.

Martzelino Idoiagak bere *Cantos religiosos* bilduman (II. t., 64. kanta) jaso zuen abesti hau, bere aldetik organorako harmonizatuta. Hiru estrofako testua du bertan: hemengo lehen biak; hirugarrena, berriz, hemen ageri ez dena, baina AEP-en aurki daitekeena, “Gurutz-bidea” kapituluko lehen ahapaldia.

Gurutz bidea dago
Arantzazurako,
hantxe baitegu
gure euskal kalbario.
Gurutzez eta katez
hara behar da igo.
Hala zuten *ohitura*
asabak *lehenago*.

Nolatan ez dago OKA liburuxkan Mitxelenak berak jasota, eta bai Idoiagaren bilduman? Uste izatekoa da 1950-1952 urteetan Arantzazuko teologiako ikasleen eskuetan zebilela kanta hau, hirugarren ahapaldi hori eta guzti.

Doinua, berriz, *Poema*-ko atal horretarako iradokita dagoena (AEP-2, 10. kanta, 250. or.) baliatu zuen Mitxelenak OKA-rako ere. M. Idoiagak organoko laguntza gaineratu zion (OKA/Id, 9. kanta; AAB: 264). *Arantzazukoak* sortan bi alditan ageri da kanta hau, “Iturria” tituluarekin, bakoitzean doinu banarekin, eta duan kantatzeko eratuta: “Arantzazu aldean” doinuarekin (7. kanta) – OKA-ko 1. eta 4. ahapaldiak, azken hau aldaera txikitxo batekin– eta OKA-ko doinuarekin (13. kanta) –1. eta 6. ahapaldiak, azken hau aldaera txiki batekin–. Felix Ibarrondok 4 ahotsetara harmonizatu zuen doinua.

SORGINAK (1949)

Testua: Salvatore Mitxelena

OKA-1969, 24-25 or. (AEP-2, 213-215 or.)

Doinua: Herri-doinua (“Aldapeko sagarraren”)

OKA-1969, 10. kanta, 24. or.

– AAB: 211, 222, 265 –

- 1 ARRE-ARRE ZALKO-ZALKO ERRATZA GAINETAN,
akelarrera dijoaz sorginak aidetan,
hodei guzien azpitik
sasi guzien gainetik.
Txiruliruli, txiruliruli,
jentiletako denborak berriz itzuli.
- 2 Bagerala, ez gerala; mutil eta neska
nunahitik han biltzen dira egitera festa.
Mila ta bostehun sorgin
dantzari Zugarramundin.
Txiruliruli, txiruliruli.
Hango oihu, ixkanbila eta karraxi!
- 3 Dantza-sokaren erdian aker ipur-beltza;
aker ipur-beltz itxuran deabru traketsa
da hango buruzagia,
itxixo nazkagarria.
Txiruliruli, txiruliruli.
Naparruan lehengo fede garbia itzali.
- 4 Arre-arre zalko-zalko erratza gainetan,
astero ta kristau gehio ostiral gauetan
dijoaz Akelarrera,
akerra mun egitera.
Txiruliruli, txiruliruli.
Nork uxatuko ote du izarri hori?

- 5 Hiru praile zein baino zein santu ta argiak
Naparrura Arantzazutik mixiolariak
bialdu Andra Mariak,
kentzera sorginkeriak.
Txiruliruli, txiruliruli.
Andra Mari bera ere mixiolari.
- 6 Gaez argi Akelarren! Deabruak ihes.
Neska-mutil sorgin danak jarri dira a/huspez.
Nork esango ta Andra Mari
Akelarren agiri!
Txiruliruli, txiruliruli.
Bai mintza ere euskeraz ondo poliki!⁹⁸
- 7 Aldapeko sagarraren adarraren puntan
Zugarramurdi puntako puntaren puntan
txoria zegoan kantari:
– “Sorginik ez dek, Euskal Herri!;
Txiruliruli, txiruliruli.
Eskerrak Arantzazuko Zaindariari!”.

Bere Poemako “Ama zaindaria” kapituluko ataletako bat, Zugarramurdiko sorginen eta Arantzazuko fraide misiolarien kondaira kantatzen duena (ik. 113-115 or.) dakar hemen Mitxelenak. Izan ere historiak dioenez, Arantzazuko fraideak bidali zituzten Zugarramurdiko sorginei predikatzena, onbidera zitezen. Atala ia osorik, eta testu-aldaketa txiki batzurekin, jaso zuen Mitxelenak OKA kanta-liburuan; bosgarren ahapaldia, berriz, osorik aldatu zuen OKA-ko ediziorako. AEP-n bertan dago esleituta kantarentzako herri-doinua: “Aldapeko sagarraren”.

Arantzazuko fraide gazteen artean gogoz eta alai abestu ohi zuten kanta saltari hau lagunartean, baina ez musika-harmonizatzaileek eta ez Santutegiko kanta-grabatzaileek hartu zuten aintzat. M. Idoiagak bai, organoko laguntza jarri zion, OKA-ko beste abestiei bezala (OKA/Id, 10. kanta; AAB: 265) –lehen ahapaldia bakarrik, partituraren barruan–.

⁹⁸ Kondairak dio Andre Maria euskaraz mintzatu zitzaiela sorginei.

BOGA, MARINELA (1949)

Testua: Salvatore Mitxelena

OKA-1969, 26-27 or. (ik. AEP-2, 229-231 or.)

Doinua: “Boga, boga, marinela” (Mitxelenak moldatua)

OKA-1969, 11. kanta, 26. or. // – AAB: 204, 223, 266 –

- 1 BOGA MARINELA,
boga urrutira...
Bai Indietara,
bai Indietara!
Eskuetan arpoia ta soinean zira,
itxasoz jo dezagun jo Amets-herrira,
lur berririk agiri ote dan begira...
- 2 Ai urruti-mina!
gaitz senda-ezina,
baina, hala ere,
ondo atsegina.
Min izkutu horretzek beti eragina,
euskal kondaira doa itxasoz aitzina.
Egonak pozik ez du. Boga *ahalegina!*
- 3 Marinel herria
da Euskal Herria;
ta itxasoa, euskal
minen ataria...
Legazpi ta Urdanetak beren Goierria,
Okendo ta Elkanok, aldiz, Kosterrria,
itxasoz daramate euskal historia...⁹⁹
- 4 Bai ontzi lerdena
euskal Sinismena,
“Loiola-Arantzazu”

⁹⁹ AEP-n “euskal-edestia” dago idatzita.

daramala izena!
Asegabe dijoa itxaso barrena,
Andra Maria eskutik ziur ta zuzena...
Kristorekin bakarrik nahi du atsedena!

Bere *Poema*-ko “Stella maris” kapituluko lehen ataleko (AEP-2, 229-231 or.) kantaren zatia jaso zuen hemen Mitxelenak, Arantzazuren mundu zabalerako dimentsioa goraiatzeko, Euskal Herriarenarekin batera. Ataleko lehen hiru ahapaldiak daude, aldaketa txikiren batzurekin; hemengo laugarrena, ostera, berria da, eta ez dator AEP liburuan.

AEP-n bertan dago adierazita zein doinurekin abestekoa den kanta (229. or.): “Boga, boga, marinela” herri doinu hain ezaguna. Mitxelenak berak moldatuta, liburuaren atzeko partituren artean aurki daiteke (14. kanta, 251. or.). OKA liburuaren ediziorako duoa ipini zion.

M. Idoiagak organoko laguntza gaineratu zion kantari (OKA/Id, 11. partitura; AAB: 266) –lehen ahapaldia bakarrik–. *Arantzazu* aldizkariak AEP-ko kanta oso-osorik argitaratu zuen 1966ko ekaineko zenbakian.

TERRANOBA KAIETAN (1949)

Testua: Salvatore Mitxelena

OKA-1969, 28-29 or.

Doinua: Zarauzko “Joan Sebastian Elkano”
OKA-1969, 12. kanta, 28. or. // – AAB: 224, 267 –

- 1 TERRANOBA KAIETAN GURE ZAI BERREHUN
galeoi euskaldun;
ta *hizotzetan* lotuta zazpi mila lagun.
Sorterriko laguntza eraman deiegun,
aldiz adirazirik nola kunpli degun
berenez ezin duten promesa Arantzazun.

- 2 Ondarrua, Bermio, Zumaia, Lekeiti,
Getari, Donosti...
– Kosta-herrixka danak: esazu ta segi.
– Kosta-herrixka danen *ohitura* bai hori;
urtero juten gaituk bi-*hiru* mandatari,
meza ta benedita eskeintzera Amari.

- 3 Denborale-alditan Hari erregutzen
ez gaituk aspertzen.
Haren laguntza gabe bizirik nola irten!
Eska *ahala* mesede zizkiguk egiten,
miraririkan ere ez ziguk ukatzen.
Ama lagun, ekaitzak ez gaitu bildurtzen!

Bere *Poema*-ko “Stella Maris” kapituluko “Gaur lagun, bihar etsai” hasten den kantako hamaika ahapaldietatik (AEP-2, 232-236 or.) hiru aukeratu zituen OKA-rako, eta zerbait aldaturik ekarri.

AEP-n (232. or.) dioenez, doinua, “Zarauzko «Joan Sebastian Elkano» bezala”. M. Idoiagak organoko laguntza erantsi zion (OKA/Id. 12. partitura; AAB: 267) –lehen ahapaldia bakarrik dago kopiatuta horretan–.

ITXASOAN URAK HAUNDI (1949)

Testua: Salbatore Mitxelena

OKA-1969, 30-31 or. (ik. AEP-2, 219-220 or.)

Doinua: Herri-doinua (Mitxelenak moldatua)

AEP-2, 13. kanta, 251. or. (OKA-1969, 13. kanta, 30. or.)

– AAB: 165, 203, 225, 268 –

- 1 ITSASOAN URAK HAUNDI,
probatuta gaude ongi.¹⁰⁰
Goian oztina, behian urdina;
ur eta ur beti.
Sorterritikan urruti,
famili gabe aspaldi...¹⁰¹
Urrunago ta maitegoa
zaitugu, Laburdi!
- 2 Itsasoan urak gazi.
Ez dakianak ikasi.
Bakailutara bi *hilabeteko*¹⁰²
urtero goazi.
Gurekin batean *nahasi*
etorri hadi *lehenbizi*;¹⁰³
ikusiko dek hobe a dala¹⁰⁴
lehorrean bizi.
- 3 Joanaldi¹⁰⁵ bakoitzean
senarrok abiatzean,

¹⁰⁰ AEP: “Itsasoan urak andi...” / Terranobara abia adi:

¹⁰¹ AEP: “baña biotza antxe geldi...”

¹⁰² AEP: “Bakallutara Terranobara”

¹⁰³ AEP: “bi illabeteko zatozi.”

¹⁰⁴ AEP: “jakingo duzu ohea dela”

¹⁰⁵ AEP: “Txango-aldi”

han juten dira Arantzazura¹⁰⁶
andreak taldean,
bide luze ta latzean,
gure alde otoitzean...
Zeru-laguntza ondo beharra
itxas haserrean!

- 4 Udara heldu orduko
bueltan gaituzu aguro,
Terranobako urak utzita
beste urterako.
Jan eta edan, bateko;
kantu ta zantzo, besteko.
Etixerakoan pozik ez bada,
gure poza noizko?

Bere *Poema*-ko “Ama zaindaria” kapituluko “Terranobara joan-etorria” atala, lau ahapaldikoa, osorik jaso zuen OKA kanta-liburuan, testu-aldaketa txiki batzurekin, ordea, oin-oharretan seinالاتu dudanez.

Herri-doinua aukeratu zuen, eta AEP-ko partituren artean aurki daiteke, Mitxelenak berak moldatuta (13 doinua, 251. or.). Bere horretan dago jasota OKA-n ere, aldaketa txiki batekin. M. Idoiagak organorako laguntza gaineratu zion (OKA/Id, 13. partitura: AAB: 268). Manolo Urbietak harmonizatu zuen, 4 ahotsetara kantatzeko jarriz, eta bestelako moldaketak eginez –“ja, jai, ja, jai” ohiua erantsi zion, estrofa bakoitzaren azkenean, epifonema gisa–.

Arantzazuko eta Oñatiko Santa Anako koruek batean lau ahotsetako bestelako harmonizazioarekin –norena?– OKA-ko kanta osoa abestu eta grabatu zuten (*Arantzazu. Ameskabi, Otoizleku*, 10. kanta).

¹⁰⁶ AEP: “eundaka doaz Arantzazura”

ZALDIBARKO NESKATXARENA (1949)

Testua: **Salbatore Mitxelena**

AEP-2, 206-208 or. (OKA-1969, 32-33 or.)

Doinua: **Herri-doinua** (Mitxelenak moldatua)

OKA-1969, 14. kanta, 32. or.

Organo-laguntza: **Anonimoa**

– AAB: 201, 226, 269, 380 –

1 BIZKAIAN DEZU ZALDIBAR.

Zaldibar
beti negar goiz ta inular!
Zaldibarren neskatoa,
gajoa,
zazpi urtez gaitzak joa;
gaixoa,
deabruak eraso.
Birao ta lerdea ahoan;
amorru-sua kolkoan.
Beti deabruen mende.
Ta, ai ene,
sendatzerikan ez uste.
Ta *halaxe*
zazpi urte luze-luze.

2 Arantzazuko mendira begira, itxaropenak ditzira.

– “Andra Marik du sendatzen!”
Ta *hain* zuzen,
aita-amak agindu zuten
bi meza
ta Arantzazura promesa;

– “Ez geranak geralako,
Zu zerana zeralako,
Andra Mari! senda zazu
ta prestu
hirurok jungo gaituzu
erromes,
Arantzazurako bidez”.

- 3 Andra Mariren izena,
ai ene!
deabruentzat txarrena.
Entzun duten ordukoxe,
ai ene!
motroiloan danak aide...
Ta bertan
neskatoa sendatu zan
ta iritsi zun poz betea:
osasuna ta pakea.
*Harrezkero ez negarrik,
ez gaitzik,
neskatoak parre zegik.*

Zaldibar
orain parrez goiz ta inular!

Bere *Poema*-ko “Ama zaindari” kapituluko ataletako bat (206-208 or.) sartu zuen osorik hemen, zerbait birmoldatuta; hirugarren ahapaldiko hiru lerro etzanda idatzitakoak gaineratu zituen OKA-n.

Kantarentzat aukeratu eta moldatu zuen herri-doinua AEP-en bertan aurki daiteke (11. kanta, 250. or.). Bere horretan ekarri zuen OKA-ra. M. Idoiak organoko laguntza erantsi zion doinuari (AAB: 269) –lehen ahapaldia bakarrik dago bertan jasota–.

OKA-ko doinuaren gain organoko harmonizazioa idatzi zuen norbaitek (AAB, 380) –ez dut autorea ezagutzen–; kantatzeko testurik ez du partiturak, baina hemengo bigarren ahapaldiaren hasiera eman zion titulutzat: “Arantzazuko mendira”.

ALARGUNARENA (1949)

Testua: Salbatore Mitxelena

OKA-1969, 34-35 or. (*Bizi nai*, AEP-2, 283-284 or.)

Doinua: Herri-doinua (Mitxelenak moldatua)

OKA-1969, 15. kanta, 34. or.

– AAB: 152, 227, 270 –

- 1 BESTE BATEKO INULARRETAN
maite *ohi* nun itxasoa,
arraiz beteta azaldutzean
txalupak mukan lepoa.
Arrantzalea nuen senarra,
arrantzalea gajoa,
itxas gaizto *horrek* irentsi didak;
gaur diat nik gorrotoa.
- 2 Alabatxoa mendi gainetik,
aitatxo noiz itzuliko,
itxasoari begira dago
egun-argitu duneko.
Nik nola esan itoa dala,
galdu degula betiko?
Ta alabatxoa zai ta zai dago
aitatxo noiz ikusiko.
- 3 Bedeinkatzen det, o Ama ona!
zure Jesusen eskua.
Bakar-bakarrik eskatzen dizut
senarrarekin zerua,
noizbait berriro bildu gaitezen
beheko famili osua...
Ondo zaude bai noiz ikusiko,
aita-zai, alabatxoa!

S. Mitxelenak hiru “alditan”-edo zeukan bere *Arantzazu. Euskal Poema* pentsatuta; hirugarren aldiak “Bizi nai” zeraman titulua. Poema argitaratzean (1949) ezin izan zuen hori argitaratu beste biekina batera, zentsura zela eta; geroago (1955) argitaratu zuen Euskal Herritik kanpo, *Euzko-Gogoa* aldizkarian (1955, 5/12 alea, 66-75 or.). Mitxelenaren idazlan guztien argitaratzaileek zegokion lekuan ipini zuten “Bizi nai” (AEP-2, 253-300 or.). Hortxe (283-284 or.) dator “ama alargunaren” kanta, hiru ahapaldikoa. Horixe da, bere osoan, OKA liburuxkara ekarri zuena, “Alargunarena” tituluarekin.

Herri-doinua du, Mitxelenak berak moldatua. M. Idoiagak organoko laguntza erantsi zion (OKA/Id, 15. partitura; AAB: 270 –lehen ahapaldia bakarrik–). Estanislao Sudupek 4 ahotsetara kantatzeko harmonizatu zuen (AAB: 152), eta Arantzazun abestu izan zuten.

Arantzazuko eta Oñatiko Santa Anako koruek batean Mitxelenak moldaturiko OKA-ko partitura interpretatu eta grabatu zuten 1995ean, “Inularreko” tituluarekin (ARAM, 7. kanta).

ZURE ERRUKIZKO (1881-1949)

Testua: **A. Arruti; J. I. Arana; S. Mitxelena**

OKA-1969, 36-38 or.

Doinua: **Herri-doinua** (Mitxelenak moldatua)

OKA-1969, 16. kanta, 36. or.

– AAB: 153, 228, 271; 098; 157 –

1 ZURE ERRUKIZKO BEGIAK, AMA,
arren itzuli izkidazu.

Negarrez dagon seme gaixoa
gozatutzen badakizu.

Ama zera-ta semien alde
zuk zer egingo ez dezu?

Gure saminak gozatutzeko
zaude bai hor arantzan zu!

(Antonio Arruti)

2 Hortikan zaude Euskal Herriko
seme gaixoen begira;

gaur zure seme hoién kontrako
etsaiak ugari dira.

Zugana gatoz, Ama maitea,
zure mantupe argira.

Ixuri zazu zure indarra
euskal bihotzen erdira.

(J. Ignazio Arana)

3 Ondamenaren lainotan dagon
beheko munduari ihes,

Mendi Santuko eguzkitara
gatozkizu bizi *nahiez*.

Gure bizitza ta itxaropena
zu bakarrikan zeranez,

eutsi ta salba gaitzazu, Ama,
zure arantza horren babes!

(Salbatore Mitxelena)

*Zure babesak pozten bagaitu,
berriro gogoz mundura,
afaltokitik ikasle ahulak
atera ziren modura.
Gure anaiei adieraziz
berri on pozgarri hura,
Jesusen bide askatzailea
ekarri digun mentura.*

(Iñaki Beristain)

Kanta honen testuaren konposizioa oso berezia izan da. Badirudi aurrenik Antonio Arrutiren ahapaldi hori hartu zuela begitan Mitxelenak; poeta frantziskotarraren 20 ahapaldiko “Gorantz” olerkiaren azkena da hori (ik. Antonio Arruti, *Olerki galduak* (Ed.: Joeba Intxausti), Donostia: Elkarlanean, 1998, 254-256 or.); hitz bat bakarra aldatu zuen Mitxelenak: ‘negarrez’, jatorrizko ‘samiñez’ hitzaren ordeaz. Ondoren Arantzazuko beste olerkari eta abesti-testuen sortzaile ezagun J. Ignazio Arana jesuitaren “Arantzazuko Ama Birjina” kanta ospetsuan ipini zuen begia, eta bertako 6. ahapaldia aukeratu zuen, Arrutirenari eransteko, lerro bat aldatuz hemen ere: “etsaiak ugari dira” idatzi zuen “etsaiak pranko badira” lerroaren ordeaz. Azkenik Salbatorek berak sortu zuen hirugarren ahapaldia, aurrekoren neurri berekoa: zortziko nagusian, alegia. Horra abesti-testua osatuta, OKA liburuan aurkitzen duguna, ahapaldi bakoitzaren autoretza aitortuta. Askoz beranduago –agian 1995ean, abestia berriro grabatzeko orduan– erantsi zion I. Beristain koru zuzendari eta idazleak bere laugarren ahapaldia.

Kanta honen lehen estrofari dagokionez, S. Mitxelenak oso gogokoa zuen A. Arrutiren “Gorantz” poema, eta baliagarri ikusi zuen Arantzazuko kantak sortzeko. Hemengo honetaz gain, beste bi kanta ere eratu zituen –“Gorantz dijoaz” eta “Ama laztan bat”– “Gorantz” poemako ahapaldietako bat edo beste aukeratzuz. Liburu honetan bertan ikus daitezke beste bi kanta horiek.

Herri-doinua du, zortziko nagusiaren aldaeretako bat; eta Mitxelenak bi ahotsetara edo duora moldatu zuen. Gerora erakarpen handia izan du abesti honek kantarien, musikarien (konposatzaile eta harmonizatzaileen) eta kanta-grabatzaileen artean.

Aurrenik Estanislao Sodupe harmonizatu zuen, 4 ahotsetara moldatuz, OKA-ko doinutik abiatuta, eta bertako testua jasoz (Eresbil-en horren eskuzko partitura jatorrizkoaz gain, kopia inprimatua aurki daiteke, zatitxo bat falta bazaio ere: E/SUD-01/R-03; Arantzazuko Musika Artxiboan ere badira, nos-

ki, horren kopiak, bertako koruak abestu izan zuenez: AranMusArtx, D 19. M. Idoiagak, bere aldetik, organoko laguntza gaineratu zion OKA-ko kantari (AAB: 271) –lehen ahapaldia bakarrik–. ARAM CDan OKA-ko kanta abestu eta grabatu zuten, I. Beristainek idatzitako 4. ahapaldia gaineratuta, esanda geratu denez.

M. Idoiagak berak, bestalde, OKA-ko “Alargunarena” kantaren doinua egokitu zion hemengo testu honi, bere aldetik organoko laguntza erantsiz (ik. *Arantzazuko korua* edizio digitalean, IV. Maria, 12. kanta). Gainera Peñagarikanok (Pedro Peñagarikano frantziskotarrak) bestelako herri-doinua egokitu zion hemengo testuari, hiru ahotsetara harmonizatuta (AAB: 157); horren kopia –eskuzkoa– aurki daiteke *Arantzazuko korua* kanta sortan ere (IV. Maria, 30. kanta).

“Zure errukizko” kanta badu laugarren doinua ere –1 ahots eta organoa–. Nondik dator hori? Luis Iruarrizagak “Haurtxo txikia sehaskan dago” kantaren herri-doinua egokitu zion “Déjame, Madre, en tu dulce seno” hasten den abesti-testuari, organoaren laguntza gaineratuz (ik. L. Iruarrizaga, *Obras completas*, t. II, Madrid: Ed. Conculsa, 1949, 128-130 or.; AAB: 098). Testu horrek ez du zuzenean zer ikusirik Arantzazuko A.M.-rekin. Gainera Miguel Manzano musikari eta musikologoak erlijiozko abesti-testu maxkal horietakotzat jo izan du “Déjame, Madre, tu dulce seno” hori.¹⁰⁷

Mitxelenak osaturiko “Zure errukizko” testuari benetan ederra eta inspiratua deritzot. Eta M. Idoiagari Iruarrizagak baliaturiko eta landuriko doinu eta harmonizazioa iruditu zitzaion baliozkoa horri egokitzeko; eta horrela egin zuen, haren partitura osoa eskuz kopiatuz, eta gaztelaniazko testuaren azpian S. Mitxelenarena idatziz. Arantzazuko Musika Artxiboko eskuizkribuaren fitxak Idoiaga ematen du harmonizazioaren autoretzat; baina Iruarrizagarena hartu zuen berak, Arantzazuko abesti bihurtzeko nolabait.

¹⁰⁷ “En este tipo de cancioncillas, que suelen tener una melodía bien realizada, y a veces hasta bella e inspirada, pero que tanto dejan que desear como arte poético (están sembradas de rípios) y como muestras de una piedad más tendente al sentimentalismo que al contenido de lo que debería ser la canción religiosa para los creyentes, hay algo muy extraño y sorprendente”, dio hitzez hitz Manzanok (*Vida de músico*, tramo II, 37. or. –www.miguelmanzano.com/pdf_vida_de_musico/VDM-).

ZUK ZER DEZU, ARANTZAZU? (1946-1949)

Testua: Salvatore Mitxelena

OKA-1969, 38. or. (AEP-2, 190-196 or.)

Doinua: Herri-doinua (Mitxelenak moldatua)

OKA-1969, 17. kanta, 38. or.

– AAB: 068, 131, 154, 199, 229, 234, 272, 365 –

- 1a ZUK ZER DEZU, ARANTZAZU,
amets-kabi, otoitz-leku?
Euskal Herria oso-osorik
kantari dijoakizu.
- 1b Izena bera, Arantzazu,
kanta ederrena dezu.
Hitz bakar hori mintza orduko
kantari jartzen gaituzu.
- 2a Izen hori, Arantzazu,
mintzazen ezin aspertu.
Ama izenak duen goxoa
zuk euskaldunentzat dezu.
- 2b Zuk zer dezu, Arantzazu?
Lehenen puntua zaitugu,
ta Euskal Herria zure bertsoa
osatzen dijoakizu.
- 3a Arantzazuren agurra
dakartzugu, euskal lurra,
Arantzazuko agurrarekin
Amaren zaingo xamurra.
- 3b Euskal Herri, egin kantu,
zorioneko zara zu.
Negar egiten dakizulako
mina abesti bihur zaizu.

- 4a Andre Marik zaitu seme,
Jesusek anaia maite,
Jainko-graziak zauzka kantari,
iraun kantuz beti arte.
- 4b Kantak, kondaira argituaz,
gizaldiz gizaldi doaz!
Euskal Herria poema bat da
Andre Mariaren opaz.

Kanta honen testuaren osaketak bere eboluzioa izan zuen. Aurrenik badirudi jaio berria zen *Arantzazuko Andre Mariaren egutegia*-rako (1947) idatzi zuela, horren aurkezpen gisa edo; 1946an idatzia litzateke, beraz; hortxe aurkitu eta zirrara handiz irakurri zuen Muxika'tar Kindinek Argentinan, *Euzko Deya*-n idatzitako artikulutxo batean aitortzen duenez (1947, 288. zenb., 17 or.); artikuluaaren barruan, ordea, koptatu egin zuen Mitxelenaren olerkia, eta dirudienez lehen hiru ahapaldiak bakarrik zituen: 1a, 1b eta 2a. 1947. urte bereko *Arantzazu* aldizkariaren lehen zenbakian argitaratu zuen, doinu eta guzti (XXVII, 1947, 277. zenb., 12-13 or.), 2b ahapalditxo gaineratuz, seguruenik doinuari egokitzeko. Izan ere, S. Mitxelenak bere *Poema* handia (AEP) argitaratu baino bi urte lehenago, eta bere *Ogei Kanta Arantzazuko* (OKA) argitaratu baino 5 urte lehenago, 1947an argitaratuak zituen Arantzazuri buruzko bost kanta *Arantzazu* aldizkarian: testu eta doinu. Horietan aurrena, hain zuen, “Zuk zer dezu, Arantzazu” izan zen; “Arantzazu” tituluarekin argitaratu zuen, besterik gabe, hitzaurre aski luzearekin; bertan agertu zuen, gero OKA izango zenaren kanta sortaren asmoa: Euskal Herria kantuan jarri nahi du berriro, eta horretarako bildu eta eskaini nahi dizkio, arbasoek “biotz-biotzean somatu eta ezpañetan beti erabilli zituzten ideiak”, “bertsoak, xamurrak, bioztiak, batere nekerik gabekoetan” adieraziak, eta “doinu zar jatorretan” abestekoak. Abestiaren harrera onaren seinale da, 1947. urte berean jaso izana Bizente Aranburuk bere *Colección de cantos religiosos / Eliz Abesti sorta* liburuan (392. or.).

Mitxelenaren *Poema*-ko “Agur, Jesusen Ama” kapituluaren barruan (AEP-2, 183-197 or.) ageri da hiru ahapaldiko jatorrizko olerkia, 190. orrialdean, hain zuzen ere –ez dago OKA-ko 2b ahapaldia–. Askoz beranduago, 1995ean-edo, ARAM CDa eratu eta grabatzekoan, beste lau ahapalditxo tartekatu zituzten, AEP-tik hartuta (195-196 or.). OKA-koen atzetik ipini ditut gaineratutako horiek.

AEP-n bertan dago iradokita kantarentzako doinua (ik.190. or.), aurretik *Arantzazu* aldizkarian emana bera; eta liburuko beste partituren artean dago

(AEP-2, 9. kanta, 249. or.). Herri-doinua da, Mitxelenak bi ahotsetara edo duora moldatua. *Arantzazukoak* sortako lehen kanta, OKA-koarekin berdina da, hitzen baten aldaera gorabehera.

1947an bertan 5 ahotsetara kantatzeko moduan, organo eta guzti, harmonizatu zuen J. J. N. Garmendiak (AAB: 068); Arantzazuko Musika Artxihoan dago horren jatorrizko eskuzko kopia (AranMusArtx, D 1); aldizkarian zuen titulu bera du: “Arantzazu” –ez geroko “Zuk zer dezu Arantzazu?”–. Horren kopia Eresbilen ere badago (E/GAR-36/R-19), honako dedikatoriarekin: “Al R. P. Salvador Michelena”. Bi kopietan 1a eta 1b ahapaldiak bakarrik daude partituraren barruan. Geroago Estanislao Sudupek 4 ahotsetara ipini zuen OKA-ko kanta (AAB: 154) –horren jatorrizko eskuzko partitura Eresbilen aurki daiteke, E/SUD-01/R-02 signaturarekin–.

M. Idoiak organoko laguntza gaineratu zion OKA-ko kantari bi aldaera ezberdinetan: a) OKA/Id, 17. partitura; AAB: 272 –1a eta 1b ahapaldiak bakarrik jasota–, eta b) *Cantos religiosos*, II, 109. kanta, 217. or.; AAB: 131 –1a / 1b eta 2a / 2b ahapaldiak daude kopiatuta–.

Bai Frantzisko Madinaren *Arantzazu Poema sinfónico-coral*-ak eta bai Felix Ibarrondoren *Arantzazu* konposizioak (orkestra eta korua) zuzeneko erreferentzia musikal eta testuala egiten diote beren piezen barruan.

Ignazio Ansorenak txisturako pieza landu zuen “Zuk zer dezu Arantzazu?” kantaren doinuaren gain (AAB: 365). Juan Carlos Irizarrek bere *Arantzazu* pieza instrumentalean sartu zuen kanta honen doinua, bere erara harmonizatu (ik. *Natura* CDa, 2004, 9. pieza).

Arantzazu aldizkariak maiz argitaratu zuen kanta honen testua, fraideek eta herritarrek gogoz kantatu izan dutena. Adibidez: XLI, 1961, 400. zenb., 272'. or., kontrazala-2; LX, 1983, 621. zenb., 225'. or., azala; LXIII, 1986, 656. zenb., 1'. or., azala.

ARANTZAZU ERRE ZANEKOA (1949)

Testua: **Salbatore Mitxelena**

Arantzazu, XXIX, 1949, 299. zenb., 36-37 or.; OKA-1969, 39-41 or.

Doinua: **Herri-doinua** (Mitxelenak moldatua)

OKA-1969, 18. kanta, 39. or. // – AAB: 164, 230, 273 –

<i>Arantzazu aldizkaria</i> (1949)	<i>Ogei Kanta Arantzazuko</i> (1952)
1 HAMAİKA MILA GIZON zitula berekin, Rodil han irauli zan <i>bebingoan</i> Oñatin. Jeneral gogorra zan bere ustez <i>behinik behin</i> , oilo hutsa izan arren neurtzeko inorekin.	1 HAMAİKA MILA GIZON zitula berekin, Rodil han irauli zan <i>bebingoan</i> Oñatin. Jeneral gogorra zan bere ustez, <i>behinik behin</i> oilo hutsa izan arren neurtzeko inorekin.
2 Oiloa gerran eta agintzen kirtena, ezin makurragoa eman zun ordena: “Erre egin behar zala Arantzazu dena, ezer barkatu gabe, <i>ahalik</i> laisterrena”.	2 Oiloa gerran eta agintzen kirtena, ezin makurragoa eman zun ordena: “Erre egin behar zala Arantzazu dena, ezer barkatu gabe, <i>ahalik</i> laisterrena”.
3 Lege zitalagorik ta doilorragorik nekez irten ziteken inoren ahotik. A ze kontu zorrotza honezkeru, horratik, bihur beharko zion Jaunari hargatik!	3 Lege zitalagorik ta doilorragorik nekez irten ziteken inoren ahotik. A ze kontu zorrotza honezkeru, horratik, bihur beharko zion Jaunari hargatik!

<p>4 Hirure<hun< h=""> gizonezko liberal-taldea presta zan igotzeko Aloña alde(r)a. Ikus orduko haien birau ta lerdea, zer asmo zeramaten sobra zan galdea.</hun<></p>	<p>4 Hirure<hun< h=""> gizonezko liberal-taldea presta zan igotzeko Aloña alde(r)a. Ikus orduko haien birau ta lerdea, zer asmo zeramaten sobra zan galdea.</hun<></p>
<p>5 Mila zortzie<hun< h=""> eta hogeita hamalaua. Ta dagonilak heme-zortzigarren gaua. Bela beltzai utzirik jo dezaten kua-kua, hobe genu, <i>ahal</i> balitz, ixildu lotsa <i>hu</i>(r)a.</hun<></p>	<p>5 Mila zortzie<hun< h=""> eta hogeita hamalaua. Ta dagonilak heme-zortzigarren gaua. Bela beltzai utzirik jo dezaten kua-kua, hobe genu, <i>ahal</i> balitz, ixildu lotsa <i>hu</i>(r)a.</hun<></p>
<p>6 Goizeko ordu batetan tiro bat jaurti zan. Arantzazu oso dardaraz jarri zan. Ezaugarri zutenez, han abitu ziran erregarriz bustitzen eliz jira-biran.</p>	<p>6 Goizeko ordu batetan tiro bat jaurti zan. Arantzazu oso dardaraz jarri zan. Ezaugarri zutenez, han abitu ziran erregarriz bustitzen eliz jira-biran.</p>
<p>7 Praile ta Imajina, Rodilen aginduz, Oñatira eraman zituzten katiguz, baioneta artean lapur batzun tajuz, euri-jasa azpian, izuaren izuz.</p>	<p>7 Praile ta Imajina, Rodilen aginduz, Oñatira eraman zituzten katiguz, baioneta artean lapur batzun tajuz, euri-jasa azpian, izuaren izuz.</p>

<p>8 Andra Mari gaixoa, gaizkin bat baitzina, tronutik jaurtitako gure Erregina! Nola etsitzen dezu holako destaina, gailendu gabetanik Rodilen iraina?</p>	<p>8 Andra Mari gaixoa, gaizkin bat baitzina, tronutik jaurtitako gure Erregina! Nola etsitzen dezu holako destaina, gailendu gabetanik Rodilen iraina?</p>
<p>9 Goizeko laueta,ko, komentu ta eliz, dana su ta gar zego zalaparta biziz, txinparta-soinu izua noranahi zabaliz, Aizkorri zerra argituz gorriaren gorriz.</p>	<p>9 Goizeko laueta,ko, komentu ta eliz, dana su ta gar zego zalaparta biziz, txinparta-soinu izua noranahi zabaliz, Aizkorri zerra argituz gorriaren gorriz.</p>
<p>10 <i>A ze San Joan-sua gau haren erdian, euskal leinargiaren azken oparian! Arantzazu ezezik, guda haren azpian gure Herria ere han jausten hasi baitzen.</i></p>	
<p>11 Horma, kuru ta aldare, urre ta argiontzi, makulu ta apainduri, liburu ta idatzi... suaren jan-beharrak dana zun irentsi; edota maldan behera amildu ta hautsi.</p>	<p>10 Horma, kuru ta aldare, urre ta argiontzi, makulu ta apainduri, liburu ta idatzi... suaren jan-beharrak dana zun irentsi; edota maldan behera amildu ta hautsi.</p>

<p>12 Ez dana; bazan zerbait artean txit lerdan, hondakinen artetik adio esaten. Torre-punta bakarrik zutik gelditu zen, etzatera zijoan Eguzki lehenaren aintzazko azken printzak tentetuz edaten.</p>	<p>11 Ez dana; bazan zerbait artean txit lerdan. Torre-punta bakarrik zutik gelditu zen, etzatera zijoan Eguzki zaharraren aintzazko azken printzak tentetuz edaten.</p>
<p>13 <i>Oñatiar zintzoak jakinda aguro sua itzaldtu nahirik heldu ziraneko, dana galdua zegon, erreta zeharo, egur ta harri lurrean ke beltza jario.</i></p>	
<p>14 Halako salkeria ezin eramanik negar egin omen zun Zumalakarregik. Ta haren begi ta bihotz ondrauetatik, Baionatik Bilbora negar Euskal Herrik!</p>	<p>12 Halako salkeria ezin eramanik negar egin omen zun Zumalakarregik. Ta haren begi ta bihotz ondrauetatik, Baionatik Bilbora negar Euskal Herrik!</p>
<p>15 <i>Ta haren begi ta bihotz (1) ondrauetatik, mugatikan mugara negar Euskal Herrik!</i></p>	

(1) Bertso hau labur dago *Arantzazu* aldizkarian.

<p>(Arantzazu <i>aldizkarian ez dago</i>)</p>	<p>13 Gure Euskal Herrri eta gure Arantzazu: suerte berak behin beti zinuzten uztartu. Lau mendeko haundiak batean laztandu; ta orain etsai berak azkenik hondatu.</p>
<p>(Arantzazu <i>aldizkarian ez dago</i>)</p>	<p>14 Gora ta txalo bioi alkarren parean, erori baitzinatean, bizi hainbestean: dinki, zintzo ta haundi alkartasunean, asmorik jatorrenen aldare berean!</p>
<p>16 Praile gizarajoak katigu-modura, Bitoritik haruntza Espaini barrura... Ta Andra Mari gaixoa? Bidaurretan hura, itzultzerikan gabe tronu kiskaldura.</p>	<p>15 Praile gizarajoak katigu-modura, Bitoritik haruntza Espaini barrura. Ta Andra Mari gaixoa? Bidaurretan hura, itxultzerikan gabe tronu kiskaldura.</p>
<p>17 Ez Ama ta ez praile, ez otoitz, ez kantu, harri-pilo bat baizik ez zan Arantzazu. Lau gizaldin haundia, horra dana galdu. Galdu dei hura ere: “Ermita eidazu...”</p>	<p>16 Ez Ama ta ez praile, ez otoitz, ez kantu, harri-pilo bat baizik ez zan Arantzazu. Lau gizaldin haundia, horra dana galdu. Galdu dei hura ere: “Ermita eidazu...”.</p>

<p>18 <i>Zegamarrak bakarrik urteroko legez jarraiko zuten hara igotzen erromes. Nahiz eta Ama Birjina han bertan egon ez, –euskal sinismenaren ordez eta izenez– fede eman ohi zioten: Baietz eta baietz.</i></p>	
<p>19 <i>Bainan, ai!, galbururik ez dizu galtzuak. Ze lore eman dezake udazken antzuak? Gerrate ondorengo Euskal Herri hiltzuak nondik osa antzinako eliz ospatsua?</i></p>	
<p>20 <i>Ilunabar beltzena Aizkorri gainbehera jausi zan Arantzazu dana estaltzera. Eliz, jaiera ta aintza erabat lurrera... Lurrera, haundi izan arren oroitzapen bera!</i></p>	
<p>21 <i>Puxketaka bat hemen ta gero bestea han, jasoko zan berriro ahal zan hainbestean. Birjina ta praile ere itzuliko... Bainan zer zan Arantzazu hura lehenaren aldean?</i></p>	

<p>22 Harrezkero zatozen erromes gaurkoa: ez uste Arantzazu hau dezula lehengoa. Hargandik sortutako kimu apaltxo, besterikan ez dezu orain honakoa.</p>	<p>17 Harrezkero zatozen erromes gaurkoa: ez uste Arantzazu hau dezula lehengoa. Hargandik sortutako kimu apaltxo, besterikan ez dezu orain honakoa.</p>
<p>23 <i>Ilunak ta ezjakinak dana zun itzaldu: gau-bijili, kofradi, elezahar ta kantu. Bizkai, Napar, Lapurdi "beren" Ama ahaztu... Rodilek su emanda dana, dana galdu!</i></p>	
<p>24 ...Torre-punta bakarrik gelditu zan lerdin, hondakinen artetik adio esaten, etzatera zijoan eguzki zaharraren aintzazko azken printzak tentetuz edaten.</p>	<p>18...Torre-punta bakarrik gelditu zan lerdin, hondakinen artetik adio esaten, etzatera zijoan eguzki zaharraren aintzazko azken printzak tentetuz edaten.</p>

Kanta dramatikoaren aireko sorta hau 1949an argitaratu zuen lehenbizikoz Mitxelenak *Arantzazu* aldizkarian (XXIX, 1949, 299. zenb., 36-37 or.), doinu eta guzti. 24 bertso zituen. OKA-n jasotzean, aldaketa handiak eta ugari egin zizkion Mitxelenak: zortzi bertso baztertuz, eta bi berri gehituz ere bai: 18 bertsoko sorta atera zitzaion OKA-n.

Hemen bi iturrietakoak bateratu egin ditut (26 bertso), ortografiaren alde-tik biak eguneratuz. Eta horrela osaturiko sail osoa bi zutabetan jarri dut. Ezkerreko zutabearen aldizkarikoa: OKA-n ere badauden bertsoak zutikako letraz idatzita doaz bertan, eta aldizkarian bakarrik aurkitzen direnak etzanik.

“Eusko gudariak” kantarena da doinua, Mitxelenak moldatua. Badu Manolo Urbietak gaztetan egindako harmonizazioa ere, 4 ahotsetara kantatzekoa (AAB: 164). Era berean, Martzelino Idoiagak organoko laguntza gaineratu zion OKA-ko melodiari (AAB: 273).

BASILIKA BERRIARENA (1952)

Testua: **Salvatore Mitxelena**

OKA-1969, 43. or.

Doinua: **Herri-doinua** (bertso-doinua)

OKA-1969, 19. kanta, 42. or.

– AAB: 231, 274 –

AGERTUTZEAN ESKATU ZENUN:

“Ermitatxoa eidazu,
ermitatxoa eidazu eta
nerea izango zera zu”.
Oraintxe, Ama, sekula baino
hobea altxako dizugu,
gure lehiaren ezaugarri ta
Erregin horren jarleku.
Euskal fedeak merezi duen
eliza ederra izango du,
zure ahotik entzuten dula:
“Seme zaitut, Ama nauzu”.
Ondo dakigu beharko dela
hamaika neke ta kostu.
Dunak dunakin danok lagunduz
halare altxako dugu.
T'esango ere: Gurea zara!
Gurea Zu! Zureak gu!

Kanta hau ez da ageri, jakina, Mitxelenaren *Poema* handian; hori argitaratu zuenean (1949), artean hasi gabe zegoen Basilikaren eraikuntza; baina kanta-liburu txikia paratu zuenean aurrera zihoan hori. Horretarako diru eta limosna-eske zabala laguntzeko elizan edo plazan botatako bertsoak dirudite, gero OKA-n jasoak: “Dunak dunakin danok lagunduz / halare altxako dugu”. Dena dela, Mitxelenaren *Poema*-ko zenbait ideia eta esamolde aurki daiteke kanta honetan ere; nolabait horren sintesia ere eman nahi izan zuela dirudi.

Doinua 10/8 egiturakoa eta bederatzi puntukoa da.

HORRA ELIZA JASOA! (1952)

Testua: Salbatore Mitxelena

OKA-1969, 44-45 or.

Doinua: Herri-doinua (“Edari maitagarria”)

OKA-1969, 20. kanta, 44. or.

– AAB: 181, 210, 232, 275 –

- 1 HORRA ELIZA JASOA,
hamaika aldiz eraso,
zenbat lehien arazoa!
Bihotz bakoitzean begira zazu
ermitatxo eroso,
begira, Ama gozoa!
zure esanera jaso:
euskal histori osoa!
- 2 Zure Herriaren begiak,
zureganako geziak,
zuregan daude josiak.
Arantza horretan kaketzen dira
zurearekin nahasiak,
gure gogo ta biziak,
amets eta kutiziak:
euskal gizaldi guziak!
- 3 Ordu onean dizugu
laugarren eliza altxatu!
Ama, pozik al zaitugu?
Gure nekeak zure baietza
beste saririk nahi ez du.
Zer gehiago behar degu?
zuk esaten badiguzu:
“Seme zaitut, Ama nauzu!”

Artean amaitu gabe zegoen eliza berria bere *Ogei Kanta Arantzazuko* (OKA) moldatu zuenean Mitxelenak, baina nahikoa aurreratua horren eraikuntza. Ez zuen kanta-liburua itxi nahi izan, Arantzazuko laugarren elizari abesti berezia eskaini gabe. Izan ere, bere *Arantzazu. Euskal Poema* handian dagoen Arantzazuren historiaren interpretazio-ildorik behinena elizaren eraikuntzaren bidetik doa: hasierako ermita eta eliza, geroko bi elizak, 1622ko eta 1834ko erreketen ondorengoak, eta azkenik 1950ean hasi eta 1955ean inauguratutako oraingoa. Elizaren eraikuntzaren historia da funtsean Mitxelenaren irakurketa historiko-teologikoa, Arantzazurena, non herriak (Euskal Herriak) protagonismo handia baitu. Horren adierazgarri nabarmena dira, *Poema*-ren atzera begirako lehen partearen –“aldi” historikoaren–, azken atala: “Ermitagintza” (AEP-2, 77-106 or.), eta bigarren “aldia” burutzen duen “Horra Eliza jaso” azken kanta (AEP-2, 243-245 or.), hizki larriz idatzita ‘Eliza’ –ondoren etorriko da “Bizi nai”, hirugarren “aldia”, aurrera begirakoa–.

Historia horrixeko lotzen dio eliza berriaren –laugarrenaren– eraikuntza ere. Hiru urte lehenago argitaratua zuen AEP-ko bigarren parteko azken kantaren lehen ahapaldia hartuz abiatu zen Mitxelena, OKA liburuxka burutzeko. Horren ondorengo bi bertsoak berriak dira, jakina: OKA-rako idatziak alegia, 1952an bertan seguruenik, kanta-liburua argitaratzeko azken orduan, artean eraikitzen ari zirela eliza berria.

Arantzazu aldizkariak behin baino gehiagotan hartu izan du kanta honen gaia bere orrialdeetan, Mitxelenaren bertsoak jasoz, hain zuzen ere, eta azalean nabarmenduz (ik. LXI, 1984, 633. zenb., 1°. or., azala; LXIV, 1987, 659. zenb., 1°. or., azala). Baina OKA-ko kanta bera ez dut bere horretan eta osorik aldizkarian argitaratuta aurkitu.

Herri-doinua aukeratu zuen Mitxelenak kanta honentzat ere. Martzelino Idoiak organoko laguntza ipini zion (AAB: 275), eta Felix Ibarrondok lau ahotsetara jarri zuen (AAB: 181).

ERRODRIGOTXO BALTZATEGIKO (3)

Testua: Salbatore Mitxelena

MNA-II, 63-63 or. (ik. AEP-2, 37+43 or.)

Doinua: Herri-doinua // – AAB: 382 –

- 1 ERRODRIGOTXO BALTZATEGIKO:
ermitatxo bat indazu (AEP: eidazu),
ermitatxo bat indazu eta
nerea izango zera zu.
- 2 Hiru latatxo, azpi teilatxo
hasteko asko dituzu.
Elizaunditzen danean bihar
gehiagorik beharko du.
- 3 Nere euskal seme on askok hemen
izango dute ostatu,
izango dute ostatu eta
euskal meza non opaldu.
- 4 Oñatiarrak Oñatikoak:
ermitatxo bat neretzat,
ermitatxo bat neretzat eta
ni ta Semea zuentzat.
- 5 Ermitatxo bat indazu eta
nerea izango zera zu.
Zure eskaria, zure eskeinia
ni ere entzuten naukazu,
- 6 zure izenaren ermitagintza
albait egiteko gertu...
Poema hontan gora zaitzadan,
Ama, lagun egidazu.

Lehen hiru ahapaldiak AEP-2, 37. or.tik hartuta daude; azken biak, 43. or.tik. Laugarrena ez da AEP-n ageri, baina ideia oso Mitxelenarena da.

GURE OROITZ

Testua: **Salbatore Mitxelena**

AEP-2, 67. or.; AranMusArtx, D 24; MNA-II, 45. or.

Doinua: **Herri-doinua**

Musika: **Manuel Mola; Frantzisko Madina**

AEP-2, 67. or. (Salbatore Mitxelena) – AAB: 207 –

GURE OROITZ AMA DAGO
errukian urtzeraino.
Ondo zaugu maiteago
katigu gauzkana baino!

M. Mola (AranMusArtx, D 14, 24; MNA-II, 45. or.) – AAB: 150, 381 –

GURE OROITZ AMA DAGO
erruki bizitan urtzeraino,
Goazen, ba, danok aterpe bila
Birjina Amaren magaleraino.

F. Madina, *Abotsa eta piano edo organorako lanak*, III. sorta: “Canciones”, u.g., 10. kanta, 26-29 or. // – AAB: 139 –

GURE OROITZ AMA DAGO
errukian urtzeraino,
txori gozo bere kumakin antzo,
elorri kolore zuria baino ederrago
izar bat baino argiago.

“Itsasoa laino dago” herri kanta ezagunaren bigarren ahapaldiak honetara dio: “Gure oroitz aita dago / laino pean gaberaino...”. S. Mitxelenak “Gure oroitz Ama dago / errukitan urtzeraino...” bihurtu zuen, Arantzazuko Andre Mariari zuzenduz. Harengandik hasiera hartu eta ondorengo aldatuz (eta “Arantzazuko Ama Birjina” abestiaren estrofa erantsiz) “Gure oroitz” tituluko abesti-testua asmatu zuen autore anonimoak, M. Molaren “Virgen hermosa” kantaren musikari egokituz. Madinak, bere aldetik, bere “Otoia” kantaren haiseran ipini zuen Mitxelenaren ahapaldiaren lehen puntua.

— V —

BITORIANO GANDIAGA

Bitoriano Gandiaga poetaren (1938-2001) ia berrehun olerki musikatuta daude; gehienak Gabon-kantak eta elizakoak dira; Arantzazuri buruzkoak ez dira asko, baina bai adierazgarriak. Horietxek ekarri nahi izan ditut hona. Bestalde, Arantzazuri buruzko Gandiagaren olerkiak oro har ADK liburu sail honetako VII. liburukian doaz: *Gandiaga: Arantzazu dut kantagai*.

[HARKAITZEKO ELORRIA] (1959)

AMETSAREN HEGALDIA (*Kantaren tit.*)

Testua: **Bitoriano Gandiaga**

Musika: **Jesus Maria Sagarna**

Jesus Mª Sagarna, *Orbelaun. 2. Ametsaren egaldia*,
Basauri: Ediciones musicales, 2002, 4-5 or.

– AAB: 182 –

HARKAITZEKO ELORRIA
loratu danean
txoriak ezin dira
Orbelaundik Arantzazura¹⁰⁸
kabitut airean.

Kantaren edizioa 2000. urtekoa den arren, Gandiagaren testua 1959. urtekoa da. Gandiagaren olerki osoa honetara da (*Elorri*, 1989², 36. or.):

- 1 HARKAITZEKO ELORRIA
loratu danean
txoriak ezin dira
kabitut airean.
- 2 Argia garbitu da,
otzandu haizea,
arkume-usain gatx eta
samurrez aidea [*sic*].
- 3 Orriztatu da poza,
goitu dau hesia.
Epaileko xoramen,
zuri, elorria.

¹⁰⁸ Lerro hau abestirako tartekatu zuen musikariak.

[HEMENTXE, HEMEN DAGO] (1951-1955)

ARANTZAZU (*kantaren tit.*)

Testua: **Bitoriano Gandiaga**

Musika: **Jesus Mari Sagarna**

Jesus Mª Sagarna, *Orbelaun. 3. Arantzazu*, Basauri: Ediciones musicales, 2002, 5-8 or.

– AAB:182 –

- 1 HEMENTXE, HEMEN DAGO NIRE KABIA,
pioz beterik, ondino,
lurretik urrun, zerutik hurbil,
lumaz beterik, goraino.
- 2 Kantari jaso nintzen
hegada batean.
Lorak izan nituan,
erruz, barrenean
hegada batean.
- 3 Gauzak argi ta eder
ikusi nebazan.
Mila belar berri ta
mila lora landan
ikusi nebazan.

Ortura fraideak, ortura alai...

Dalan, dalan, dalan...

Gandiagaren hiru olerkiren ahapaldiak bateratu ditu hemen musikariak, bere erara egokituta: “Hementxe dago kabi epela” (5. ahap.), “Kantari jaso nintzan” (1. eta 2. ahap.) eta “Txorien erromeria” (4. ahapaldiaren 1. lerroa). Gainera “Dalan, dalan, dalan” epifonema sartu du musika-konposatzaileak.

ARTASO [LOTAN] (1972)

Testua: **Bitoriano Gandiaga**

B. Gandiaga, *Hiru gizon bakarka*, Donostia: Elkar, 1991 (2. ed.), 164. or.

Arantzazu, LIV, 1974, 517. zenb., 138-140 or.

Musika: **Pello Zabala** (Artxibo pertsonala) // – AAB: 171 –

- 1 ELGEA MENDIKO
Biurgain ondoan,
Artaso lotan dago,
lo geldi maltsoan.
- 2 Jentilen ama bizi,
tuntur eta magun,
sortalderantz etzin zen
eder eta bigun.
- 3 Pagadian pagoak,
zelaian belarra.
Dolmen gerta zitzaion
bistan duen bularra.
- 4 Nik ez dut esnatuko,
baina bai maitatu;
baina bai darion lehen
arnasatik hartu.
- 5 Eta bedeinkatu
–ta, hala bitza Jaunak–,
Sanbernardo Artason
dantzatzen diranak.

Poema-kanta hau ez da Arantzazuko Andre Mariari eskainia edo erromesentzako egina, baina bai Arantzazu sakonekoa: Gandiagak berak hala sentitzen baitzuen Artaso. 1972an-edo idatzi zuen berak olerkia; lehenbizikoz argitaratu, berriz, 1974an *Hiru gizon bakarka* liburuan, “Artasoko salmoen” artean, eta urte berean *Arantzazu* aldizkarian. Lau ahotsetara musikatu zuen Zabalak; argitaratu gabe dago partitura, beraren artxiboan.

AIZKORRIKO KURTZEARI (1994)

Testua: Bitoriano Gandiaga

Gandiagaren Artxiboa: AOB, 5 orrialde (ik. Gandiaga.com)

Doinua: Pello Zabala (Artxibo pertsonala)

– AAB: 169 –

*“Aizkorriko kurtzeko
krabelin gorria,
Zegamako neskaten
kontsolagarria”.*

(Pandero-kanta: Maria Ugarte)

- 1 AIZKORRIKO PUNTAN,
puntaren puntako,
bi besoak zabal,
krabelin oparo,
kontsolagarria,
gurutzea dago.
- 2 Aizkorrin lau belar,
erruz haizkorria,
ta, zutik loretan
hamabiorria,
bihotz-asegarri
krabelin gorria.
- 3 Aizkorri maitasun,
Aizkorri krabelin,
pentsamentua maiz
jartzen dut Aizkorrin,
kontsolagarria
han baita ikurrin.
- 4 Zazpi haizetara
zazpi besarkada,

nik maite dudana
txit maitebera da,
amodio-zauriz
bizi den bera da.

- 5 Aizkorriko puntak
badu bere tira,
krabelin finaren
bazkoa-distira,
kotsolagarria
dut handik begira.

“Aizkorriko kurtzeari” du titulua B. Gandiagaren olerkiak, beraren artxi-boko jatorrizko testuan, P. Zabalak musikatuan, eta 1994ko apirilaren 16ko data darama. Dakidanez, paperean argitaratu gabe dago olerki hau, baina *Gandiaga.com* Interneteko atarian aurki daiteke, non Arantzazuko poetaren literatura ondare guztia baitago jasota, edizio kritikoan.

Aizkorri da Arantzazu inguruko mendi-kate garaiena, eta Arantzazuko Andre Maria eta santutegiaren historia Aizkorri lotu ohi diote poetek eta kantariak, Aloñari bezala. Arantzazuren historiaren barruan dago, beraz, Aizkorri; era berean hari eskainitako olerki-kanta literatura arantzazuarraren barru-barruan dago.

Hasierako ahapaldiaren autoretzat aipatuta dagoen Maria Ugarte Arantzazuko Arrikurtz auzoko pandero-jolea eta kopla-kantaria izan zen.

ANDRE MARIA ZERUETAKO (1993-1999)

Testua: Bitoriano Gandiaga

B. Gandiaga, *Frantziskotar Gorazarreak*,

Oñati: Arantzazu E.F., 2012, 75. or.

Doinua: Doinurik ez

- 1 ANDRE MARIA ZERUETAKO
Erregin gozo gorena,
zeu zara gure begi-bihotzen
poza eta mirespena.
Berpiztuaren aintza bizian
gorputz-arima zaudena,
zein zaren gure bideko argi,
zein zaren itxaropena!
- 2 Andre Maria zeruetako
Erregin gozo gorena,
Berpiztuaren aintza bizian
gorputz-arima zaudena,
zein zaren itxaropena!
- 3 Beti zauzkagu gugandik hurbil
deitzen zaitugun denetan,
baina, nolabait, hurbilagoan
zeure santutegietan.
Gaur Arantzazun gauzkazu zeure
irudiaren oinetan;
zeurekin egin nahi dugu murgil
Berpiztuaren pozetan.
- 4 Beti zauzkagu gugandik hurbil
deitzen zaitugun denetan,
gaur Arantzazun gauzkazu zeure
irudiaren oinetan,
Berpiztuaren pozetan.

5 Gure Ama ta Zaindari zara,
zeuk duzu gure ardura;
iguzu bizi gaitezen jator,
zeu bizi zinen modura.
Gure fedean beude argia,
alaitasuna, lilura,
sendo ta bizkor gara dezagun
Berri Onaren kultura.

6 Gure Ama ta Zaindari zara,
zeuk duzu gure ardura:
gure fedean beude argia,
alaitasuna, lilura,
Berri Onaren kultura.

Bere bizitzako azken urteetan oso saiatua jardun zen Bitoriano Gandiaga Frantziskotarren Orduen Liturgiarako gorazarreak ontzen. Arantzazuko Andre Mariaren egunerako hiru landu zituen: hemengo hau eta ondorengo biak. Gorazarre liturgikoak dira, gehienbat abestekoak; liburuko gorazarre ugariak, ia denek, dute doinua, Pello Zabalak ipinia; baina hemengo hau eta ondorengo doinuaren zain geratu dira oraingoz; olerki-generoari begiratuta, besterik gabe ere, abesti-testuen artean sartzekoak direla uste dut.

ANDRE MARI, ZURE ELORRIA (1993-1999)

Testua: Bitoriano Gandiaga

B. Gandiaga, *Frantziskotar Gorazarreak*,

Oñati: Arantzazu E.F., 2012, 74. or.

Doimua: Doinurik ez

- 1 ANDRE MARI, ZURE ELORRIA ETA
erakarri duzun jendea dakusat
zure inguruan.
Zure agerpenak guztizko eragin
handia izan du lurralde honetako
jende saiatuan.
- 2 Aro berri baten atari izan zinen,
euriz, bakez blaituz alor eta bihotz
luzaz lehortuak:
ondasun lurreko ta espirituko
eurrez bedeinkatu zenituen bazter
gerrak zigortuak.
- 3 Berpizkundez piztu zenuen herria
eta adorez zion heldu askotariko
bizimoduari.
Jakintzaren eta santutasun bidez
goi-mailetaraino iritsi zen gero
herritar ugari.
- 4 Elorriko Ama eta Andre Maria,
bakea dezagun eta onaldia,
egun ere egizu.
Mendeetako zure mila mesedeak
gogoan dituen gure esker-kantu hau
atsegin bekizu.

ANDRE MARI ELORRIKO (1993-1999)

Testua: Bitoriano Gandiaga

Doinua: Pello Zabala

B. Gandiaga, *Frantziskotar Gorazarreak*,
Oñati: Arantzazu E.F., 2012, 74. eta 146. or.

– AAB: 174 –

- 1 ANDRE MARI ELORRIKO,
zaude gaur ere gurekin,
gerran eta eskasian
bizi baikara erremin;
bakea eta ogia
ditzagula elkarrekin.
- 2 Hain itxi ta itsu baikaude,
lagun iguzu zabaltzen
bihotzak eta begiak,
gure arteko borroken
istilubide *nahasiak*
ea ditugun konpontzen.
- 3 Badakigu gorrieriak
zein joak aurkitzen garen,
lukurreriak zein joak,
zein zatikatuak gauden;
iguzu elkar-laguntzan
azkarragotu gaitezen.
- 4 Elizari hats berria,
herriari pizkundera,
zure agerpenak onez
jantzi zigun lurraldea,
dena zenigun ekarri:
ura, bakea, fedea.

- 5 Aldaketen garaiotan
gaurkotzen dezagun asma,
argi ta indar gaitzazu,
bizi berriaren Ama,
onik goza *ahal* dezagun
berrikundearen xarma.

- 6 Garai bakoitzak arazo
bere-bereak baititu,
egungoak *nahi* ditugu
konpondu ta egokitu.
Iguzu gizatasunez
elkar dezagun aditu.

- 7 Aintza ongiaren eta
bakearen Jainkoari,
on guztien buruari;
aintza Hirutasun Santu,
bizitzaren sustapen ta
pozaren argi goiari.

TIRIKI, TAUKI, TAUKI (1972)

Testua: **Bitoriano Gandiaga**

B. Gandiaga, *Hiru gizon bakarka*, Donostia: Elkar, 1991 (2. ed.), 147. or.

Doinua: **Lourdes Iriondo**

– AAB: 166 –

- 1 TIRIKI, TAUKI, TAUKI,
mailuaren hotsa.
Tiriki, tauki, tauki,
mailuaren hotsa.
Hamasei harri lantzen
ari da Oteitza.
Ai, oi, ai,
ari da Oteitza.
- 2 Tiriki, tauki, tauki,
mailuaren hotsa.
Tiriki, tauki, tauki,
mailuaren hotsa.
Mailua penazkoa
harria gau beltza.
Ai, oi, ai
harria gau beltza.
- 3 Tiriki, tauki, tauki,
mailuaren hotsa.
Tiriki, tauki, tauki,
mailuaren hotsa.
Etsipen kolpe bat da
ukaldi bakoitza.
Ai, oi, ai,
ukaldi bakoitza.

Aita Donostiak jasotako beste koplak hau gogoratzen du olerki honek:
“Arantzazu mendiko / Aiziaren otza! / Arantzazu mendiko / Aiziaren otza! /
Antxen autsi nuben / Neuronen biotza. / Ai, morena, neuronen biotza; / Ai,
salada, aiziaren otza!” (DCV, 1503. zenb.).

IÑAKI BERISTAIN

Iñaki Beristain urte askotan izan zen Arantzazuko basilikako kantuaren eta koruaren zuzendaria; abesti-bilduma hainbat eratu izan du Santutegian eta elizan abesteko lagungarri, eta baita “Arantzazuko fraideen” otoitzaldietarako ere –horien artean bereziki aipatzekoa hemen “Arantzazuko korua” izeneko bilduma, Santutegiko Musika Artxiboan aurki daitekeena–. Iñakiren ekimen eta lan eskergari zor diogu era berean Arantzazuko eta bestelako eliz kanta askoren jendarteratzea, beraren zuzendaritza pean Arantzazuko eta Oñatiko Santa Anako koruek abestu eta CDtan grabatuta; baita Arantzazuko erromesentzako bertso-sorten grabazioa eta argitalpena ere dozena erdi bat kasetetan – “Arantzazu. Erromesaren poema” titulu pean–.

Hemen batez ere nabarmendu nahi dut Iñakik egin digun ekarpen apartekoa, oparoa eta ederra eliz abestien testu berriak sortzen; horietako hainbat Pello Zabalak musikatu izan du; beste asko doinu ezagunei egokitu zizkien berak. 2017ko irailean hil zitzaigun Iñaki. Egokia litzateke hark sortutako abesti-testu guztien bilduma egin eta ezagutzera ematea.

Hona, berriz, nolabait Arantzazu kantatzen duten Iñakiren abesti-testuak bakarrik ekarri ditut. Izan bedi harentzako esker oneko omenalditxo bilduma honetako atal txiki hau ere.

ARANTZAZU LITURGIAKOAK

Testua: Iñaki Beristain

Musika: Pello Zabala

Arantzazuko korua, IV: Maria, 14. kanta (AranMusArtx)

– AAB: 172 –

- 1 ZEIN BARE ZAUDEN, OI ARANTZAZU,
ta zein umil Abenduan,
hosto horien doinu hilkorrez
esperantzazko menduan.
Mundu berriko amets gazteak
bihotz ta adimenduan:
“zatoz” oihuka, begiak jarriz
datorren salbamenduan.
*Zein bare zauden, oi Arantzazu,
ta zein umil Abenduan.*

- 2 Zein alai zauden, oi Arantzazu,
zein alai Eguberritan.
Edurrez zuri, barnetik guri,
dohainaren aterritan.
Zure mendiek dantza dagite
Berri Onaren berritan,
bizi berria sortu baitzaizu
etsipenaren harritan.
*Zein alai zauden, oi Arantzazu,
zein alai Eguberritan.*

- 3 Zein isil zauden, oi Arantzazu,
ta zein more Garizuman,
harri arreak lainotan gordez
penitentziaren kuman.
Zure morea zurituko da
Pazkoako erresuman,

ilunak argi distiratzean
Santo Kristoren eskuman.
*Zein isil zauden, oi Arantzazu,
ta zein more Garizuman.*

- 4 Zein eder zauden, oi Arantzazu,
zein eder zauden Pazkoan,
argitan sendo, Pazko-distiraz
hor, bake gozo askoan.
Organo-soinu ta kantu alai,
naturaren arrastoan,
udaberriko bizi berria
sortzean adar-hostoan.
*Zein eder zauden, oi Arantzazu,
zein eder zauden Pazkoan!*

- 5 Zein xume zauden berdez jantzita
zein xume Urtean zehar.
Erromesaren kantuak jasoz
barrua pozez lehertzean.
Zer daukazu zuk, zer, Arantzazu?
Zer bake, zer su ta zer gar?
Hotzak berotuz, hutsak barkatuz,
gozatuz hainbeste negar.
*Zein xume zauden, zein maitagarri,
zein zabal Urtean zehar.*

Aski berria da kanta hau, Arantzazuko bi fraideek, Iñaki Beristainek eta Pello Zabalak, elkarlanean ondua. Arantzazuko eta Oñatiko Santa Anako koreak grabatu zuten 1995ean (ARAM CDa, 13. kanta). Bigarren eta laugarren ahapaldiak lelo moduan-edo daude antolatuta Zabalaren partituran.

TXOKO ARGI, ARANTZAZU

Testua: Iñaki Beristain

Musika: Herri-doinua? (Felipe Larrinagak moldatua?)

Arantzazuko korua, IV: Maria, 17. kanta // – AAB: 159 –

- 1 TXOKO ARGI, ARANTZAZU!
Harkaitzarte gozoa zara zu.
Argiz zaude, Arantzazu!
Zuri begira gauzkazu.
Lainoz gaindi, Arantzazu!
Zuregana gatoz sutsu,
erromesak har itzazu,
goiko hitzez argi gaitzazu.
Bizi-grinaz natortzu, Arantzazu!
- 2 Minez dugu esperantza,
fruitu gabe daukagu baratza.
Hau da gure zori latza!
Gaur Arantzazu gorantza,
bihotzak bere balantza.
Gure ibilbideari
atera nahirik arantza,
ta sendotu fede-zalantza.
Esperantzaz daukagu esperantza!
- 3 Gorriz jantzi zaigu lurra,
bada gorroto, bada gezurra,
pozaren orde, tristura!
Begira gaude altura,
begira Arantzazura.
Ama, zure ardura:
zabal bularren estura,
jar anaitasuna eskura.
Bizi berriaz senda gure lurra!

Grabaketa: ARAM CDa, 14. kanta

EZ DUGU BAKERIK¹⁰⁹

Testua: Iñaki Beristain

Arantzazu, LXXX, 2000, 810. zenb., 17. or.

Doinua: Pello Zabala (konponketa)

Arantzazuko korua, IV: Maria, 10. kanta // – AAB: 176 –

- 1 AGUR, ARANTZAZUKO GURE ANDRE MARI,
herri behartsu bat datortzu kantari.
Bakea du amets, bakea gurari.
Emaiozu bake, bake, zure herriari.
- 2 Arantzazurako bidea aldatza,
bakearena ere halaxe da latza.
Zure deiak, Ama, gora garamatza,
Zuk goza dezazun gozoz gorroto garratza.
- 3 Zu tarteko zinen eskuak elkartzen,
Oñatz ta Ganboa bakean ezartzen.
Herri hontan zure eskua behar zen
etsai zebiltzanak, pozez bakera behartzen.
- 4 Senideak izan ta ezin ulertu,
denok bakea *nahi*, tirabirak *lehertu*,
bizi ezinean bizitzen aspertu:
hau gerta dakion, esan, herri honek zer du?
- 5 Ama, zuk argitu gu, ilun gaude ta,
zure ongina*hian* har guretzat beta.
Ez gaitezen bizi suminez erreta,
emaguzu, arren, eman elkarren arreta.
- 6 Gure Ama ona, zeuk esan Jesusi:
“Ez dute bakerik, Semea, ikusi”.
Hark jarriko digu bakea nagusi
ta biziko gara pozik arazo ta guzi.

¹⁰⁹ *Arantzazu* aldizkarian beste titulu hau du: “Arantzazuko bidea aldatza; bakearena ere halaxe da”.

OI ARANTZAZU!

Testua: Iñaki Beristain

Doinua: Herri-doinua (M. Idoiagak harmonizatua)

Arantzazuko korua, IV: Maria, 16. kanta
(ik. M. Idoiaga, *Diversas obras*, 113. or.)

– AAB: 118 –

- 1 Oi ARANTZAZU,
zure harkaitz artean,
oi Arantzazu,
dohain bat dakartzu:
euskal bihotzak pozten dituen
argizko kabi zara zu,
zure mendien magal latzean
iruditxo bat daukazu.
Oi Arantzazu!
- 2 Oi irudia,
zure harri gorrian,
oi irudia,
zein dohain haundia.
Zure margoen urdin-gorritan
a zer mezu pozgarria!
Harritan gozo, irrifar barez,
horra hor Andre Maria!
Oi irudia!
- 3 Oi Andre Mari,
zure beso gozotan,
oi Andre Mari,
Semea opari!
Zure besotan duzun fruitua
eman gure munduari,
giza itxuran, ume xumetan

badugu dohain ugari.
Oi Andre Mari!

Oi erromesa,
zure pausu-minetan,
oi erromesa,
hori da ametsa!
Arantzazuko irudi hortan
dukazu zure babes:
zure saminen gorako grina
Andre Marik goza beza.
Oi erromesa!

Kanta honen doinua bi iturritan ageri zaigu lehendik: a) Martzelino Idoiaga, *Diversas obras*, 113. or. –bere sinadura eta guzti: P. M. I.–, “Ai Arantzazu” tituluarekin; b) *Arantzazukoak* koaderno kolektiboa, 15. zenb., 13. or., Felipe Larrinagari egotzitako moldaketan, eta “Oi Arantzazu” tituluarekin. Biek Jose Manuel Garaialderen olerkia hartu zuten testutzat nonbait (1951?), nork bere estrofak. Iñaki Beristainek, doinu berbera hartuz, eta Garaialderen titulu ipiniz, olerki-testu berria sortu zuen kantarentzat.

ERROMESEN ARREBA (1993)

Testua: Iñaki Beristain

Arantzazu, LXXI, 1993, 729. zenb., 1' or., azala

Musika: Pello Zabala

Arantzazuko korua, IV: Maria, 24. kanta

– AAB: 175 –

- 1 ERROMESEN ARREBA,
bideko Andre Mari,
gure fede-bidean
zu zeu ibiltari.
Emaiozu bihotza
gure bideari,
zure aintza dezagun
helmugako sari!
- 2 Ez dizugu eskatzen
kentzeko arantzik,
ezta ere gozatzeko
gure bide latzik.
Gizadi berri baten
esperantza baizik,
gure pozak ez dezan
sekulan arratsik.
- 3 Ez dizugu eskatzen
itzalen freskura,
ezta ere biderik
gabeko helmuga.
Baizik Espirituzko
zure indar hura,
anaiak zerbitzera
daraman ardura.

- 4 Ez dizugu eskatzen
bizitza erreza,
inoiz jausi ez diren
tenteen laineza.
Emaguzu fedea,
apalen pobreza,
berriro jaikitze
behar den ametsa.
- 5 Sufri ezazu guban
arantzen artean,
zaztadak izan arren
ez bitez kaltean.
Zailtasun asko dela?
aurrera artean!
Jaunak bere besotan
har gaitzan artean.

Arantzazu aldizkariak argitaratu zuen lehenbizikoz 1993an, otoitz moduan edo, azkeneko ‘Amen’ eta guzti, eta doinurik gabe. P. Zabalak musikatuta (4 ahots) abestu izan dute Arantzazun (ik. *Arantzazuko korua*, IV: Maria, 24. kanta).

ARANTZAZUKO AMA ON

Testua: Iñaki Beristain

Musika: Gregorio Baltzategi

Arantzazuko korua, IV: Maria, 35. kanta

– AAB: 052 –

- 1 ARANTZAZUKO AMA ON,
sufritzen dutenen poz eta bihotzen bake.
Zure oinetara erromes gatoz,
ezinaren bideetan, arnasa estuz, oihuka:
izan, Ama on, gure babes.
- 2 Emakume osobete,
emakume librea, Jainkoaren mirabe.
Menpekotasuna egin zenuen
zure askatasun-bide, zure jarrera, bai, Ama.
Erakuts guri libre izaten.
- 3 Nazareteko sukalde
txiki eta pobrean, zein handi zaren, Ama!
Emaguzu, arren, bihotz xumea,
kendu gure bihotzetik harrokeria, bai, Ama!
Egin gaitzazu zerbitzari.

Iñaki Beristainek Gregorio Baltzategi musika-konposatzaile frantziskotarraren (1879-1937) doinuetako bati egokitu zion bere otoitz-testua. Erlijiozko hainbat kanta du Baltzategik konposatua, Arantzazuko *Benedikta* ere bai.

AMETS KABI (2003)

Testua (errezitatu): Iñaki Beristain
Arantzazu musikaren mendeetan. 2. siglos XIX.-XX. mendeak (CDa
eta liburuxka), Arantzazu, 2005, 28. or., eta 11. kanta
Organoko pieza: Gotzon Aulestia

GRINA BATEN EMAITZA
da Arantzazu:
harkaitzak sutan,
mendiak bizi,
ametsa gori.

Oiza, Oteiza, Muñoz, Eulate...
grinari eliza egin diote.
Villasante, Mitxelena, Gandiaga...
euskararen harkaitzari
batasunaren elorri-lorea
ernarazi diote.

Natura, fedea, kultura...
Harkaitz hauetan borborka
irakiten ari da grinaz
herri baten ametsa.

Testu hau 2003ko Donostiako Musika-Hamabostaldirako Gotzon Aulestiak konposaturiko organoko musika-piezaren laguntza poetikotzat idatzi zuen I. Beristainek. Testua bera ez dago musikatuta. Honetara dio Aulestiaren partitura liburuak: “Arantzazuri, Frantziskotarren V. Mendeurrenean, Donostiako 64. Hamabostaldiaren enkarguz, 2003”.

AusArt Records ekoiztetxeak grabatu zuen: Jose Manuel Azkue organo-jole, I. Beristain errezitatzaile.

OTOITZ LEKU (2003)

Testua (errezitatua): **Iñaki Beristain**
Arantzazu musikaren mendeetan. 2. siglos XIX.-XX. mendeak (CDa
eta liburuxka), Arantzazu, 2005, 30. or. eta 12. kanta

Organoko pieza: **Gotzon Aulestia**

AMETSAREN BIDEETAN
erromesak datoz.
Elizaren beso handiek
isilean besarkatzen dute
erromesaren otoitza

Eta otoitzaren kantu eta xuxurla
hemen gelditzen da betiko,
airearen hegaletan:

esperantzatik zintzilik
hitzik ezinda, isilik;
harri handien taupadaz,
negar gordeen baladaz.

Aurrekoa bezala, testu hau 2003ko Donostiako Musika-Hamabostaldirako Gotzon Aulestiak konposaturiko organo-piezaren laguntza poetikotzat idatzi zuen I. Beristainek. Testua bera ez dago musikatuta. Honetara dio Aulestiaren partitura liburuak: “Arantzazuri, Frantziskotarren V. Mendeurrenean, Donostiako 64. Hamabostaldiaren enkarguz, 2003”.

AusArt Records ekoiztetxeak grabatu zuen: Jose Manuel Azkue organo-jole, I. Beristain errezitatzaile.

PIZKUNDE EGUNSENTIA (2003)

Testua (errezitatua): Iñaki Beristain
Arantzazu musikaren mendeetan. 2. siglos XIX.-XX. mendeak (CDa
eta liburuxka), Arantzazu, 2005, 230. or. eta 13. kanta
Organoko pieza: Gotzon Aulestia

ERROMESAREN OTOITZAK
harkaitzak zartatzen ditu,
eta harkaitzetik sortzen den argia,
ezinaren bihotzera sartzen da.
Eta argiak itxaropena margotzen du
bihotzeko beiratean.

Arantzazun dena da gora,
etorkizun berri baten asmora.
Kultura, otoitza, natura...
guztia berri berpiztu baten
indar berrizko kantu da.

Erromesa joango da etorri den bidetik,
baina bideko harkaitzak loraz jantziko ditu.
Esperantzaren euri gozotan
harkaitzeko elorri zaharrak
pazko goizez loratuz.

Aurreko biak bezala, testu hau 2003ko Donostiako Musika-Hamabos-
taldirako Gotzon Aulestiak konposaturiko organo-piezaren laguntza poetiko-
ztat idatzi zuen I. Beristainek. Testua bera ez dago musikatuta. Honetara dio
Aulestiaren partitura liburuak: “Arantzazuri, Frantziskotarren V. Men-
deurrenean, Donostiako 64. Hamabostaldiaren enkarguz, 2003”.

AusArt Records ekoiztetxeak grabatu zuen: Jose Manuel Azkue organo-
-jole, I. Beristain errezitatzaile.

AGUR, AGUR

Testua: **Iñaki Beristain (Felipe Arrese Beitia)**

Doinua: **Modesto Letamendia**

Arantzazuko korua, IV: Maria, 2. kanta

– Ik. AAB: 015 –

AGUR, AGUR, AGUR, MARIA,
AGUR, AGUR, GUZTIZ GARBIA.

- 1 GLORIA TA ALABANTZAK / AMA BIRJINARI,
arantzaren gainean / agertu zenari.
Gure kantuen festa / ama dugunari,
elorrigo eguzki, / goiko mandatari,
gure erromes bidean / lagun ta gidari.

AGUR, AGUR, AGUR, MARIA...

- 2 Ama, Zugana doa / gure begirada,
Zu aurkitu nahiean / erromes ilada.
Gure bizitzak badu / izu ta ikara,
zein lasaigarria den / zure besarkada,
Zurekin egotea / guretzat ona da!

AGUR, AGUR, AGUR, MARIA...

Felipe Arrese Beitia–Modesto Letamendiaren “Agur, agur, agur, Maria” kantari testu partez berria ipini zion Iñaki Beristainek. Leloa eta lehenengo ahapaldiaren lehen partea Arrese Beitiarenak dira. Jatorrizko osoaren egitura (testu eta doinu) zerbait birmoldatu egin zuen Beristainek.

ARANTZAZU ETA AINHOA

J. Olhagarairen arabera (*Arantzeko Ama Birjina eta Ainhoko kapera*, Bayonne: Imprimerie de La Presse, 1933), Arantzazuko Andre Mariaren antzinako debotoek, Ipar Euskal Herritik Arantzazura erromes joan ohi zirenek, jaso omen zuten Lapurdiko Ainhoa herriaren gainaldean eta Axulai mendiaren magalean dagoen ermita, “Arantzeko Andre Mariarena” deitua. Behin baino gehiagotan birrindu zuten, Frantziaren eta Espainiaren arteko gerrak tarteko, eta berriro eraiki herritarrek. Ainhoako eta “Arantzeko” Andre Mariaren tradizio osoa Arantzazukoari lotuta dago.

Ainhoak baditu bere abestiak, Arantzeko Andre Mariari eskainiak eta erromesek eta debotoek abesten dituztenak. Hona hiru bakarrik ekarri ditut: Arantzeko Andre Mariarekin batera Arantzazukoa aipatzen dutenak.

BEGIRA ZAZU, MARIA

Testua: Autore ezezaguna; **Salbatore Mitxelena**

J. Olhagarai, *Arantzeko Ama Birjina eta Ainhoko kapera*, Bayonne:
Imprimerie de La Presse, 1933, 15. or.
(Ik. *Arantzazu*, XLII, 1961, 402. zenb., 328. or.)

Doinua: **Herri-doinua**

BEGIRA ZAZU, MARIA
AINHOA ZURE HERRIA.

- 2 Zu zare zu, o Maria,
sokorri miragarria,
girixtinoen argia,
oi izar maitagarria.
Bai, zuri gure begia
beha dago atzarria.

- 1 Arantzazuko Birjina,
Ainhoa zaintzen duzuna;
ametan zu samurrena.
zure haurren zoriona.
Zaituguno maitatuko
ez zauku deus faltatuko.

Jakin ez, noizkoa den: 1933an abestua eta ezaguna zen Lapurdiko ainhoarren artean. Goian aipaturiko Olhagarairen liburuxkan dago jasota abesti hau, Harrazpi-k sinatutako “Andre Maria Arantzekoari” titulua duen bertso sortaren ondoren.

Abesti-testu hau Arantzazuko fraideren batek jaso zuen *Arantzazu* aldizkarian, Ainhoarrek Pentekoste biharamunean Arantzeko Andre Mariaren ermitara egiten duten erromesaldian parte hartu ondoren idatzitako oroitzapen-idazkiaren barruan; ainhoarrek abesten zutela ziurtatzen du. Hasierako lelorik gabe dator, eta bi ahapaldiak ordenaz trukatuta. Idazlan beraren barruan

jaso zituen artikulugileak Salvatore Mitxelenak bere *Poema*-n Ainhoari eskainitako bi ahapaldi ere (AEP-2, 222. or.):

Aunitz esker! aho batez
esatera Zuri *ahuspez*
pozik joango Zugana... Baina
 Bidasoa tartzez...
Halare Zu gurtu *nahiez*,
Arantzeko Ama izenez
kaperatxo bat Ainho gainean
 badizugu orde.

Han dago txuri-txuria,
mendi gainean jaikia,
Laburdi dana mende duela,
 kpera argia.
Bere oinetan barreia,
herrixka-artalde ugaria
bazka gozotan, artzain duela
 Ama Zaindaria.

Izatez, Mitxelenak bere *Poema*-n epigrafe osoa (hiru orrialdekoa) eskaini zion Ainhoako ermitari: “Ainho'ko kpera, elizatxo” (AEP-2, 223-235 or.). Goiko bi ahapaldiez gain beste hiru ere baditu bereak; eta Harrazpiren bost bertso ere jaso zituen.

ARANTZAKO AMA BIRJINARI (1924)

Testua: Autore ezezaguna
Arantzazu, IV, 1924, 41. zenb., 289. or. (ik. AranMusArtx, R 33)

Doinua: Autore ezezaguna

ARANTZAKO BIRJINA, ESKUALDUNAK HEMEN,
Bere bihotz guziaz zaitue goraltzen.

O Maria, Ama ona,
euskaldunak, otoi, salba.

- 1 Cerro Herriko mendi-gora eder huntan
Zuri oihuz gabiltza denak zure oinetan.
- 2 Agur, agur, Maria, zeruko Erregina;
lore berdingabea, izar ederrena!
- 3 Otoi, lagun gaitzatzu bizi laburrean,
denak salba gaitzatzu azken orenean.
- 4 Arantzako Birjina, Eskualdunek hemen,
bere bihotz guziaz zaitue goraltzen.

Arantzazu aldizkariak argitaratu zuen kanta, honako ohar honekin: “Montevideoko Cerro urian, Arantzazuko Amaren Elizan egiten dan abesti bat”, bestelako indikaziorik gabe. I. Omaetxebarriak 1936ko *Andre Mariarekin Eleizegutegian zear* izenekoan (azaroaren 3ko orrian) argitaratu zuen kantaren hasierako ahapaldia.

Euskararen aldetik, lapurtera dirudi testuak. Ipar Euskal Herriko emigranteek Uruguay-n sorturiko kanta da nonbait. Horren editoreek “Arantzazuko Ama Birjinari” jarri zioten arren titulua, uste izatekoa da zuzenean Ainhoako Andre Mariari eskainia zela, “Arantzako Andre Mariari”, alegia, eta ez Arantzazukoari. Beste inon ez dut olerkiaren berririk aurkitu.

Seguruenik Montevideoko euskal etxearen inguruan Arantzazuko Andre Mariaren debozioarekin batera Ainhoakoarena ere zabaldua zegoen.

ARANTZAZURAT, AINHOA GAINDI

Testua: **Roger Idiart**

Doinua: **Roger Idiart**

Ezkila, 12. t., Belok: Ed. Ezkila, V 81

– AAB: 168 –

ARANTZAZURAT AINHOAN GAINDI
GIRA HELDU AMA BIRJINA,
LUR ZABALEAN JAUN IZAN BEDI
ZUK SORTU JAINKO GIZON EGINA.

- 1 Mendez mende beilariak
hemen ziren biltzen.
Gaur gu ere, Ama ona,
zureganat heltzen.
- 2 Ainitz gira zuri, Ama,
fidantza emanik.
Ezin erran zer ez dugun
ukan zureganik.
- 3 Zorigaitzez girelarik,
hasten kalapitan,
har gaitzazu eta goxa
zure besoetan.
- 4 Jesus Jauna, emaguzu
zinezko fedea,
bat eginik har dezagun
zeruko bidea.

Aurreko abestia zaharra den bezala, hemengo hau aski berria da; urterik ez dakigu. Urtero-edo erromesaldia antolatu izan du Arantzazura Baionako elizbarrutiak. Horrelakorako konposaturiko kanta da hemengo hau nonbait. R. Idiart, apaiz, olerkari eta kanta-sortzailea, Azkainen jaio zen (1931-2009).